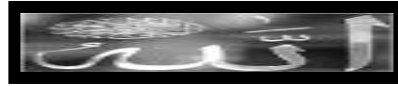

فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

A collage of various book covers from the 'Kudafarin' series. The covers feature diverse illustrations, including portraits of men, landscapes, and abstract designs. The title 'KUDAFARIN' is visible on several covers, along with Persian text. The books are arranged in a layered, overlapping fashion.

نیمه شعبان بر همگان مبارک باد

خداآفرین ۱۶۴

ایچینه کیلر:

- بیر عالیمین ، شاعیرین فلسفی دوشونجه سی اونون پوئتیک
 ۲-----سطیرلرینده
 ۱۲-----تاریخین کوسوفلری(سون)
 ۲۴-----ایکی یوز ایلین گونئی پونزییاسی
 ۴۱-----گنجعلی صباحی یارادیجیلیغیندا پولیسیستیکا
 ۴۹-----تانیمنیش عالیم کریم کریموولا موصاحیبه
 موللا پناه واقیف و مختومقولو فراقی پونزییاسی نین
 ۵۵-----اؤزلیکلری
 تورک(تورکمن) شاعیری مختومقولو فراغی دن سئچمه
 ۶۲-----شعرلر
 ۶۶-----طریقه استفاده از شامپو رنگ
 ۶۸-----شعریمیز - شاعیریمیز
 ۷۳-----شعریمیز
 ۸۰-----نظامی و غزالی
 ۸۶-----سوسیال شبکه لردن درلمه لر

شماره مسلسل ۱۶۴ خرداد ۱۳۹۷ / ۹۶ صفحه

مدیر مسئول ، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

مدیر داخلی: علی محمد نیا

اندیتور و خبرنگاران: رکسانا کافی، فرید ستاری فر ، فیروز اسدی

زمینه مجله:

فرهنگی، مسائل اجتماعی، تعلیمات عمومی، طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی، تحلیلی، خبری؛ اطلاع رسانی، پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۶۶۴۹۳۰۸۴ - 09192281916

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت world به ایمیل یا آدرس ماهنامه

به زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو جلد

همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: یک سال ۶۰۰۰۰ و شش ماه ۴۰۰۰۰

هزار تومان به شماره کارت بانک تجارت

۶۲۷۳۵۳۳۰۱۰۳۸۸۷۰۷ به نام حسین شرقی دره

جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazin managng

Director concessioner and chief Editor: Dr. HÜSSEİN

ŞHARQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

ŞİRAJ 5000

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisşçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

say 163-il-2018. Tehran.15-Cİ İL

[https:// telegram.me/xudaferin](https://telegram.me/xudaferin)

khudafarin@yahoo.com

WWW.KHUDAFARIN.IR

تیراژ 5000 ، قیمت 5000 تومن

بیر عالیمین ، شاعیرین فلسفی دوشونجه سی اونون پوئتیک سطرلرینده BİR ALİMİN VƏ ŞAİRİN FƏLSƏFİ DÜŞÜNCƏSİ ONUN POETİK SƏTİRLƏRİNDƏ

SORUMLU MÜDİR: Dr.HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

مدیر مسئول: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

کۆنۆل خوشلۇغو بعضن اولور کۆنۆل بوشلۇغو.

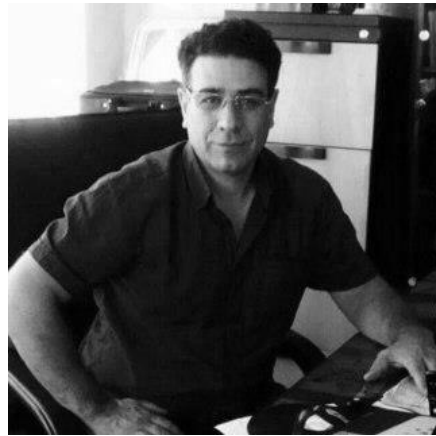
ندن اولور کۆنۆل بوشلۇغو؟

ندن اولور کۆنۆل خوشلۇغو؟

گۆرونور عالیمین پوئتیک دوشونجه سینده اورکدن
گلن بیر سس و گوج اونون یارادیجیلیغینی قوروپور و
یۇن وئریر. اینسان سئوگیسیندن محروم اولان
یارادیجیلیق آیاق آچیب یئریسه ده چوخ اوزاقلارا گئده
بیلمیر. روح کۆنۆلون خوشلۇغوندان نییه خوش و
نییه مایوس اولور؟

هرقلین اؤز سؤزو وار،

هرقلین اؤز گؤزو وار.

توفیق موعلیم اینسانین تقدیر آخیتیسینا قاپالی
باخماسینا قارشى اولاراق قودرتلی اینسانین اؤز یولونو
دوغرو سئچمینه گۆرور. باخمایاراق کی، اینسانین
اوزینه چوخ چتینلیکلر دوشه بیلر، آنجاق مئیدانی
عدالتسیرلییه و قفلته بوراخماق اولماز. چونکی اصلینده
اینسان و طبیعت اؤزو دوشونجه نین پوئتیک
یادداشیدیر. اینسانین دوشونجه سی اولدوغو کیمی
وطنین و یوردون دا اوز دوشونجه روحو واردیر. بونا
گۆره ده میللی دوشونجه دن دوغان پوئزیا
عومومبشری یادداشی اؤزوندە احتیوا ائدیر کی،
ثابتیلیگین، تاملیلیغین و بشرین ایلاهییدن اینسانلیغا
اوزانان عکس-صداسی اولسون.

فلسفه دوشونجه لشنده پوئتیک روح یادداشلا بیرلشنده
میللی چالارلارلا بویانیب بزنده بیر میلتن یوز ایللر
یاشادیغی دویغو و سئوینجی، هم ده کدرله بیر یئرده
عقلین گیزلین ساحلانجیندا زامانین آخاری ایله
اولوسون حافظه یه چئوریلیر. اونا گۆره کی
دوشونجه لریمزین یادداشی زامانین کانالیندا آخارکن
جیلالانیر و مودیرکلیک زیروه سینه چاتیر. زامان
کئچسه ده، روح اونونلا یاشاماغا داوام ائدیر.
دوشونجه و یارادیجیلیق روحون اؤلمزلیگینه همیشه
وار اولور. دوشونجه یادداشین پوئتیک سطرلرینده
کامیللشه-کامیللشه ابدی یاشاماغا دوغرو یؤنله رک
گئدیر.

زمان اینسانلاری آغاج کیمی قوپاریر

بودونیا دان او دونیا یا آپاریر.

اینسان وارلیغی، اونون دوشونجه یادداشی زامانلا روحون جیسیمدن آیریلما سینا محل قویمادان اؤز زاوالسیزلیغینی خالقین دوشونجه یادداشی نین روحوندا قورو یور. چونکی دوشونجه تانری تۆحفه سیدیر. میلی دوشونجه اینساندا سخاوت و محبت پاییدیر. اونون بیرلشدیرجی و قورو یوجو گوجو واردیر. توفیق موعلیم اؤز دوشونجه روحوندا آغری و آجیلاری یاشایاراق اونو کلاملاشدیریر. او اینسانلیغین زاوالا اوغراما سیندان نیگاراندی.

پیس سؤز ندن تنز یاییلیر،

هامیا سیرایت ائدیر؟

هر جایی دانیشماق بعضیلرینده عادت اولوب،

اخلاق و اونون نورمالاری نین پوزولماسی شاعیرین روحونو مایوس ائدیر، بعضن روحو آغرییر، روحونون درینلیگینده ساغالماز یارا آچیر. او ایسه آغریلاری نین سیزلیتیسینی پوئتیک سطیرلرینده ساکیتلشدیرمه یه چالیشیر. ووجدانی نین کیریمه ین هایقیرتیلارینا سرحدسین وطن مستویده، توپراق و اینسانین میثالیندا ایظهار فضا سی آختاریر. او سویداشلاری نین چکدیگی آجی و آغریلاری اینیکاس ائدیر.

قاراباغ مؤوضوسو همیشه اونون پوئزیاسی نین گۆینه ین یئردی. یورد ایتکیسی شخصی ایتکیلرینه قاریشاراق دوشونجه لری نین یانغیلاری نین کؤزرتیلرینی کاغیز اوزرینده سطیرلره سپیر. مؤحتشم اوردو آپرئل دیوشلرینده کیکیمی قوروسون

وطنی، یوردو. آپرئل دیوشلری قلبینده اؤزونه یووا قوردو. مؤوضویا اومیدله، تحسینله یاناشان وطنپرور وطنداش، میلی آجیمیز اولان قاراباغ ایتکیسینی بدیی و پوئتیک تفککورده جانلی و همیشه یاددا قالان حقیقت کیمی قورو یور و اونو اونوتماغا ایجازه وئرمیر.

توفیق موعلیمین یارادیجیلیق فعالیتی نین اساس قایه سی اونون شخصیتینده ایفاده اولونان پوئتیک روحوندا دی. بو اوزدندیر کی، اونون اثرلری نین روحو و ماهیتی دوغرو دان دوغرو یا عدالتین و حقیقتین ایضاحی و ایظهاریدیر. شاعیرین دوشونجه سینده فانتازیالار هنج ده گۆیلرده گزمیر، یئرده مؤحکم آددیملارلا عدالتین جارچیسى اولور. اونون میصراعلاری نین یولو قاراباغدان، آغدامان، شوشادان، خانکندینده اثرمنی ظولموندن پارچالانان اورگیندن، یعنی، خوجالیدان کنجیب گلیر. ائله بیل ایچیمیزین آغریسینی دویاراق میصراعالانیر شعرلری. بونونلا یاناشی او اومیدلریمیزی چیچکلنمه سی یؤنونده گۆره رک آیدین صاباحلارین شفقینی پوئتیک سطیرلرده مؤژدله ییر.

دئییرلر کیمسه سیزلرین اینده ایختییار اولمور،

ایختییارى اولما یانلار سا بختییار اولمور.

اما هر بیر حالین اؤز ملاحتی وار،

کیمسه سیزلرین اؤلکه سینده صداقتی وار.

منفور ظالیملره مئیدان اوخویاراق بیر گون کیمسه سیزلرین ده بختییار اولاجاغی نین مؤژده سینی وئیر، اونلارلا هاوادر اولور. یاخشی نین پیسه قالب گله جگینه اینانیر. شاعیر دوزو - دوز کیمی دئدینده ده

یئنه شوشا عقلیندن گئچیر. باهارین شوشاسیز نئجه
گلیب کئچمه سیندن غوصه لئیر.

توفیق فرید بوتون وطن یانغیسی ایله یاناشی معن
تمیزلیگی ده اینسانلارا تۆوصیه ائدیر.

قانمازلیق ذکایا، قافایا قصددیر.

اینسانلار!! قانماز اولمایین، داها بسدی.

ندندی قانمازلیق اؤز ده اینساندا بیر آما، بیر هوسدی.

توفیق فرید بو مقصدله دویغو و دوشونجه لرینی، اؤز

سۆز خزینه سین، یعنی کیتابلارینی اؤلکه داخلینده،

هم ده اؤلکه خاریجینده نشر ائتدیره رک اینسانلیغین

حاق سسی اولماغا عزمکارلیق گؤستریر. اونون

کیتابلاری، او جومله دن " وطن عشقی "، " باباسیز

جوجوق " تورکیه ده ایستانبول تورکجه سینده،

تهراندا ایسه " همشهری گدای من " دیگر شعر و

حکایه لر فارسجا و تورکجه نشر ائدیلیمیشدیر

فلسفی دوشونجه لریم پوئتیک سطیر لریمده

کۆنول خوشلوغو بعضا اولور کۆنول بوشلوغو.

ندن اولور کۆنول بوشلوغو؟

ندن اولور کۆنول خوشلوغو؟

هر قلبین اؤز سؤزو وار.

هر قلبین اؤز گؤزو وار.

بیری اولور مرحمتلی، ووقارلی،

او بیری جلییز، قلبی دارلی.

بیری ساختالی، بیری یازلی

بیری توخ، او بیر یسی گؤزو آجلی

بیری قورخاق، او بیری متین

بیری یومشاق، او بیری چتین.

اونلاردان بیری یارادیر کۆنول خوشلوغو

او بیر یسی - کۆنول بوشلوغو.

زaman اینسانلاری آغاج کیمی قوپاریر

بو دونیادان او دونیا یا آپاریر.

بونو ائدیر هردن بیردن یا دا قفلتن، بیردن

سوروشمور بونو کیمسه دن، کیمدن

یاخینلار آغلايیر، ساچینی یولور

دونن دیری اولان، بو گون افسانه اولور.

دونیا اؤزو درد الینده، چونکی لنگر وورور

سوپئر دؤولترلرین فعلینده.

سوپئر اولیقارخلار (الیگارشیستلر) اوتوروبلار دونیاین بئلینده.

اونلار دانیشیرلار یئکه - یئکه،

سوخوبلار آداملارین بوغازینا زهرلی تیکه.

اکولوژی کورلانییر، دونیا اؤزو ده قم الینده.

چونكى آتوم وار سوپئرلرين اينده.

دئين يوخدور، آي سوپئر،

آتومدان دانيشما بير ده.

اؤزون گنج-تئز دوشرسن درده.

دوستوم، رنگين پاييز يارباغي

تك ساراليب سولاندا،

گؤزلرين قم-غوصه دن دولاندا

كؤورك حيسلرين سانكى،

منيم قوناغيم اولدو.

دئه، نندن احوالين بئله اولدو؟

پيس سؤز نندن تئز ياييلير، اندير هاميا سيرايت.

هرجايى دانيشماق بعضيلرينده اولوب بير عادت.

بو عودور آداملارى، قالمير اونلاردا طاقت.

بعضا ده اويادير، تاثير اندير سببكارا

بو معنادا لازيم اولور، گلير كارا.

دوستوم، لاييقسيز سؤز دئسم گتيرمه ديله.

بونو دئميشم ائله-بئله قلمين گوله-گوله.

دئمه ميشم بيله-بيله

خوش سؤزلريم سنه قوربان، بير ده ائله.

منه بيرى دئير هله واخت وار

"ياز، يارات" بير آز دا اوجال.

او بيريسى دئير: "قوجالميسان،

خوش، لياقتلى عؤمورله قوجال".

دوزگون دئيرلر، يازمالييام

بلكه عؤمور وئرمه دى ماجال.

همكارى يوخلاييجى يولداشينا دئدى:

يوخلامانى وور قولتوغونا، ايشلىرى بير تهر ائيله.

مودير سوروشاندا، "هر شئى قايداسينداير"

- سؤيله اؤزونو آپار سانكى تميز، ملك،

آما اونوتما بو ايشده لازيمدير،

هم ده ساختاليق، كلک.

يوخلاييجى: بونو انده بيلمير،

بلكه سنى يوخلامايا گونده رك؟

سنده وار، منده يوخدور كلک.

جاناوارلارين اولماسايدى مؤحكيم، ايتى ديش.

قويونلارى ديرى-ديرى پارچالاماقلا

يئمك اولمازدى اونون ورديشى.

بعضا اينسانلارين دا اولور

بو قايدالى ياراماز ايشى.

دوشوندوكجه هئى دوشونورم

الدين گئدير هئيم، گوجوم.

سانكى قلميم بئنيমে چكير نره، هوجوم.

اوركده اولمور ووجودوما داياق، ديرك.

قلبيمجه دئير، ياز، يارات

آذربايجانلا بيرگه يوكسلك.

بلكه، مؤهلت وئردى بيزه فلک.

ايسته ييرم خوش گونلر گورك.

ضياالى نين بيليك تمللىرى،

اونون داورانيش عمللىرى

اويغون گلنده بير-بيرينه

تايى، برابرى اولماز اونون نفوذو، قووتى.

وطن عشقى اولار اونون آمالى، قيسمتى.

ايسترم شانلى اوردو

قوروسون وطنى، يوردو.

آپرئل دؤيوشلرينده كى كيمى.

آپرئل دؤيوشلىر قلبيمده

اۆزونه بير يووا قوردو.	كيشى و قادىنلار يىن قانىنا.
اوردوموزدا واردير	حيفى گلسين ائكولوگىيايا،
گوجلۇ، پوتئىسيال قوۋوۋه.	بوتون جانلىلار يىن جانينا.
ياغىيا ائنديره بيلر قفلتن ضربه.	زينت يىغانلار ايسته ديلر
گتيره بيلرمى شرف و شۆهرتى	زينتله اوجالتسينلار آدىنى.
قىزىل، زينت، وار بيزه	زينتسىزلر معنا ايله سۆيله ديلر:
يوخسا گتيرر آچاقلىق، عار بيزه؟	سيز قانميرسينيز حياتين معناسىنى، دادىنى؟
ياى دا، ايستى ده قار بيزه؟	زينتلىر الدن آلىنندا، لاغ ائدن ده بيلر حياتين دادىنى.
يوخسا گتيرر قورو ايفتيخار بيزه؟	روسواى ائدر ائل ايچينده اۆز آدىنى.
*****	*****
ظالمى، كۆنلومده اولان صافليغا	اگر سۆز-صۆحبت گزرسه گيزليجه،
سن هئچ واخت اينانمازسان.	آيدا، ايلده
چونكى سن منيم ايدئاليمى،	بيل كى، بو سيرر اولاراق قالماياجاق،
صافليغى قانمازسان.	يايىلاجاق ائل-اوبادا، ديلده.
اونا گۆره ده منه اينانمازسان.	ان اؤنملى اودور كى، شاييه يايماياسان سۆزده، ديلده.
*****	*****
عاريف آدمى جاهيل آدم	اى اينسانلار، دانىشمائين
دانلاسا، ائتسه اونا مذمت	كوبود بوغازلا، نفسله.
بو زمانه اوچون اولار	دانىشين مولاييم، اينجه سسله،
آغير بير تۆهمت، علامت.	مهربان، نوازشلى اولون هر كسله.
*****	*****
فاغيرين، يئتيمين مالينى يئمزلىر	دونىادا باش وئرسه ده مين بير اويون
يئسه لر ده آجگۆزلره	اينسانلار ياناشيلسا دا سانكى بير قويون
ياخشى آدم دئمزلىر.	دوستوم، قم يئمه،
*****	*****
اىسترديم دونيانين سوپئر دؤولتلىرینه	هر شئى اورگينه ساليب
مئساژ گۆندريم.	ساغلامليغىنى، عۆمرونو يئمه.
اونلارى قاتى مكيرليكدن،	ناشوكور اولوب " الله نيه بئله اولدو " دئمه.
زوراكىلىقدان دؤندريم.	صبرلى اول، كيم يئير، يئسين،
سوساماسينلار كۆرپه لرین،	سن اؤزون كاسيبلار يىن مالينى يئمه.

	گزيب دولانسام دا يئر اوزونو، دونيانى

شوو بیزئئسده تاپا بيلمه ديم

موغامداكى معنانى.

شوودا گوردوم ايكيلى معنانى

شوبهه لى، اؤترى سئوگى موعمانى

گوردوم بوردا سئوگى هييجرانى.

فقيره، كيمسه سيزه ظولم ائدين

آغير اولار الله طرفيندن جزاسى.

خسته لئر، گونو-گوندن آرتار هئى آرتار بلاسى.

توفيق فريد دئه، كيمسه سيزه، يئتيمه

بادالاق وورماغين وارمى معناسى؟

كيمه خوش گلمير يئتيمين،

كيمسه سيزين هاراسى؟

نه عئيبى وار كى، يوخدور اونون پاراسى

بلكه چؤكوبدو آغلاماقدا،

سيزلاماقدان گؤزلى نين قاراسى؟

پاراسى اولمايانا مين دوللار

گؤرسنر سانكى افسانه.

ندن ايمكانلييلار ايمكانسيزلارا

اولوبدور بئله بيگانه؟

قوى كاسييلار، آهيل قادينلار دا

قيدالانسينلار، بطنينده كى كؤره لر

دوغولاندا اولسونلار، گلسينلر جانه.

ايسترديم اينسانلارا خوش گونلر گلسين

يئردن، گؤيدن، سمالاردان.

تلاتومده قالماسين بيزيم بشر

آتومدان حتى، بير آن.

اولماسين مؤخت، اوزوموزه گولسون

اينديكى حال، گله جك، دؤوران.

قالماسين كيمينسه قاپيسى باغلى

اولماسين اينسانلارين قلبى داغلى.

آدام وار كى، ايسته مز سيررينى ائتسين عالمه بيان.

آما اييرنج داورانيشى ايله

بونو اؤزو ائدير، اينان.

آلؤرچييه، اوليقارخا دوللار گؤزلدى

ضياليا، عالمه كيتاب، قلم ازلدى

سئونلره هردن بير هييجران اؤزلدى

سئودا اولسا، قم اولماسا،

بو هاميسيندان ازلدى.

توفيق فريدن يازديقلارى هم شعيردير، هم ده قزلدى.

حالالليغين دا هارامليغين دا

اؤز حدودى اولور.

بيرنين كيسه سى ياريمچيق،

او بيرنينكى دولو اولور.

بيرى يومورتادان يون قيرخير،

او بيرى بير آز اينصافلى اولور.

بيرى لوتفه گليب رحم ائيله بير،

او بيريسى دىلى نين اوجوندا

هئى ”دوللار” سؤيله بير.

غريبه ايشلىرى وار هر دؤورانين

تزه سى، كؤهنه سى وار هر آئين.

بو گون اولان حؤكم صاحيبى، آزاد

صباح اولاييلر ايشلىرى برباد.

آغلاليار، سيزلايار ائيلر فرياد

گيلئيلنر ائدر دادى-بيداد.

دوستوم اولجه جاوانليق ائله دى،

ايشلىرى برباد ائله دى.

زمانه دن گیلئیلندی، داد ائله دی.

سونرالار چالیشدی، اوخودو،

اؤزونه بیر شرفلی آد ائله دی.

والیدئینلرینی اونوتمادی،

اونلاری همیشه یاد ائله دی.

هامینین عئینی اولا بيلمیر گئرچک ایمکانی

بو دئمک دئییلدیر کی،

دیدمه لیدیر اینسان-اینسانی.

توفیق فرید، دئه هامی نین ایمکانی هانی؟

نادان مجلسینده حیکمتلی سؤز ده

اورواتدان، حورمتدن دوشر.

ازلدن بئله عنعنه یارادیب بیزیم بشر.

ئیلیم کی، ضیالی سؤزو نادانا یئتیشمز.

یئتیشسه ده دئییلنلری قبول ائتمز، ائشیتمز.

دئییرلر سئوگیلی جانانلار

اولورلار درد آلانلار.

آما بعضا ده اولورلار سئودیکلرینی

درده سالانلار.

بوندان ناراحات اولور دوستلار،

یئرده قالانلار.

اولورمو قاداسینی آلانلار؟

سئوگیده اولا بیلیر یالانلار.

دوشنده خوجالی نین ظولمو یادیم

یازبغیم گلیر اونلارین فریادینا.

دانلییرام اؤزو-اؤزومو،

گله بيلمه دیم اونلارین دادینا.

بو سبیدن غضبله نیرم

اؤز پروفیسور، علمی آدیما.

دوستونا سایغیلی اول، اینجیتمه اونو.

یوخسا حورمتدن دوشرسن اونون یانیندا.

قفلتن زامانین بیر آنیندا

سونرا پئشمانچیلیق چکرسن اونون یانیندا.

اینسانلارا آچدیم اورگیمی

خوش رفتاریم ایله.

ایسته دیم اونلار دا منیم کیمی

گله شیرین دیله.

بونو ائتدیم دوستلوغون

قدیر-قییمتینی بیله-بیله،

قلبن سئوینجک، گوله-گوله.

من نه بیلیم کی، بو حیسسلر بر باد اولاجاق.

اینجه دویغولارا باشقا بیر آد اولاجاق.

اینسان ازلدن وورغوندور

غریبه لییه، حئیرته.

بعضا ده قلم قاشا، قامته.

آز مئیللیدیر صمیمیته، غئیرته.

بو دا بعضا ضرر گتیریر

اینسانلارا، جمعیهته، میلته.

اینسان، جمعیت اولان یئرده دردی-قم اولماسا اولماز.

آما درک ائدک کی، چمنلییه سو وئرسن

گول-چیچک سارالیب سولماز.

پیسلرە نومونە، میثال ائیلە دین.

اونلاری آلچالماغا، موتولشمە یە

وادار ائیلە دین.

قلبی گئیشلری، قلبی دار ائیلە دین.

بعضا دە اۆزونه اغیار ائیلە دین.

دئدیم زمانە آیە بیلمز قامتیمی

بلکە، دییشە بیلر حیاتدا ایستیقامتیمی

دوزدور، یوخاریلاردا ساخلامادیلار حۆرمتیمی.

من ایسە ساخلادیم غورورومو، قامتیمی،

اوستە لیک دە سوسیال یۆنوملو فلسفی

ایستیقامتیمی.

آخی، نه اوچون چکمه لییم کیمینسه

نازینی، گۆتورمه لییم میننتینی؟

اونسوز دا قیریبلار کۆنلوم شوشە سینی،

آز چکمه میشم بعضیلرین اندیشه سینی.

آما قوروموش آغاج اولمادیم،

کسە بیلمه دیلر کۆتویومون ریشه سینی.

گۆتورە بیلمه دیلر علمیمین نیشانە سینی.

دئییرلر: مجنون لئیلی نین الیندن

اولدو سرسری، هم دە دلی.

آما دئییرلر بلکە مجنون لئیلینی

ایبنی سینایا قیسقاندیغینا گۆره اولوب دلی؟

آما یئنە دە لئیلی-مجنون عشقی

اولدو محبت هئیکە لی

ایندی دە اولور موعاصیر لئیلی، مجنون،

ابن سینا اندیشه سی

سینیر، تۆکولور گنجلرین جلب شوشە سی

اولمور بعضا یاتماغا کیچیجیک گوشە سی.

بیر گنج عالیم دوستوم ایشلرینی قوردو

TOFIQ FƏRİD QULİYEV

FƏLSƏFİ
DÜŞÜNCƏLƏRİM
POETİK
SƏTİRLƏRİMDƏ

مهربانچیلیق اولسا،

نه آرواد، نه ده کیشی ائویندن قووولماز.

یامان سورعتله گئدیر دؤورون گردیشی،

خیردالانیر دونیا.

بؤیوک دؤولتلرین کیچیک دؤولتلرله

آرتیر موناقیشه لی ایشی.

آتومدان توتوموش هر ایشه قدر

آپاریر نظارتی، تشویشی

توفیق فرید، سانکی اونلارین

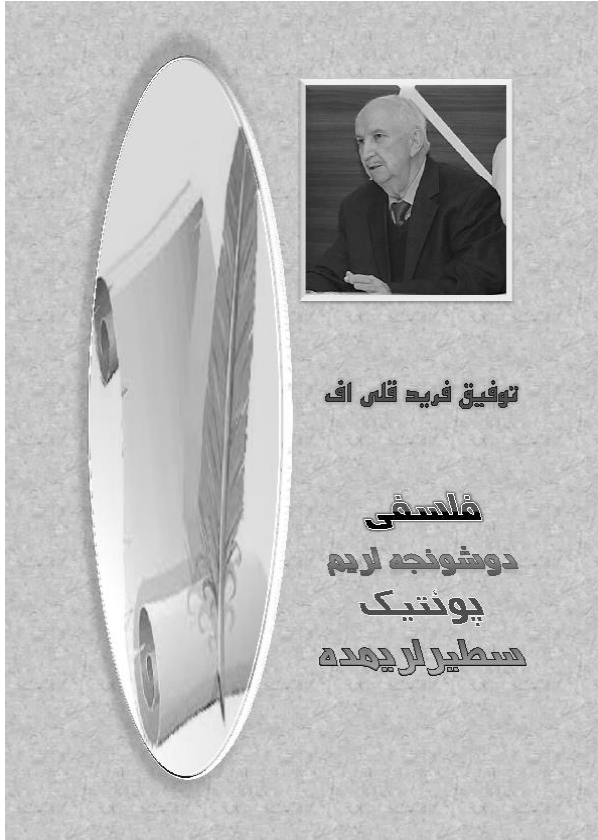
بوندان باشقا یوخدور ایشی.

ظالیم، نییه اینسانلار حلالی هارام ائیلە دین؟

اۆزونسه هارامی حلال ائیلە دین؟

قویمادین دانیشماغا، اینسانلاری

کار ائیلە دین، لال ائیلە دین.

"یوخ دئییرم" - بودور منیم
قطعی شوعا عریم.

بونو بیلنده پیس اولور حالیم
آما تدبیر گۆرمه یه یوخدور ایختییاریم.

کۆنول توخلوغونون اولور یاخشی آوراسی
اولور گۆزل آبو هاواسی
اصیل سئوگینینسه - عۆمورلوک وفاسی.

یوخدور دونیانین وار-دؤولتی منیم گۆزومده.
چونکی او واردیر منیم سطرلریمده، سۆزومده.
بو حالا، حالالیغا معطل قالیرام اؤزوم ده.

گزدیریم لاچی نین، کلبجرین،
شوشانین داغلاریندا، چمنلرینده.
بو دوغوروردو غورور، حئیرت حیسسی منده.

دوبه-دوز، روان

چالیشدی علم یولوندا هر آن
آما بیر شئی آلینمادی،

چونکی ایندی دییشیب زامان.
ایندی او، اؤزونه بخت آختاریر

اؤزونه "بؤیوک لرین" ۷۰ یاشیندا
قوهومونو ائتدی گلین.

دئدی آدمالار: ۷۰ یاشلی گلی نین تویونا گلین.
بئله لیکله، گنجین بختی تاریدی

"گلین" ایشه دوزلندی نوه سی بویدا ار-اوغلانی.
آرخاسیز "نوه نین" آرخالی اولدو اطرافی، هر یانی.

کئفقوملار (اهل کیف) چکنده کئفچیل دمیینی

من چکدیم قاراباغین، دونیانین قمینی

آختارمادیم بختیمی، "دایی"، "امینی"

آما حسابا آلدیم باشقالارین

بیغیلان هارام پوللاری نین جمعینی.

بیر ایقتیصادچی کیمی دهشته گلدیم

بو دا دوباره آرتیردی قمیمی

قلبیمده بو حالی اؤز-اؤزومه ایظهار ائله دیم.

آما اهلی-جاھانا بیلدیرمگی

توفیق فرید اؤزومه آر ائله دیم

گۆرنده گۆزل قیز او یویوب فیتنه یه،

بیر ده نه یه، نه یه؟

منی سانکی آتدیلار گۆیدن یئره.

ندن زمانه گتیردی بئله؟

بئله ده اولارمیش تخریبات، حیل

توکه نیر بونو بیلنده صبری-قراریم.

دئییرم: بودورمو آزادلیق؟

حیف کی، اورالاری سالدیلار کمندہ

ایندی او حیسیسلر یوخدو منده.

اومیدیم وار گوئیجه ماحالیندا اولاجام من ده.

نئجه بیلہ سن، هارادا و نئجه ظالیم وار؟

توفیق فرید، یاشین اؤتوب،

بونو بیلمه یه، حسابلاماغا حالین وار؟

یقین کی، سننتمئنتال، اوتوپیک یاناشماق خیالین وار.

گئندنه قبرستانا باخیرام قبیئرله،

حیاتینی دییشنلره.

دئییرم: اولارین دا بیر گون خوش دمی اولموش،

همده می اولموش، قه می اولموش.

ایندی اؤزلرینه بوردا مکان توتموش.

باخین، باش داشلاریندا قوشلار،

قارغالار اوتورموش.

ایندی بوردا یوخدور نه آد گونو،

نه عقیل، نه ده هوش.

هر شئی قوروموش، هر شئی یوخ اولموش.

یوخدور وظیفه، نه هر هانسی بیر

سایقیلار، دویغولار.

دئییرلر کیمسه سیزلرین الینده ایختیار اولمور

ایختیار ایلما یانلارسا بختیار اولمور

آما هر بیر حالین اؤز ملاحظتی وار

کیمسه سیزلرین اؤلکه سینہ صداقتی وار.

خوشاگلمز ایشلر توفیق فریدی زینهارا گتیردی.

هئج اؤزوم ده بیلیمیرم قلبیمی،

دویغولاریمی هارا گتیردی؟

دئدیم اؤز-اؤزوم: ظالیم،

حددینی آشما، بسدی.

سنین حرکتین آداملارا قصدی.

نه ائله دینسه قوتار، هوسدی، بسدی!

قلم، کیتاب ذکالانماق اوچون

بیر چاره دیر.

اوندان محروم اولانلار اصیل آواره دیر.

علم طلب ائدیر هر کسدن هوس.

لازیم دئییل کئچیره سن واختی بوش-بوشونا، عبث.

اوندا اینسانلاری گؤزله یه فاجیعه، یا دا قفس.

علمیسیز، کیتابسیز ذکا وئرمز هئج بیر بهره.

بهرسیزلیک حیاتی پوچ ائدر، اینسانی اوزر.

اینسانلار اولورلار گاه پولپرست،

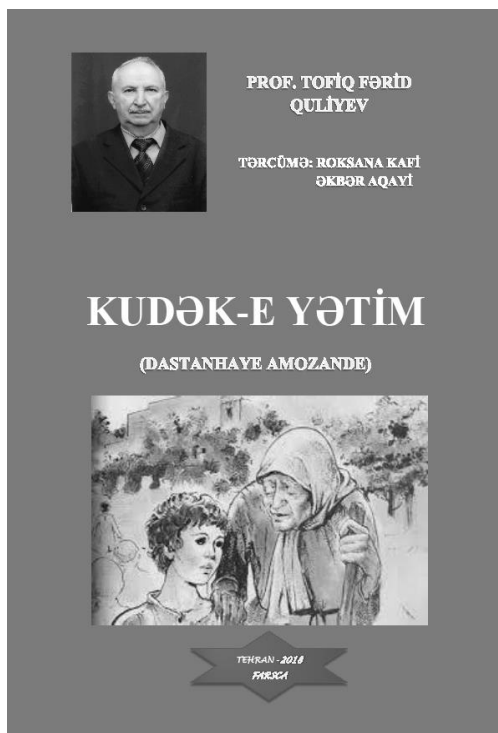
گاه شوهرتپرست، گاه روحانی صفا.

صفادان تاپیرلار اؤزلرینه شفا.

آما اؤنملیدیر محمد هادی دئمیشکن:

”ادب آموزی-عمومی اینسان“

اوندا اولار خوش اونسیت، خوش بیر نیت.

تاریخین کوسوفلری (سون)

گنرچک اثرمنی و گنرچک اثرمنیستانین کؤک آرشدیرماسی تاریخده

یازار : فرهاد جوادى یکان سعدى

(عبدالله او غلو) / اورمیه ۱۰ / اییول ۲۰۱۴

آدینین ترکیبینده اولان "سا" / "sa" / "آسا" asa حیصّه سینی کیچیک آسیا (آنادولو) بؤلگه سینین خالقلاری دیلیرینده ، مکان بیلدیرن شکیلچی حساب ائدیر .حالبو کی بو اصیل تورک آدینین ترکیبینده اولان "آسا" //asa //آزا aza ، اصلینده ("ز" - "d" d سسلرینین عوضلنمه سینی نظره آلاق) آتا، دده و تانری دئمکدیر. دئمه لی //HAY.ASA //HAY.AZA HAY.ATA ، تورک میفولوگیاسی اساسیندا "های تانریسی" دئمک دیر ، اما های- اثرمنی عالیملری و اونلارین مَسَلکداش تاریخچیلری ، بو آچیکلامانی تورک دیلی اساسیندا یوخ بلکه ده کونوموزا یاد و بیگانه اولان خالقلا رین دیللی اساسیندا یاناشماق و چؤزمک ایسته ییرلر و اوژللیکله ده فارس دیلی،تاریخی و ادبیاتی ایله دویونلری چؤزمک و آچماق ایسته ییرلر. آنجاق نه آساسدا و هانسی خالقین دیلی و تاریخی اساسیندا اولورسا اولسون، تکی تورک دیلی یا تاریخی اساسیندا اولماسین. ناغیل اولونور کی الله بیر بنده سینه دئییر کی مندن اوژونه نه ایسترسن و دیلرسن ، سنه وئره م آما قونشواا ایکی قات وئره م. بو آدام درحال آلاها "منیم بیر گؤزومو کور ائت" دئییر و ایسته یی آلاهدان بو دیلک اولور. دکتر م.آیوازبان M.Ayvazian یازیر کی اَهْمَنی (هخامنشی) فارس سولاله سی شاهی دارا(یاداریوش اول) عایید بیستون داش یازی سینین ایلامجا میخی(چیوی) یازیسیندا اولان مَتَنینده اثرمنیستان اؤلکه سینین آدی "هارمینویا" Harminuya کیمی و آککادجا یازیلیمیش نوسخه سینده "اوراشتو" Uraštu کیمی و آرامیجه ایسه "اررت" Երրտ کیمی یازیلیب دیر. ۴۳ اثرمنی- های تاریخچی و شرقشوناس گاییک سارکیسییان Gagik Sarkisiyan و روس تاریخچی و آرختولوگو و لئنینگراد موزئیینین سوروملوسو Boris.B.Piotrovsky بوریس

"هتت" //Hett "هات" //Hatt "هیت" Hittit/Hitt هیتیت "لرین تورک سویلو و تورک دیلی و آنادولونون یئرلی ، اوتوختون خالق اولدوغو آرتیق دونیا تاریخچیلرینه ، تاریخشوناسلیق علمینه گون ایشیغی کیمی اثبات اولونموش بیر گنرچکدیر. بو اساسلا "های- اثرمنی" یازارلارین نظرلری و معلوماتلارینا اساسلاناتاراق بللی اولونور کی "های" Hay / هتت Hett / هیت Hitt / هیتیت Hittit / هایک Hayk ، هامیسی تورک واحیدلری و عونصورلریدیر و هر ندیر کؤکو و منشایی تورکه باغلانیر. بورادا دئمیرم تورکلری ده هیند- آوروپالی خالق و های لار ایله بیر توتاق، تا کی هایلارین ایره لی سوردوکلری تئزلر و نظریه لر دوزگون اولاراق یئرینده اوتورسون ، کی چوخ تأسوفله تاریخ علمی بو ایزنی وئرمیر کی تورکلری ده "اثرمنی" - "های" خالقی ایله بیر سوی و دیلده حساب ائده ک. اثرمنی- های گؤرکملی ادبیات و فیلولوگیا دوکتورانتی پروفئسسور "گریگور قاپانتسیان" Grigor Qapantsyan ،تورکجه اولان "هایاسا" Hayasa

آدی "اوراشتوا" **Oraštua** یا "آراشتوا" **Araštua** یازیلیشیندا دئییه بیلرکی کی آککادلار بو اۆلکه نین آدینی او اۆلکهده اولان مقدس سو ایله علاقه‌لی آدلاندیریبلار. "اوراشتو"نو (**Oraštu**) اصلینده "آراستو" **Arastu** کیمی برپا ائتمک لازیمدیر. بو تورکجه قدیم آد ،تورکجه "آر" **Ar** (= مقدس ،کوتسال، تانری / یئر، یورت) ، "آس" **as** (= اود، گونش) ، "نو" **tu** (سو، چای ، گۆل) و کوللیتده "گونش تانرینین سوبو" **Günəş tanrının suyu** ، "گونش تانرینین گۆلو" **Günəş Tanrının gölü** دئمکدیر. آرامیجه بو اۆلکه نین آدینی "آرت" **Ərrat** یازیبیلار کی اونو گرک "آراتا" **Arata** فورموندا برپا ائده ک. "آراتا" **Arrata** تورکجه سۆز ، "آر" **Ar** (= پاک، مقدس، کوتسال، قیرمیزی) و "آتا" **ata** (= پیر، دده، تانری) سۆزلرینین ترکیبیدن یارانیب دیر و کوللیتده "قیرمیزی گونش تانریسی" دئمکدیر. دیاکونوف **Diakonov** یازیر کی "بابیل لیلر ائرمینیستان ساتراپینا آراشتو **Araštu** و "اورالت" **ORALT** دئییردیله ، هالبوکی فارسلا ر اونو آرمینا **Armina** چاغیریدیله. "بورادا دا دئمه لیک کی بابیل لرین "اورالت" **Oralt** دندیکلری آد اصلینده تورکجه **Aral.ut** "دئمکدیر. "آر" **Ar** (= کوتسال، قیرمیزی، گونش، سو نهیری، چای) و "آل" **al** (= تانری، قیرمیزی گونش تانریسی) و "اوت" **ut** (= قدیم ائتنوسلارین سونوندا گلن و جمع بیلدیرن شکیلچی) سۆزلرینین ترکیبیدن یارانمیش و آنلامی دا "کوتسال گونش تانریسینین خالق" دئمکدیر. بیر گوجلو احتمال دا بودور کی بو آد "آرالوتو" **Araltu** // "آراتو" **Arartu** اولموش اولسون، یعنی "مقدس داغ" یا "مقدس سو" اولموش اولسون. مقدس داغ اۆلکه سی ، اونون اوچون کی آراتات دندیکیمیز مقدس داغ ، بو اراضیده یئرلشیر و "مقدس سو" دئمک ، اونون اوچوندور کی "اورمو" **Urmu** و "وان" **Van** ایکی مقدس گۆل ده بو اراضینین ایچینده یئرلشیر. قدیم یونان آنتیک مۆلیفی "Xenophon" گزننفون ائرمینیستان میدیایا تابع بیر دؤولت ساییر و اونون سرحدلرینی اورارتو ایله بیر بیلیر. بشینجی عصرین های- ائرمینی تاریخچسی مونیسی خورنئسکی، آرمینیا **Arminia** آدینی "هایک" -ین ۶-نجی نسل اولادیندان اولان "آرام" **Aram** ایله ایلگیلی بیلیر کی تام اویدورما و تورک توپونیم آد قویما کاراکتئرینه اویمایان و غیری-رئال و غیری- علمی و افسانوی بیر یورومدور. چونکی تورک توپونیمیاسیندا آد قویمادا هله بیر شخص آدی ایله بیر تورک توپونیمینه آد وئرمه یا آد قویولما گۆرونمییبدیر کی ائرمینیستان آدی ایکنجیسی اولسون. اونوچونجو عصرین (۱۲۷۱-۱۲۰۲) تاریخچی کاتولیکوسو "ائرمینلرین تاریخی" آدلی اثرینده بو حاقدا یازیر کی "ائرمینیستان خالق **Aram**

پیوترووسکی هر ایکسی ده بئله دوشونورلر کی "اوراشتو" **Uraštu** همن اورارتو دئمکدیر و بو آد آسسور (آشور) میخی (چیوی) یازیلاریندا "اورارتو" **Orartu** فورموندا یازیلیبدیر و مقدس کیتابدا بو آد "آارات" **Ararat** کیمی قئید اولونوبدور. پیوترووسکی آرتیریر کی "اورارتو دؤولتی" وان" **Van** دؤولتی ده آدلانیردی.^{۴۴} بورادا قئید ائتمک لازیمدیر کی ایلامجا "هارمینویا" **Harminuya** آدی اصلینده **Arminuya** "آرمینویا" ایمیش کی هایجا و فارسجا قایدا و سوننت اولاراق سۆزون باشینا "ه" **h** سسی آرتیرلانیب، نئجه کی چوخلو تورک آدلارینی هایجا یا فارسجا یازارکن اونون باشینا بیر "ه" **h** سسی آرتیرلانیبدیر. ایلامجا "آرمینویا" **Arminuya** ، قدیم تورکجه "آر" **Ar** (= مقدس ، کوتسال، تانری) و "میننو" **Minnu** // "میننی" **Minni** (ماننا اۆلکه و ائتنوس آدینین سئمیته یا سامی جه (آککاد، آسسور، بابیل...) یازیلیشی و تورکجه "یا" **ya** (= دنیز، گۆل) سۆزلرینین ترکیبیدن یارانمیش ماکروتوپونیم آددیر. دئمه لی "آرمینویا" **Arminuya** اۆلکه آدی کوللیتده آنلامی و ائتمولوگییاسی اولور: "مقدس ماننا تانریسی" ، " کوتسال ماننا گۆلو" ، "ماننا تانریسینین گۆلو" دئمکدیر. ایر **ir** "آر" **Ar** سۆزونو تورکجه "ائر" **Er** / "یئر" **Yer** سۆزونون فونئتیکی واریانتی حساب ائتسک ، او زامان بو اۆلکه نین آنلامی "ماننا گۆلو یوردو" دئمکدیر. بیزجه "ماننا" **Manna** // "ماننا" **Mana** آدی اصلینده "وان" **Van** گۆلونه ایشاره دیر و آماج بورادا "وان" **Van** گۆلودور و ماننا **Mana**، وانا **Vana** سۆزونون تورک دیلری اساسیندا ، باشقا واریانتی ساییلیر ، یعنی "وان" **Van** // "واننا" **Vanna** ، "بان" **Ban** // "بانیو" **Banyu** سۆزونون فونئتیکی واریانتی دیر و "ب" **B** ، "م" **M** سسلرینین بیر- بیرله عوضلنمه سی تورک دیلرینده سجویی بیر حال دیر ، و بئله لیکله دئییه بیلرکی کی قدیم آذربایجانین ماننا **Manna** // ماننا **Manal** آدلی دؤولتی و اۆلکه سینین آدی ، وان گۆلونون آدی ایله باغلی دیر و بو گۆلون آدی ایله علاقه لی دیر. آککادجا بو اۆلکه نین

شاهین اۆزوندن گۆستردیگی رشادتلره گۆره ،بو اۆلکه‌نین آدینی ائرمینیستان یا ائرمئن Ermen/Armen قویولدو". بللی دیر کی بو تاریخچینین ده گتیردیگی دلیل و یوروم اۆز سلفی M.Xorenski م.خورنئسکی نین یورومونا تای بیر شئی دیر و خورنئسکی یه یازیلان سۆزلر ،ائله بو تاریخچییه ده عاییددیر. ائرمئی- های یازاری دوکتور ماریا آیوازیان Dr. Maria Ayvazian اۆز اثرینده تام صراحتله یازیر کی "ائرمئی" (های) خالقین کۆک و منشایی حاققیندا آلدّه بیر دوزگون فاکت و سند یوخدور.آما بیر گروپ تدقیقاتچیلار ائرمینلری (= هایلاری) هیند-آروپالی خالق ساییلار و بعضیلرینین دندیگینه گۆره ده ائرادان اول ۱۲-نجی یوزایل لیکده آروپادان کیچیک آسیایا (آنادولویا) گلیلر و تراکی- فریگی Traki-Friggi خالقلاری ایله بیرلیکده تراکیا Trakiya و کیچیک آسیادا (آنادولودا) مسکون اولدولار و ائرادان اۆنجه ۶-نجی یوزایل لیکده "هئت" Hett// "هیتیت" Hittit لّر ایله بیرلیکده بو بۆلگه لرده یئرلشدیلر و سونرا شرقه ساری ،ائرمینیستانین غربی و جنوب- غربینه اوز گتیردیلر". او سۆزونون داوامیندا یازیر کی "بیر باشقا نظر ایسه، ائرمینیستان یایلا سیندا ائرمئی خالق بیرلشمه سیندن حثکایه اندیر کی بو قبیله بیرلشمه‌سینی ائرادان اۆنجه ۳-نجو ۴-نجو مین ایل لیکلره باغلاییلار. بو نظریه‌نین قوللوغوندا اولانلار ،کیچیک آسیانی (آنادولونو) و ایران یایلا سینین غربی حیصّه‌سینی،هیند- آروپالیلارین آن قدیم کۆک توتدوغو و کۆک باغلادیگی یئر بیلرلر و بونا اینانیرلار کی تراکی- فریگی خالقلاری ائرادان اۆنجه ۷-نجی یوزایل لیکده ائرمینیستان یایلا سینین جنوب- غرب اراضیسینه کۆچ انتدیلر و باشقا خالقار و طایفالار ایله بو بۆلگه‌ده مسکون اولدولار". ۴۵ آیوازیان سونرا آرتیریر کی "بعضی تدقیقاتچیلار، "های" Hay آدینی کی ائرمینلر اۆزلرینی اونونلا آدلاندیریرلار، "هایاسا" Hayasa آدلی خالق و اۆلکه آدیندان آلینبیدیر و ائرادان اول ۱۴-نجو عصره عایید هیتیت Hittit لؤوحو اوخوناندان سونرا اونلار آرخایین لیقلا اعلان انتدیلر کی "های" Hay خالقینین آدی "هایاسا" Hayasa آدی ایله باغلی دیر . آلتّده بو هیند-آروپالی خالق "های" Hay آدلاندیرماقدا تاریخ و میفولوجیا علمی باخیمیندا دوزگون دئییل و سوروملوق داشی بیریق. چونکی "های" Hay آدی و سۆزو ،تورکجه سۆزدور و بیز اونلاری هایاسا آدلی تورک ایالتی و اراضیسینین آدی ایله آدلاندیریریق. بعضی تدقیقاتچیلار ، بو خالقین دیلینی "هوری" Hurri ،"هیتیت" Hittit و حتی "لوی" Luvi بیلرلر. ائرمئی خالقینین اصل اۆزه یی و منشایی ائرادان اول ۱۶-۱۵-نجی یوزایل لیکلرده ،آسیانین شیمال- غربی بۆلگه‌لرینده ،هیت لّرین اۆلکه‌سینده مسکن سالدیلار. او چاغین داش یازیلاریندا بو خالقین آدی "آرماتانا" Armatana و ائرادان اۆنجه ۱۴-۱۳-نجو یوزایل لیکلرده ایسه "هایاسا" Hayasa فورماسیندا قنیده آلینبیدیر". های- ائرمئی مؤلفی آیوازیان Ayvazian سونرا دئییر کی "ائرادان اۆنجه ۱۲-نجی یوزایل لیکده بیر گروپ هیند- آروپا دیلی ائرمینلر ائرمینیستان یایلا سینا اوز چئویردیلر و "هوری" لّرین Hurri ،"هیتیت" لّرین Hittit و "لوی" لّرین Luvi اراضیسینده یئرلشیب مسکون اولدولار. ائرادان اۆنجه ۸-نجی یوزایل لیکین اورتالاریندا ، اونلارین یوردلاری "اورمه" Urme و یا "ارمه" Arme اورارتویا قاتیلدی. هایاسا Hayasa و آرمه

Arme اراضیده‌کی خالقلارین دیلی هیند- آروپا دیلریندن ایمیش. یونان منبع‌لرینده بو گروپ خالقان ،آرمئن Armen و داش یازیلاردا "موشکو" Musku و "اورومه" Urume کیمی قنید اولونوب". ۴۶ های - ائرمئی تاریخچیسى مؤنئسنى خورنئسكى M.Xorenski ائرمینیستانین سرکرده سی "آرام" Aram حاققیندا یازیر کی " او ائرمینیستانین سرحدلرینی هر طرفدن گئنیشلندیردی. بونون اوچون ده قونشو خالقار بیزیم اۆلکه‌نی اونون آدی ایله چاغیریلار. ائرمئی تاریخچیلری "هایک" -ین و اونون خالقینین ائرمینیستانا گیرمک‌لرینی ائرادان اۆنجه ۲۲۰۰-نجی ایله عایید اندیرلر و بیر سیرا ائرمئی سرکرده لری و حۆکمرانلاریندان آد آپاریلیر کی ائرادان اۆنجه ۸۰۰-نجی ایله قّر بو اراضیه حۆکم سورولر". های - ائرمئی تاریخچیسى "هراند پاسترماسیان" Hrاند Pastermacian هیند- آروپالی های- ائرمینلرینین ،"هایک"-ین رهبرلیگی آلتّندا ،ائرمینیستانا گیریش تاریخینی ائرادان اۆنجه ۷-۶-نجی یوزایل لیکلره عایید اندیر. "پاسترماسیان" یازیر کی "هیند-آروپالی ائرمینلر بو اۆلکه‌نی فتح انتدیلر و اۆز دیلرینی اونلارا تحمیل انتدیلر و ائرمئی خالقى ،ائرمینیستانین ایلکین ساکینلری و یاخود یئرلی خالقى ، هیند- آروپالی خالقین قاریشیغیندان عمله گلیب و پنیدا اولونوب. بیر باشقا نظریه ائرمئی خالقینین کۆک و منشایی حاققیندا بودور کی بعضی تدقیقاتچیلار ،بۆیوک ائرمینیستانی هیند- آروپا دیلرینین آنا وطنی و دوغما یوردو بیلرلر. ائرمئی - های تاریخچیسى "رافایل ایشخانیان" Rafail İşxaniyan یازیر "بنله لیکله ائرمینلر و ائرمئی دیلی ائرادان اۆنجه ۴-نجو مین ایلیگین ایکینجی یاریسیندا ،بۆیوک ائرمینیستان اراضیسینده یاراندى". ائرمئی- های مؤلفی آیوازیان یازیر کی "ائرمینیستان اوچون "ارمن" Armen یا "ارمان" Arman آن دّبه اولان و ایشله نّن آد ساییلیر ،ایلک دفعه آککاد شاهی "نارامسین"-ین آمری ایله ۴۰۰۰ ایل ائرادان اۆنجه و هّله بوندان دا آرتیق ،میخی داش یازیلاریندا قنید اولونوبدور و اورادا ذکر اولونوب کی او سیرا اۆلکه لر کی نارامسین اونلار ایله ووروشوب ، بیرپسی ده "آرمانی" Armani یا "آرمانوم" Armanum آدلانیر(دئمەلى بورادا بیر بۆیوک حقیقه ده اولاشمیش اولوروق ،یعنی ائرمئی و ائرمینیستان آدی، ۶۰۰۰ ایلدن چوخ تاریخده ایستازی و آد- بّسی واری ایمیش و بو ائرمئی تاریخچینین وئردیگی اینفورماسیا بیزه یئرینده لازیم اولوناجاق). ائرمئی- های تاریخچیسى سونرا دئییر کی "آرمانی" Armani آدی یعنی هّمن ائرمینیستان دیر ،باشقا شاهیید فاکتلاردا واردی و بیرى بودور کی ائرمینیستان "آریک" مئیوه‌سینین وطنی ساییلیرمیش و "تسیران" Tsiran// "جیران" Ciran (= آریک،فارسجا زردالو) اصل ائرمئی سۆزدور و باشقا اۆلکه لره ده بو آغاجی ،ائرمینیستانان آپارییلار. بو مئیوه ائرمینیستانا مخصوصدور و رومالیلار(رومی لر) دا ،بو مئیوهیه اۆز لاتین دیلرینده "آرمینیاکوم" Armeniakum (= ائرمینیستانا مخصوص) دئییرلر. آریک مئیوه سینین علمی آدی دا "پرونوس" آرمینیاک" prunus Armeniaka دیر (= ائرمینیستان الی‌سی). عرب دیلینده ،آریک مئیوه سینین بیر آدی دا "توفاح-اول" ائرمئی "دیر Toffah-ul ərməni (= ائرمینیستان آلماسی). قدیم مئزوپوتامیا خالقلاری دا "آریک" مئیوه سینه "خازورا" آرمئنایا" xazura Armenaia (= ائرمینیستان آلماسی)

دنییرمیشلر و بو ۳۰۰۰ ایل انرادان اؤنجه یه عاییددیر و بئله نتیجه آلیریق کی "اککاد" دیلینده "آرمانی" (= ائرمینیستان) آدی وار ایش و اککاد شاهی نارامسین ، ائرمینیستان اولکەسینی بئله آدلاندیریلمیش ، یعنی "آریک اولکە سی". بو و دیگر های- ائرمینی مؤلیفلرین ائرمینی و ائرمینیستان حاققیندا یازدیقلاری تاریخلره باخارکن ، گۆرونور کی های لارین بو نمایندە لری ، بو کونودا اؤز باشلاری سەهلدیر آل- آیاقلارینی دا ایتیریبلر و قورخو-ایضطیراپ بونلاری یامان کاریخدیریب و علناً علاج سیز حالدا ، گیکه لیب اؤزلینی چالیرلار تاریخین سرت داشلارینا و قایالارینا و گۆری قاییدیرلار و او یان -بو یانا کوشورلار ، امما سونوجدا هئچ نه دوزگون و توتارلی بیر شئی آلدە ائندمیرلر. موختلیف یوروملار اندیرلر، موختلیف نظریه لر گئچی دن توتوموش آریک آغاجینا قده ر ، چیخاردیب یاییرلار کی بلکه بو آندیقلاری داشلاردان بیرى ، شانس اثرین ده هدفة دیمیش اولما ، اما غافل بو حقیقتدن کی ، تاریخ اؤز یولونو توتوب گئتمکەدمیر و هئچ کیمسه نی سایمادان اؤز یولونو داوام ائتدیریر و هر کیمسه اونون دوارینین قارشیسیندا دورماق ایسترسه ، اونون رحم سیز تکرینین آلتیندا قالیب آزیلهجک. چوخ تاسوف کی بیزیم قونشولاریمیز هایى اولسون، کوردو اولسون، فارسی اولسون، تاجیکی اولسون، روسو اولسون و بونلار کیمی باشقالاری بو آجی حقیقتی دوشونمه بیبلر و یا دوشونمک ایستمه میشلر ، چونکی بوستانجی قولاغی آغیر ائشیدر. تاریخین آجی گئزچکلری گئج- تنز آغزیمیزین موقتى شیرینلیگینی آرادان آپاریب، زهره دؤنده ره ر. آیواریان-ین بو یوخاریداکی سوزلرینه بیر حقیقی تدقیقاتچی و تاریخی کیمی دقت ینتیریلسه ، گۆرونور کی بو خالقین تاریخچیلری آچیق- آشکارا اؤز کؤکونو آختاریب تاپماقدا عاجیز- آوارا قالیب و اونلارین هر بیر عالیمی ده دویونو آچماقدان ایسه، عکسینه دویونو برکیدی و یا دویونلره آرتریر. بو تاریخی ادعالاردا هر نه وار ، تکجه منطق و تاریخی حساب- کیتاب یوخدور. بو تاریخچیلر بو خالقین کؤک و منشایی حاققیندا رسماً قالیبلار و دویونلر گیریفتاری اولوب ، هئچ نه آندە بیلیملرلر. دندیکلرینین هئچ بیرینی ده ، نه اودا بیلیرلر و نه ده آتا بیلیرلر. آنجاق یاریم- ینیلایق بیر شیلر او یاندان- بو یاندان بیغیب بیغیشدیریب توپارلیبیبلر ، امما تاریخ علمی باخیمیندا و تاریخشوناسلیق علمی نورمالاری اساسیندا هئچ نه آندە بیلیملرلر ، چونکی بیغیدقلاری ماتریاللار اؤزلینه عایید اولان تاریخی ماتریال دئییل و اوندان – بوندان بورج الما یا چالمادیر. اؤزگه نین تۆکدویو حیمین اوستونه و ایری حیمین اوستونه و یا حیمسیز و حیم تۆکولمەدن دووار هۆرمک ریسکلی و چتین ایشدیر گئج- تنز بیخیلار و آدم قالار آلتیندا و آزیلیب محو اولار. بونلارین یازدیقلارینا دوزگون دقت ینتیریلسه ، گۆرونور کی توپلادیقلاری ماتریاللار بیر- بیرى ایله اوپاری ، توتاری ، قانونمند ایلگیسی و تاریخ علمی اساسلاری یوخدور، و چالی شیرلار کی بو بیر- بیریندن فرقلی آغاجلارین پوتاقلارینی بیر- بیرینه جالاق وورسونلار ، اما اولمور، چونکی آلمانى اؤز یاخین جینسینه اولان، مثلا هنیوایا جالاق وورماق اولار، امما گیکه نارا جالاق گۆتورمز. بیزجه بو قونشوموز "بولانماسا ، دورولماز" دئییمینه اساسلانیب ینى دن ، ایلک دن و اروپادان – بالکاندان ، کارپات داغلاریندان و ایندیکی صئرب لر و کورواتلاردان آیریلیب ایلک گلن گونوندن عملی- باشلی باشلامایدیر و تاریخینین کؤکونو و ایزینی اروپادان کارپات داغلاریندان آختاریب ایزینی بولمالی دیر. بیز اؤترگی و گیزلی اولاراق بیر گۆستریش و آدرش وئریریک و قالان ایشی قوللاری چیرمالاییب اؤزلری گۆرمه

لیدیبلر. های- ائرمینی تاریخچیلرینین بیر- بیریندن فرقلی و موختلیف فیکرلرینی و ایدئیلارینی گۆزدن گئچیرده رک ، یوخاریدا دندیکلریمیز بیر- بیریندن ضد و عکس نظرلر و حساب- کیتاب سیز تاریخلر و سنه لر انرادان اؤنجه ۲-۳ نجی یوزایللیکلردن توتوموش تا ا.ؤ. ۵-۶- نجی مین ایللیکلره قده ر بو عددر و رقم لر حساب- کیتاب سیز جاسینا اویناماقدادیر و بو نوقصانلار بیر به بیر اؤزونو عکس ائتدیریب ، گۆستریمکده دیر. هر خالقین میفولوگیاسی اونون اصیل کیملیگینی اوزه چیخاردان بیر بلگه و سند ساییلیر ، امما بیز بو هیند- اروپالی خالقین میفولوگیاسینا باخارکن ، گۆرونور اونون میفلری ده باشقاسیندان آلیما و کوپا چکمه دیر. هایک ین دؤیوشدویو "بل" /Bæl/ "بال" /Bal/ "بئل" Bel ینرلی منزوپوتامییا و آنادولو ، اوگاریت و لیوان- فلیسطين بؤلگه سینە عایید تورک فینیکی بیر تانری دیر ، نجه اولور کی بو تانرینی تیتانلاردان بیرى یعنی یونان میفولوگیاسینین ۱۲ میفیک دئولریندن بیرىسی ساییلیرمی ؟! بیر اولکەمه آد وئرلمەده بیر شخص آدی موناسیبتی ایله ، نجه آدم ایشتیراک آندە بیلریم ؟! بللی اولونمادی کی سۇندا بو آدسیز- سوی سوز و ایتگین قالمیش و نسلی- سۇبو ، آتا- آناسی بللی اولمایان خالقى ، هانسی ناغیلین قهرمانی اساسیندا آدلانماغینی قبول آندک ؟! هرودوت Herodot و ائودوخوس Eudoxus آنتیک تاریخچیلرین سۆزونه ایناناق ، یوخسا "خورنئسکی" نین دندیکى ناغیلارینا ایناناق ؟! "خورنئسکی" نین هانسی ناغیلین قهرمانی اساسیندا بو خالق و اولکەنى آدلاندیراق ؟! یاقسین تورکلر سویوندان اولان "هایک" ، یوخسا هایکین نوه سی اولان "ارمناک" Armenak و یا خود هایکین باشقا بیر توره مه سی اولان "آرام"-ین آدی اساسیندا ؟! اورارتو خالقینین های- ائرمینلره هئچ بیر دیل و آنتتیک علاقه لرینین اولمادیغینی باخشی بیلیریک. آسسور منبع لرینده کی تورک سۇیلو و تورک دیللی "آرام"-ى اؤزلینه بیر سوی کؤکو کیمی قرار وئریلر و بئله ادعا اندیرلر کی ائرمینی و ائرمینیستان آدی بو شخصین آدیندان و گۆستریدگی قهرمانلیقلار و رشادتلری سایه سینده یارانیب و بیر ده کی بو "آرام" Aram اؤزو ده "های" نسلیندیر. ائرمینلر "آرام" شخص آدینی تاریخ کیتابلاریندان گۆتورمه لیدیبلر ، چونکی بو آد های- ائرمینی سیجه دئییل ، بلکه بیر اورارتو تورک کنیازینین (شاهزاده نین) آدی دیر. اورارتو شاهلارینین هامیسی تورکجه آدیر : "ساردور" ، اصلینده "Sartar//Sardar//سردار Sərdar" کیمی برپا ائتمک لازیمدیر ، تورک تئوفور آدی ساییلیر و آنلامی "سار آلاهی" ، "ای تانریسی" دئمکدیر. "ایشپوینی" İşpuini اصلینده "اوس. بویلی" Us.buyili یعنی "زکی و عاغیللی اووسونجو ، عاغیللی بویجو " دئمکدیر. "منوا" Menua (ماننا ائنتوس آدی ایله باغلی) و اصل فورماسی "Man.Ea" / "Ban.Ea" / "Van.Ea" دیر و بو تئوفور آدین آنلامی "وان گۆلونون تانریسی" ، "وان گۆلونون انا تانریسی" ، "یئرآلتی شیرین سو و اوکیان تانریسینین گۆلو" ، "بویولو گۆلون تانریسی" ، "آنکی En.ki تانرینین گۆلو" دئمکدیر. "آرگیشتی" Argišti (آر) = مقدس ، کوتسال ، تانری / گیش=giş = ایستی، قوش / تی=ti = سو، چای، نئهر، گۆل) آدین آنلامی "گونش تانرینین گۆلو" ، "کوتسال گۆلون صاحیبی" دئمکدیر. "روسا" Rusa قدیم تورک سۆزو و عینی حالدا شومئر تورکجه سی اولان "اوروز" Ur.udh//Uruz (= گوندوز، گون ایشیغی، گونش) سۆزونون باشقا فوننتیک واریانتی دیر. بونولا گۆرونور کی های- ائرمینلرین اورارتو

باشقا بیر آدی دیر و آنلامی دا "اولو قوش"، "اوددان یارانمیش قوش" دئمکدیر. اثرمنی- های فولکلورچوسو و اثرمنی شیفاهی خالق ادبیاتینین اوزمانی، گارگین سئرواندزتیانس Gargin Servandztians خالق دلیندن بیغمیش و یازمیش بیر افسانده، "استتیک" ایلاهمسینین سو، اود و بالیق ایله اؤزل ایلگی و باغلانتیسی آچیق- آشکارا گؤسترلیر. "استتیک" ایلاهمه ادینی اصلینده گرکدیر "استاقوک" As.Taquuk (= اود، آتش + قوش، تاووک) کیمی برپا ائتمک لازیمدیر. "هافمن" Hoffmann بو آدی "کیچیک اولدوز" معنالاندیریبدیر. قیزیل گول بو ایلاهمین سئودگی گول و گؤیرچین قوشو دا اونون آن سئودگی و سئویملی قوشودور. ۴۸ اثرمنی- هایلارینین تورک میفولوگیاسیندان اخذ ائتدیکلریندن بیرسی ده "آل اروادی" Al arvadi میفی دیر. آما های- اثرمنی مؤلفلری چالیشیلار کی بو تورک میفینی، تورک دلی اساسیندا یوخ، بلکه ده باشقا دیلر و یا اؤز دیلری اساسیندا یوروملایالار. اثرمنی - های تاریخی و جوغرافیای Alişan Qovand "آلیشان قوواند"-ین نظرینه گؤره "آل" // "آلک" Alk آدینین معناسی، "دین دره، یئر آلتی دونیا، جهنم" دئمکدیر. تورک میفلریندن اثرمنی میفولوگیاسیندا اؤزونه اؤزه ل یئر آچانلاردان بیرى ده "ارالز" دیر Aralez کی آد دا تورکجه دیر و کؤکو "ار" و "آل" سؤزلری دیر. ۵-نجی عصرین اثرمنی- های فیلسوف، مترجم و کاتولیکوسو "یئزنیق کوقباتسی" Yeznik Koqbatsi "مئسروپ ماشتوتس"-ون شاگردلریندن بیرسی، بو آرالز لری ایت نسلیندن اولدوغونو سانیر. ایشین دویونو یالیز، چاغداش تاریخشوناسلیق علمینین بو بؤیوک سهوینه باغلی دیر کی ایکی فرقلی سؤیدان و دیلدن و فرقلی تاریخ و مدنیتدن اولان خالق، بیرلشدیریپ بیر- بیرى ایله قاریشیرماسیدیر. بو دویون و پروبلئم، دونیا تاریخشوناسلیق علمینده چؤزولورسه، اوندا هر نه اؤز یئزیده اوتورار. "های" آدلاندیردیغیمیز هیند- آروپالی خالق، یانلیشجا و یانلیش اولاراق "اثرمنی" تورک انتتوس ادینی و عینی حالدا "اثرمنیستان" // "ارمنیا" تورک انتتوتوپونیم ادینی کوللانماکدیر. اونلار اگر اؤز گنرچک تاریخلرینی بیر اؤزگور و موسقتیل خالق کیمی سئویرسه، و دوزگون سوی و نسلی کیملیگینین پنشینده دیرسه، گرک کدیر "اثرمنی"، "اثرمنیستان" و "ارمنیا" آدلاریندان واز گنچسینلر و اؤز حقیقی انتتیک سوی ادینی آروپا تورپاقلاریندا آختاریپ کوللانسیلار کی گلهجک نسللری و ائولادلاری قارشیسیندا گؤزو کؤلگه لی اولماسینلار یوخسا باشقا انتتوسون انتتیک سوی آدی آلتیندا یاشماق، اؤز خالقینی، انتتیک سؤیونو و نسلینی سئو ن بیر حقیقی "های" دئدیگیمیز اینسان اوچون، چوخ چتین و دوزولمز بیر دوروم ساییلا بیلر. تاریخده نه قده ر اثرمنی، اثرمنیستان، آرمینی، آرمینیا، ارمینیه آدی ایله صحبت گنیر، بیر تورک اولکه و تورک انتتوسون تاریخی دیر و اونون هیند- آروپالی و یانلیش اولاراق فریگیه منسوب خالقا دخلی یوخدور. چونکی اثرمنیستان بیر تورک اولکه و اراضی و، خالق دا بیر تورک خالق و اورایا حؤکمرانلیق اند نلر ده تورک سولطانلاری و حؤکمرانلاری اولوب. بونو بیز هاوادیان دئمیریک، اثرمنیستان شاهلاری و حؤکمرانلارینین آدلاری دئییر. قدیم اثرمنی منبعلریندن بنله بللی اولور کی اثرمنیلرین حؤکمرانلاری و شاهلاری "ساک" // "ساکا" //

کونسنسپاسی، بو کی اورارتولار ائله همن "های" لار ایمیش، کارا گلمیر و ایدورما بیر نظریه دیر. اورارتو دؤولتینی ائرادان اول ۵۹۰-نجی ایله تورک دؤولتی اولان میدیا، بو دؤولته سون قویود. "م. خورننسکی" Xoreniskini. اؤز اثرینده اورارتونون ایلك حؤکمران و باشچیسی "آرام" حاققیندا دانیشیر. آما بو تاریخی گنرچک و حقیقته رغما، های- اثرمنیلری بو "آرام" شخص ادینی اییه لئیب و بو اگر یافسین نسلی تاریخ علمینده تورکلر دیرسه، دئمه لی "خورننسکی" نین وئردیگی معلوماتا گؤره "هایک" بیر تورکدور و اونون دلی ده و سویو دا تورکدور و اؤزوده آسیالی دیر. بنله حالدا نتیجه آلینیر کی هایک-ین نوه لری و توره مه لری ده تورکدور، یعنی "خورننسکی" نین دئدیگینه گؤره "ارمنناک" و "آرام" دا هر ایکسی تورکدور. بیزجه هنرودوت Herodot، ائودوخوس Eudoxus دا دوز دئییرلر و عینی حالدا های- اثرمنی تاریخی مونیستی خورننسکی ده دوز دئییر و بورادا تکجه بیر آنلاشیلمازلیق وار و دویون ده اورادان توره نیر. بو دویون و آنلاشیلمازلیق دا، یانلیشجا های-لاری تورک سویلو و تورک دلیلی اثرمنی خالقینین آدی ایله آدلاندیرماق دیر و "های" لاری اثرمنی آدی ایله تانیماقدان ایره لی گلیر و عکسینه ده دوزدور. چونکی اثرمنی تورک سؤیونا، آروپالی دلیلی و سویلونو جالاق ائتمک مومکون دئییل و یا خود عکسینه ده ائله دیر. ایندیکی های- اثرمنی میفلر و تانریلار پانتئونونا باخارکن، گورونور کی قونشو خالقلارین، اؤزللیکه ده تورک میفولوگیاسیندان کویا اولونما نوسخه لر دیر. تورک خالقینین گوتش تانریسیندان توتوموش تا "ایستار" و "نانا" سینا قده ر، او میف قایناغیندان یارارلانیپ و اونلاری ایشلتمکده دیر. اثرمنی- های مؤلفی آبوزیان یازیر کی "آیا پرستیش و تاپینماق شیوه و قایداسی اثرمنیلرده انتروسک لارا چوخ یاخین و اوخشار دیر. او یازیر کی انتروسک لار ایلك اؤنجه کیچیک آسیادا (آنادولدا) مسکون ایدیلر و سونرادان ایتالیا یا کؤچولر و چوخ احتمیل وئریلر کی اونلارین اثرمنیلر ایله ایلگیلری و باغلانتیلاری اولموش اولسون و آیا تاپینماق آیین و عنعه سی، بیریندن بیرسیینه کنچمیش اولموش اولسون. آما هانسی خالقان هانکی سینا؟ بونون جاوابی چوخ چتین دیر". ۴۷ گورونور بو مؤلف شک و شویپه اندیر کی گؤره سن اول بیلر کی بو "آی" پرستیش دینی اینانجی، های-اثرمنی لری تورکلردن آلمیش اولسون؟ اونلارین آغاچا، بیتگی یه ایناملاری دا عینی تورک خالقلارینین اینام و اینانج اولسوب و قایداسیندا دیر. اونلارین آغاچ و بیتگی یه اینام حاققیندا کی ناغیلین قهرمانلارینین آدلاری دا تورکجه دیر و ایندییه قده ر ده قالماقدیر. بو حاقدا ناغیللارین بیرینده "آرای" Aray (= کوتسال و مقدس آی) آدی قهرمان وار و اونون اوغلو "آرایان آرا" Arayan Ara (= کوتسال آی و کوتسال تانری) و اونون اوغلو "آنوشاوان" Anuşavan (آنو رهبر، آنو سلطان)، "سوسانور" Sosanver (= سوسلو و خوش قوخولو). سویا اینانج حاققیندا دا دئمه لیک کی های- اثرمنیلر تورک خالقینین "سو جدیم" و "سو خان" آیینینی عینا گؤتوروبلر و ایندی ده بو دبی و توره نی یئرینه یئتیریلر و بونا "وارداوار" vardavar دئییرلر. اثرمنی- های لارین "استتیک" Astqik ایلاهمه لری اصلینده تورک میتولوژیسینده اؤزللیکه ده هیت "Hitt" // "هنت" Hett تورکلرینین "آناهیت" Anahit ایلاهمه سینین تایی و برابری دیر. "استتیک" ایلاهمه آناهیت-ین

آنلامی "گمچی ، سو و دنیز کیشیسی، دنیز کیمی بؤیوک کیشی، اوره بی دریا کیمی گنیش" دئمکدیر. "انرواند" Ervand ائرمینستان شاهینن آدی دا اصلینده "اروند" Ærvand یا "اربند" Ærband ایمیش. بو ائرمینی تورک سولطانین آدی ، تورکجه "ایر" ir // arə (= کیشی، آر، آر، دیلاور و دؤیوشکن) و تورکجه "بانات" Banat (= او ایالت و یورت کی ائللین به بی و رئیس طرفیندن ایداره اولونور) ترکیبیدن یارانیدیر و کوللیتده "اولکه نی دولاندیریپ ایداره ائدن کیشی"، "اولکه نی دولاندیران بی" دئمکدیر. Er.banat. Er.vand > Er.vant > Er.vanat > ---- اگر بو سلطانین آدینن ایکینجی حیصه سی "واناند" vanand سؤزونو، تورکلرین بیر طایفاسی کیمی نظردہ توتساق ، اوندان بو تورک سؤزونون "واناند طایفاسینین آری" دئمکدیر. لازیمدیر قنید ائده ک کی "واناند" vanand قدیم تورک طایفالاریندان بیرینن آدی دیر کی ائرادان اؤنجه ۱-۲ نجی یوزایللیکلرده ایتیل İtil (وولقا Volga) چایی حؤزه سیندن "دربند" Dərbənd یولو ایله ایندیکی قارص Qars و "پاسین" Pasin اووالیقارینا گلیب چیخیدیلار. "واناند" Vanand "قارص" Qars ویلاتینین قدیم آنتیک (سلجوقلار قده ر) آدی اولموشدور. ایکی ائرمینی سرکرده سی "آرتاشس" Artashes و Zariader "زاریادر" -ین آنتیک منسوبیتی Q.Qeybullayev قیاس الدین غیب اله یئفه گۆره بللی دئییل. بو ایکی نفر اسکندردن سونراکی زاماندا ، یونان سؤیلو سیلوکیلر Silevkiar دؤولتینن قوللوقچولاری سایلیرمیش و ائرادان اؤنجه ۱۹۰-۱۶۰ -نجی ایللرینده ائرمینی ائرواندیتلرینن Ervanditlar حاکمیتینده سون قویولار و بئله اولدو کی "آرتاشس" (ائرادان اؤنجه ۱۹۰-۱۶۰ نجی ایللرده) ، ایلیک ائرمینی- های شاهی ایدی کی تاختا چیخدی. اونلار آلبان ، آتروپاتئن ، گورجیستان و دیگر اولکه لرین بیر سیرا اراضیلرینی قوپاردیب ضبط ائتمکلی ایله Q.Qeybullayev، غیب اله یئفه گۆره ، بؤیوک ائرمینستان یاراتماغا باشاریلی اولدولار. گورجو مؤلیفی ق.آ. منلیکیشویلی Q.A.Melikişvili بو حاقدا یازیر کی ، ائرمینی حکومتی و چارلیغینن کوک و اساسی، "آرتاشس" Artashes و "زاریادر" Zariader طرفیندن ای.اؤ. ۱۹۰-نجی ایلدہ قویولدو. ایکینجی "تیقوران" -ین سلطنتی زامانی (ای.اؤ. ۵۵-۹۵ جی ایللرده) بؤیوک ائرمینستان" دؤولتی داغیلماغا باشلادی و آرادان گئتدی. ۵۱ ائرمینی- های تاریخیسی "Y.A.Manandiyar" قنید اندیر کی ایکینجی تیقوران -ین ایمپراتورلوقو ای.اؤ. ۶۹-۶۶ نجو ایللرده داغیلیپ آرادان گئتدی و ۶۰-نجی ایللرده حاکمیت، ائرمینستاندا "پارفیا"نین آرشاکیدلر Arşakidlar سولاله سینین آلینه دوشدو. ۵۲ آرشاکید لرین **تورک اولدوغونو** ، بو سولاله نین آدی و حؤکمرانلارینن آدلاری دئییر و بیز ده چوخ درینینه گنتمک ایسته میریک . تاریخده بو بیر آیدین حقیقتدیر کی تورک دیلی "کیمئر" Kimmer (=Kamər //Qamər //قامر //قומר //Qumer //Kumar //خومار //Xumar) تورکلی و تورک دیلی ساک //Sak //ساک Saka خالق ائرادان اول ۷-۸ -نجی عصرلردن باشلایاراق ایندیکی ائرمینستانین اساس ساکینلری اولموشلار. اگر بو دئییلن دوزدورسه ، اوندان اورارتو منبعلرینده ، ایندیکی ائرمینستان اراضی سینده تورک دیلی توپونیملر ده واردی. اول بیلر کی ۱۰ شاه یا حؤکمرانین ایچینده بیرسی ده غیر-ی تورک و حتی

"ساخا" تورکلری اولموشدور و طبیعی دیر کی ائرمینی-های "سا" ska یازیلان "ساک" Sak آدی و آنتونیمین آنلامی "باهادور" ، "چوخ گوجل و قودرتلی" ، "بؤیوک و عظمتلی" اولور. آذربایجانلی تاریخی و تدقیقاتچی "قیاس الدین قنیوللاینو"ین یازدیغینا گۆره ، قدیم ائرمینی منبعلرینده ، ائرمینستانین ایلیک و بیرینجی شاهی "سکاوردی" Skaordi (=ساک اوغلو، ساکزاده) آدلانیب دیر. ای.م.دیاکونوفا i.M.Dyakonova گۆره ائرادان اؤنجه ۶-نجی عصرین سونوندا های- ائرمینلرین آنتوگننیزینده ساکلر معین رول اوینامیشلار. ۴۹ تصادفی دئییل دیر کی ۵-نجی عصر ائرمینی- های تاریخیسی کوریون Koryon ، ائرمینلری آشکننازی (بیبلیدا ساکلر) نسلی حساب ائدیر. ۵-نجی عصر ائرمینی تاریخیسی "مونیسنی خورننسکی" یازیر کی ائرادان اؤنجه ۷-نجی عصرین آخیریندا ائرمینی چاری پارویر Paruyr "سکاوردی" (Skaordi = ساک اوغلو) ایدی. ۵۰ دئمہ لی آنتیک منسوبیتجه تورک اولان "پارویر" Paruyr ائرمینلرین ایلیک چار و شاهی اولموشدور و ماراقلی بودور کی ، "مونیسنی خورننسکی"یه گۆره "پارویر"نو تورک میدیا شاهی "بارباک" Barbak تعین ائتمیشدیر. "پارویر"دان سونراکی ائرمینی شاهلارینن آدلاری "خراچنای" Xraçey ، "پارنواس" Parnuas و Kornak "کورناک" دیر. بو آدلارین هنج بیرى های- ائرمینجه دئییل بلکه تورک- ائرمینجه دیر یعنی بو چارلار اصل و خالص تورک دورلر. "پارویر" Paruyr شخص آدی Q.Qeybullayev ق.غیب اله یئفه گۆره قدیم تورک دیللرینده کی "بار" (Bar = اؤزودور، واردیر) و "اور" (Ur = اوغول) سؤزلریندن عبارت دیر و بو آد "اوغلودور" ، "اوغولو اؤزودور" (مجازی معناسی "ایسته نیلن" ، آرزو اولونان اوغلودور) معناسینی وئریر. اما بیزجه بو اصل تورک آدی ، قدیم تورکجه سؤز اولان "پار" (Par =) ایشیقی، نورلو، پارلدايان) و قدیم تورکجه سؤز اولان "اور" (Ur =) "اوغول" ، "انولاد" ، "اوغلان اوشاغی" سؤزلرینن ترکیبیدن یارانمیش تورک آدی دیر. های- ائرمینلر ایندی ده اوشاقلارینا ایفتخار حیسی ایله "پارویر" Paruyr آدینی قویورلار و بونولا دا قدیم عنعنه نی داوام آنتدیرلر، اما بو آدین تورک کؤکلی و تورک منشالی اولدوغو ، بئله عاغیلارینا گلیمیر و اینانا بیلملر کی بو آد بیر تورک- ائرمینی شاهینن آدی دیر. Paruyr "پارویر"دان سونرا "انرواند" ، Ervand "تیقوران" Tiquran و "سابار" Sabar کیمی تورک شاهلاری ائرمینستان حؤکمرانلیق آندیلر . ائرمینستان -ین بو شاهلار و سولطانلارینن هنج بیرى ، هیند- آروپالی سؤیلو های- ائرمینلریندن اولمایب دیر. ماراقلی بودور کی ائرمینستان شاهی سابران -ین سرکرده سینین ده آدی (ائرادان اؤنجه ۵- جی یوزایللیگین سونوندا) Embas "امباس" ایدی. سابار Sabar آدی و همی ده "امباس" Embas آدی ، هر ایکسی ده قدیم تورک آدلاریندان سایلیلر. امباس Embas تورک آدی ، قدیم تورکجه سؤز و "ام" Em (=ماهير، ایش بیلر، فراسلتی) و تورکجه "باش" Baş (= باشچی، رهبر، لیدر) سؤزونون ترکیبیدن یارانمیش آد دیر. سابار Sabar تورک آدینی دا آلبان تورک سولطانی Zober "زویتر" -ین (ائرادان اؤنجه ۱-نجی یوزایللیکده) آدی ایله موقایسه ائتمک اولار. "سابار" Sabar تورک شخص آدی تورک سؤز و "ساب" Sab // زاب Zab (=سو، دنیز) و تورکجه "آر" Ar (= کیشی، ایگید، دیلاور، آر،) سؤزونون ترکیبیدن یارانمیش آد دیر و کوللیتده

هوت/Hutt/خوت/Xutt/كوت/Kutt/قوت/Qutt ، هیت/Hitt/Hett/هنت/Hett آدلاری بیر- بیرین فوننتیک واریانتلاری دیر و تاریخده کی کوتی لر همن آنادولودا مسكون هنت/Hitt/Hett هیت لردیلر و بیر سوی و بیر کؤکندیلر و بیر خالق دیلار. بو معلوماتلار آچیق آشکارا "فین- اویقیر" تورکلرینین نسلیندن اولان اثرمنی تورک خالقینین باشقا سویداش ماد(میدیا)، ماننا، اورارتو، پارت ، هیت تورک خالقلاری ایله نه درجده یاخین و قان قوهوم اولدوغونو گؤروروک. تاریخی داش یازیلاردا و داش کتیبه لرینده "اثرمنستان" و "اورارتو" حاقیندا نه یازیلیدیرسا ، هامیسی فین- اویقیر تورک سویلو اثرمنی خالقینا علیددیر و نه سؤز- صحبت گنډیرسه ، تورک اثرمنی یه و تورک یوردو اثرمنیستانا علیددیر و اونون بالکاندان و اروپادان گلمه داها دوغروسو "کارپات سیرا داغلاریندان" گلمه صئربیا سویلو هیند- اروپایی ایندیکی هایلارا هنج بیر دخلی یوخدور. های- اثرمنیلرین دیلین کؤکو "گراپار" Qrapar/Grapar دیلی دیر و بو دیل عانیله سی ده بیزجه کارپات سیرا داغلارینین حؤزمسینده یاشایان خالقلار ، او سیرادان "کورواتلار" Korvat و "صئربیالار" Serbiya علیید اولمالی دیر. اثرمنی- های قراپار دیلی اصلینده "garp.ar" دیر. Garp.ar سؤزونون انتیمولوگیاسی یعنی "گارپلار"، "گارپ خالق" (karp.ar/Carp.ar/Sarp.ar/Sarb.ar=Serblar) و اثرمنی- هایلارین دیللی ده بو خالقین دیلینه منسوبدور. هیند- اروپایی "گارپ" Garp خالقینین اروپا اراضیسینده یئرلشدیگی زونا ، داغلیق اراضیدیر و بو اراضیده یئرلشن سیرا داغلار، قدیم پروتورکلر (ایلکین تورکلر) اؤز تورک دیللی اساسیندا، طبیقی آوروپانین باشقا بؤلگه لرینه و توپونیملرینه آد وئردیگی کیمی، بو سیرا داغلاردا گارپات=Qarpat // Karpat کارپات آدی وئریشلر. بیزجه قدیم تورکلرین اجدادی بو سیرا داغلاردا ، اکثر حاللاردا قارلی و قار'لا اؤرتولو اولدوغونا گؤره بو آدی وئریشلر. چونکی قدیم تورکجه سؤز اولان "قارپات" Qarpat آدی ، تورکجه "قار" و تورکجه "بات"/// "پات" (دووار، سډ، بند، حصار آنلامیندا اولان سؤزلرین ترکیبیدن یارانیب و کوللنیده آنلامی "قاردان هؤرولوموش دووار" ، "قاردان چکیلمیش سډ و حصار" ، "قارلی دووار یا سډ" و مجازی اولاراق "قارلی سیرا داغلار" دئمکدیر. بو سیرا داغلارین هئندورینده و اطراف اراضیسینده مسكون و یاشایان خالقلاردا ، بو سیرا داغلارین آدیندان آلیناراق ، اولاردا سوی آد وئرلیب و بو کیمی خالقلاردان ، بیز صئرب لری و اؤزه للیکله ده Korovat کوروات لاری آد آپارا بیلرک کی اثرمنی- های آدلانیدیریمیز خالق دا بو سیرا خالقلاردان بیریدیر و چوخ احتیمال وئرلیر کی صئرب- کوروات خالقیندان آیریلیب ، آنادولو اراضیسینه کؤچ ائتمیش خالق اولسون. بیزجه اثرمنی- های دیلین منسوب اولدوغو دیل گروپو آدی "قراپار" Qrapar ، "کارپات" Karpat سیرا داغلاری ، "کوروات" Korovat و "صئرب" انتتوس آدلاری کؤک باخیمیندان بیر-بیرینه چوخ باغلی بیر ائلمئنتلردیر و هر دؤردو ده تام بیر- بیر ایله ایلشکیلیدیر و بیز بئله فیکرلشیریک کی اثرمنی- های دندیگیمیز خالقین گیزی و اوستو قاپالی قالمیش سیرری و گیزی بوردا آچیلیمیش اولسون و بو خالق دا اؤز حقیقی سوی- کؤکونو بولموش اولسون و بوندان بئله اونون آردیجا گنډیب چالیشسین. بورادا

"های"لاردان اولموش اولسون. امما سؤز بوردادیر کی ۱۰ حؤکمراندان بیرسی "های" اولدو، بس باشقا ۹ تورک حؤکمرانینی نئيله مک و کیمین حسابینا قویاق؟! اول بیلر کی اثرمنیستان باشقا دؤلت یا ایمپئریانین ایستیمارینا کئچن زامانی ، ایمپئریا بو اؤلکه نین ایداره ائتمه سینى اثرمنی تورکونه گووه ن مهیب ، بیر اثرمنیستاندا یاشایان "های" سرکرده سینه وئریش اولسون کی بو دا موقتى اول بیلر. بئله بیر شرایط لردن ، ایندیکی "های" خالق یارارلانیب ادعا اندیر کی اثرمنیستان بیر "های" دؤلتی و "های" یوردودور، حالبوکی بو اورتا دوغو و یاخین دوغو اراضیلرینده بونا اوخشار اولایلار چوخ اولوب. گؤرورسن بیر اؤلکه نی بیر ایمپئریا آلانندان سونرا ، اونو اؤزونه ساتراپ اندیب و اؤز ایچیندن حؤکمران و حاکیم سئچیر ، و گاهدان دا انله اولور کی ایمپئریا باشقا بیر اؤزگه سینى و یئرلی اولمایان بیر باشقا سویدان و انتتوسدان اولانى ، همن موستلمکیمه باشچی و حاکیم تعین اندیر کی بونلار ایستیمارچی ایمپئریالیست دؤولتلره علیددیر و تورک اؤلکه سی اثرمنیستانا اول بیلسین کی ایران ایمپئریاسی طرفیندن بیر یا ایکی "های" سویوندان حؤکمران تعین ائتمکله ، اثرمنیستان کیمی تورک اؤلکه نی ، هیند- اروپایی و فریگیایا منسوب بیر خالقا باغلاماق و جالاق وورماق اولماز. اما گؤرونور کی اول بیلریش و اولوبدور و بو دا تاریخن آجی بیر اوینلارینداندیر. ب.ب. پیتروفسکی B.B.Piterovski "اورارتو" Orartu آدی اثرینده یازیر کی "بالنیز اثرمنیستان خالق یوخ ، بلکی ده جنوبی قافقازین دیگر بؤلگه لرینین خالقلاری دا بیر- بیرله باغلیلیقلاری وار ایدی و بیر کولتور و مدنیت مالیک ایدیلر و اورارتو مدنیتیندن چوخلو فایدالانیب ، یارارلانمیشلار و انله گؤرونور کی اورارتو خالقین دین و مدنیتی ، اؤن آسیا اهالیسی ایله قرابت و قوهولو واری ایمیش". ۵۳ داوید لونگ David Long "ایران و اثرمنیستان" آدی اثرینده یازیر : "انتیک آسکی مؤلیفلر دفعه لرله اثرمنیلرله ، مادایلار (میدیالار) و پارتلارین عادت- عنعنه لری و گنیم لرینین بیر اولماسینا ایشاره اندیلر". استرابو Estrabo مادایلاری (میدیالاری)، اثرمنیلرین عادت- عنعنه لرینین قوروجوسو آدلانیدیر. اثرمنی شخص آدلارینین پارت طایفاسینین و دیلین کؤکونده اولدوغونو قئید اندیدیر. ۵۴ "دیاکونو Diakonov" یازیر کی ائ.اؤ. ۱-نجی مین ایللیکده بوتون اورارتولار ، ماننا و ماد (میدیا) خالقلارینی، "کوتی" Kuti آدلانیدیر دیلار. ۵۵ دیاکونوفون سؤزونون تصدیقینده لازیمدیر قئید ائند ک کی "کوتی لر" یا "قوتی لر" ، آن قدیم تورک خالقلاریندان بیرى ساییلیر . اونلار اثرادان اول ۳-نجو مین ایللیکده آذربایجانین موختلیف بؤلگه لرینده (او سیرادان آرساک'دا ، آرازبار'دا ، برده اراضیسینده ، خالخال شهرى زوناسیندا (اغستافا و آستارا رایونلاریندا) و جنوبی آذربایجانین موختلیف بؤلگه لرینده و عینی حالدا آنادولونون شرق حیصّه سینده اورارتو، اثرمنیستان، هایاسا ایالتی و هیت//هنت'لر بؤلگه سی و زونالاریندا مسكون و یاشاییرمیشلار. کوتی لر اصلینده همن آنادولودا بؤیوک اراضیه مالیک اولان هیت/Hitt/Hett(خیت/Xitt/خوت/Xutt/كوت/Kutt/قوت/Qutt) یا هیتیت Hittit تورک انتتوسدور و "کوت"//Kutt/"کوتی" Kutti اصلینده هیت/Hitt/Hett/هوت/حوت Hutt آدینین باشقا فوننتیک واریانتی ساییلیر و تام صراحت و آرخاییقلیقلا دنیه بیلرک کی

کیربات (Cırbat / سیربات// صیربات Sirbat) خبر یوخ ایدی و بالکانلاردان آنادولویا گیرمیش آروپا دیلی آدسیز قالمیش خالق، تورک دؤولتی و اراضیسی ساییلان فریگیادا یئرلشمیش بو آدسیز خالقین، سونرا تورک دؤولتی و اراضیسی اولان ائرمینیستان]](آسورجا آرمنی Armini/ ائرمینی Ermini: تورکجه ائر Er(= یئر، یورد، اولکه، اراضی) + "میننی" Minni/ "میننی" Mini ماننا تورک اولکه سینین آسورجا// آشورجا یازیلیش فورماسی) = "Er.Minni" یا "Er.Mini"] و اورارتو Orartu اولکه سینه گلمه لری، بیزیم بو حاققیندا دانیشدیغیمیز تاریخدن، ۸۰۰ - ۱۰۰۰ ایل سونرا دیر. بو گنرچک آدی بللی اولمایان آروپا کؤکنلی خالقین، ائرمینیستان و اورارتو دؤولتینین اراضیسینه کؤچمه لری، ائرادان اول ۵-نجی یوزایللیکه عالیید اولان بیر اولای دیر و بونو آرتیق دونیا تاریخشوناسلیق علمی و تاریخ عالیملری ده اعتیراف و ایقرار اندیرلر و حتی های- ائرمینی تاریخچیلری ده ایقرار اندیرلر. حالوکی بیزیم یوخاریدا دانیشدیغیمیز تورک ائرمینیستان، همن آذربایجان- تورک دؤولتی و اولکه سی اولان، "ماننا" Mana و یاخود Manna "ماننا" دیر و آرتیق بو زامان هله آروپا دیلی و آروپا سویلو کؤچری "های" لاردان هنج نه خبر یوخ ایدی، و اونلار ائرادان اول سونونجو مین ایللیگین ایکینجی یاریسیندان بئلهیه ائرمینیستان(ماننا) بؤلگهسینه کؤچمهیه باشلاپیلار و بیزیم بو ادهامیزی هئراندا پاسدیرماجیان Herand Pasdirmaciyan، "ائرمینیستان تاریخی" آدی ائرنین ۲۰-نجی صحیفهسینده ده، تصدیقه بیر و یازیر کی "خالص هیند- آروپا سویوندان اولان های- ائرمینی طایفالارینین گلمه سیندن اؤنجه، ائرادان اول ۸-۷-نجی یوزایللیکلرده، بورادا "خالدی" Xaldi آدیندا یئرلی آوتوختون خالق مسکون و یاشاییردی کی بونلارین اولکه سی "اورارتو" Orartu آدلانیردی. ۵۶ "قیه بهزادی" اؤز "قافقاز، زاقافقازییا و مئزوپوتامیادا یاشامیش اسکی انتتوسلار" آدی ائرنین ۶۳-نجو صحیفه سینده، یونان آنتیک مؤلیفلری هنرودوت Herodot و انودوخس Eudoxus کیمیلرینه ایستیناد اندره ک یازیر کی ائرمینلر(های- ائرمینلر/ف.ج)، فریگیادان کؤچوب بو بؤلگهیه مهاجیرت ائتمیشلر، اما چاغداش های- ائرمینی تاریخچیلری، او بئرده کی های- ائرمینی خالقینین کؤک و منشایی و های- ائرمینی خالقینین تشکولو حاققیندا صحبت و مباحیثه گئندنده، چوخلو "فورات" Furat چایی آخاریندا "آرمنی شوبریا Armeni Shubria" (ائرمینی شوبریا Erməni Şubria) گروپ خالقینا ایستیناد ائدیپ دایانیب دیره نیرلر. بو گروپ خالق، وان Van گولونون غربینده یئرلشیردیلر. ۵۷ بیزجه چاغداش های- ائرمینی تاریخچیلرین بو "آرمنی- شوبریا" Armeni-Shubria گروپ خالق کونوسونا گیریشیب دیرنمکلری، بیزیم های- ائرمینی خالقینین صئرب- خوروات Serb-Xorvat سویوندان اولما ادهامیزا، بیر فاکت و سند کیمی ده یاردیمجیل اولاییلر. بیزجه دیلچیلیک علمی اساسیندا "R" - "B" حرفلرینین "شوربیا" Shurbia (Şurbia) آدیندا، یئرلرینین دییشیلمه سی قانونونو گؤز اؤنونه آلساق، دنیه بیلرکی کی تاریخ علمینده یازیلان "شوبریا" Shubria آدی، اصلینده دوزگون اسپئل و تلفوظو "شوربیا" Shurbia (Şurbia) اولموش و قدیم مؤلیفلر "R" و "B" سسلرینین آغیزدا ایفا اولونان زامانی یئرلرینی بیر- بیرله دییشیب و یاخود زامانلا خالق دیالکت شیوه لرینده "R"، "B" ایله

بونو ایضاح ائتمه لیک کی انتتوسلار اصل و حقیقی آدلارینی، ایلکین یاشادیغی توپونیمیندن آلا و بورادا دا صئربلر و کورواتلار اؤز انتتوس آدلارینی همن بو "گارپات" Garpat یا "کارپات" Karpat سیرا داغلاریندان آلییلار و زامانلا، لاتین و دیگر یئرلی آروپا دیلرینین تاثیر و نفوذو اثرینده و لاتین دیلرینده بعضی سسلرین بیر- بیرینه دییشمه سی نتیجه سینده و عینی حالدا ائرمینی- های دندیکیمیز خالقین دیلی و یازی قایداسی اساسیندا و اؤزلیکلهده صائیتلری قییسالادیب یا یازماماق و ایفا ائتمهیه اثرینده، بو دؤرد آدین بیر- بیریندن فرقلی اولدوغونو گؤروروک، حالوکی هر دؤرد آد دا بیردیر و بیر کؤکه و منشایه مالیکدیلر. "کورروات" Korovat انتتوس آدی اصلینده "کوروات" دیر Korvat و "ر" دان سونرا "او" O، سونرادان آرتیریلیب و بو انتتوسون کارپات داغلاریندان آلدیغی آدین پروتوسسینی بئله گؤسترمک اولار : "Qar.bat" <----> "Kar.vat" <----> "Qar.vat" <----> "Xar.vat" <----> "Xarvatiya" خرواتییا. و ایندی صئرب انتتوس آدینین کارپات سیرا داغلاریندان یارانما پروتوسسینی بئله گؤسترمک اولار : <----> کارپات <----> ("ک" حرفینی لاتینجه "C" حرفیه یازاراق) "Carpat" <----> "سارپات" <----> "ساربات" <----> "سئربات" <----> "سئربوت" <----> "Qar.pat" <----> "Kar.pat" <----> ("k" hərfini latincə "C" hərfilə yazaraq) "Carpat" <----> "Sarpat" <----> "Sarbat" <----> "Serb.at" // "Serb.ut" <----> چوخ احتیمال کی بوراداکي "ات" // "at" "اوت" ut سونرالار قدیم تورک - موغول توپونیملرده کی "اود" // "ud" "اوت" // "ut" "آت" at نظرده توتولسون و "سئربلر" // "صئرب لر" آنلامیندا گلکین. طبیعی کی بو خالقلارین دانیشدیغی و یازدیغی دیل ده بیر آدا منسوب و همن انتتوس آدی داشییاجاق و بو صئربلر ایله کورواتلارین دیلی ده، "قاربات" (کورواتلاردا : کاربات karbat/کاروات karvat /خاروات xarvat / هاروات Harvat) (صئربلرده : قاربات /Qarbat / کاربات karbat / C(k)arbat / ساربات C(s)arbat / سئربات C(s)erbat / سئرب C(s)erb <----> صئرب (Serb) دیلی آدلاناچاق و ائرمینی- هایلارین "قارپار" آدلانان دیلی ایله بیر کؤکدن و منشاندیر. ائرمینی- هایلارین "قارپار" آدلانیدیردیقلری اصلینده "قارپاد" Qarpad یا "قارپار" Qarpar ایمیش و ایلک "a" صائیتینی سالیب و آپاریلیب "r" دان سونرا یا یئرلشدیریلیب، کی بو صائیتلرین یئر دییشیلمه سی و ساقیپ اولماسی، ائرمینی- های دیلینین کاراکترلریندن ساییلیر. "قارپات" Qarpat <----> "قارپات" Qarpat <----> "قارپار" Qarpar. بئلهلیکه بیز چوخ احتیمال وئریریک کی ائرمینی- های خالقی اصلینده صئرب- کوروات خالقینین بیر آیریلیمیش قولو اولسون کی "کارپات" داغلاری بؤلگه سینده کؤچری حیات سوره ن بیر اسلاو کؤکنلی خالق ایمیش و یا صئرب- کورواتلارین یاخین قوهوم انتتوسو اولموش اولسون. بیز بو حاقدا آده انتدیکیمیز احتیمال واریانتلارینی اؤخوجویا آچیکلاماک ایسته بیریک. ائرمینیستان(ائرادان اول ۷-۶-نجی یوزایللیکلرده) خالیص بیر تورک دؤولتی و خالق ساییلیرمیش و بو قئید اولونان زامان، هله آروپادان کؤچوب گلیمیش "های" خالقیندان (داها) دوغروسو کارپات داغلاری بؤلگه سیندن کؤچوب گلن صئرب- خورواتلار نسلیندن[قیربات Qırbat/کیربات Kırbat/

اطراف بۆلگە سىندە ياشايان آروپا آيورگىنن خالقلار و طايفالار دا ،ھەمىن آدى توركجە اولان سارمات Sarmat داغىنين آدينى ،اۋزونه سۈى آد و انتتوس آدى كىمى گۇتوروب و يا اونون آدى ايله آدلانىپ و تانىنىپ دىر. ايندىكى صئرب خالقي، خارواتلار و ھى- ائرمىنى آدلانان خالق دا، او سىرا خالقلاردان ساييلير. بىزجە ايندىكى صئرب و خاروات انتتوس آدلارى، تورك سارماتلارين آدى ايله باغلى و بو تورك طايفاسىنين كارپات آدلانان سىرا- داغ ايله باغلى و آلىنمادىر. بىزجە بو سىرا- داغىن آدى اصليندە سارمات توركلرينين اونون آتكلاريندە ساكىن اولدوقلارى اوچون ،بو انتتوسون آدينى اخذ اندىب ،"ساربات" Sarbat يا "ساروات" Sarvat اولموش و سونرالار قديم آنتىك مۇلفلر بو آدى لاتىنچە "س"="C" اولاراق، آدى بو فورمادا "ساربات" Carbat و "سارپات" Carpat قئىدە آلىيلار. "ساربات" Carbat توركجە انتتوس آدينين آنلامى اصليندە "آى تانرىنين يوردو"، "آى تانرىنين ئوى"، "آى ئوى" دىمكىدۇر. ھى- ائرمىيلر و اونلارين سويداشلارى اولان "صئرب" لر و "خاروات" لارين آدينين كۆك و منشايبى حاققىندا ،داھا بىر باشقا احتمالى دا ،حتى ضعيف گۇرونمە سىنە رغما، بورادا يئرى گلميشكن ،سۇيله مە لىيك . بىز بو انتتوسلارين آد منشايبى حاققىندا بئله دە دوشونوروك كى قديم تورك سويلو خالقلار (پروتوتورك) ، چوخ احتمال كى "كىرپى" دىندىمىز حيوانى، گونشېن بلگە سى و سىمگە سى كىمى ساييرمىشلار و ائلمجە دە بو سىمگە و بلگە حساب آنتىكلرى اساسدا بو حيوانا دا "كىرپى" kirpi آدينى وئرمىشلر. "كىرپى" حيوان آدى اصليندە ايكي حصەن تشكىل تاپىپ، "كىر" kir و "بى" bi . "كىر" kir و اونون باشقا فوننتىك واريانتلارى "كور" kor / "قىر" Qir / "قور" Qor / "قىر" Qir ، قديم تورك دىللريندە اود، آتش، گونش آنلامىدا ايشلەنن بىر سۆز و تئرمين ساييليرمىش و "پى" pi و اونون باشقا واريانتى اولان "بى" Bi ايسە قديم تورك دىللريندە "بۇيوك"، "سرور"، "بى"، "آغا" و "تاترى" آنلامىدا اولان تئرمين دىر. "بى" Bi اصليندە ،ھەمىن تورك دىلريندە ايشلەنن "بىك" Beyk و "بى" Bey سۆزونون قىسسالمىش فورماسى دىر و ايفا زامانى "ب" B ، "پ" P يا چئويريلرکن، "پى" Pi فورماسىنا دوشور. دئمە لى قديم تورك خالقلارى ايندىكى زاماندا "كىرپى" Kirpi دىندىگىمىز حىوانا، اصليندە "قىربى" Qirbey و ياخود "كىرپى" Kirbey " دىيىرمىشلر و بو حيوان آدى، تورك ميفولوگىياسى اساسىندا اونا وئرىلمىش دىر و قديم تورك دىللريندە اونون آنلامى "گونش سرورى"، "اود آغاسى"، "گونش شوعاسى سرورى" و "گونش شوعا تاترىسى" و ياخود "نور تاترىسى و سرورى" دىمكىدۇر. (دىرناغ آراسى بونو دا قئىد ائتمە لىيىك كى بو توركجە "قىربى" Qirbey سۆزونو فارسلا بىزدن

دېشېلىب دىر و سۇندا "آرمنى- شوربىا" Armeni-Şurbia و داھا دوغروسو "آرمنى- شوربىا" Armini-Surbia آدى ، "آرمنى- شوربىا" يا Armeni-Şubria چئويرىلىپ دىر. قارب Qarb // قارب Qarp (طايفا و انتتوس آدى) + اوت ut / ات at (قديم انتتوس و طايفا آدلارين سونوندا گلن توركجە- مۇغلجا جمع بىلدىرن شكىلچى) = Qarb.at ----> C(k)arb.at ----> C(s)arb.at ----> Sarb.at ----> Sorb.at ----> Serb.at ----> Serb.ia Qar.bat ----> Kar.vat ----> Xar.vat ----> "Xarvatia" ya "Korvatia" Qarbia----> Qorbia----> Korbiya----> C(k)orbia----> C(s)orbia ----> Sorbia----> Şorbia ----> ("r"- "b" yerlərinin əvəzlənməsilə ilə) Şobria آچىكلامالاردان، بىر سىرا تارىخين كوسوفلرينين اوزونن، اورتولموش اورتوكلرى بىر يانا وورا بىلە رىك و بىرىسى بو كى "كارپات" Karpat سىرا داغلارينين آدى توركجە دىر و بىردە بو كى بو سىرا داغلارين ھەندە ورىندە و اطراف زونالاريندا ياشايان آروپا دىللى و آروپا سويلو آيورگىنن خالقلارين دا سۈى و نسل آدلارى ، ائله بو تورك آدى سىرا داغلارين آيدىنان گۇتوروب و ايشلە نىب دىر و ايندىكى صئرب لر و گوروات خالقلارى بو سىرا خالقلاردان ساييلير ، يعنى اۋزلىرى دىل و سۈى باخىمىندان تورك اولمايلاق، تورك آدى كارپات سىرا داغلارينين اطرافىندا گلىب ساكىن اولوب ياشادىقلارى اوچون ،ھەمىن توركجە اورونىم آدينى اۋزلىرىنى سۈى كىمى گۇتوروبلر. بونا مثال اولاراق آروپانين بىر چوخ خالقلارينين انتتوس آدلارينى سايماق اولار و بونون دا اساس سببى، آروپا آيورگىنن خالقلارينين، توركلرلە موقايىسەدە، اويگارلىقدان چوخ گئرىدە اولدوقلاريندان و عىنى حالدا آروپا توپونىملرىنە ايلكىن آد قويماق ، مھاجىرت انتمىش قديم پروتوتوركلر طرفيندن اولدوغونان ايرە لى گلىر. بىز بورادان بىر باشقا چوخ اھمىتلى بىر حقيقتىن دە اوزونن و داھا دوغروسو بىر تارىخى كوسوفون اوزە رىنە اورتولموش پردە نى دە ، بىر كنارا چكىب آنا بىلە رىك و او بو كى "كارپات" آدى سىرا داغلارين اصل، حقيقى آدينين و عىنى حالدا اونون اطراف بۆلگە لردە ياشايان آروپا سويلو "صئرب" و "گوروات" (خاروات) و ھى- ائرمىنى آدلانان خالقين انتتوس آدلارينين ، قديم تورك سويلو و تورك دىللى خالقي ساييلان "سارماتلار" Sarmatlar و ياخود "ساورومات" لارين Savrumat آدى ايله ايلگىلى و آلىنما اولدوغونو دا آله گتيريرىك. بئله نتيجه چىخارتماق اولار كى سارمات Sarmat توركلرينين بو اراضيدە مسكون اولوب يئرلشدىگى زامان ، ايندىكى كارپات اورونىمىنە دە اۋز طايفا و انتتوس آدينى وئرىپ و ياخود دىمك اولار كى بو سىرا داغلار ، اونون اطرافىندا مسكون اولموش سارمات توركلريندن ، اۋز آدينى آلىپ و سونرا دا اونون

جینسل آلتینه "کیر" Kir دئییرلر، آذربایجانلیلار ایسه فارسلا رین بیرنجی سولاله سینین قوروجوسو و ایلک شاهلارینا بو سۆزو ایشله دیرلر یعنی آهمنی (هخامنشی) شاهلیق سولاله سینین ایلک شاهینین آدینا "کیر" Kir دئییرلر. بیزجه بنله احتیمال وئرلیلر کی گونش تانریچیلیک دؤورونده، تورک طایفالاریندان بیرینین (چوخ احتیمال وئریریک "کراییت" krayit یا "قراییت" Qrayit تورک طایفاسی اولموش اولسون کی بیز اونلاری سهو اولاراق "گرایلار" Garaylar، "گرای" Garay کیمی تانیریق و حتی بیر نؤو شعر و قوشما آشیق هاوالاریندا دا بو تورک طایفاسینین آدی ایله باغلی واریمیزدیر کی "گرایلی" Garaylı کیمی تانیریق)، تانریسینین آدی "قیراب" Qirab / "کیراپ" Kirap یعنی "گونش تانریسی" آنلامیندا اولموش اولسون. قیر Qir (= اود، آتش، گونش) + "آب" Ab (= تانری) = "گونش تانریسی". بنله فیکیرلشمک اولار کی بو قدیم تورک طایفاسی، اروپانین ایندیکی "کارپات" Karpat سیرا داغلارینین اطراف اراضیسینده مسکونلاشیپ و بو سیرا داغلاردا اؤز اتنتیک آدی یا تانریسینین آدینا وئریشدیر و اوندان سونرا بو آددا اراضیده پاشایان و مسکون اولموش اروپا کؤکنلی خالقلار دا همین تانریسینین آدی شرفینه، او سیرا داغلاردا "قیرپات" Qir.pat // "کیرپات" Kir.pat یعنی "گونش پرست لرین یوردو"، "اود و آتش پرستلرین یوردو" آدی وئریشلر. "قیر" Qir، اود، آتش، گونش و "بات" Bat ایسه مرز، سرحد، یورد، وطن دئمکدیر. بیزجه اروپا کؤکنلی خالقلار، قیراب Qirab و یاخود کیراب Kirab تورکلرینین بو سیرا داغلارین اطرافینداکی مسکون اولدوقلاری اراضیه، او تورکلرین آدی و تانریسینین آدی ایله ایلگیلی، "قیراب.ار" Qirab.ar و یاخود "قیراب.ار" Qirap.ar دا دئییریشلر. "آر" Ar، "ئر" Er "ین باشقا فوننتیک واریانتی اولاراق، قدیم تورک دیللرینده طایفا و اتنتوس آدلاری (اتنتونیملرین) سونوندا ایشتیراك انده ن سؤزدور و گاهدان "یئر"، "یورد"، "وطن"، "تورپاق"، "اراضی" و اصل آنلامدا میفیک باخیمیندان "مقدس"، "کوتسال"، "قیرمیزی گونش"، "تانری" دئمکدیر. دئمه لی بنله نتیجه چیخارماق اولار کی "قیراب" Qirab // "قیراب" Qirap آدلی (گونش تانریسینا تاپان) تورک طایفاسی، واختیله تورکیستان و موغولیستان بؤلگه سیندن آیریلیب (اولا بیلر "کیراییت" Kirayit طایفاسیندان آیریلان بیر حیصّه) گلیب اروپانین ایندیکی "کارپات" Karpat آدلانان سیرا داغلارینین اطراف بؤلگه لری و اراضیسینده یئرلشمیش و مسکون اولوب و اونلارین طایفا و تاپیندیقلاری تانری شرفینه، اونلاردا اروپالیلار "کیر" Kirlar یا "خیر" Xirlar دئییب و تورکلر ده او اراضیه ده تورکجه "قیراب" Qirab.ar // "قیرپار" Qirap.ar یا "کیراب.ار" Kirab.ar // "کیراپ.ار" Kirap.ar دئییلر. عینی حالدا او بؤلگهده و اونلارین یاشادیغی اراضیده اولان سیرا داغلاردا، اونلارین آدی

آلاراق اونو "قوربنه" // "گربه" فورماسیندا، پیشیک حیوانینا دئییب ایشله دیرلر و بونون اؤزو ده آراشدیرماغا دئییر کی نجه اولوب فارسلا ر بو سۆزو "پیشی" یه ویاخود پیشیکه ایشله دیلر) چوخ احتیمال کی اوخوجودا بو سوال یارانا بیلر کی نه اوچون و سبب دئییر کی قدیم تورکلر، بو "کیرپی" Kirpi حیوانین آدینا، بنله بیر میفیک آنلام داشییان آد قویموش اولسونلار؟! جاوابدا دئمه لیک کی بو حیوانین فیزیکی شرایطی بنله آد قویلماغا سبب اولوبدور. بو حیوانین بدن (جیسمی) نین یووارلاق و توپ فورماسیندا اولماسی، دهنپنده گونشین یووارلیغی و دایرووی لیینی خاطرلادیر و دیگر طرفدن ده، بو حیوانین اوزه رینده اولان ساییسز دیکنلری (تیکانلاری) ایسه، بیزه گونشین شوعالارینی خاطرلادیر و هر بیر دیکن (تیکان) گونشین بیر نور شوعاسی حؤکمندور. گؤز قاپاغیندان چیخیش توکلره ده، تورکلر "کیرپیک" دئییرلر و اونون دا سببی بو توکلرین تیکان کیمی بیز-بیز چیخمالاری و فورمالاریدیر کی "کیرپی" حیوانین دیکنلرینی (تیکانلارینی) خاطرلادیر. اینساندا بو اورقانین اصل آنلامی، انله همین کیرپی حیوانیندا دندیگیمیز کیمی "گونش شوعاسی تانریسی"، "گونش تانریسی" دئمک دیر، چونکی گؤزون کیرپینین توکلری ده بیز-بیز اولاراق گونش شوعالارینی بیزه خاطرلادیر و گونش شوعاسینین بلگهسی کیمی ساییلا بیلر. بو فیزیکی سببلره گؤره دیر کی قدیم تورکلر و یاخود اونلارین اولو اجدادلاری اولان پروتوتورکلر بو حیوانا اؤز تورک میفولوگیاسیندان قایناقلامیش بنله بیر میفیک و بلگه سل و سیمگه وی "قیربی" Qirbey (قیربی) Qirbi و یا "کیربی" Kirbey (کیربی) Kirbi آد قویموشلار. حیوانین بو میفیک آدی، تورکلر واسطه سیله اروپا کؤکنلی خالقلارین آراسینا دا گندیپ و اونلار دا هرزامانکی کیمی، تورک تئرمینلریندن و آدلاریندان، آنلام درینلیگینه گنتمه دن، ظاهریری آنلاملار اؤزلریندن وئرپ و همین تورک تئرمین و سۆزو، اؤز دیللی اوچون سۆز و تئرمین کیمی گؤتوروب ایشلدیلر، باخمایاراق کی اونلارین او تورک کلمه سینده اؤزلریندن وئریدگی آنلام، تورکجه میفیک آنلامیندان، یئردن گویه قدر فرق ائدیر. اروپا دیلی لر بو حیوان آدینین بیرنجی حیصّه سینی یعنی "کیر" Kir کومپوننتینی، "ک" K نی "ه" h یا چنوپره رک "ساج" توکو آنلامیندا گؤتوروب ایشله دیلر. "کیر"

Kir <--- "خیر" Xir <--- "هیر" Hir <--- "هیر" Hair چونکی کیرپی حیوانین دیکنلری (تیکانلاری)، اینسانین ساج توکونه اوخشادیپ، و سانکی باش توکو کیمی دیر. هیند- اروپا دیلی فارس خالقی بو تورک میفیک آنلامی داشییان "کیرپی" Kir.pi یا "کیرپی" Kirpi سۆزونون "کیر" Kir کومپوننتینی کی قدیم تورک دیلینده "اود، آتش، گونش ایشیغی" آنلامیندا ایشلدیلیدی، اونو کیرپی حیوانین آدین آنلامی اساسیندا (کیرپینین اینه و دیکه نی حساب ائدره ک) اونو آرکک لیک جینسل اورقانینا اوخشادیپ ایشلدیلر. فارسلا ر ایندی ده آرکک

ایله ایلگیلی "قیرپات" Qir.pat // "قارپات" Qar.pat و
یاخود "کیرپات" Kir.pat "کاریات" Kar.pat // دنیاییب

و آدانیب دیر. سونرادان گلیب اورادا و بو تورکلرین اراضیسینده یئرلشن و مسکونلاشان آوروپالیلاردا ،همن تورکجه آدلاری ،سوی و انتتوس آدی کیمی ده منیمسه ییب ،اؤز لرینه ایشله دیبلر و چوخ احتیمال کی آوروپالیلارین او بؤلگه ده سای لاری و گوجلری ارتدقجا ، تورکلی یاشقا یئرلره کؤچورتمیه باشارمیش اولوبلار و چوخ احتیمال کی "کئرت" Kert آداسینا کؤچموش اولسونلار و بؤلگهده بیر آز قالانلاری دا اؤز لرینده حل و آسمیلا ائتمیشلر. بیزیم های- ائرمینلر ایله صئربلر و خارواتلارین(کروواتلارین) بیر سویدان و کؤکدن اولدوغو ادعامیزا بو یوخاریدا وئردیگیمیز اینفورماسییلار ،بئترلی گؤرونمه سه ده ،بئنه لازیمی قدر بیزی هدفه و مقصده باخینلاشدیرمیش اولاییلر. چونکی بو "کیر" Kir و یا "خیر" Xir آدلی تورکلرین طایفا آدی ایله ایلگیلی ،"کیرپات" Kırpat یا "کارپات" Karpát سیرا داغلاری آدی ، "کیروات" Kırvat یا "خیروات" Xırvat و "صئرب" Serb یا "صئربیا" Serbia آدلی ،آوروپالی خالق و اولکه آدلاری، و همچنین "قیرپار" Qırpar آدلی دیل قروپو و قدیم اثرمنی دیلینین بو قروپا عابید اولماسی نیشانه لرینی و بئله علامتدار پرنسپیلرین اولدوغو و بیر- بیرلی ایله موقاییسه سی،بیزی بو ادعادا بولونماغیمیزا ،سبب اولور و گئریسی تاریخی اوزمانلارینا دوشور کی بو ایستیقامتی توتوب ،آرشدیریلسین و گئنیش سوییمده تدقیقاتلار آپاریلسین. هر حالدا بو بیر تاریخی لایحه دیر و اوزه رینده ایشلنمه سینه دیر. آوروپانین ،اوزه للیکله ده قدیم روما میفولوگیاسیندا اولان "هیرپی سورانی" Hirpi Sorani و "هیرپینی" Hirpini کیمی میفلر و میفیک اوبرازلار دا محض بو یوخاریدا سایدیغیمیز سؤزلر ایله باغلی اولاییلر کی بو دا میفولوگ و تاریخیچیلرین اوزه رینه دوشور. آلبت ده لازیمدیر قئند ائده ک کی روما میفولوگیاسیندا "هیرپی"

ایکی یوز ایلین گونئی پوئزیاسی

پروفیسور دکتور وقار احمد

قودرتی نین زیروه سینده اولان روسییا ایمپیریاسی نین قانلی موحرابه لری اساسن، آذربایجان اراضیسینده گئیدردی.

۱۸۰۴-۱۸۱۳-جو ایل روس-ایران موحرابه سی گولوستان موقاویله سی ایله نتیجلندی. موقاویله یه اساسن ایران داغیستانین، گورجوستانین، آبخازیانین، همچی نین باکی، قاراباغ، گنجه، شیروان، شکی، دربند، قوبا، تالیش خانلیقلاری نین روسییا ترکیبینه کئچمه سی ایله راضیلاشدی. آراز چایی بویو آذربایجانین گونئی ایران ترکیبینه قالدی. هر ایکی اؤلکه نین تاجیرلری بیر-بیری نین اراضیسینده سربست تیجارت حوقوقو آلدی.

لاکین ایران بو مغلوبیته راضیلاشمایاراق روسییا قارشى یئنی موحرابه یه حاضرلاشماغا باشلادی. بو موحرابه ۱۸۲۶-جی ۱۸۲۸-جی ایللرده روسیاینین قطعی قلبه سی ایله قورتاردی. عباس میرزه نین ۴۰ مینلیک قوشونو شمکیر یاخینلیغیندا دارماداغین ائیدلیدی. روس قوشونلاری هوجومو داوام ائتدیریب ای. پاشکویچین کوماندانلیغی آلتیندا ناخچیوان قلاسینى توتدولار. ایران صولح دانیشیقلا رینا دایشماغا باشلادیغا مجبور اولدو. تورکمنچای موقاویله سینه اساسن، ناخشیوان و ایروان خانلیقلاری دا روسییا بیرلشدیریلدی. خزر دنیزینده روس تیجارت گمیلرینین سربست حرکتی و حربی دونانما ساخلاماق هوقوقو تصدیق اولوندو.

لاکین تورکمنچای موقاویله سینه قدر گونئی آذربایجانلا قوزئین اجتماعی-مدنی و تیجارت علاقه لری هله ده اؤز عومومیلیگینی ساخلاییردی. حتى دئمک اولاردی کی، ۱۹ عصرین بیرینجی یاریسیندا ادبی-مدنی پروسئسین عومومیلیگی هله خئیلی درجه ده قالیردی.

گونئی آذربایجاندا اجتماعی و علمی فیکیر اورتا عصر موسلمان مدنیتی زمینینده اینکیشاف ائتمکدیدی. اننوی تزکیره ادبیاتشوناسلیغی، سیاحتنامه ژانری، دیوان انلری اؤز مؤوقئیینی ساخلاییردی.

۱۹ عصرین بیرینجی یاریسیندا آذربایجان خالقى نین ادبیاتی نین کؤکلری قاضی بورهاندین و شاه ایسمایل خطای دؤورونون ادبی اینکیشافینا گئدیب چیخان بیر سیرا مورککب خصوصیتلری ایله فرقله نیردی. بو خصوصیتلرین

۱۹- عصر آذربایجان خالقى نین تاریخی-اجتماعی و ادبی-مدنی حیاتیندا یئنی مئیللر اؤزونو گؤسترمه یه باشلاییر. بیر طرفدن ۱۸ عصرین بیرینجی یاریسیندا آذربایجاندا مستقیل خانلیقلارین یارانماسی اجتماعی-اقتصادی و ادبی-مدنی حیاتین جانلانماسینا سبب اولموشدو.

ایکینجی طرفدن ده ۱۸ عصرین سونلاری، ۱۹ عصرین اوللرینده روسییا ایمپیریاسی نین یاخین شرقده، او جومله دن ایران و زاقافازیادا تاثیرى نین گوجلنمه سی بو اؤلکهل رده آوروپا، روس معاریف و مدنیتی نین تاثیرى نین گوجلنمه سینه سبب اولوردو. بو ایکی ایستقامت کئچن عصرین بیرینجی یاریسیندا گونئی آذربایجاندا گئدن مدنی-ادبی حیاتین دا سچیویو خصوصیتلرینی تعیین ائدیردی.

۱۸ عصرین سونلاری، ۱۹ عصرین اوللرینده او تایللی-بو تایللی آذربایجانین تاریخی، ایتقتصادی و اجتماعی-ادبی اینکیشافی روسییا-ایران موناسیبتلری ایله باغلی ایدی. بوتون اولکی تاریخی دؤورده اولدوغو کیمی، ۲۰ عصرین اوللرینده ده آذربایجان خالقى نین جوغرافی وضعیتى و تبیی سروتلری اونون اجتماعی-سیاسی طالعیینی تعیین ائدن عامیللردن ایدی. اولکی قودرتینی ایتیریب یاریمموستملکه وضعیتینه دوشمکده اولان ایارن شاهلیغی ایله اؤز حربی-سیاسی

عظیم، ناتوان، کمینه، ناکام، صراف کیمی شاعیرلر اؤز اثرلرینده اینسانین معنوی دونیاسی نین، طبعی حیس و دویغولاری نین، سئوینج و هیجانلاری نین تصویر و ترنومونو گئیش یئر وئریدیلر. اونلارین یارادیجیلیغیندا محبت موضوعو خصوصی یئر توتوردو. نظامی، فوضولی، صایب، واقیف کیمی کلاسیک صنعتکارلارین یارادیجیلیق عنعنه لرینی داوام ائتدیرن ۱۹ عصر شاعیرلری اینسان حیاتیندا محبتین رولونو یوکسک قییمتلندیریر، اونا درین فلسفی معنا وئریدیلر^۱.

۲۰ عصر گونئی آذربایجان ادبی پروسئسی ۱۹عصرین سونلاریندا آیدینلاشان عمومی بیر تئندئسنسیا داوام ائتدیریر. تبریز ادبی محیطی ایکی منبعدن-باکی و تورکیه ادبی محیطیندن پارالل اولراق تاثیرله نیر. البته، بو تاثیرده باکی نین پایی معلوم سببلره گؤره داها اوستوندور. ۱۹۰۵-۱۹۲۰-جی ایللرده گونئی آذربایجاندا میلی مدنیته و شعورون فورمالاشماسی باکی نین آپاریجی تاثیر آلتینا دوشور. بو تاثیرین اساس منبعی ایسه روس ایمپریاسیندا گئدن حادیثه لر-بیرینجی روس اینقیلابی، روسیادا کونستیتوسییا، پارلامنت، آزاد بورژوا مطبوعاتی نین اورتایا چیخماسی ایدی. روسیادا یارانان اینقیلابی نظرییه لر، سوسیال-دئموکرات و بولشویک تشکیلاتلاری، سوسیالیزم، آزادلیق و بوتون ایراندا یاییلدی. ۱۹۰۵-۱۹۱۱-جی ایللرین مشروطه اینقیلابی بوتون ایران میقیاسیندا بو تاثیرین نتیجه سی ایدی. لاکین فاکتیک قالیب گلمیش اینقیلاب خاریجی دؤولترلرین، خصوصیه روس چاری نین موداخيله سیندن سونرا ایرتیجا قوووه لرین رئوانشی ایله نتیجلندی.

بو دؤورده روسیا و باکی تاثیرین ان قودرتلی عاملی ۱۹۱۸-جی ایلده آذربایجان دئموکراتیک جومهوریتی نین یارانماسی اولدو. رسمی تهران بو حکومته دوشمن مونااسبت بسله ده، ایرانین قاباقجیل آداملاری، معاریفچیلر اونون تاریخی معناسینی آنلاییر و اونا رغبت بسله بیردیلر. نتیجه ده، ایراندا دئموکراتیک جومهوریتین تاثیر ایله شئیخ محمد خیابانی نین آزادستان رئیسولیکاسی مئیدانا چیخدی. شئیخ محمد آذربایجانین بؤیوک وطنپوری، هم ده ایرانین بوتون خالقارینی سئون بیر آدام ایدی. او، بیرپارتیالی بولشویک اینقیلابی نین ایران محیطینه اویغون واریانتینی یاراتماق، لاکین مارکسیزمی دینله عوضله مک ایسته بیردی. میخیلسیز ایراده یه و عاغیلا، ساده آداملارا سونسوز لوطفه

چوخو گونئی و قوزئی آذربایجانداکی ادبی گئدیشات اوچون بیر شوخ جهتلردن اوموی ادبی-تاریخی و بدیعی-صنعتکارلیق خصوصیتلری ایله سجییه نیردی.

ادبیاتین اینکیشافی نین سجییهی خصوصیتی اونون بیرنؤولو سجییه سی ایله باغلی ایدی. اورتا عصرلرین فارس ادبی اننسی نین تاثیر اولراق ۱۳-عصردن آذربایجان ادبیاتی دا اساسن شعر نؤوو اوزرینده اینکیشاف ائدیردی.

زنگین و چوخ عصرلیک تاریخی اولان آذربایجان بدیعی مدنیته نین ایدئیا-ئستتیک نایلیتلرله سئچیلن مرحله لریندن بیر ۱۹ عصردیر. یئنی تاریخی شرایطین اینیکاسی کیمی یئتیشن بو ادبیات کلاسیک ارثین همیشیاشار عنعنه لری زمیننده یارانیب اینکیشاف ائتمیش، هم خرونولوژی حدودلارینا، هم سوسیال-فلسفی مضمونونا، هم ده بدیعی کئیلپترلرینه گؤره تامام اوریژینال و اؤزومخصوص بیر حادیثه اولموشدور. عصرین ایلک ایللریندن اجتماعی-سیاسی حیاتدا باش وئرن اساسلی دیشیکلیکلر، آذربایجانین شمال حیصه سی نین روسییا طرفیندن ایشغال اولونماسی اؤلکه نین مدنی حیاتینا، او جومله دن ادبی-ئستتیک فیکرین اینکیشافینا دا تاثیر گؤستردی. آذربایجان ضیالیلاری نین - شاعیر و یازچیلارین قربه، آروپایا ماراغی گوجلندی. بو ایسه اؤز نؤویه سینده بدیعی ادبیاتدا خلقیلیگین، حیاتیلیگین، سوسیال پافوسون گوجلنمه سینه سبب اولدو. اونون موضو دایره سی گئنیشلندی، اجتماعی-سیاسی مضمونو دولغونلاشدی. بدیعی تجربوه ده تزه، اوریژینال ادبی فورما و ژانرلار یاراندی. ۱۹ عصر ادبیاتی اؤزوندن اولکی و سونراکی دؤورلرین ادبیاتیندان تکجه ایدئیا-مضمون الوانلیغینا گؤره یوخ، هم ده آياتی بدیعی اکستیمه نین فورما و اوسوللارینا، مئتود، اوسلوب کئیفیتلرینه، بوتؤولوکده ایدئیا-ئستتیک سیستمینه - پونتیکاسینا گؤره سئچیلیر. کلاسیک ادبی ژانرلار (قزل، قصیده، روباعی، موخممس) بو دؤورده گوجلو تکامل پروسئسی کئچیریر، بدیعی دیل اولکی دؤورلردن فرقلن یئنی بیر اینکیشاف مجراسینا دوشور. نثر، درام اوسلوبلاری، پوبلیسیستیکا مئیدانا گلیر. قدیم و اورتا عصرلرده اولدوغو کیمی ۱۹ عصرده ده ادبیاتدا باشلیجا یئری پوئریا توتوردو. او، اوچ مهم ایدئیا-اوسلوبی ایستقامتده داوام و اینکیشاف ائدیردی: لیریکا، ائپیک شعر و رئالیست ساتیرا. بو اوچ ختدن ان قوووتلیسی لیریکا ایدی. عصرین بیرینجی یاریسیندا فعالیت گؤسترمیش ذاکیر، باکیخانوو، واضح، نباتی، هئیران خانیم، داها سونرالار شوکووی، بیخود، باهار، سید

دۇۋرون گونئی ادبیاتی نین اساس آپاریچی ایدئیا خطی- لئیموتیوی وطنپورلیکیدیر. اورتادا اولان اثرلرده کی باشلیجا فیکیرلر، دوشونجه لر، ایدئیالار، چوخ وخت بیرباشا اولماسا دا، دولاییسی ایله وطنه، اونون آزادلیغینا خیدمت اندیر. گونئی ادبیاتی نین توخوندوغو دیگر پروبلئم سئوگی آزادلیغیدیر. دۇۋرون، عصریندن، تاریخی شرایطیندن آسیلی اولمایاراق هئچ وخت آکتوالیغینی ایتیرمه یهن بیر موضوع دور.

"تدقیقاتلار بیر داها گۇستیر کی، سئچیلن موضوعلار، ایره لی سورولن موترقی، دئموکراتیک ایدئیالار یالینز یوکسک پوئتیک، حیات حقیقتلرینه صادیق قالان قودرتلی صنعتکارلیق خصوصیتلری و پارلاق فورما ایله بیرلشدیگیندن ایران اینقیلابلارینا پروگرام سندی، گله جک ادبیاتا اؤرنک اولایلمیشدیر."۳

۱۹۴۷-۱۹۷۸-جو ایللر گونئی آذربایجان تاریخینده ضیدیتلی بیر دۇۋردور. بو ایللرده اینگیلیس-آمریکان بیرلیگی نین جنگینه کئچن ایران آغ اینقیلاب شوعاعری ایره لی سوروردو. گویا ایرانین موعاصیرلشمه سینی ایسته ین حاکیمیتین بو سیاستی بیر خیال ایدی. چونکی، بوتون حاکیمیت و قانونلار بیر شخصین ایراده سیندن آسیلی ایدی. بو خیالی "ایصلاحاتلار" ۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر ایران ایسلام اینقیلابی نتیجه سینده داغیلدی.

شاهنشاهین قربه سؤیکنن قانلی سیاستی گونئی آذربایجان خالقینا قارشى آپاریلان غدار، شووینیست سیاستله، گونئیده ۱۹۴۶-جی ایلین ۱۲ دئکابریندا دئوریلیمیش میللی حکومتین فاللارینا قارشى تۇره دیلن تررور سیاستی ایله تیزاد تشکیل اندیردی. "اصلینده س. ج. پیشوری نین رهبرلیگی ایله قورولموش حکومتین فعالیتینه قارشى موباریزه رئال فاکتورلارین تحلیللی اوزرینده یوخ، اورتا عصر قیصاصچیلیغی نین وحشی منطقى ایله آپاریلیردی"۴. (ر. علیو)

هم تورک، هم ده فارس کؤکملی مأمورلار، فئوداللار و حریچیلر بو موباریزه نین اؤنونده گئیدیدی. اونا گۆره ده گونئییلرین دئموکراتیک حرکاتینا قارشى، اونون نتیجه لری نین آرادان قالدیریلماسی اوغروندا موباریزه سینفی خاراكتئر داشییدیدی.۵

مالیک اولان بو آدام هله لایقلى تاریخی قییمتینی آلماییب، دونیاگۆروشو و دؤولتی نین هدفلری تام آیدینلانماییب.

"۱۹۴۱-جی ایلین آوقوستوندا سوؤت اوردوسونون ایرانا داخل اولماسی رضا شاه رژیمینى داغیتدی. او دا اؤزوندن اولکی ایران شاهلاری کیمی خاریجه قاجمالی اولدو. آذربایجان خالقى نین آزادلیق و موستقیللیک مابریزه لری نین مرکزی ۱۹۴۶-جی ایله قدر تبریز اولدو. بو پروسئسی ایوسف استالینین ایراندا مطبوعات، مدنیت، معاریف، کیتاب چاپی بؤیوک ووسعت آلدی، بو حادیشه لر میللی شعورون یوکسه لیشینه، میللی دؤولتچیلیک ایدئیالاری نین یاییلماسینا سبب اولدو. شیمالداکی بولشئویک سئنزوراسی گونئیده یوخ ایدی و بو عامیل ده اورادا میللی مطبوعاتین و پوئزیانین یوکسلیشینه تکان وئیردی. نتیجه ده، گونئی آذربایجان مطبوعاتیندا، آذربایجان دئموکراتیک پارتیاسی طرفدارلاریندا میللی غورور حیسلرلی آذربایجان تاریخینده گۆرونمه میش بیر یوکسکلییه چاتدی."۶

۱۹۴۱-۱۹۴۶-جی ایللر آذربایجان خالقى نین میللی شعورو تاریخینده یئنی و داها یوکسک بیر مرحله اولدو. س. ج. پیشوری حکومتی نین داغیلماسی شیمالدا دا آغیر میللی فاجیعه کیمی یاشاندی، ادبی پروسئسده درین ایزلر قویدو، میللی اووقاتلارین گنجلر آراسیندا گۆرونمه میش درجه ده آرتماسی ایله نتیجلنددی. گول حسین حسین اوغلو، ایسمیخان رحیم او و دیگرلری نین داخل اولدوغو میللی اووقاتی طلبه ادبی درنگی نین عوضولری بولشئویک رژیمی طرفیندن رئرئسسسیا اندیلدی.

۱۹۴۷-۱۹۷۸-جو ایللرده گونئی آذربایجان ادبیاتی تکجه فورماجا دئییل، هم ده مضمون و ایدئیاجا دا اینکیشاف ائتمیش، موترقی فیکیرلرین پوئتیک داشیییجیسینا جنوریلملهکله اجتماعی مضمونلو پوئزییا و نثر نومونه لری یاراتماق ساحه سینده ادبی-بدیعی ترققی نومایش ائندیرمیشدیر. بو یگیرمی ایللیک زامان کسگینده ادبیاتین فورماجا، مضمونجا کئچدیگی تکامل، خالقین میللی وارلیغی ایله باغلی ایدئیالارین ترنومو یارانان ادبی-بدیعی، نثر و پوئزییا نومونه لرینده آپاریچی خطله چئوریلیر.

گونئی آذربایجان ادبیاتیندا صؤحبت آچدیغیمیز دۇۋرون ادبی منظره سینده دیقتی جلب ائدن اودور کی، بورادا آنا دیلینه و کؤکلره باغلی شخصیت آزادلیغی اؤن پلانا چکیلیر.

قارشی نیفرتی گنت-گنده کسکینلشیردی و نتیجه ده ایسلام اینقیلابی نین باش وئرمه سی ایله شاهلیق اوسولی-ایداره سینه سون قویدو.

۱۹۷۸-۱۹۷۹-جو ایللر ایران ایسلام اینقیلابی شاه رژیمینی سوقوتا اوغراتدی. پهلوی خاندانی پانیرانیزمین و شووینیزمین قوربانی اولدو. ..

۲۰ عصرین ۱۹۴۷-۱۹۷۸-جی ایللرینده گونئی آذربایجاندا هم اورتا، هم عالی تحصیل موسسیسه لری حال-حاضیردا اولدوغو کیمی یوخلوق تشکیل ائتمیشدیر.

میللی حکومتین سوقوطوندان سونرا ایراندا آذربایجان دیلینده مطبوعات اورقانلاری نین نشرینه قاداغلار قویلدو. آنا دیلمیده اولان کیتابلار یاندیریلدی. گونئیولارا آنا دیلینده یازماق و دانیشماق بئله یاساق ائدیلدی.

۱۹۶۰-جی ایله قدر گونئی آذربایجانین ادبی-مدنی حیاتیندا دورغونلوق یاراندی. ۱۹۴۹-جو ایله " آذربایجان دوستلاری جمعیتی " نین گیزلی چاپ ائتدیردیگی " قیسا فولکلور کیتابچاسی " ایستینا اولماقلا محمدحسین شهریارین " حیدربابایا سلام " پوئماسینا قدر (۱۹۵۴) دوغما دیلمیزده اهمیتلی بیر اثر نشر اولونمادی.

۲۰ یوزیلیگین ۵۰-جی ایللری نین سونو، ۶۰-جی ایللریندن باشلایاراق ایران ایقتیداری نین گونئییه موناسیبتینده موعین قدر یومشاقلیق حیس اولونماغا باشلادی. بیر سیرا اثرلر چاپ اولوندو؛ حسن مجیدزاده ساوالانین ترتیب ائتدیگی " تورک ترانه لری " (۱۹۶۲)، س. جاویدین " آذربایجان دیلی بیلیگیسیندن یازی قایدالاری " (۱۹۶۴)، ایکی جیلدلیک " آذربایجان فولکلور نومونه لری " (۱۹۶۵)، بولود قاراچورلو سهنیدین " سازیمین سؤزو " (۱۹۶۵)، محمد علی فرزانه نین ترتیب ائتدیگی " بایاتیلار " (۱۹۶۵)، صمد بهرنگی و بهروزدهقانی نین ترتیب ائتدیکلری " آذربایجان افسانه لری " (۱۹۶۵) کیتابلاری چاپ اولوندو. بو سیاهییه م. میشوولونون " چپیک داستان " (۱۹۷۷)، علیرضا نابدیل اوختایین " ایشیق " کیتابلارینی دا علاوه ائده بیلرک...

" محمدحسین شهریار (۱۹۰۶-۱۹۸۸) ۲۰ عصر آذربایجان و ایران پوئزییاسی نین ان قودرتلی نوماینده لریندن بیر کییمی یاخین و اورتا شرقده بؤیوک شهوت قازانمیشدیر. " دیلر ازیری اولان مشهور " حیدربابایا سلام " پوئماسی محمدحسین شهریار یارادیجیلیغی نین زیروه سیدیر. فارس دیلینده چوخجیلدلیک دیوان یاراتماسینا و آذربایجان دیلینده یازیلیمیش میللی شعرین کلاسیک بدیعی نومونه

۱۹۴۶-جی ایل دئکابری ۱۱-ده استاندارد سلام الله جاویدین و مجلس صدری م. شبوستری نین ایتماسی ایله شاه و قووما وورولان تئلقراملاردان سونرا تبریزده دئموکراتلار قارشی اؤنجه دن سسئناری حاضیرلانمیش قانلی تررور باشلاندی. بو سویقیریم-تررور تهراندا شاه طرفیندن حاضیرلانمیشدی. شاه ر.پهلوی همین عرفه ده ای. استالینله آبش (آمریکا بیرلشمیش ایالتلری) پرنزیدنتی آراسینداکی گیزلی سؤودلشمه دن خبردار ایدی. بو آنلاشمایا گؤره ای. ستالین بین الخالق عالمده، دیگر اراضیلرده گؤرولش، ایتمیازلار قازانماق شرطی ایله گونئی آذربایجاندا اؤز تاثیر دایره سیندن ایمتیناع ائدیردی. س.جاویدین، م. شبوستری نین ایتماسی ایله ۱۱ دئکابر ایران شاهینا وورولان تئلقرام س س ری- نین قوزئی ایراندا ایمتیناعسی فاکتینی ثبوت و تصدیق ائدیر.

ایرانین باش ناظیری احمد قووامین سووئت حکومتی ایله ۱۹۴۶-جی ایلین فنورال-آپرئل آیلاریندا باشلادیغی موقاويله لر باش توتمادی. تاریخی سندلره ایستیناد دئییه بیلرک کی، " سون نتیجه ده ۱۹۴۷-جی ایلین یاپیندا ایرانین خو چاغیریش مجلسی نین نوماینده لری ۱۹۴۶-جی ایل آپرئیل ۴-ده ایراندا س س ری آراسیندا تهراندا ایضالانمیش نئفت موقاويله سینی رد ائتدی. باشقا جور اولدا بیلیمزدی. بونونلا دا س س ری و رهبرلیگی ۱۹۴۵-۱۹۴۶-جی ایللر گونئی آذربایجانین میللی-دئموکراتیک حرکتی گودازا وئرمکله ایرانلا اوینادیغی اوپونو اودوزموش حساب اولوندو... " ۶

" ی. استالین و اونون دیپلوماتییاسی ایراندا چوخ آبش و اینگیلتره طرفیندن ایراندا و گونئی آذربایجاندا چیخاریلدی و سووئترین بو اؤلکه نی نوفوز و مالییلشدیردیگی کومونیست توده پارتییاسی اؤز مؤوقتلرینی ایتیردی. ۱۹۴۷-جی ایلین ۶ اوکتیابریندا شاه حکومتی آبش-دا حربی امکداشلیق باره ده موقاويله باغلادی و سند مجلسیده تله سیک تصدیق ائدیلدی. " ۷

گونئی آذربایجان دئموکراتیک حکومتین قوروب-یارادتدیغی مدنی-معاریف اوجاقلاری، مکتبلر، تئاترلار، دؤوری مطبوعات، فلارمونیا باغلاندی. ایران اوسولی ایداره سی گئرییه، فئودال-پاتریارخال دوشونجه یه قاییتماغا باشلادی. ایران فورمال اولاراق کونستیتوسیالی مونارخییا دؤولتی ایدی. قانولار ایشلمیردی. ساواک حاقی دئینلره قولدارلیق و فئودال دؤوروندن قالما ایشگنجه لر وئریریدی. خالقین ایقتیدارا

ادبیاتین، خصوصیلہ شعرین ایدراکی، اہمیتی خئیلی آرتمیشدی. آرتیق شیماللی شاعیرلر اثرلرینده کی گورولتولو میصراعرلرین آرخاسیندا گیزلنه بیلمزیدیلر. شیمالدا ۱۹۵۳- جو ایلدن اعتبارن " شخصیتہ پرستیش دؤورو " بیتدی، لاکین گونئیده شاه اوسول-ایداره سی قووه ده ایدی و واحد بیر میلتن خالق پوئزیاسیندان قاینق گؤتورن اینتهاسیز کئچمیشی بیر-بیریله یاخشی معنادا پوئزییا یاریشینا گیریدی.

شیمالدا ع. واحد، ص. وورغون، س. روستم، م. راحیم، ر. رضا، ن. خزری، م. دیلبازی، ب. واهبزاده، اسلام صفرلی، ع. کریم، م. آراز، خ. رضا، ج. نووروز، ت. بایرام، قایل، ق. کاظمزاده، ف. قوجا، ن. حسنزاده و باشقالاری، گونئیده ایسه م. شهریار، ج. ساهیر، ب. ق. سهند، ح. م. ساوالان، ک. م. سؤنمز، ی. شیدا، م. بیریا، ع. ن. اوختای، ه. ترلان و باشقالاری، او جومله دن قوزئیلی-گونئیلی شاعیرلر م. محزون، اولدوزجا خوشمراملی قارداشلیق یاریشینا گیرمیردیلر. و هر ایکی طرف بیر-بیرینی سئوه رک، عزیزلیه رک قالیب اولوردولار.

۱۹۵۰-جی ایللرده ایراندا دئموکراتیک و آنتی امپریالیست خالق حرکاتی آلوولانندان سونرا آذربایجان دیلینده آرا-سیرا کیتابلار نشر اولونماغا باشلادی. بئله کیتابلاردان بیرینجیسی شهریارین سونراکی دؤورده بؤیوک ادبی شؤهرت قازانمیش " حیدربابایا سلام " پوئماسی اولدو. اثر ال-ال گزه رک ایراندا آنادیللی ادبیاتیمیزین، ائلهجه ده دیلیمیزین اینکیشافینا میثیلسیز تاثیر گؤستردی. پروفیسور ائلمان قولیئو یازیر: " حیدربابایا سلام " پوئماسی اوستاد صنعتکارین یارادیجیلیغی نین زیروه سی، هم ده ائتمبلئمیدیر (آرم). آذربایجان خالقی اوچون آنا لایلاسی کیمی عزیز و شیرین اولان " حیدربابایا سلام " پوئماسی ایراندا آذربایجان ادبیاتی نین، ادبی دیلی نین، بدیعی دیل ایمکانلاری نین، گئنیش معنادا ایسه زنگین تاریخی نین و بو گونونون تصدیقی باخیمیندان خصوصیلہ خاراکتئریکدیر "۱۶".

دونیا ادبیاتی نین کلاسیکلری، پوئزییا کوریفئیلری حافظ و فوضولی ایله موقاییسه اولونا بیلن سئوگی شعرلری، فلسفی-حیکمت آمیز قصیده لر، لیریک پوئمالار یازماقلا شهریار ایران ادبیاتی نین ان یوکسک زیروه سینا اوجالیر. " شهریار کلاسیک شعرین بوتون ژانر، نؤو و شکیللرینده قلمینی سینامیش، فارس و آذربایجان ادبیاتینی یوکسک مضمونلو قزل، قصیده، مثنوی، دوبئیتی، قطعه و روباعیلرله زنگینلشدیرمیشدیر "۱۷".

سلام الله جاوید قان تۆکولمه سی نین قارشیسینی آلماق اوچون تهرانلا تبریز آراسیندا باریشدیرجی بیر مؤوقع توتמוש و نتیجه ده موختاریت حرکاتینن دیگر رهبرلریندن فرقلی اولاراق سرت جزایا معروض قالمامیشدیر "۱۲".

میللی حکومت دئوریلدیکدن سونرا س. جاوید تهران یاخینلیغیندا موعین مودت ائو دوستاغی اولور. سونرالار کئچمیش حرکات دوستلاری نین ادبی مجلسلرینده ایشتیراک ائیدیدی.

س. جاویدین اوغلو اونون " خاطیره لری "۱۳ نی باکیذا چاپ ائتدیرمیشدیر. ایراندا ایسه جاویدین فارسجا و آنا دیلیمیزده یازدیغی اجتماعی-سیاسی، ادبیاتا، فولکلورا آید و خاطیره لریندن عیبارت ۱۷ کیتابی چاپ اولونموشدور. "۱۴"

دیلیمیزین قورونماسی، فولکلوروموزون توپلانماسی، تبلیغی ساحه سینده خدمت گؤسترمیش ادبیاتشوناسلاردان بیر ی ده یحیی شیدادیر. (۱۹۲۴-۲۰۱۱).

تبریزده دونیایا گؤز آچان یحیی نین آتاسی یوزباشی لقبلی چرندابی ستارخان حرکاتی نین ایشتیراکچیلاریندان اولموشدور.

کلاسیک ادبی اثری، فارس و عرب دیللرینی موکمل بیلن یحیی شیدا فارسجا و تورکجه شعرلر یازمیشدیر. اونلارلا کیتابین مؤلفی و ترتیبچیسیدیر.

پهلوی رژیم دؤورونده سیاسی سببلر اوزوندن دایم تقیب و حبس اولونموشدور. اونون شعر کیتابلاریندان باشقا رومانلاری و آراشدیرمالاری دا چاپ اولونموشدور. او، ایرانداکی بیر نئچه آذربایجان شاعیری نین، او جومله دن محمد فوضولی نین، صاحب تبریزی نین، مؤجوز شبوستر نین، ماراغایی نین، موللا ولی ویدادی نین، اکبر جامالی نین، دیوانینی نشر ائتدیرمیشدیر. اوچ جیلدلیک " ادبیات اوجاغی "۱۵" توپلوسونون مؤلفیدیر.

یحیی شیدا ۲۰۱۱-جی ایلده تبریزده وفات ائتمیشدیر ۱۹۴۷-۱۹۷۸-جو ایللرده ده اننوی اولاراق گونئیدا دا پوئزییا دیگر ادبی ژانرلارا نیسبتن داها بؤیوک ترققی یولو کئچدی. شعرین داها لاکونیک، کوتلوی ژانر اولماغیندان ایره لی گلن بیر سبب واردیسا، دیگر سبب معلومدور کی، شعرله بوتون شرق اؤلکه لرینده اولدوغو کیمی ایراندا دا عننه وی شکیلده اجتماعی رایه تاثیر ائتمگین داها آسان اولماسی ایدی. گونئیدا هئج بیر زامان بدیعی تفککورله علمی تفککور ۱۹۴۷-۱۹۷۸-جی ایللرده کی کیمی یاخین اولمامیش، بیرلیکده بو درجه ده چوخلاشمیشدی. داها دوغروسو،

لیریک-ئپیک شعرلر، سون درجه زنگین پوئزیا نومونه لری
مئیدانا گلمیشدیر.

محض بو دؤورده گونئی شاعیرلری نین یارادیجیلیغیندا
یوکسک صنعتکارلیقلا زنگین، ائموسیونال دیلله یازیلیمیش
شعر عرصه یه گلمیشدیر. گونئی آذربایجان شعرینده تاریخی-
میللی زمینده اینکیشاف، عنعنه و نوواتورلوق داها قاباریق
داها پارلاق بیر شکیلده اؤزونو گؤسترمه یه باشلادی. بو دؤور
گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا شیفاهی خالق یارادیجیلیغی
روحوندا، آشیق شعرى عنعنلری اوزرینده کؤکلن ساده و
آخچی میصراعلار، بنزه سیز دئییم طرزى گونئیلى
شاعیرلریمیزین روبایى اوچون شوخ سعجییبویدیر. اونلار
دوغلارینی دوغما دیلیمیزده سون درجه طبعی و صمیمی
ایفاده ائدیردیلر.

۱۹۴۷-۱۹۷۸-جو ایللردن بو گونوموزه قدر یازیب-یارادان
شاعیرلردن بیرى ده کریم مشروطچی سؤنمزدير. (۱۹۲۸) او،
پیشوری حکومتی نین فعالیتینده ایشتراک ائتمیشدیر.
ایختیصاصجا حوقوقشوناسدیر. " وارلیق " ژورنالی یاراناندان
اونولا امکداشلیغی بو گونجن داوام ائتدیریر. شهریار و
سهندله یاناشی سؤنمز ده گونئی آذربایجان ادبیاتی نین
گؤرکملی سیمالاریندان بیریدیر.

سؤنمزین اثرلری فلسفی توتوملوغو، مضمون و معنا گؤزلیگی
نین فورماگؤزلیگی ایله عوضی صورتده وحدت تشکیل
ائتمه سی دایم دیقتی جلب ائدیر، اوخوجونو دوشونمه یه
سؤوق ائدیر، گئرجکلیگی، تاریخی حقیقتلری درک ائتمه
سینده یاردیمچی اولور. فلسفه و صنعت اثرلری نین
قارشیلیقلى علاقه سینی ضروری ائدن اساس جهت ایسه
اونلارین گئرجکلیگی درک ائتمک اوسولونداکه عومومیلکله
باغلیدیر. یارادیجیلیغینا اساسن فلسفی عومومیلشمه لر خاص
اولان سؤنمز گونئیلى-قوزئیلى موعاصیر عوموم آذربایجان
پوئزیاسیندا اوزونه مخص یارادیجیلیق دستخطی اولان
صنعتکاردير.^{۱۸}

شهریار ایستر سهند، ایستر سؤنمز و بیر چوخ ۱۹۷۸-۱۹۷۹
جو ایللرده ادبی فعالیت گؤسترن شاعیرلر اؤز سفلری کیمی
هر ایکی دیلده اولدوقجا موکمل بیلیمه مالیک ایدیلر و هر
ایکی دیلده اولدوقجا دیرلی جواهرلر مئیدانا گتیردیلر. البته،
بیر تورک اوغلو تورک اولان آذربایجانلی شاعیرلرین داها چوخ
تورک دیلینده مئیدانا گتیردیکلری اثرلری تحلیل ائله ییریک.

۱۹۴۷-۱۹۷۸-جو ایللرده یازیب یارادان شاعیرلر، آرتیق
اودلو-آلوولو، طلا توملو، بورانلی، آنلاری یاشامیشلار. اودور کی،
اونلار اؤز سفلریندن بهره له سنلر ده، اونلاری تکرار ائتمه یه
ایختیارلاری یوخ ایدی. چونکی همین شاعیرلر کئچمیش
ایللردن، آیلاردان نتیجه چیخارمالی، پوئزیایا یئنی نفس،
یئنی طراوت گتیرمه لی، قلبی ایستقلال، آزادلیق آرزوسو
ایله آلیشیب یانان آذربایجان اوخوجوسونو ماراقلاندیرمالی،
اونو اؤزونه جلب ائتمه لی ایدیلر. زامان بو نسلین بوینونا چوخ
آغیر یوک قویمودشو. اونلار نینکی گونئی، عئینی زاماندا
عوموم آذربایجان ادبیاتینا تزه آب-هاوا، یئنی فیکیرلر،
اوبرازلار، طراوتلی تصویر و ایفاده واسیطه لری گتیرمه لی،
خالقین طالعیینی، دویغو و دوشونجه لر عالمینی اؤز اثرلری
نین اساس موتیوینه چئویرمه لی ایدیلر. دؤورون آپاریجی
شاعیرلری اولدوقجا مسئولیتی و آغیر وظیفه نی اوغورلا
یئرینه یئتیرمیشلر و زامانین نبضینی توتاراق، ۵۰-۶۰-جی
ایللره قدر باش وئرن سیاسی-اجتماعی حادثه لری
پنشکارلیقلا پوئتیک میصراعلاردا، پروزایک سطرلرده عکس
ائتدیرمیشلر.

عئینی زاماندا دوغما خالقین عادت-عنعنه لرینی، میللی
دیرلرینی، میللی خصوصیتلرینی، نجیب صیفتلرینی، قدیم
تاریخینی و مدنیتینی بؤیوک بیر سئوگی ایله ترننوم
ائتمیشلر.

۱۹۴۷-۱۹۷۸-جو ایللرده یاشایب یارادان شاعیرلرین
اثرلرینده بو جهتلر داها پارلاق شکیلده اؤزونو نومایش
ائتدیرمه یه باشلامیشدی. بئله کی، بو صنعتکارلار هله ده بار-
بار باغیران شاه رژیمی نین بوتون تضییقلرینه باخمایاراق
آذربایجانچیلیق ایدئیلاری ایله چیخیش ائتمکله یاناشی،
محض آذربایجان خالقینا آید اولان عادت-عنعنلری اؤزلری
نین اولدوقجا دیرلی اثرلرینده پارلاق منظره لرله و جانلی
لؤوحه لرله یوکسک پوئزیانین دیلی ایله عکس ائتدیرمیشلر.

معلوم اولدوغو کیمی، بو دؤور حبیب ساحیرین، میرمهدی
اعتیماد، هاشیم ترلنن، سؤنمزین، ساوالانین، سهندین، امیر
خوسروو دراینین، محمدلی محزونون، ایران و آذربایجانین،
بؤیوک شاعیری شهریارین، آشیق حسین جاونین، یحیی
شیدانین، موظفر دیرفشی نین، فیروودین حصارلی نین،
حسین دوزگونون، گنجعلی صباحی نین و باشقالاری نین
یارادیجیلیغی نین ان پارلاق دؤورودور. محض بو دؤورده

عادت-عننه لرینه اساسلانماسیندادیر. اسل شاعیرین اؤزونون، اؤز داخیلی عالمی نین ایفاده سی محض بو زمینده خالقین مالی اولور، ادبیاتین تاریخینده یاشاییر، صنعتکارین اؤزوندن سونرا دا اینسانلارا خیدمت گؤسرملکه اوجا زیروه لره سسله مه یه داوام ائدیر.

۱۹۳۰-جو ایله اردبیل شهری نین یاخیلیغیندا ساوالان داغی نین اتگینده یئرلشن نیر قصبه سینده دونیایا گؤز آچمیش حسن مجیدزاده ساوالان محض بو چور صنعتکارلارداندیر.

اینقیلاب دؤورونده " دده قورقود " ، " وارلیق " ، " فروغ آزادی " (" آزادلیق ایشیغی ") ژورناللاریندا اثرلرینی مونظم اولاراق چاپ ائتدیرن ساوالان گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا سیاسی لیریکانین ان گؤرکملی نوماینده دیندن بیریدیر. اونا دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، ۱۹۷۷-۱۹۷۸-جو ایللر گونئی آذربایجان شعرى نین سیاسى-ایدئولوژی سویییه سی نین قوووتلندیگی بیر دؤور ایدی.

ساوالان شعرى نین تاثیرى اونون پوئتیكاسیندادیر. اساسن فولکلور موتیولری اوزرینده یارانمیش رئالیست فاکتورا، مقام، فیکیر باشلانغیجی، معنوی-اخلاقی دیرلندیرمه ساوالان شعرینه بدیعی مضمون کسب ائدیر.

ساوالان شعرى مقامدان دوغولور، بیر یاندان یاشادیغی زمانه نین خیردالیقلارینی ییغیب منینده عکس ائتدیریر، دیگر طرفدن هر آن بو سویییه نی آشماغی، اوندان یوکسکده دورماغا، معنوی اوجالیغا سسله ییر:

کیشیلرده قان اولسون،

دین اولسون، ایمان اولسون.

آنادیلی آدی گلدى،

جان اونا قوربان اولسون.^{۲۱}

ساوالان اؤز فیکیرلرینی گئنیش اوخوجو کوتله سینه آسان چاتدیرماقدان اؤترو زنگین خالق یارادیجیلیغی خزینه سیندن گئنیش صورتده ایستیفاده ائتمیشدیر. شاعیرین " آپاردی سئلر سارانی " پوئماسی ایسه دئییلنلره ان پارلاق ثبوتدور. فولکلور موتیولری شوبهه سیز کی، شاعیرین اوبرازلی ترنوموو داها دا درینلشدیرمیش، اونا اجتماعی مضمون وئرمیشدیر.

داها دوغروسو بوتون ایران خالقى نین، او جمله دن، بو ایللرده یازیب یارادان گونئی آذربایجان شاعیرلری نین پوئزیاسیندا شاها قارشى قارشىسی آیینماز بیر عوصیان واردی. بو عوصیانکارلارین اؤوندنه، اؤزو ده تک پوئزیانین

سهند (۱۹۲۶-۱۹۷۹) "سازیمین سؤزو" پوئماسیندا خالق یارادیجیلیغی عننه لری نین بیر نئچه فورماسیندان ایستیفاده ائتمیشدیر. سهند شعرى نین مووفقیتینی تمین ائدن جهتلردن بیرى شاعیرین یئرلى-یئرینده ایشلندیگی پوئتیك فورمالاردیر. سهند اونا مشغول ائدن، دوشوندورن، نیفرت و محبتینه، کدر و سئوینجینه سبب اولان مسئله لری همیشه الوثریشلی پوئتیك فورمالاردا وئرمه یه چالیشمیش، بو ساحه ده کی اختاریشینی هئچ واخت دایانديرمامیشدیر. فولکلور و کلاسیک ادبیاتا موناسیبتده ان دوغرو مؤوقع توتان، عننه نین رولونو چوخ دوزگون باشا دوشن، نوواتورلوغو لاییقینجه قییمتلندیرن شاعیر ایستر شیفاهی خاقل شعرى نین، ایسترسه ده کلاسیک پوئزیانین پوئتیك فورمالارینا همیشه حساسلیقلا یاناشمیش، بونلاردان چوخونو: قوشما، گرایلی، باباتی، اوخشاما، مثنوی، اوچلوک، دؤردلوک (مربع)، سککیزلیک، ترجیحیند، ترکیبند، موسترادجه س. فورمالاری پوئزیاسیندا ایشلتمیشدیر. سهند یازیر:

قارغیش زمانه نین قانونلارینا،

قارغیش اورکلری آبییرانلارا،

قارغیش اینسانلاری قفسه سالیب،

" بشر حوقوقوندان " دم وورانلارا.^{۱۹}

" ۱۹۸۴-جو ایله آذربایجان س س ر-ده " یازیچی " نشریاتیندا سهندین " سازیمین سؤزو " (۲۵۴ص.) آدلی کیتابی ایشیق اوزو گؤرور. فیلولوگیا علملری نامیزه دی روقییه قمبرقیزی نین ترتیب ائدیپ چاپا حاضرلادیغی نشره اؤن سؤز و " ددمین کیتابی " نین ایلک آلتی بؤلومو ایله یاناشی بیر نئچه شعرى ائلهجه ده منظوم مکتوبلاری داخیل ائدیلمیشدیر. سوندا چتین باشا دوشولن سؤزلرین لوغتی وئریلمیشدیر. کیتاب سهندین همین دؤورده سووت آذربایجانیندا تانیدیلماسی و یارادیجیلیغی نین تبلیغی باخیمیندان بؤیوک اهمیت کسب ائتسه ده، بعضی قوصورلاردان دا خالی دئییلدی. بئله کی، هئچ بیر ایضاحات وئریلمه دن بعضی شعرلرین ایختیصارلا درج ائدیلمه سی، ایکینجی و اوچونجو ارمغانلارین کیتابا داخیل ائدیلمیگی حالدا بیرینجی ارمغانا یئر وئریلمه مه سی بو باخیمدان خصوصیه دیقتی چکیر، اوخوجودا موعین سوالار دوغورور^{۲۰}.

گونئی آذربایجان پوئزیاسی نین اوزون ایللردن بری داوام ائدیپ گلن زنگین تجربوه سی ایله دؤنه-دؤنه تصدیق ائدیلمیشدیر کی، صنعتکارین وطنداشلیغی خالقین کئچمیشینه، میشتینه، میلی دیرلرینه باغلیلیغیندا، خالق

عومومبشری گله جگینه اومید و اینام حیسلرینی عکس
ائتدیریر.

هاشیم ترلانی شعر یارادیجیلیغینا نظر سالدیقدا شاعیرین
خالق عادت-عنعلرینه بوتون وارلیغی ایله باغلی اولدوغونو،
نجه دئیرلر هر میصرعنین باشیندا گۆرریک. شاعیر منطیقلی
تشبیه لرله اؤز لیریک منینده دایم آذربایجان خالقی نین
یوکسک معنوی کثیفیتلرینی، میلی ایستیقلال اوردوسونو،
وطنپرورلیغینی، مردلیغینی نومایش ائتدیریر:

عزیز وطن، سنین دوغما ائلینده،

بیتن لاله، آچان گوللر منیمدیر.

بو شووکتلی، عظمتلی تورباغین،

قوبونداکی ایگید ائلر منیمدیر. ۲۲

هاشیم ترلان یوکسک ذوق صاحبیدیر. او، سؤز
اویناماقلا، گۆزله نیلمز فیکیر، منا دؤنوشلری، داخلی تضادلار
یاراتماقدا ماهیردیر. اونون " آذربایجان انجومینه " شعر
قوشما وضعینده حئیرت آمیز ایفاده لرله اولدوقجا زنگیندیر:

ای کؤنول، فخر ائله، بیزیم انجومن،

گونش کاروانین سیراسیندادیر.

دوستلارین مقامی، دوستلارین یئری،

قاشیملا گۆزومون آراسیندادیر. ۲۳

هاشیم ترلانی قوشمالاریندا اینجه روح، گۆزلیک دیغوسو،
ملاح و محبت حاکیمدیر.

هاشیم ترلان آذربایجان ادبیاتی نین بوتون فورما و
ژانرلاریندان بحرلنمه یه سی گؤسترمیش، شعرین بوتون
وضعلرینده قلمینی سینامیش، یادداقلان اثرلر یاراتمیشدیر.
بو اثرلرده ایستیقلالا، خالقین اؤز حوقوقلارینی، میلی
منلیغینی، تاریخی کشمیشینی درک ائتمه یه چاغیریش
مقاملاری دیقتی جلب ائدیر. او، " وطنین اولدوزلاری "، "
خوزیستانلی پارتیزان " و دیگر شعرلرینده وطنپرورلیک و
بیرلیک، همچنین بین المیلل چیلیک مؤوقعیندن چیخیش
ائتدیر:

دوشمنین منیم ده دوشمنیمدیر بیل!

دیلمیز آیرسا، اوجاغیمیز بیر.

قوی اینسان جیلدینه گیرن ایسرائیل،

بیلسین دنیا بئله گئتمیه جکدیر. ۲۴

دیلی ایله دئییل، فیزیکی وارلیغی ایله خالقین آزادلیغی،
میلی ایستیقلالی، آزادلیغی اوغروندا هر عذابا قاتلاشان،
جمعیهسی ۲۸ یاشیندا ایکن محمدرضا شاهین جلادلاری
طرفیندن وحشیجه سینه قتله یئتیریلیمیش علیرضا نابذیل
اوختای دا واردی. اوختایین وطنپرور اولماغی چوخلاریندا
حئیرت دوغوروردو.

دانیلماز بیر حقیقت واردیر. وطنی، تورباغی حقیقتن سئون
اینسانلار حؤکمن وطن، تورباغ، خالق اوچون لازیملی بیر
ایش گؤرورلر. بعضیلری ایسه علیرضا نابذیل اوختای کیمی
قانییلا، جانییلا، قلمیله وطنه اینتهاسیز سئوگیسینی
بیلدیریر. بو جور اینسانلار دایم خالقین قلبینده یاشاییرلار و
یاشایاجقلار.

هاشیم ترلان (۱۹۲۳-۲۰۱۴) باکیدا گونئیلو فهله عایله
سینده آنادان اولموش، ایلک تحصیلینی بورادا اَلَمیشدیر.
ترلانی عایله سی اصلا گونئی آذربایجاندا اولدوغو اوچون،
۱۹۳۸- جی ایلده اونلار ایرانا کؤچوب سراب شهری نین
یاخینلیغیندا، آتا-بابا یوردلاری اولان زنگیلوبا کندینده مسکن
سالیرلار. ایکینجی دنیا موخاریبه سی دؤورونده ترلان دوغما
کندلرینی ترک ائده رک تهرانا کؤچور، اورادا تیکیش
فابریکینده ایشه دوزه لیر.

۱۹۴۶- جی ایلین دئکابریندا گونئی آذربایجاندا میلی
حرکات دئوریلدیکدن سونرا ترلان بیر مودت حبسه آلینیر و
سورگون اولونور. آزاد اولاندان سونرا او، یارادیجیلیغینی گاه
گیزلی، گاه دا آچیق شکیده داوام ائتدیریر.

ه. ترلان ۱۹۶۴- جو ایلدن اعتیبارن سلام الله جاویدین
تهراندا تشکیل ائتدیگی " دوستلار گؤروشو " ادبی
مجلسینه جلب اولونور، مجلسین ییغینجاقلاریندا فعال
ایشتیراک ائدیر.

ترلانی ایلک یارادیجیلیقی دؤورونو احاطه ائدن " آلولو
شعرلر " (۱۹۷۹) کیتابی اوخوجولارین بؤیوک رغبتینی
قازانمیشدیر. تدقیقاتچی اسمیرا فواد ادیبین بدیی
یارادیجیلیغینی بئله سعجیییلندیریر: " هاشیم ترلان
آذربایجان پوئزیاسیندا م. ع. صابیرین، م. مؤجوزون، ب. آ.
حامالین عنعلرینی اوغورلا داوام ائتدیرن شاعیرلرندیر. او،
رئالیست اوسلوبدا یازدیغی شعر و پوئملالاریندا، ائله ده "
گوموشو پئنجک " ادلی مئموار خاراكتئرلی نثر اثرینده
عومومبشری دیوغلارین، خالقی نین خوش صاباحینا،

قارداشی نین ناخلفلیگی اوجباتیندان چاپا وئریلمه میش، اونا گۆره ده ادبیات خزینه میزه چوخ آز سایدا اثرلری داخل اولموش سۆز صررافی علی اکبر پاکرال حداددیر (۱۹۰۱-۱۹۶۶). بیز اونون یارادیجیلیغیندا صابیر اوسلوبونون بوتون ائلمنتلرینی آیدین گۆروروک:

قویدو آدین عدالتیله بو جاهانیده،

نوشیروانی-عادل و فرراوه قالمادی.

ایتدی بینا فیکرله طاقی-مدایانی،

ویرانه اولدو آخیری، ایرانه قالمادی.^{۲۷}

حاقیندا صُحبت آچدیغیمیز ایللرده گونئیدا سابیرین پوئزییا عنعنه لرینی داوام ائتدیرن شاعیرلردن بیر ده میرزه حسین کریمیدیر (۱۹۳۲). م. ح. کریمی صابیردن تاثیرله نیب بهره لنسه ده سئچدیگی موضوعلاری اؤزونمخصوص طرزده پوئتیک شکیلده ایفاده ائدیر:

هر یئرده کی، بیر موختصری سندن اثر وار،

میلت آلیر اطرافینی، گویا نه خبر وار.

بیرجه دئییرم: آی گدا، سنده نه خبر وار؟

شیریم، فیلیم، ای پول، قوچوم، ای پول، کلیم، ای پول.^{۲۸}

۱۹۷۹-۲۰۱۵-جی ایللرده کی گونئی آذربایجان پوئزییاسی اجتماعی موتیولرله زنگیندیر. قوزئیلی-گونئیلی وطنین تورپاق بلالاری، میلی قایغیلار اساس سوسیال و ائستتیک لئیموتیوه دؤنرک پوئزییامیزین ابدی موضوعونا چئوریلیمیشدیر.

۱۹۷۹-جو ایل ایسلام اینقیلابی اوریژینال خصوصیتلری ایله خاراكتئریزه اولونور. بو اینقیلابدا اؤلکه نین بوتون اجتماعی سینیف و طبقه لری-کندلی، فهله، صاحبکار دا، روحانی ده، ضیالی و طلبه ده، قادینلار دا بیرگه مباریزه آپاریردیلا. اونا گۆره ده بو اینقیلابی مباریزه تاریخه خالق اینقیلابی آدی ایله تاریخه دوشدو.

آمریکا ایمپئریالیستلری نین اؤلکه ده حؤکمدارلیغینا سون قویولدو و اساس او ایدی کی، اورتا عصرلره مخصوص شاهلیق اوسولی-ایداره سی نین حؤکم سوردویو بو قورولوش، پهلوی محمد رضا حاکیمیتی سوقوطا اوغراد. خالق اینقیلابی ایراندا یاشایان چوخسایلی میل و خالقلاری دئسپوتیزمدن خیلاص ائتدی.

محض ایسلام اینقیلابیندان سونرا گونئیدا ادبی دیرچلمه نین سوییه سی یوکسلدی. دوغما دیلیمیزده بیر چوخ قزئت و ژورناللار مئیدانا گلدی. بو مطبوع اورقانلارین بیر چوخونون

گونئی آذربایجان شعرینه یئنی طراوت گتیرن، یئنی اوسوللو شعرین فورمالاشماسینا و اینکیشافینا خیدمت ائدن شاعیرلردن بیر ده حبیب ساهیردیر (۱۹۰۳-۱۹۸۵)

اونون یارادیجیلیغی نین ان محصولدار دؤورو ۱۹۵۹-۱۹۸۵-جی ایللری احاطه ائدیر. شاعیرین ساغلیغیندا ۱۰-دان آرتیق کیتابی نشر اولونموشدور. همین کیتابلاردان بئشی آنا دیلیمیزده، قالانلاری ایسه فارس دیلینده دیر. آنا دیلینده ایلک شعرلر کیتابی ۱۹۶۵-جی ایله (" لیریک شعرلر ") ایشیق اوزو گۆروب. ح. ساهیر یارادیجیلیغی باره ده سؤزوموزو تاماملماق ایسته بیریک: حبیب ساهیر بیر شاعیر کیمی دؤورون، جمعیتین آکتوال پروبلملرینی ایله تصویر ائتمیشدیر. اونون شعرلرینی گونئی آذربایجانین ۲۰ عصرده آپاردیغی مباریزه نین، چکدیگی ایضطیرابلارینی، فاجیعه لرین بدیعی سالنامه سی آدلاندیرماق اولار.^{۲۵}

م. ع. صابیرین گونئی آذربایجان ادبیاتینا تاثیر حاقیندا چوخ دانیشماق اولار. لاکین سادجه بونو قئید ائتمک کیفایتدیر کی، م. شبوستری اکثر شعرلرینی صابیر طرزینده یازاراق بؤیوک دیوان باغلامیشدیر. هئج تصادوفی دئییل کی، " گونئین صابیری " آدلاندیریرلار. او، اؤز ترجمومه حالیندا دا یازمیشدیر کی، من اؤز خالقیمی صابیر کیمی آیلتماق ایسته بیرم.

مؤجوزدن سونرا گونئی آذربایجاندا ابراهیم ذاکیر، یحیی شیدا، موظفر دیرفشی، میرمهدی چاووشی، فخرالدین محزون و بیر سیرا شاعیرلر صابیر ادبی مکتبی نین اغلاچی شاگیرلرینه چئوریلیب قارانیق اوفوقلری ایشیقلااندیرماق اوچون بؤیوک ساتیریکی اوسول و اوسلوبوندا مهارتله ایستیفاده ائده رک بیر-بیریندن دیرلی نومونه لر مئیدانا گتیرمه یه باشلادیلا.

بئله ساتیریکلردن بیر ده میرمهدی چاویشیدیر (۱۹۰۹-۱۹۶۷). آشاغیداکی میصراعلارا نظر سالدیقا شاعیرین بؤیوک صابیره نه قدر باغلی اولدوغونون ، اونو اؤز اوستادی حساب ائتدیگی نین شاهیدی اولوروق:

ای سئوگیلی صابیر، دئمه ظاهیرده دئییلسن،

هر عصرده، هر قرنه ده وارسان، اونو بیل سن،

سندن آلیب، ایلهام یازیزان مدحینی، اوستاد،

شاگیردینه لوطفون چوخ اولوبدور، ائوین آباد.^{۲۶}

گونئی آذربایجاندا صابیر ادبی مکتبی نین ان گؤرکملی داوامچیلاریندان بیر، بوتون بدیعی ارشی، الیازمالاری اوگئی

کلباسی، ایبراهیم زاهید، محمدرضا ملیکپور و ب. یارادیجیلیگی بو گونکی شعریمیزین گنجلیگینی ایفاده باخیمیندان تحلیل اوچون داها سعجییوی گۆرونور^{۲۹}.

۲۱- عصرین اوللرینده گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا یارانمیش ادبیات هومانیتست بیر ادبیاتدیر. بو ادبیات حال-حاضریدا بوتون دونیادا باش آلیب گندن ظولم و زوراکیلیگی پیسله ییر، اینسانیتی، حاق و عدالتی ترنوم ائدیر. بو ادبیات مضمونو، روحو، ایفاده واسیطه لری ایله اولکیلرین فرقلنمیر. بو ادبیاتین، خصوصیه پوئزیانین بوتون ایدئیا-مضمونو، بدییی فیکیر و موهاکیمه لری یالنیز حیاتدان دوغور.

۲۱- عصرین اوللرینده گونئی آذربایجان پوئزیاسی خالقین حیاتی، موباریزه سی گۆزلیگی ایله باغلی اولمایان بیر ایدئال تانیمیر. لاکین بو ادبیات نه قدر بشری پروبلملری اؤزوندە عکس ائتدیریرسه، اونون اساس موضوعو، ان آپاریجی ایدئاسی، ان عالی مقصدی ایکیه پارچالانمیش وطنیدیر:

آراز چایی، اۆلکه میزده اوزاندىن،

حیاسیز جا قانیميزا بویاندین.

قارداشلاری بیر-بیریندن آییردین،

وطن ایچره نندن سرحد قاییردین.^{۳۰}

بوتون گونئی آذربایجاندا اولان شاعیرلر کیمی هریس ده آذربایجانلی ایکی یئر بؤلن آراز چایینا اوز توتور. او، آراز چایینی قیناماقلا تاریخین عدالتسیرلیگینه قارشى چیخیر. بورادا شاعیر هر بیر وطنپرور آذربایجانلی نین کؤکسونده درین بیر یارا آپمیش تاریخی حادیثه یه اولدوقجا حساس یاناشیر. اؤزونون ایدئالیست-ائوسوینال فیکرینی چوخ گۆزل ایفاده ائدیر. سون دؤورلرده گونئی آذربایجاندا اولان اونلارلا شاعیر اؤز یارادیجیلیقلاریندا اساسن بو موضوعا یئر وئرسه لر ده، تاریخی حادیثه نین هر بیر شاعیرده دوغوردوغو تصورات اونون خیال سوزگچیندن کئچیر به هر بیر شاعیر اؤزونمخصوص بیر شکیلده قلمینی ایشه سالیر:

یوللار بونو بیلسین، شانلی ائلیمیز وار،

آل قانلی آراز تک هله داشقین سئلیمیز وار.^{۳۱}

صدیار وظیفه ائل اوغلونون یوخاریداکی میصراعلاری ان ساده بیر شکیلده حقیقتی اؤزوندە عکس ائتدیریر. اگر ص. ائل اوغلونون بئله بو اون دؤرد میصراعدان عیبارت "مرد ائلیمیز وار" شعرینی بوتؤولوکده اوخوماسان بو میصراعلاردا

عؤمرو قیسا اولدو. آنجاق ان اساسی، آنادیللی دؤوری مطبوعاتیمیزی یارادان تاریخی، سیاسی-اجتماعی، مدنی و ادبی-بدییی شرایطین یئنیلگی ایدی.

سوسیال حیاتا یاخیندان باغلیلیق، خالقین، چاغداش اینسانین دونیاگۆروشو، میشتی ادبیاتدا اؤز عکسینی تاپیردی. وتنپرورلیک، آنا دیلی و اینقیلابی-دئموکراتیک ایدئالاری یارانیر و یاییلیردی. م. شهریار، ح. ساهیر، م. محزون، ه. ترلان، م. درفش کیمی قوجامان صنعتکارلار، اؤز اثرلری ایله ۸۰-جی ایللر ادبی پروسئسی نین اساسینی قویموش ص. بهرنگی، سهند کیمی ادیبیلرین ایشینی داوام ائتدیرن ج. خطیبی، ع. حدادال، ح. نیطقی، اورم اوغلو، ایلدیریمی، ساوالان، آلوو میلی، دئموکراتیک ایدئالارین، اینقیلابی پوئزیانین مؤلیفلری سیراسینا آیددیرلر.

۱۹۹۰-جی ایللرده گونئیدا پوئزییا پروسئسیندن صؤحبت آچارکن یارانان ادبیاتین ایلک نؤوبه ده، اؤزونه قدر مۆوجود اولموش بدییی تفککور عالمی ایله درین باغلیلیگی قتید ائدیلمه لیدیر. ۹۰-جی ایللر گونئی شاعیرلری نین یارادیجیلیغیندان بهس ائتدیکده گنجلرین فعاللیغین خصوصیه وورغولاماق ایسته ییریک. چونکی، همین گونئی شاعیرلری داها موباریز، اجتماعی آلوو ایله جوشان، موعاصیر دونیاگۆروشه منسوب یارادیجی شخصلریدر. بورادا یاش فرقی نین مؤثبت و یا منفی خصوصیتلرینی بلکه ده قابارتماق یئرینه دوشمور. لاکین قوجامان صنعتکارلار آرتیق سؤزلرینی دئییلر. ایندی اونلار گله جک نسیللری، میلیمیزی تزییقلردن قوروماق نامینه یاشین آهیل دؤورونون مودریکلیگینه خاص اولاراق شووینیستلیک گؤسترن بعضی "قارداشلاریمیزلا" سانکی آتشکس مۆوقعینده دایانیر.

"گونئی گنج شاعیرلری نین گلیشی ایله ادبیاتا یئنی باخیش تاثیر، فورما و اوسلوب جهتلری گلدى و بو گنج نسلین یارادیجیلیق ناپیلتلری، تاپینتی و ایتکیلری، اوغور و قوصورلاری حاقیندا سؤز دئمک شوبهه سیز، او قدر ده آسان دئییلدیر. اولاً، اونا گۆره کی، یارادیجیلیقلاری حاقیندا سؤز آچاچاغیمیز یئنی نسلین اؤزلوگونه یاش عامیلیندن داها چوخ پوئتیک حبس و دوشونجه عامیلینی حیاتین، جمعیتین، باخیشلار سیستئمی نین یئنیلشمه سینی تظاهور ائتدیریر. بو باخیمدان ۹۰-جی ایللرده گونئی پوئتیک موحیطله سحر اردبیلی، نوشین موسوی، رسول رحیمی دیزه چی، رشید

یارادیجیلیغی نین تیمثالیندا موهوم یئنیلیکلر الده ائتمیشدیر.

سون ایللرده علمی-تئخنیکی ترققی نین سورعتله اینکیشاف ائتمه سی دؤورونده صنعتین، طبیعتی نین، اخلاقدا و معنویاتدا اوینادیغی موستثنا رول گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا دا اؤز یئرینی تاپمیشدیر. سون ۴۰ ایله یاخین دؤورده گونئیده یارانمیش پوئزییا نومونه لری نین اوخونوشوندان، تحلیلیندن حاصل اولان گوجلو تصورات بودور کی، اینکیشافین حاضیرکی مرحله سینده گونئی آذربایجان شعرینده یئنه ده لیریک باشلانغیج، دونیانی شخصی هیجانلارلا تقدیم ائتمک خصوصیتی آپاریجیدیر: لیریکا بو پوئزییانین ژانر-اوسلوب خطینین اساس ایستیکامتیدیر. بیر چوخ شاعیرلر محض بو لیریکا ساحه سینده فعالیت گؤستریرلر. اولارین پوئزییاسی بؤیوک جوشغونلوقدان و احتیراضلاردان حرکت گلیر، سؤزون زامانلا سسلشمسینی تامین ائدیر. سؤزون معنوی کونتئکستینی زنگینلشدیریر. اولاری دایم دوشوندورن موضوع، مطلب و پروبلئمیر بونو بیر داها تصدیق ائدیر.

" گونئی پوئزییاسی نین گنج نسلینی بیرلشدیرن عومومی عامل اولنلارین وطن، میلی دیل حاقیندا عینی مؤوقعدن چیخیش ائتمه لریدیر. بو پوئزییانین مضمونجا حدودلاری دا گئنیشدیر. آذربایجانچیلیق دوشونجه سی، یئنی گونئی شعر نین ایدئیا زیروه سینده ووسعت وئرمکله یاناشی، اونون پوئتیکی ایفاده ایمکانلارینی، اوسلوب چالارلارینی دا زنگینلشدیریر. قوزئی آذربایجان شعر نین اوسلوبی تمایوللری س.روستم، ص.وورغون، ب.واهابزاده تیمثالیندا گونئی شعر نین یئنی ایستیکامتله فورمالاشماسیندا خصوصی یئری اولدوغو کیمی، بورادا چاغداش تورک شعر نین ده تاثیر حیس اولونور. دیگر طرفدن شاعیرلر آوروپا پوئزییاسینی دا منیمسه ییر، حتّی بو گون دبدده اولان پوستمودرنیزمین تمثیلچیلری نین آدلارینی شعرلرینه گتیریرلر. ۳۳

گونئی آذربایجان پوئزییاسی اساسن اروز ایله باغلی وضعی اینکیشاف ائتدیگی کیمی بو گون ده بو عنعنه لری داوام ائدیر. گونئیلو شاعیرلرین اکثریتی اروزو موکمل بیلدیکلری اوچون اؤز اثرلرینی عصرلر بویو اساسن بو وزنینه یازمیشلار. هئجا وضعینده سؤزلر تکتیلره بوتؤو بؤلوندیو حالدا، اروزون بیر چوخ بهره لرینده قلیبلر سؤزلرین پارچالانماسینی، هئجالارین اوزانماسی و قیسالماسینی طلب ائدیر. اروز

حقیقتین، شاعیری دوشوندورن پروبلئمین دوزگون عکسی، قاباقجیل فیکرلرین ترنومو ایله وحدت تشکیل ائتدیگینی آچیق-آشکار گؤررک.

تارییئل اومیدین " کؤکسون ائله گئنیشله نیب " شعرینده ایسه بیز تامام باشقا بیر دستخطین، اوسلوبون شاهیدی اولوروق:

دانیشارام سؤزلریمی،

آراز اولوب شاهه قالخار.

آنیلارام آرازا من،

ایکی ساحیل منه باخار. ۳۲

بو پوئتیکی میصراعلار شاعیرین فیکرینی آیدین ایفاده ائدیر. اوخوجو شاعیرین نه دئمک ایسته دیگینی آسانلیقلا قاوراییر، آرتیق هئچ بیر شرحه، فلسفی باخیشلارین تحلیلینه احتیاج قالمیر. بیر واختلار شعرمیزده کی عنعنه وی آزادلیق و دئموکراتیا ایدئاللاری اؤز فعال ایفاده سینی گونئیلو صنعتکارلاریمیزدان بالاش آذراوغلو، علی توده، سؤهراب طاهیر، ایسماعیل جعفرپور، مدینه گولگون، حکومه بیللوری نین و باشقالاری نین یارادیجیلیغیندا تاپیردیس، ایندی اولنلارین خلفلری سحر اردبیلی، نوشین موسوی، ر. ر. دیزه چی، رشید کلباسی، محمدرضا ملیکپور، آزاده دارازی، تارییئل اومید، گونش اوغلو، رسولی احد، محمد باقیرانی، بختیار موغان اوغلو، تورکان مسیم، پیروز دینچی، رامیز اؤزلر، لاله جاوانشیر، ساپلاق نیگار، ریضوانه خانیم، میهن کریمی و باشقالاری اؤز سفلری نین یولونو لیاقتله داوام ائندیره رک، فقط شعریمیزه موعاصیر اوسلوب الوانلیغی، فیکیر زنگینلیک گتیررک، میلیمیزین جلالدارینا قارشى مغرور دورور، حیددت و غضب سسینی قالدیریرلار.

۲۱- عصرده گونئی آذربایجاندا یارانمیش ادبیات عومومازربایجان ادبیاتی نین گؤزل بیر صحیفه سینی تشکیل ائده رک، اساس ایدئیا-بدیعی کئیفیتلرله اونون رئالیزمین، خلقیلیگینه خیدمت ائتمیشدیر.

۲۰ عصرین سونو، ۲۱- یوزیللیگین اولینده یارانان گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا سیاسی- پوپلیسیستیک اوسلوبا یاناشی، آنالیتیک-پسخولوژی اوسلوبون موختلیف چالارلارینا و شکیللرینه موراجیعت اولونور و بوندان پوئزییانین معنوی-ائتیک مضمونو دا دولغونلاشیر. بو معنادا شعریمیز قولامرضا صبری تبریزی نین، ملیحه عزیزپورون، نیگار خیایوی نین، تورکان نسیمی نین، و باشقا شاعیرلرین

اُندن عزیز سلامی، هوممت شاهبازی، ایسماعیل اولکر، رسول یونان، کییان خیای، هوشنگ جعفری، حیدر بیات، بهروز سدی، نادیر ازهری، سعید موغانلی، آیدین آراز، بارز، دومان اردم، عدالت دومان، مارال تبریزی، رقیه کبیری، افسانه سولدوزلو، و حسن صفویلر، ائلدار قولوند، تورکان اورمولو، خوسروو باریشان، مرتضی سالمان، بهمن ارک، موغان اوغلو، صالح سجادی، محمد آذرشین، لاله جاونشیر، زیبا کرباسی، آلمان موغانلی، واحد طلعت، قادیر جعفری، بهروز صدیق، بختیار موغان اوغلو، ارگین محمد علی شریف و باشقالاری نین قلم تجروبه لری اومید وئیر.

یئنی نسلی تمثیل اُندن یازارلار گونئی ادبیاتیندا شهریار، ساهیر عصرلرین سیناغیندان چیخاراق دؤوروموزه دک یاشارلیلیغینی قوروپوب ساخلامیش مؤحشم پوئزیا عالمینده آچدیغی یولو گنده رک گونئی شعرینی فورما و مضمونجا یئنیلشدیرمک ایستگی ایله یازیب-یارادیر، بو ایستقامتمده ایناملی آدیملار آتیرلار. حقیقتن ده بو گون گونئی آذربایجان ادبیاتینا کلاسیک ادبی دوشونجه دن، عنعنه وی شعر فورمالاریندان قوپما و قرب-آوروپا ائستتیکاسینا، مودرنیست شعرین طلبلرینه اوپما، میدرنیزمه و پستمودرنیزمه چاناتما، قوووشما میلی اؤزونو قارباق شکیلده گؤستریر.

موعاصیر گونئی آذربایجان شاعیرلرینی اوخویوروق، هیجانلانیریق، کدرله نیریگ، سئوینیریق. ونلارین اکثریتی اؤز اثرلرینده دؤوروموزون طلاتوملو، اجتماعی-سیاسی حادیه لرینی، اینسانلارین معنوی-اخلاقی خصوصیتلرینی جانلی بوایلارلا عکس ائتدیریرلر.

بو شاعیرلرین یاراتدیغی اثرلر وضعن، ردیف، قافیه، تکریر، استیخاره و باشقا یانر فورمالاریندا کلاسیکلریمیزین بدیی تصویرلریندن، بهره لنسه لر ده، فیکیر-فلسفی موندریجه سی و بدیی-ائستتیک کثیفیتلری ایله تامامیله ونلاردان فرقله نیر. بو شاعیرلرین اثرلری بیلاواسیطه مین بیر تئلرله یئنی عصرین پسیخولوژی، فیکری، حیاتی ایله، ایدئولوژی مییللری، سیاسی-اجتماعی، معنوی-اخلاقی خصوصیتلری و طلبلری ایله باغلیدیر. چاغداش گونئی شاعیرلری نین اثرلرینده کی خلقلیک بیر-بیرینی ایزله بیر و تاماملیر.

بو پوئزیادا هر شئی خالقین دؤوقونه، حیاتی، آرزولارینا مووافیقدیر. بوتون بونلاردان علاوه دؤولت دیلی-فارس دیلی

وزنینده سیلابیک خصوصیت اؤز وارلیغینی، دایم ساخلایر. بئله کی، چوخ آ-آز میصراعلاردا وورغو وزنی بهره لندیریر. ^{۲۴}

بیر ده گؤرسیدیم اؤزوم دیلبری شیرین سخنی، اونوداردیم یئنه ده غوصه ی درد و موحنی. ^{۲۵}

موعاصیر گونئی آذربایجان شاعیرلری اؤز سلفلری نین یولونو لیاقتله داوام ائتدیره رک اؤز اثرلرینده سؤز، کلمه، دورغو و نیطقین باشقا عنصرلری نین دوزگون عوضلنمه سی ایله ائموسیوناللیغی یوکسلدیر و شعره خصوصی ایفاده لیلیک وئیرلر.

علی آغا واحد و محمدحسین شهریارین شعر بولاغیندان سو ایچمیش، ونلاری اؤزونون اوستادی سایان ایبراهیم ذاهیده خالق پوئزیاسی ژانرلارینا و میلی شعره مخصوص اولان یوکسک خصوصیتلر گوجلودور و بوتون بونلار اونون ادبی نسلی نین پوئزیاسی نین اساس جهتلرینی تشکیل ائدیر:

ذاهیدم، واحد بابام، هم شهریار اولموش آتام،

باشیمین اوستونده اول داهیلرین وار سایه سی. ^{۲۶}

شهریارین "حیدربابا سلام" پوئماسی گونئیدا شعرین اینکیشافیندا، دیلیمیزین قورونماسیندا نه قدر موستثنا رول اویناییبسا، اونون پوئزیاسی ده چوخلو شاعیرلرین یئتیشمه سینه سبب اولموشدور. شهریار ادبی مکتبی نین نوماینده لری بو گون ده گونئی شعر نین آپاریجی سیملاریدیر. "۲۰ یوزللیک فارس پوئزیاسینی، بوتؤولوکده ایران ادبیاتینی یئنی مرحله یه، اوجا زیروه یه قالدیرمیش شهریار یارادیجیلیغی تورکیه، اؤن و اورتا آسیا، پاکستان، افغانستان، هیندیستان، قافقاز و ب. اؤلکه لرده ادبی پروسئسه، اونون اینکیشافینا، همین اؤلکه لرین میلی ادبیاتلارینا جیدی تاثیر ائدیپ، میلیونلار اینسان، شعر هوسکارلاری، اوخوجولار اونون شعر بولاغیندان سو ایچیلر، روحن، معنن قیدالانیلار، دؤوق آلیبار، بدیی تفککورلرینی زنگینلشدیریلر. شهریار پوئزیاسی ونلارا شعر نین اورتا دا سئودیریب، بو اوخوجولار اونون پوئتیک پیکی نین اوربیتینه دوشه رک ادبی بیر شعر گوشه سینه باغلانیلار. ^{۲۷}

اثرلرینی هانسی وزنده یازمالاریندان آسیلی اولمایاراق، چاغداش گونوموزه گونئی شاعیرلری عومومن میلی ادبیاتیمیزی لیاقتله تمثیل ائتدیرلر. گونئی شعریمیزی تمثیل

دوشوندورور، اونو حیات حقیقتلرینه سؤیکنن حادیته و سوژتلره ایناندریمغی باجاریر. اوخوجو اینانیر کی، شاعیر آیاق آچیب ایلک آدیملارینی آتدیغی موقدس تورپاغی جانی قدر سئوه بیلیر.^{۴۲}

سربست شکیلده ده گؤزل شعرلر مؤلیفی اولان علی داشقین طراوتلی، پوئتیك-بدیعی نومونه لر یارادان شاعیرلردندیر. اونون شعرلرینده قم وار، کدر وار. آذربایجان، دوغما وطنه بؤیوک محبتی وار. آنا دیلینه توکنمز سئوگی وار. آشاغیداکي پوئتیك نومونه ده شاعیر دونیايا سپلنمیش ۶۵ میلیونلوق آذربایجان تورکلرینه بئله سسله نیر:

اورتاق باختیمیزین سیرداشیییک بیز،

بیر قوجا آغبیرچک آنانین اوغلو.

بیر کؤورک باجی نین قارداشیییک بیز،

اوزات اللرینی الیمه دوغروا

اوگئی دولاندیقجا آرتیق یاناریق.

آخی بیز هامیمیز بیر آنادانیق...^{۴۳}

گونئی آذربایجاندا ادبی پروسئسی اینکیشاف ائتدیرن، یئنی حیات طرزى نین برقرار اولماسینا، یئنی اینسانین فورمالاشماسینا تکان وئرن عئینی زاماندا میللی ثروتلره، اعتقادى و اینامى مؤحکملىدیر، شره، عئیبجرلییه، عدالتسیرلییه، شووینیزمه فعال موقاویمتى شعورلو تربییه ائدن چاغداش ادبیات یارانماقدادیر. موعاصیر آذربایجان شعرى بوتؤولوکده چوخ موهوم بیر خصوصیتی باخیمیندان- اونون اؤزونون عنعنه لری، تجربه لری، قدیم و یاخین کئشمیشی ایله درین داخیلی عوضوی تماسدا اینکیشافینا سعجییلندیرمک باخیمیندان علامت لردیر.

موعاصیر گونئی آذربایجان شاعیرلری نین یارادیجیلیق اوغورلاری، عومومن میللی پوئزیامیزین اینکیشاف تجربه سیندن، پوئتیك نایلیتلریمیزدن آیری دئییل. موعاصیر گونئی پوئزیاسی حیاتین معنوی درکینده، آختاریشلاریندا، قوزئیلی-گونئیلى بوتون پوئتیك ارثیمیز، پوئتیك کئچمیشیمیز و یادداشیمیزدا فعال ایشتیراك ائدیر. بو چاغداش شعر پروسئسی نین چوخ گؤزل، قییمتلى خصوصیتیدیر. معنوی کئشمیشدن، یادداشدان آیریلماق- پوئزیانین بسیطلیدیر، یوخسوللوقدور. پوئزییا اؤز معنوی کئچمیشی ایله، تاریخی ایله وارپتلیك کونتکستیه اینسانیلگینى قورویوب ساخلاییر.

اولان، عئینی زاماندا بوتؤو تدریس اوجاقلاری، مطبوعات اورقانلاری اؤزگه دیلده فعالیت گؤسترن اؤلکه ده یارانان گونئی عطیرلی میللی پوئزیامیزداکی خلقلیک بو شعرلرین بوتون عنصورلرینه، دیلینه، اوبرازلار سیلسیله سیننه بدیعی ایفاده واسیطه لرینه هوپموشدور.

من ائل آشیغیم ائل شاعیریم.

آدیم "چای اوغلودور" الیمده سازیم.

یوردوم آذربایجان-اودلار دیاری،

اودور کی، اودلانیر منیم آوازیم.^{۴۸}

چای اوغلو (بهرز دؤولت آبادی) شاعیر اولماقلا یاناشی، هم ده موسیقیچی بسته کاردیر. بونا گؤره ده اونون شعرلری موسیقیلیدیر، آهنگلیدیر و نغمه اوستونده کؤکله نیب. بداهتن یاراندیغی، شعرلری سانکی اؤز چالیدیغی تارین، سازین، عومومیتله، خاندنه لرین ایفاسی اوچون، نغمه سؤزو اوچون یازیلیمیشدیر.

چای اوغلو اؤتن ایللرده چاپ ائدیلدیگی "باياتی بايات اولماز شعرلر کیتابیندا اؤن سؤز پوئتیك نؤو کیمی باياتیدا ایستیفاده ائدیپ کیتابین آدینی دا "باياتی" ایله علاقه دار رسمیلشدیریپ:

آغریمی توتسالار، اینجه سازیمدا،

ائلیمین دردینی سؤیلرم سنه.

زحمتله خالقیمین ایستکلرینی،

آغلایبیان بیان ائیلرم سنه.^{۴۰}

موعاصیر گونئی آذربایجان پوئزیاسی نین گؤرکملى نوماینده لریندن بیرى ده علی داشقین حسینزاده دیر (۱۹۵۵). علی داشقین هم ده ناثیر و دراماتورقدور. "علی داشقین آذربایجان دیلی نین و ادبیاتی نین ان چتین گونلرده بایراقداری اولموش و ادبیاتیمیزا، دیلیمیزه چوخ تؤهفه لر وئرمیشدیر. او جومله دن "بايراق" شعرى تقدیره لایيقدیر. اونون ترتیب ائتدیگی لوغتلر او تايدا گئنیش ایستیفاده ائدیلمیر " ^{۴۱}، " یازارین یارادیجیلیغیندا وطن، دوغما یورد حاقیقی سئوگی موضوعو قیرمیزی خط کیمی کئچیر. لاکین آزادلیق، ایستقلال، آنلاماق درد ی آنا تورپاغین موقدسلیگی، دیری، حیاتین گئچک اوزو، گله جگه اینام، قاراباغ ساواشی، دیدرگینلیک کؤچکونلوق، آیدین صاباحا، قلبه یه اومید و س. مسله لره پوئتیك موناسیبتده اؤزونو قاربایقلیغی ایله گؤستریر. بو موضوعلاردا قلمه آلدیغی، اثرلر اوخوجونو

دیشمرم سنی زره، آند ایچرم، آنا دیلیم^{۴۶}

اوسلوبونون آخیجیلیغی، روانلیغی، ساده لیگی ایله نظری جلب ائدن حیدر تهماسی بی بو شعرده آذربایجان دیلینی هر دورلو معنالاری ایفاده ائتمه یه قادیر بیر قهرمانا بنزه دیر. پرویز بساوط (حسین اوغلو کئیوان) قاراداغین کئیوان محالی نین تادالی کندینده آنادان اولموشدور. سونرادان تبریز شهرینه کۆچموشدور. آلتی کیتابین مؤلیفیدیر. حال-حاضریدا تهراندا یاشاییر. آلولو، وطنپور، موباریز حیات و یارادیجیلی یولو واردیر:

چوخلار منیمتک دیلی باغلیدیر،

نئجه سؤز قانماز سین لال لالا، دنیا.

سینه سی دویونلو، باغری داغلیدیر،

قاریشیب اورکده خال خالا دنیا.^{۴۷}

شاعیر ولی شاه محمد اؤز شعرلری نین موضوعونو گۆردویو، دویدوغو، بیلاواسیطه موشاهیده ائدیگی حیات حادثه لریندن آلیر. یوخاریدا نومونه گۆستریدیگیمیز بو شعرده و. شاه محمد حیاتین عادی حقیقتلریندن دانیشیر، اینسانی درین دوشونجه لره غرق ائدیر. دردینی دونیایا سؤیله ین، عئینی زاماندا دونیادان اونون اؤزوندن اؤزونه شیکایت ائده رک دونیانی سیموئیلیک اوبراز کیمی گۆستریر...

سازین گۆتور، بیر آغی چال، داغدا بیتیمیر لالا، آشیق،

قم تۆکولور، قم اوستونه، گتیر منی حالا، آشیق.

دؤزممیرم بو احوالا، گۆزوم باخیر، یولدان-یولا،

کیمسم یوخدور سیرداش اول، بیر " ساری تئل " چالا آشیق!

قیز-گلینلر وسمه یاخمیر، قیزیل گوله کیمسه باخمیر،

" جوشغون " چایلار دوروب، آخمیر، کۆنلوم ائدیر ناله، آشیق!^{۴۸}

فولکلورا و کلاسیک ادبیاتا موناسیبتده دوغرو مؤوقع توتان دوستعلی جوشغون بیر چوخ آذربایجان شاعیرلری کیمی ایستر شیفاهی خالق شعرى نین، ایسترسه ده کلاسیک پوئزیانین پوئتیک فورمالارینا همیشه حساسلیقدا یاناشمیش بونلاردان چوخونو شعر یارادیجیلیغیندا ایشلتمیشدیر.

چاغداش گونئی آذربایجان پوئزیاسیندا وطنپرورلیک، میلئتسورلیک، تورپاغا باغلیلیق موتیولرله یاناشی، سئوگی موتیولری ده یئر توتور. بیر سیرا گنج شاعیرلرین محبت موضوعو شعرلرینده اینسان قلبی نین گۆزل، باکیر حیسلری عکس اولونور. لاکین بو شعرلرده کلاسیک شعر عنعنسی اوزرینده فورمالاشان لیریک اوسلوبدا صداقتله برابر،

چاغداش گونئی آذربایجان پوئزیاسی نین منظره سی زنگین و قوووتلیدیر. ناراحت دونیامیزین مضمونونا روحونا اوغوندور. خاراکتئرلیک اودور کی، آنلاملاریندا چوخلو عومومی جهتلر اولسا دا، بو همین قاورایشین فردی، الوان، اؤزونمخصو تظاهورونه قطعین مانع اولمور. موعاصیر گونئی آذربایجان شاعیرلرینی بیرلشدیرن، یاخینلاشدیران اساس خصوصیت- پوئتیک سؤزده زامانین سسلنمسینی تامین ائتمک، بو سؤزون معنوی کونتئکستینی زنگینلشدیرمک سیرلیدیر.

میهن کریمی (۱۹۸۰) گونئی آذربایجانین اردبیل محیطینده یئتیشن شاعیردیر. حوقوقشوناسلیق اوزره عالی تحصیل آلیب. " سرحد آشیری " (اردبیل) رادیوسوندا آپاریجی و ترجمه چی کیمی چالیشیر. ایکی ایل بوندان اؤنجه تدقیقاتچی سونا خیال شاعیره نین " میثیلسیز سئوگی " (۲۰۱۵) شعرلر کیتابینی ترانسلیتتراسیا ائده رک باکیذا چاپ ائتدیریب.

"میهنین کیتابیندا اساسن وطنپرورلیک و محبت موضوعوندا اولان شعرلر اوستونلوک تشکیل ائدیر. مؤلیف کیتابی آناسینا و حیات یولداشینا ایتحاف ائدیگینی فئید ائدیر. کیتابین آدیندان دا گۆرونور کی، میهن اوچون آنا محبتی تایی-برابری اولمایان سئوگیدیر " ^{۴۹}.

قایتار منی اوشاقلیغا قوی سیننه قویوم باشیم،

گۆزلرینه توخوناراق اتگینه تۆگوم یاشیم.

گۆنورمه گۆز گۆزلریمدن، گۆزلرینده دالیم، ایتیم،

حیات ندیر، سنده دویوم، زای اولمامیش بو گنج یاشیم.^{۴۵}

موعاصیر گونئی آذربایجان پوئزیاسی موختلیف نسیللره منسوب شاعیرلرین بیرگه فعالیتی نین بهره سیدیر. نیسبتن یاشلی نسیلله بیرلیکده سون اون بئش ایلده فورمالاشان نسیللرین تمثیل اولوندوغو چاغداش گونئی آذربایجان پوئزیاسی قارشیلیقلى تاثیر و تماس شرایطینده اینکیشاف ائدیر، خلقیلیک و وطنداشلیق وظیفه لرینی یئرینه یئتیریر.

توکنمز میللی ثروتمیز اولان آذربایجان دیلینه سونسوز محبتینی حیدر تهماسی بی بو جور ایظهار ائدیر:

اویونمگیم چوخ لایبقدیر بو اولکه ده سنه، دیلیم،

لایلاسیندا اؤگره دیبدر اؤز دیلینی، آنا دیلیم.

شکردن ده شیرین اولوب ازل گوندن، اولو قالدین،

زمان بویو هئی یوکسلدی، دؤندو قهرمانا دیلیم.

گوللرینی دره-دره، ایلهم وئردین سن حیدره،

اجتماعی-فلسفی مضمون دا اؤز ایفاده سینی تاپماقدادیر. عدالت دومانین یارادیجیلیغیندا بیز بونون شاهیدی اولوروق:

قارا تئلدن یازما دئدین، یازمارام،

هئج اولماسا بیاض تئلدن یازیممی؟

اوجا بویولوم، اینجه بئلدن یازمارام،

قیش قاتلامیش آیری تئلدن یازیممی؟^{۴۹}

ایران ایسلام اینقیلابیندان سونرا آشیق ادبیاتیندا جانلانا، موضوع رنگارنگلیگی اؤزونو بیروزه وئردی. " آذربایجاندا تاریخ جیدی سیناقدان چیخان آشیق ادبیاتی سلطنت رژیمینی نین سوقوطو ایله یئنیه مرحله یه قدم قویدو. بو، اونون طبیعتی ایله سیخ باغلی اولان بیر حال ایدی...

" بو دؤورون آشیق شعر نوومونه لرینی یارادانلار سیرايندا آشیق علی نین، آشیق اشرفین، آشیق حسنین، آشیق قشمین، آشیق قلمرانین، آشیق عابباس رنجبرین، آشیق رشید قوربانینی نین سؤزلری و سازلاری نین خصوصی چکیسی جلب ائده جک قدر سیقتلیدیر. " ^{۵۰}

ایسلام اینقیلابیندان سونرا ادبی پروسئسه خاص اولان خاراكتيريك خصوصیتلردن بیر ده پوئزییادا ساتیریکی مثیلین موئین قدر گوجلنمه سی اولدو. بونون اساس سببی او ایدی کی، رئال حیاتی اؤزونده ساتیرا اوچون چوخلو ادبی ماتئریال مۇوجود ایدی. هم ده سابیر و مۇجوز کیمی ساتیریکی کوریفیلری اولان بیر ادبیاتین ورثه لیگی اؤزونون بدیعی تظاهورونو گؤسترمه لی ایدی. آشاغیداکی بیر بیت فیکریمیزی تصدیق ائدیر:

قاچا-قاچدیر یئنیه ده، اوغرو عیانلار قاچیر آ...

میلتی ساغلام اینک، پخمه ساینلار قاچیر آ... ^{۵۱}

" اینقیلابدان سونرا پوئما ژانرینا موناسیبت و مارق اؤز تزه لیگی ایله دیقتی جلب ائدیر. منجه، بو مثیلین گوجلنمه سی نین کؤکلرینی هر شیدن اول بدیعی تفککورون خالق حیاتی عکس ائتدیرمک سعیرلرینده اختارماق حقیقته اوغون اولاردی. یارانان پوئمالار بو ملاحظه نی تصدیقله مکدن اؤترو بول ماتئریال وئریر. بونون اوچون حسن ساوالانین " خان چوبان و سارا " ، حیدر خطیبی نین " پوسته ننه " ، سؤنمزین " عیسانین سون شامی " ، " بابام اؤزو گله جک " ، " ایتین وفاسی " ، ایمران صلاحی نین " آغبوغ قهرمان " ، سهنیدین داها دیقی دئسک ائپوس آدلانديرلاجاق " سازیمین سؤزو " کیمی پوئمالارینی قئید ائتمک اولار. " ^{۵۲}

عومومیتله، ۱۹۷۹-۲۰۱۵-جی ایللرده کی گونئی پوئزییاسینی تحلیل سوزگه سیندن کئچیررکن، ونون ادبی تاثیر مسله سینی اونوتماق اولماز. چاغداش گونئی شاعیرلری هم کلاسیک پوئزییامیزدان، هم ۲۰- عصر شعریمیزین هم گؤرکملی نوامینده لری اولان ع واحد، ح. جاوید، م. موشفیق، ص. وورغون، س.روستم، م. شهریار، ب. واهابزاده، ن. خزری، م. آراز و دیگرلریندن تاثیرلنمیش، اونلارین یارادیجیلیگی گونئیده گنج شاعیرلر اوچون اؤرنک رولونو اوینامیشدیر. بو شاعیرلریمیزین ارثی گنجلر اوچون موضوع و ایدئیا اختاریشلاریندا اونلارین ادبی-بدیعی ایستقامت یوللاریندا بیر پوئزییا خزینه سی تیمسالیندا مکتب رولونو اوینامیشدیر.

عومومیتله، اونو دئییه بیلریک کی، ایران ایسلام اینقیلابیندان سونرا، ۱۹۷۹-جو ایلدن یاشادیغیمیز بو گونلره قدر گونئی آذربایجان شاعیرلری پوئتیکی-بدیعی تاپینتیلارنا نایل اولماقلا، بوتون ژانر و وضعنلرده یاراتماغی باجارا بیلیمیشلر. بونلارین ایچریسینده صنعتکارلیق و پوئتیکی باخیمیندان کامل نومونه لر چوخلوق تشکیل ائدیر. اوزون ایللر آپاریجی مۇوقی توتان قزل ژانری ایله برابر هئجا وضعی نین موختلیف نؤولرینده، ائلجه ده سربست شعرلر یاراتمیشلار و بو گون ده یاراتماقدادیرلار.

قزل ژانریندا " گول و بولبول " ، " شمی و پروانه " یوخ، " وطن " ، " آنا دیلی " کیمی دیگر اجتماعی پروبلملر اؤز عکسینی تاپیر.

۱۹ و ۲۰- عصرلرده یارانان میللی پوئزییامیز آذربایجان ادبیاتی تاریخینده (یئنیه دؤور) ایدئیا-ائستتیک نایلیتلی ایله سئچیلن بیر مرحله لردیر. کلاسیک ارثین ابدییاشار عنعنه لری زمینینده اینکیشاف ائدن، عثینی زاماندا بدیعی-پوئتیکی مزیتلرینه گؤره اؤزونمخصوص بیر حادیتیه اولان، یئنیه، اورینال ادبی فورما و ژانرلارلا زنگین ۱۹ و ۲۰ یوزیللیکلر آذربایجان ادبیاتیندا، خصوصیه گونئی آذربایجان پوئزییاسیندا عنعنه وی اولاراق آپاریجی یئری، قدیم و اورتا عصرلرده اولدوغو کیمی، بو گون ده یئنیه پوئزییا توتور. ۲۱- یوزیللیکده ده گونئیده پوئزییا دیگر ژانر و ادبی نؤولره نیسبتن اؤنده دیر.

قایناق:

¹ Z. Əsgərli. XIX əsr Azərbaycan şəri antologiyası, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005.s.5

² Cənubi Azərbaycan Ədəbiyyatı tarixi. (XX əsr) iki cildə. II cild Bakı, "Qanun", s.9.

-
- A black and white illustration of a cityscape, likely representing a historical or religious site. The scene features several domed buildings, including a large central dome and smaller ones. Two prominent minarets with arched windows and decorative elements stand out against the sky. The architecture is characterized by thick walls and crenellated roofs, suggesting a fortified city. The overall style is that of a historical painting or a detailed architectural rendering.

گنجعلی صباحی یارادیجیلیغیندا پوبلیسیستیکا

GƏNCƏLİ SƏBAHİ YARADICILIĞINDA PUBLİSİTİKA

DİLBƏR RİZAYEVA

دیلبەر رضایووا

گنجعلی صباحی وطنداش بیر یازیچیدیر. میلللی نین، اؤلکه سی نین آغری-آجیلارینی، اوغورلارینی، سئوینجلرینی بوتون وارلیغیلا یاشامیشدیر. بئله بیر ناثیرین ایسه پوبلیسیستیکایا موراجیعت ائتمه سی چوخ طبعییدیر.

گنجعلی صباحی نین بدیی یارادیجیلیغی ایندییه قدر موعین درجه ده آراشدیریلسا دا (باخمایارق کی، بو ساحه ده ده یئنی علمی آراشدیرمالارا بؤیوک احتیاج وار)، گؤرکملی یازیچی نین پوبلیسیستیکا یارادیجیلیغی درین علمی آراشدیرمالار اوبینکتینه چئوریلمه میش، نتیجه ده گ. صباحی نین پوبلیسیستیکاسی نین اؤیره نیلمه سینده بؤیوک بیر بوشلوق یارانمیشدیر.

صباحی نین پوبلیسیستیکاسی آذربایجان ادبیاتی نین موترقی عنعنه لری نین بونؤوره سی اوزرینده یوکسه لیردی. ایجتیماعی حیات حاقیقتلرینی اکس ائتدیرمک، چاغداش حیاتین طلبلری سوییه سینده دورماق اونون فالیتی نین اساسینی تشکیل ائدیردی. دؤورونون ائله بیر تاریخی-سیاسی حادیثه سی اولمامیشدیر کی، صباحی نین یارادیجیلیغیندا اؤز عکسینی تاپماسین. گ. صباحی پوبلیسیستیک قلم محصوللاریندا هومانیزمین، آزادلیغین، دئموکراتیانین بؤیوک مودافیعه چیس کیمی چیخیش ائدیردی. ایستعدادلی پوبلیسیست خالق آزادلیغینی، اؤزو ده ایجتیماعی-سیاسی-معنوی آزادلیغی یوکسک قییمتلندیریر، ظولم و ایستیداد آلتیندا یاشایان، تورپاق حسرتی چکن خالقین مشققتلی حیاتی، اونون معنوی-اخلاقی پاکلیغینی، عقیده صافلیغینی اوریزینال فورمالاردا ایفاده ائدیردی.

گنجعلی صباحی گونئی آذربایجان ادبیاتی نین ان گؤرکملی سیملاریندان بیریدیر. ادبیاتشوناسلار اونو چاغداش گونئی نثری نین آتاسی حساب ائدیرلر. صباحی ایستعدادلی بیر یازیچی اولماقلا یاناشی، هم ده ادبی دایره لرده مؤعتر سؤز صاحیبی اولان تانیمیش بیر ادبیاتشوناسدیر.

او، بدیی یارادیجیلیغیندا دوغما شهرى مرنه، تبریز و عومومیلکده ایران خالقلاری نین حیاتیندان بحث ائدیپ. ایراندا یاشایان بوتون خالقلارلا یاناشی، اؤز خالق نین آزادلیغینی، اونلارین صولح و امین-آمانلیق شرایطینده

ادبیاتیمیزدا پوبلیسیستیکانین اؤزومخصوص سالنامه سی وار. پوبلیسیستیکا تاریخی نین آراشدیریلماسی گؤستریر کی، اونون اینکیشافیندا تنقیدچی، فیلسوف، تاریخی و ادبیاتشوناسلارین خیدمتلری بؤیوک اولموشدور. تاریخی تجربه گؤستریر کی، پوبلیسیستیکا یازیچیلارین یارادیجیلیغیندا موباریز ادبی فورما کیمی گئیش یئر توموشدور. پوبلیسیستیکادا وطنپرورلیک، خالقلار دوستلوغو، قهرمانلیق، صداقت، دوشمنه قارشى آمانسیر اولماق موتیولری همیشه قوووتلی اولموشدور.

موعاصیر گونئی آذربایجان ادبیاتی نین ایستعدادلی یازیچیسى گنجه لی صباحی نین یارادیجیلیغیندا آنا ساحه نی نثر تشکیل ائتمه ده بو یارادیجیلیغین یانیندا اونون مؤوضو باخیمیندان زنگین و آکتوال، صنعتکارلیق باخیمیندان موکمل اولان پوبلیسیستیک یارادیجیلیغی دا دیقتی چکیر. اؤز آتشین قلمیله موباریز پوبلیسیستیکانین گؤزل نومونه لرینی یاراتمیش صباحی نین ده بو ساحه ده کی فالیتی نین تدقیقی، شوبهه سیز کی، چوخ فایدالیدیر.

نهضتین مغلوبیتیندن سونرا باشلامیشدیر. او، اوزون مودت حبس و سورگونده قالسا دا همیشه خالق و وطن حاقیندا دوشونور، دوشوندوکلرینی بدیی اثر سوییه سینه قالدیرماق آرزوسو ایله یاشاییر. تصادوفی دئییل کی، یازدیغی حکایه و ادبی-تنقیدی مقاله لرینده وطن ایدئیلاری ایله خالقیمیزین باشیندان کئچن قانلی-قادالی حادثه لرین، دیدرگین آذربایجانلیلارین ایجتیماعی طالعی نین و چمیتده یاشایان یوخسول اینسانلارین عدالت اوغروندا آپاردیغی موباریزه نین شاهیدی اولوروق. یازیچی نین اثرلری نین اساس موضوعو آذربایجان خالق نین کئچیرتدیگی آغیر تاریخی آنلاری و یاشادیغی عذابلی ایشگنجه لی حیاتی اولموشدور " (۲).

گ. صباحی یازیچی، ادبیاتشوناس، پولیسسیست کیمی عؤمرونون سونونادک صادق قالدیغی، یازیلاریندا و اورگینده دایم یاشاتدیغی بیر مؤوضو واردی: - گونئی آذربایجان و بورادا جریان ائدن ایجتیماعی-سیاسی حادثه لر. عزیز محسنی ادیبین " اؤتن گونلریم " کیتابینا یازدیغی موقددیمه ده حاقلی اولاراق قتید ائدیر: " صباحی بوتون اثرلرینده شاه دؤورونده مظلوم اینسانلارین ازیلیب آق آلتدا تاپدالناماسینی، زالیملارین تورتدیگی قانلی حیات فاجیعه لرینی، خالقیمیزین یاشادیغی موحیطین آرزو و اومیدلرینی، قم و کدرلرینی بویوک بیر رسام کیمی قلمه آیر و بونلاری بیر تابلو کیمی اوخوجولاری نین گؤزلری نین اؤنونده جانلاندیریر " (۱.ص.۵).

ادبیات تاریخمیزی، اونون آیری-آیری نوماینده لرینی، خالقیمیزین کئچدیگی شانلی تاریخی یولو اؤیرنمکده صباحی نین مقاله لری نین اهمیتی بؤیوکدور. گ. صباحی دوغما خالق نین معاریفی، ترققیمی اوغروندا چالیشان، بو یولدا موباریزه مئیدانینا آتیلان صنعتکار ایدی.

۱۹۷۸ (۱۳۵۷) - جی ایل بهمن اینقیلابیندان سونرا یاشی نین چوخ اولماسینا باخمایاراق تئهراندا " آذربایجان یازیچیلار و شاعیرلر جمعیتی "، ائله ده " بشریت " و " آذربایجان " ژورنالی نین یارانماسیندا یاخیندان ایشتیراک ائدیر. " یولداش "، " وارلیق "، " اولکر "، " دده قورقود "، " اینقیلاب یولوندا "، " چیلینگر "، " گونش "، " بشریت " و س. کیمی ژورناللاردا هئکایه و ادبی-تنقیدی یازیلارلا چیخیش ائدیر. ۱۹۵۱ (۱۳۳۱) - جی ایله دیبین " خاین " حکایه سی " دؤنمز " آدی ایله ایلك

یاشاماسینی آرزولاییب. ادیب باجاردیغی قدر گونئی آذربایجان خالق نین ایمپئریا بوخوولاریندان قورتولماسینا، آنا دیلینده مکتبلری نین اولماسینا و دوغما تورکجه ده یازیب-یاراتماسینا چالیشیب و چوخسایلی اثرلرینده گونئی آذربایجان موضوعونا دؤنه-دؤنه قاییدیب. بو قاییدیش تصادوفی دئییلدی. گؤرونور، ینددی یاشیندا یاشادیغی مییاب کندینی ترک ائدن صباحی نین گؤردوکلری یادداشیندا، روحوندا داشلاشیمیش. او، قاینار حیاتین تام مرکزیندن ایجتیمای-سیاسی، ادبی پروسئسلری دیقتله، دریندن موشاهده ائدیب و گله جک ادبی-بدیی فعالیتی اوچون زنگین حیات ماتریالی توپلاییب.

صباحی ۱۹۴۵ (۱۳۲۴) - جی ایله ۴۰ یاشیندا ساچلارینا قار یاغمیش، حیاتین آجیلیقلاریندان دویونجا دادمیش و آرزوسوندا اولدوغو یوردا، آنا وطنینه گئری دؤنموشدو. ۱۹۴۵ (۱۳۲۴) - جی ایلهده باش وئرمیش ۲۱ آذر (۲۱ دئکابر) اینقیلابی گونئی آذربایجانین سیماسینی تامامن دییشمیشدی. یننی آزاد حیات قوروجولوغونا باشلانمیشدی. اوستاد " اؤتن گونلریم " کیتابیندا او گونلری خاطیرلایاراق یازیر: " من بو مووقفیتلری گؤردوکجه بوتون آغریلاریم یادیمدان چیخیردی. اؤزومو یننیدن دوغولموش کیمی حیس ائدیردیم. ایراندا اولان ظولم-سیتیم، ایستیداد، قولدورلوق و حاقسیرلیقلاردان منه داستانلار سؤیله میشلر. آنجاق من، اؤزومو آزاد و شن بیر حیاتدا گؤروردوم " (۱.۴۱).

گنجعلی صباحی نین آزاد حیاتی یننه ده اوزون سورمور. محمدرضا شاهین یاراتدیغی قان پوسکورن، بوغونتو و سیخینتی ایچریسینده ایلرله زیندانلاردا و سورگونلرده عؤمور کئچیریر، لاکین اونون مؤحکم ایراده سی هئچ زامان سارسیلیمیر. او، بوتون چتینلیکلرین، ایشسیزلیک، احتیياج، تحقیر و دؤزولمز معیشت شرایطی نین قارشیسیندا دیک دایانیر و بیر ضیالی اولاراق اؤز موقدس وظیفه سینی یئرینه یئتیرمکده - دوغما وطنینه خیدمت ائتمکده بیر آن تردود ائتمیر.

ادبیاتشوناس ائلدار موغانلی " اوستاد گنجعلی صباحی دئموکراتیک ادبییاتیمیزین نثر آتاسی " آدلی مقاله سینده یازیر: " گ. صباحی نین ادبیات عالمینده آتدیغی ایلك آددیملار، آذربایجان خالق نین میلی آزادلیق حرکاتی عرفه سینده اولوب. یارادیجیلیغی نین چیچکلنمه دؤورو ایسه

دفعه " چیلینگر " درگسی نین سون اوچ ساییندا چاپ ائدیلیلر.

گنجعلی صباحی مقاله لرینده بدیعی ادبیاتدا صنعتکارلیق مثله لرینه ده گئیش یئر آیریپ. بو باخیمدان اونون دؤورون ادبی پروسئسلرینه، یازیچی و شاعیرلرین یارادیجیلیغینا حصر اولونموش مقاله لری دیقتی جلب ائدیر.

ادبیاتشوناس عزیز محسنی اؤز فیکرینی بئله ایفاده ائدیر: " گنجعلی صباحی نین توخوندوغو پروبلملر، موضوعلار اولدوقجا آکتوال، گونجل اؤنم داشیییر، قلمیله تاریخن کئچمیش صحیفه لرینده گزیشکن بئله، توخوندوغو مسله لر یاشادیغی جاغداش دؤورون قایغیلاریلا، پروبلملریله تام سسلشن موضوعلاردیر " (۸۰.۳ص).

گ. صباحی پولیسیست یازیلاریندا، ادبی-تنقیدی مقاله لرینده ده هم کلاسیکلره، هم ده ایچینده یاشادیغی جاغداش دؤورون ادبیات و صنعت ساحه سینده چالیشان صنعتکارلارا موناسیبتینی ایفاده ائتمیش، بو صنعتکارلارین اؤزونمخصوصلوغونو اوستالیقلا، اوبرازلی شکیلده گؤستریمیشدیر.

یازیچی نین ۱۹۸۱ (۱۳۶۰) -جی ایل تهراندا " دنیا " نشریاتیندا " شعیریمیز زامانلا آددیملایر " آدلی کیتابی نشر اولونموشدور. بو کیتابدا گونئی آذربایجاندا یازیب-یارادان یازیچیلاردان سهند، ساهیر، سؤنمز، محزون، هاشیم ترلان کیمی گؤرکملی سؤز اوستالاری نین یارادیجیلیغیندان بحث اولونور. کیتابا توپلانمیش " شعیریمیز زامانلا آددیملایر " ، " خالق شاعیری سهند " ، " محزونون حیات و یارادیجیلیغی " ، " ساز و سؤز اوستادی آشیق علسگر " ، " آغیر ایللر و عیسانین سون شامینا بیر نظر " ، " موباریز شاعیر " ، " خالق شاعیری سهندین خاطیره لری " ، " وطن و خالق محبتی " آدلی مقاله لری گونئی آذربایجان ادبیاتشوناسلیغیندا خصوصی علمی-ادبی دیره مالیکدیر. ادبیاتشوناس، تنقیدچی نزاکت ایسماعیل اووا " شعیریمیز زامانلا آددیملایر " کیتابینی هم قوزئی، هم ده گونئی آذربایجان موعاصیر نظمی نین اینکشاف یوللارینا دایر قییمتلی علمی-تنقیدی اثر اولدوغونو قئید ائده رک یازیر: " گنجعلی صباحی گؤرکملی ناسیر اولماقلا یاناشی، گونئی ادبی تنقیدی نین ده گؤزل نومونه لرینی یاراتمیشدیر. گونئی پوئزیاسی نین آپاریجی سیمالاریندان اولان سهند، ساهیر، سؤنمز، محزون، هاشیم ترلان و باشقالارین یارادیجیلیقلارینا حصر ائتدیگی مقاله لر اوبیئکتیولیک، صمیمیلیک، ان

باشلیجاسی ایسه، موعاصیرلیگی ایله همیشه اوخوجولارین دیقتینی چکمیشدیر. گونئی ادیب و شاعیرلری نین مؤعتبر اوستاد سؤزونه و موتخصیص مصلحتینه احتیاج دویوقلارینی نظره آلساق، بو مقاله لرین بیر چوخ کئیفیتلری خصوصی دیره مالیکدیر. " (۴ص.۲۱۲)

" مؤلیف کیتابین آدینی داشییان " شعیریمیز زامانلا آددیملایر " مقاله سینده ۲۰-عصرین سونلاریندان باشلایراق اؤلکه نین سیاسی، ایجتیماعی، ایتیمادی و سوسیال حیاتی ییغجام شکیلده تحلیل ائدیر و بو فوندا ادبی حرکاتین کئچدیگی یول اوستالیقلا قییمتلندیریلیر. باشلیجاسی ایسه همین دؤورده یازیب یارادان صنعتکارلارین اثرلریندن نومونه لر گؤسترملکه ادبی پروسئسین عومومی منظره سی باره ده یئترنجه تصور یارادیر. اونون اوستادینا تحلیلی پهلوی سولاله سی نین ایفلاسی، ایران ایسلام رفسوبلیکاسی نین یارانماسینا قدر اولان دؤورو احاطه ائدیر. " (ص.میروو)

مقاله نین هدف و قایه سی مؤلیفین آشاغیداک سطرلرینده دولغون شکیلده ایفاده سینی تاپمیشدیر: " ...ادیب و یازیچیلاریمیزین بو آغیر و دؤزولمز دهشتلی ایللرده نجه اؤز اورکلری نین یاغینی اریدیب، مشعل ائده رک خلقی نین موباریزه یوللارینی ایشیقلاندیرماقلارینا ایشاره وئرمک ایسته ییرم " . (۶ص.۸)

بو مقاله ده اثرلریندن بحث ائدیب نومونه گؤستریدیگی شاعیرلر سیراسیندا م. ع. صابیر م. ع. م. جوز، علی فیطرت، محمد بی ریا، میر مهدی اعتمیاد، میر مهدی جاووشی، مدینه گولگون، ایبراهیم ذاکیر، هاشیم ترلان، حبیب ساهیر، محزون، سولیمان ثالیث کیمی مؤلیفلرین آدلارینی قئید ائتمک اولار.

اوستاد بیر ادبیاتشوناس و تنقیدچی کیمی صباحی نین مارق دایره سی تکجه وطنینده گئندن ادبی حرکاتین موختلیف پروبلملرینی آراشدیرماق، تحلیل ائتمک و قییمتلندیرمک چرچیه سینده محدودلاشمیر. اونون تنقیدچی قلمی نین محصولو اولان بیر سیرا مقاله لری گؤستریر کی، آرازین قوزئیندا گئدن ادبی حرکات دا همیشه اونون مارق دایره سینده داخل اولموشدور. بو باخیمدان " ادبیاتین ایجتیماعی حیاتدا رولو " آدلی اثری ادیبین توخوندوغو موضوعا حصر ائتدیگی سانباللی مقاله لری نین سیراسینا داخل اولان یازیلاریندان بیریدیر. آدی چکیلن مقاله سینده آذربایجان ادبیاتی نین کلاسیک نومونه

گ. صباحی نین نظرینی داها چوخ آذربایجانین گۆرکملی شاعیری بولود قاراچورلو سهندین یارادیجیلیغی جلب ائتمیشدیر. اونون حیاتی و قلم محصوللارینا حصر ائندیک سلیسیه مقاله لرینه نظر سالساق گۆرریک کی، سهندین کئچدیگی حیات و یارادیجیلیق یولو اونولا بیر دؤورده یاشاییب یارادان ادبی صنعت یولچولاری اوچون خاراكتئریک سعجییه داشیمیشدیر. گنجه لی صباحی نین " خالق شاعیری سهند " آدلی مقاله سینده گۆستریر کی، او یارادیجیلیغی ایله گونئی پوئزیاسینا یئنیلیکلر گتیرمیشدیر: " سهند بیر خالق شاعیری اولراق، اؤز یارادیجیلیق، تالانت و ایستعدادی ایله آذربایجان ادبیات خزینه سینده ان قییمتلی و اؤلمز اثرلر وئره بیلدی. هونر و شعر ایله پارلاق بیر اولدوز کیمی پارلادی، درین گۆروشلو بیر شاعیر اولراق، اؤز خالق نین گۆرن گۆزو، دوشون بئینی و دؤیون قلبی اولموشدور. " (۸، ص.۳۶)

مؤلیف " خالق شاعیری سهند " آدلی مقاله سینده " سازیمین سؤزو " آدلی پوئماسی باره ده جوخ دولغون و عدالتلی، یئتکین ادبیاتشوناس مولاحیظه لری دئیمیشدیر: " شاعیر " سازیمین سؤزو " اثرینده او، بیر موتففکیر کیمی حیاتین درینلیکلرینه باش ووراراق خالق اؤزونه تانیتمیرماغا، سؤندورولموش میللی شعورو اویاتماغا، قارانیقدا مشعل آختاراراق آزادلیق و موباریزه یوللارینی گنجلییه نیشان وئرمه یه چالیشیر. " (۸، ص.۴۴)

" وارلیق " ژورنالی نین نشره باشلاماسی گنجه لی صباحی نین آردیجیل ادبی تنقیدله مشغول اولماسینا شرایط یارادیر. مونظم اولراق حکایه و ادبی-تنقیدی مقاله لرینی درگیده چاپ ائتدیرمیشدیر. " وارلیق " درگیسی نین ایلک سای (۱۳۵۸-۱۹۷۹) نشره حاضرلاندیغی واخت آذربایجانین بؤیوک شاعیری ب.ق.سهند دونیاسینی دییشیر. اونا گۆره ده درگی نین ایلک سای سهندده حصر اولونموشدور. ژورناللا امکداشلیق ائدن موختلیف صنعتکارلارین سهند ایله باغلی خاطیره لری، علمی مقاله لری و شعرلری درج اولونموشدور. بونلارین ایچریسینده گ.صباحی " سهند همیشه لیک حیاتا گۆز یومدو " مقاله سینده سهندین گونئی ادبیاتی اوچون، خصوصیه اونون پوئزییا قولو اوچون چوخ آغیر ایتگی حساب ائده رک یازیر: " اونون اؤلومو خالقیمیز اوچون میللی بیر

لریندن اولان جلیل ممدقولوزاده نین " آنامین کیتابی " درامی و صمد وورغونون " آيگون " پوئماسینا دا موناسیبت بیلدیرمیشدیر.

بو اثرلری سئچمکده مؤلیفین اساس قایه سینی خالقین اؤلادلارینی وطنین وحدتی، مستقیللیگی، خوشبخت گله جک اوغروندا بیرلییه و عاییه قودسیتینی قوروپوب ساخلاماق اوچون قارشیلیقلى آنلاشمايا دعوتدیر. مؤلیف یازیر: " جلیل ممدقولوزاده بیر اینقیلابی دئموکراتیک ادبیات نوماينده سی کیمی، دؤورونده اؤلکه میزده باش وئرن ایجتیماعی، سیاسی حادیثه لری " آنامین کیتابی " آدلی ساتیریک درام اثرینده مهارتله قلمه گتیریب موباریزه یوللارینی گۆستریرسه، صمد وورغونون صلح و صفا و قوروجولوق دؤورونده حیات موناسیبتلرینی " آيگون " پوئماسیندا بیر ماهیر جراح کیمی آچیب تۆکور " (۶، ص.۶۸) تصادوفی دئیل کی، آذربایجان میللی حکومتی نین ۱۹۴۶- جی ایله یاراتدیغی میللی درام تئاتری تاماشاچیلاری ایله ایلک گۆروشه محض جلیل ممدقولوزاده نین " آنامین کیتابی " پیئسی گلدی. بو، همین دؤورده اؤلکه ده گئدن ایجتیماعی-سیاسی و میللی قورتولوش حرکاتی نین قایه و مقصدی نین صنعتین دیلی ایله ایفاده سی دئمک ایدی. " آنامین کیتابی " درامی باره ده مؤلیف یازیر: " ...بو صحنه اثری بیر گوزگو کیمی حیاتی اؤزونده عکس ائتدیردیگی تاماشالاردا دا شیددتلی هیجان و ایستنهالی آجی گولوشلر دوغورور " (۶، ص.۷۰)

مؤلیف " آيگون " پوئماسینا، اونون ادبی، ایجتیماعی دیرینه بسله دیگی صنعتکار موناسیبتی بو سطرلرده اؤزونون عکسینی تاپمیشدیر: " پوئمانی اوخودوقجا، سانکی اینسان شیرین بیر رۇیا یا دالیر. میصراعلار گۆزل یاز هاواسی کیمی اینسانین روحونو اوخشاییر. آدام شعریتین نه اولدوغونو درک ائدیر. بو یوکسک کئیفیتلی ادبی اثر اوخوجوسونو پاک محبت، دوزگون ایلقارا چاغیریر. یولونو آزمیشلاری فساد باتاقلیقیندان چکیب چیخاریر. صمیمیت، صفا، ان یوکسک بشری دوغو و موناسیبتلری آدامین ایلیگینه، قانینا آخیدیر. چیرکین عملره قارشى نیفرت اویدیر. اینسانلاری، سعادت، کامالا چاغیریر. بودور ادبیات. بودور اثرین ایجتیماعی حایاتیمیزدا تاثیرى ... " (۷، ص.۳۲-۴۳)

ماتم، ادبیایمیز اوچون یئری دولماز بیر ایتگی اولدو " (۹.ص.۳۶)

گۆرکملی ادیب گ. صباحی نین یارادیجیلیغی نین دیگر ساحه لرینده اولدوغو کیمی پوبلیسیستیکاسیندا دا وطن، وطنسئورلیک، میلی وارلیق باش موضوعدور. او، وطنین، وطن تورپاقلاری نین، آنا دیلی نین موقدسلیغینی پوبلیسیستیک یازیلاریندا دا یوکسک سوییه ده اوبرازی، احتیراضلی، بدییی بیر دیلله ترنوم ائدیر. " وطن و خالق محبتی " ادلی مقاله سینده بو سئوگینی بئله تعریف ائدیر: آزاد وطن، آزاد ایلهم، بو ایکی آنلایش بیر بیریندن آسیلی و بیر بیرینه باغلیدیر. وطنسیز شاعیر همیشه سئچیلیمیش، اؤزونو دار بیر قفسده حس ائده رک قلبی آزادلیق دویغولاری، وتن و خالق محبتیه چیرپینمیشدیر. چونکی، کؤنول جانان آیرلا بيلمه دیگی کیمی اینسان دا اؤز وطنیندن آیرلا بيلمز. شرفلی اوجا یاشاماق اینسان اوچون آنجاق اؤز وطنینده مومکوندور. وطنسیز اینسان، آناسیز کۆرپه بیر اوشاغا بنزر. بونون اوچون ده صنعتیمیز، خالقیمیز وطنی هر شئیدن اوستون توتور. بونا گۆره دیر کی، آذربایجان ادبیاتی تاریخ بویو بیر اسیر ایستیلار، باسقیلار معروض قالدیغینا باخمایراق، اؤز میلی خصوصیتینی حفظ ائتمیشدیر. وطن و خالقا درین سئوگی و حؤرمت بیزیم ادبیاتیمیزین ان نجیب خصوصیتلریندن بیر اولموشدور. ان بؤیوک موفتککیر کلاسیکلیریمیز نظامی، مهستی خانیم، خاقانی، خطای، سایب تبریزی، فوضولی و س. شاعیرلری نین یارادیجیلیغی وطن و خالق محبتی ایله باغلی اولموشدور. بو جور وطن و خالق نین صمیمی اولدو بیر محبتله سئون، وطنین گۆزلیکلریندن خالقیمیزین بیرلیک و سارسيلمز ایراده سیندن ایلهم آلراق ادبیاتیمیزی سؤز اینجیلری ایله زنگینلشدیرن محزون، بورچالی، نیکنام، شئیدا، خوشگینابی، قهرمانزاده و س. کیمی یوزلرجه شاعیر و یازیچیلاریمیز واردیر کی، بونلار آزاد وطن، آزاد ایلهم شرایطینده یازیب یارادیرلار. عشق اولسون وطن و خالق محبتیه دویون اورکلره " (۶.ص.۱۵۸)

آغیر و چتین یارادیجیلیق یولو کئچمیش گنجه لی صباحی یئری دوشدوکجه اؤزو و اونولا بیر دؤورده یازیب یاراتمیش قلم صاحبیلری اوچون پهلوی رژیمنی نین یاتادیغی محرومیتلره توخونماغی ضرورو حساب ائتمیشدیر. اونون بو ایستگی گۆرکملی شاعیر هاشیم ترلانی یارادیجیلیغینا حصر ائتدیگی " موباریز شاعیر " ادلی مقاله سینده آیدین

شکیلده گؤستریر. مؤلیف آدی چکیلن مقاله ده گؤستریر کی، پهلوی رژیمنی آذربایجانلیلارین میلی مدنیتی و آنا دیلینی بو درین ریشه لی کؤک اوستونده یارانان ادبیاتی بوغماق اوچون حددی-حودودو اولمایان یالان و اویدورمالارا ال آتیردی. آما اونون بو سیلری شاهلیق و دربار اوچون هئج بیر تسلی وئریجی نتیجه لر دوغورموردو: " بئله بوغونوق دؤورده ایستعدادلار سوسوز قالمیش چیچکلر کیمی سولوب اورتادان گئدیردی. فقط، گونشین قاباغین قارا بولودلار همیشه لیک توتا بيلمه دیگی کیمی، یازیچی و شاعیرلرین ده قلمی نین اوچونو بیردفعه لیک سیندیرماق مومکون دئییلدی " (۶.ص.۸۳).

هاشیم ترلان محض بئله بیر دؤور و زامانین یئتیشدیردیگی صنعتکارلاردان ایدی. موختلیف موضوعلاردا یازدیغی اثرلرده هاشیم ترلانی یگانه قایه سی وطن و خالقین آزادلیغی، ترقیسی اولموش، یارادیجیلیغی بویو دا بو آمالا، قایه یه صادق قالمیشدیر. مؤلیف شاعیرین " من گونشی سئویرم " ، " توخوجو قیز " ، " باجی نین آندی " ، بالیقچی نین ایراده سی " ، " جنگ و صلح " و دیفر اثرلریندن سؤز آچیراق یازیر: " ترلان زحمتکش عایله ده دوغولوب، بؤیودویو کیمی اؤزو ده بیر زحمتکش اولموشدور. بونا گۆره ده ترلان همیشه زحمتکش اینسانلارین حیاتیندا ایلهم آلراق الینه قلم آلیب و موباریز بیر شاعیر کیمی اؤزونو گؤسترمیشدیر. " (۶.ص.۱۴۰)

گ. صباحی " وارلیق " درگیسی نین ۱۹۸۵-۱۳۶۴ (۱۰-۱۱-۱۲-جو ساییندا " خالق شاعیری ساهیرین اولومو " ، سونرالار ایسه ۱۹۸۷ (۱۳۶۵)-جی ایلده " خالق شاعیری ساهیرین یارادیجیلیغینا بیر باخیش " ادلی مقاله لرینده ادبیاتشوناس حساسلیغی ایله اوستادین یارادیجیلیق یولوندان بحث ائتمیش، اونو اولدوغو کیمی خالقیمیزا تانیتدیرماغا چالیشمیشدیر. " ساهیر حیات بورولغانلاری، توفان و تلاتوملری بیر ایلنجه کیمی قوپوندا آتیب-توتدوقجا، داشدان-داشا چیرپدیقجا او، چتینلییه، حاقسزلیغا سینه گرمیش، سوواریلمیش پولاد تک برکیمیش، بوی آتیب یاشا دولدوقجا حددی-کماله چاتمیش بیر شاعیر کیمی پارلامیشدیر " (۱۰.ص.۴۱)

آراشدیرماچی پروانه ممدلی یازیر: " «وارلیق» ین ۱۹۸۰-جی ایل سایلاریندان بیرینده گنجه لی صباحی «خالق شاعیری ساهیرین یارادیجیلیغینا بیر باخیش» ادلی مقاله سینده تنقیدچی شاعیرین یارادیجیلیغینی پشکارجاسینا

سئوگی آشیلاير، قلبينده ليريك، كؤورك دويغولار اويادير. " (ص. ۷۲-۷۵)

گنجعلي صباحي نين " وارليق " درگيسينده (۱۹۸۸-۱۳۶۷، نمره ۵-۶) درج اولونموش مقاله لريندن بيرى ده ۲۰ عصر آذربايجان پوئزىياسى نين گؤركملى نوماينده لريندن بيرى محمدحسين شهريار حاقيندا يازديغي " اوستاد شهريار " آدلى مقاله سيدير. او، اوستادين زنگين فيكير عالميندن، كؤنول چيرپينتيلاريندن سؤز آچميش، بؤيوك شاعيرين ادبى آيريليغيندن دوغان سونسوز كدريني بيلديرميشدير. دونيا ميقياسيندا شؤهرت قازانميش صنعتكار حاقيندا گ. صباحي بئله يازير: " اوزون ايللر قوربتده عؤمور كئچيرن، شعير دونياسيندا عرش اعلايا اوجالان شهريار... آنا، وطن، دوغما دييار، ائل-اوبا ياديندا دوشور. اوشاقلغي نين شيرين خاطيره لرى، قايعيسيز آزاد گونلرى بئنينده ريققته

گلديكده حسرت قمى ايله يوكلنميش اورك سؤزلرينى قلمه آلير و " حيدر بابايا سلام " كيمي ساده، بديعى شعيرلردن اؤلمز بير اثر يارادير. " (ص. ۲۸-۳۱)

" حيدر بابايا سلام " آذربايجان پوئزىياسيندا ان چوخ سئويلن و ازيرلنن اثرلردن بيرى اولماقلا اؤز دؤورونون شعيرسؤرلى نين و سونراكى نسيللرين يادداشيندا خصوصى يئر آلميشدير. ميللى-دئموكراتريك حركاتين ياتيريلماسيندان سونرا تورك ايجتيماعى فيكرينده و مدنى حياتيندا يارانميش بدبين احوال-روحيه نين آرادان گئتمه

اينجمله يير، ساهيرى «خالق شاعيرى» نه چئويرن كئيفيتلرى آچيقلانمىش. بو كئيفيتلر ساهيرين ياراديجيلىغي نين خلقيلىگينده، صميميتينده، آزادلىق روحوندا اولماسيندا، شعيرلرينى تميز، آخيجى آذربايجان توركجه سى ايله يازماسيندان عيبارت ايدى. " (۱۱).

گنجعلي صباحي حبيب ساهيره حصر ائتديكى مقاله سينده اونون بؤيوك صنعتينه، درين رومانتيزمينه حيرانلغيني بئله ايفاده ائدير: "بديعى طبيعت تصويرلرى ايله بزنميش شعيرلرينى گنجليك دؤورونده قلمه آلماسينا باخمايلاق، بورادا ساهير ماهير بير قوواس كيمي دنيزين درينليكلرينه جوماراق سؤز اينجيلرينى توپلامى، مهارتله خيال پرلرى نين تئللرينه دوزموش، آنا طبيعتين فوسونكار گؤزليكلرينى وصف ائتميشدير. شعيرلرينى اوخودوققا اينسان اؤزونو بير رسامين ياراتديغي بنزرسيز تابلولارين قارشيسيندا حس

ائدير. شاعيرين ياراديجيلىق قودرتى آدمى حيران ائدير. آنجاق تاماشادان دويوب معنا آختاريركن ايستر-ايسته مز داخيلينده بير سوال باش قالديرير: - مگر صنعت صنعت اوچوندور؟ ياراديلميش اثرلر تاماشا اوچونمو ياراديلير؟

گ. صباحي نين بو فيكيرلرى و ساهيرين پوئزىياسينداكى درين شعيرييه حيرانليقدان دوغان سواللارى ماراقللى، هم ده دوشوندوروجودور.. آنا تورپاغين طبيعت گؤزليكلرينه وورغون، رومانتيك بير شاعير كيمي : "

آخان سولارين لايلايا بنزر

شيريلتيسيني، اسن يئلرين ياشيل زميلرى حركته گتيرمه سيني، آي ايشيغي نين بولودلارين آرخاسيندان بويلاناراق دومدورو، گوموش سولاردا عكس اولونماسيني، چمنلرده عطير ساچان گوللرين عشقى ايله جه-جه ووران بولبوللرين آوازينى، حتى سوسريلرين جينگيلتيلى سسله اؤتمسيني، داغلارى، دره لرى، ياشيل اورمانلارى و س. اؤز تورپاغينا، آنا طبيعته، بويا-باشا چاتديغي ائل-اوبايا، خالقينا محبت، بؤيوك

باخیشلارینی بدیعی ایفاده واسیطه لری ایله قلمه گتیریر. " (۶.ص.۶۱)

ادبیاتشوناس گ. صباحی گۆرکملی شاعیر ک. م. سۆنمزین "قارا قوش"، "ایسکندرین وصیتی"، "یاسلی ایلدۆنومو" و "آغیر ایللر" اثرینده خالقین شاهلیق علیه اینه آپاردیغی موباریزه نین پوئتیک منظره سینی بدیعی اوبرازلارلا قلمه آلا بیلیمیشدیر: "آغیر ایللر" اثرینده تصویر اولونان دۆزولمز آجی خاطیره لر یالنیز اونون اۆز سرگۆشتلری دئییل. بلکه ده موستبد شاهلارین فرمانلاری ایله دارا چکیمیش، زیندانلاردا ایشگنجه آلتیندا جان وئرمیش، سورگونلرده ایتگین دوشموش مینلرجه باشسیز قالمیش عابیه لرین بدبختلیک و فلاکت ایچریسینده کئچیردیگی شوم حیاتی نین حاقیقی بیر صحنه سیدیر. شاعیر مهارتله اونلاری گۆزوموزون اؤنونده جانلاندیرا بیلیمیشدیر. " (۶.۱۲۰)

گنجعلی صباحی "آغیر ایللر" و "عیسانین سون شامی" نابیر نظر "آدلی گئنیش مقاله لرینده ک. م. سۆنمزین گونئی ادبیاتینداکی مؤوقئینه توخوناراق گونئی ادبیاتی اوچون سعجییوی اولان بئله بیر جهتی خاطیرلادیر کی، "وطن و خالقینا باغلی اولان بوتون شاعیرلر کئچدیگیمیز آغیر ایللرده حاکیملرین آزعینلیغینی مقام، شۆهرت حریرلری نین ساتقینلیغینی، ظولم-سیتمدن ازیلمیش، جانا دویموش محکوم اینسانلار کئچمیش اولدوغو آجی فاجیعه لی حیاتی قلمه گتیرمکله، ناله لری فریادا، غضبه، عوصیانا چئویریپ همیشه موباریزه یوللارینی ایشیقلاندیرمیشدیر. شاعیر سۆنمز ده اونلاردان بیریدیر " (۶.ص. ۸۳)

صباحی پوبلیسیستیکاسی نین خصوصیتلریندن دانیشدیقدا اونون بدیعیلیک جهتی آیریجا قئید ائدیلمه لیدیر. گ. صباحی نین پوبلیسیستیکاسی یازیچی قلمی نین محصولو، بدیعی پوبلیسیستیکادیر. اونون بیر چوخ مقاله لری بدیعی اثر کیمی اوخونور. بو خصوصیت پوبلیسیستیک اثرلرین فیکیر آردیجیلیغی، ایفاده گۆزلیگی، دیلی نین سلیسیلیگی و اوبرازلایلیغیندان علاوه، بیر ده بدیعی تصویر واسیطه سیندن باجاریقلا ایستیفاده ائتمکدن ایره لی گلیر. گ. صباحی نین پوبلیسیستیکاسی یوکسک ایدئالی پوبلیسیستیکادیر. خالفا یاخینلیق، امکچی کوتله لرین موباریزه سینده بیلاواسیطه ایشتیراک ائتمک، زحمتکشلرین حیاتی نی دریندن اؤیرنمک صباحی نین پوبلیسیستیکاسینا اصل خلقلیک کیمی یوکسک بیر خصوصیت بخش ائتمیشدیر. صباحی نین پوبلیسیست اثرلری نین خالق طرفیندن بؤیوک بیر رغبتله

سینده بو مؤحتشم اثرین رولو عوضسیدیر. چوخ سونرالار یازیچی گنجعلی صباحی خاطیرلایاجاقدی: "حیدربابایا سلام" سوکوت سلطنتینده بیر توپ کیمی سسلندی، سوسموش ویجدانلاری، یوخویا دالمیش ایستعدادلاری آییلندی. (۱۲.ص.۲۹)

"حیدربابایا سلام" پوئماسیندا شاعیر هموطنلری نین معیشتینی، گونی-گۆذرانینی، حیات طرزینی و عادت - عنعنلرینی خالق شعیری روحوندا الوان پوئتیک بویالارلا تصویر ائتمکله حیاتین جانلی، رئال بدیعی لؤوحه لرینی یاراتمیشدیر. شیرین اوشاقلیغینی هر کس خاطیرلاییر و بو آنلار غریبه حیسلر کئچیریر؛ شاعیر بو حیسلری میصرعلارلا دوزه بیلیر. "حیدربابایا سلام" شهریارین اۆز اوشاقلیغی ایله، اوشاق واختی اونو احاته ائدنلره، خالقا، طبیعتله صؤحبتیدیر: "شهریارین حیدر بابایا سلام" منظومه سینی ورقله دیکجه اوخوجونو اۆز اوشاقلیق، شیلتاقلیق آنلارینا، قایغیسیز، آزاد گونلرینه آپاریب جیخاردیر. کئچیرمیش اولدوغو رنگارنگ، آجی-شیرین، هیجانلی گونلرینی یادا سالیر " (۱۲.ص.۲۹)

گونئیین تانینمیش ناسیری و تدقیقاتچیسى گنجعلی صباحی "شعریمیز زامانلا آددیملایر" مقاله لر مجموعه سینده کریم مشروطه چی سۆنمزین حیات و یارادیجیلیغی نین بعضی مقاملارینی بئله آچیقلایر: "وطنه خالقینا باغلی اولان بوتون شاعیرلر، کئچدیگیمیز آغیر ایللرده، ظولمه، سیتمه معروض قالمیش، ازیلمیش، جانا دویموش مظلوم اینسانلارین آجی، فاجیعه لری حیاتی نه قلمه گتیرمکله ناله لری فریادا، غصه نی عوصیانا چئویریپ همیشه موباریزه یوللارینی ایشیقلاندیرمیشلار. شاعیر سۆنمز ده اونلاردان بیریدیر. " (۶.ص.۲۵)

ک. م. سۆنمز بوتؤو وطن دردلی ایله یاشایان، هر ایکی آذربایجانین کدرینه قلمه نیب، سئوینجینه سئوینمگی باجاران وطنداش شاعیردیر. سۆنمز اۆز یارادیجیلیق نومونه لری ایله گونئی آذربایجاندا میلی دئموکراتیک روحلو بؤیوک ادبیاتین یارانماسینا و اینکیشافینا خیدمت ائتمیشدیر. " وارلیق" درگیسی نین (۱۹۸۰-۱۳۵۹) ۱۱-۱۲-جی ساییندا گ. صباحی "آغیر ایللر" و "عیسانین سون شامی" نابیر نظر "آدلی مقاله سینده ک. م. سۆنمز حاقیندا فیکیرلرینی بئله ایفاده ائدیر: "سۆنمز اۆز شعرلرینده ایجتیماعی موناسیبتلردن سۆز آچاراق، عدالت-ظولمو، ایشیقلا-قارانلیغی، حاقلا-ناحاقی، آغلا-قارانلی اوز-اوزه قویور. حیاتا اولان فلسفی

یازچی پوبلیسیست مقاله ده آشیق علسگرین الوان، چوخیونلو شعر پوئتیكاسی نین اؤزلیکلی نین، اونون بنزرسیز لیریکاسی نین آیدین و کونکرت سیماسینی، دیل و اوسلوب سانبالینی اؤزونده عکس ائتدیره رک یازیر: " آشیق علسگرین یارادیجیلیق قودرتینی اونون گرایلیلاریندا، داها آرتیق قوشمالاریندا گؤرمک اولار. «داغلار» ردیفلی قوشماسیندا آشیق علسگر وطنین باشی گؤیلره اوجالان مۇحتشم داغلارینی، بو داغلارین ایلین بوتون فصیلرینده آلدیغی حالتی، طبیعت منظره سینی چوخ بؤیوک اوستالیقلا یاراتمیشدیر. بو دا اونون موشاهیده قایبلیتی نین یوکسکلیگینی نیشان وئریر " (۱۳.ص.۵۵)

اورگینی اؤز خالق نین اورگی ایله بیرلشدیرن یازچی-پوبلیسیست اونون دؤیونتولرینی دریندن حیس ائتمیش و نبضینی توتماغا مووفق اولموشدور. یوکسک وطنپرورلیک حیسلری نین ترنومو صباحی پوبلیسیستیکاسی نین خاراكتیریک خصوصیتیدیر. بو ائله بیر خصوصیتدیر کی، اونسوز صباحی نین پوبلیسیستیکاسی حاقیندا دوزگون تصور یاراتماق مومکون دئییل. وطن سئوگسی، خالق نین آزادلیغی و سعادتینه اولان درین محبت پوبلیسیستین ایلهام منبعی ایدی.

بئله لیکله، گنجعلی صباحی پوبلیسیستیکاسی موضوعو، توخوندوغو پروبلملر باخیمیندا زنگین و گئنیش اولوب، یوکسک، موکمل بیر صنعتکارلیق اؤرنکیدیر.

ادبیات:

۱. گ. صباحی اؤتن گونلریم. تبریز، دونیا، ۱۹۹۳ (۱۳۷۲). ص. ۴۱.
۲. ائلدار موغانلی. " موغاصیر دئموکراتیک ادبیاتیمیزین نثر آتاسی ". ایشیق.نت.
۳. عزیز محسنی. " گنجعلی صباحی ". " خدافرین درگسی " ۱۳۵۹.۱۲۰. ص. ۸.
۴. نزاکت ایسماعیلووا. " گونئی آذربایجان ادبیاتی موغاصیر مرحله لرده و یاخود " وارلیق " ادبی مکتبی نین نواینده لری. " باکی، " علم و تحصیل "، ۲۰۱۰. ص. ۲۱۲.
۵. ص. امیروو. گنجعلی صباحی. گونئی آذربایجان ادبیاتی تاریخی. (۲۰ عصر). ۲۱ جیلده، ۲۱ جیلده. باکی، " قانون "، ۲۰۱۳. ص. ۵۳۳.
۶. گ. صباحی. شعریمیز زامانلا آدیملاییر. تبریز، دونیا، ۱۹۸۱ (۱۳۶۱). ص. ۸.
۷. گ. صباحی. " ادبیاتی ایجتیماعی حیاتدا تاثیر " . وارلیق، ۱۳۵۹. ۷. ص. ۳۲-۴۴.
۸. گ. صباحی. خالق شاعیری سهند. وارلیق، ۱۳۵۹ (۱۹۸۰)، ۱. ص. ۳۶.
۹. گ. صباحی. سهند همیشه لیک حیاتا گؤز یومدو. " سهند دونیاسی " . " خزر " درگسی. ۲۰۰۲. ص. ۸۳.
۱۰. گ. صباحی. " خالق شاعیری ساهیرین یارادیجیلیغینا بیر باخیش " . وارلیق، ۱۹۸۰ (۱۳۵۹)، ۳. ص. ۴۱.
۱۱. پ. مممدلی. " گونئی آذربایجاندا ادبی تنقید "، " خالق جبهه سی "، ۲۰۱۶. ۲۱، دئکابر.
۱۲. گ. صباحی. اوستاد شهریار. وارلیق، ۵-۷. ص. ۲۸-۳۲.
۱۳. گ. صباحی. ساز و سؤز اوستادی آشیق علسگر. وارلیق، ۱۹۸۰ (۱۳۵۹)، ۶. ص. ۴۵-۵۵.

قارشیلانماسی، اولارین قودرتلی تاثیر ییر ده بونولا ایضاح اولونور کی، اولار هم فورما، هم ده مضمون جهته درین خلقیلیک پربنسیپینه مالیکدیرلر. بو اثرلرده خالق کوتله لری بلکه ده چوخدان بری دویدوغو، لاکین سؤزله ایفاده ائده بیلمه دیگی آرزو و دیلکلیرینی پارلاق بیر شکیلده گؤرور و اولاردا اؤز اورک سؤزلی نین دولغون ایفاده سینی تاپیردیلار.

گ. صباحی گوجلو ایدراکا و نظری حاضیرلیغا، خصوصی ایشگودارلیق قایبلیتینه مالیک یازچیدیر. او فولکلوردان یازیر، داستان و ناغیلارین، آشیق شعیری نین ائستتیک کئیفیتی، موضوع و منشایی، بدیعی توتوم و تاثیر حاقیندا فیکیر سؤیله ییر. خالق ادبیاتی نومونه لرینه آغیر سیناق و ایمتاحانلاردان چیخان مودریکلیک، معنوی و گؤزلیک تیمثالی کیمی باخیر، فولکلوردا خالقین عادت و عنعنسی نین، معنوی عالم و داخلی تاملیغی نین، هومانیزم و وطنپرورلیگی نین، سعادتسئورلیگی نین، میلی اؤزومخصوصولوغونون رئال بدیعی ایفاده سینی تاپیر.

آشیق پوئتیكاسی و آشیق صنعتی آذربایجان خالق نین بدیعی تفککورونون پارلاق و زنگین بیر ساحه سیدیر. ادبیات و اینجه صنعت خزینه میزین قییمتلی اینجیلریندن اولان آشیق صنعتی اؤز ماهیتی اعتباری ایله همیشه خالق حیاتینا یاخین اولموش، موختلیف تئللرله خالقین گونده لیک موباریزه سی و معنویاتی ایله باغلانمیشدیر. گنجعلی صباحی " ساز و سؤز اوستادی آشیق علسگر " آدلی مقاله سینده شعرلری دیلر ازبری اولان، او تالی-بو تالی آذربایجاندا، عوموم تورک دونیاسیندا سئوین قودرتلی ساز و سؤز اوستادی آشیق علسگرین حیات و یارادیجیلیغی حاقیندا گئنیش و دیرلی معلومات وئرر رک یازیر: " شیفاهی خالق ادبیاتی عصرلر بویو آغیزدان-آغیزا کئچرک، بؤیوک رولو اولدوغونو اونودا بیلمرک. بو باره ده خالقیمیز اؤز آشیقلارینا مینتنداردیر. بو آشیقلاردان ان گؤرکملیسی آشیق علسگردیر. او، بیر عصر عؤمور سوروبدور. اوبالاردا، دره لرده و شهرلرده گزه رک اورک اوخشیان ساز، سؤز نغمه لری خالق نین روحونو اوخشامیش، آغ-قارا گونلرینی شادلیق و اورک دؤیونتولرینی مهارتله نظمه چکه رک، بولبوللری یاریشا چاغیران میضراب ضربه لری و گؤزل سسی ایله ائل-اوباسی نین خیدمتینده اولموشدور. " (۶.ص.۹۷).

تانیمنیش عالیم کریم کریموولا موصاحیه

۱۹۹۲-جی ایلدن ۲۰۰۶-جی ایله قدر " ژئوفیزیکا و موهندیس ژئولوگییاسی " باش دیرئکتورو اولموشدور.

۱۹۹۰-جی ایلده - ژئوفیزیکا اوزره پروفیسور؛

۱۹۹۱-جی ایلده - " امکدار علم و تئخنیکا خادیمی "

۱۹۹۳-جو ایلدن ایندییه قدر لوطفی زاده آدینا

آکادئمیاین ب د و (باکی دولت اونیورسیتتی) نزدینده

اولان آکادئمیک و ریاست هئیتی نین عوضی؛

۱۹۹۳-۲۰۰۸-جی ایل - آذربایجان میلی گئوفیزیکا

کومیتة سی نین پرنسیدنتی؛

۱۹۹۴-جو ایلدن ایندییه قدر آبش کشفیاتجی-

ژئوفیزیکلر جمعیتی نین آذربایجان بؤلمه سی نین پرنسیدنتی؛

۱۹۹۵-جی ایلدن - بین الخالق ائکو انرژتیکا

آکادئمیاسی نین آکادئمیک؛

۱۹۹۷-جی ایلدن بیولوژی علملرین معاونی؛

۲۰۰۱-جی ایلدن آذربایجان میلی علملر آکادئمیاسی

نین موخبیر عوضی؛

۲۰۰۲-جی ایلدن - آوروپا ائلملر آکادئمیاسینین آکادئمیک؛

۲۰۰۳-جو ایلدن بین الخالق شرق نفت آکادئمیاسی

نین آکادئمیک سچیلیمیشدیر.

۲۰۰۶-۲۰۰۸-جی ایللرده آر د ن ش " ژئوفیزیکا و

ژئولوژی " ایداره سینده علمی ایشلر اوزره باش

موشاویر وظیفه سینده ایشله میشدیر.

پروفیسور کریم کریمو و نفت و قاز ژئولوژیسی، رئیونال

ژئولوژی و گئوتکتونیکا ساهسینده اولکه میزده و اونون

هودودلاریندان چوخ-چوخ اوزاقلاردا تانیمنیش عالیمدیر.

اونون رهبرلیگی آلتیندا آپاریلان یئر قابیغی نین درینلیک

قورولوشون و اونون اینکیشافین، ترموباریک، ترمودینامیک

وزیبیتین اؤیرنیلیمسینه و چؤکونتو سوخورلارین نفتلی

قازلیلیغی نین قییمتلندیریلیمسینه دایر علمی-تدقیقات

ایشلری بؤیوک علمی و پراکتیکی اهمیت کسب ائتمکده و بو

ایستقامتده گؤرولموش ایشلر ایچریسینده خوسوسی یئر

توتماقدادیر. آپاریلیمیش گئیش میقیاسلی ایشلر نتیجسین-

ده او، آذربایجانین چیخاریلا بیلن نفت ائهیاتی نین

ینیندن قییمتلندیریلیمه سینه نایل اولموشدور.

۱۹۳۳-جو ایلده آغدام شهرینده آنادان اولوب

۱۹۵۷-جی ایلده م.زیزووو آدینا آذربایجان صنایع

اینستیتوتونو (ایندیکی آذربایجان دؤولت نفت و صنایع

اونیوئر سیتنتی) بیتیرمیشدیر.

۱۹۵۷-۱۹۶۰-جی ایللرده رئسپوبلیکانین موختلیف

کومسومول تشکیلاتلاریندا رهبر وظیفه لر توتوموشدور.

۱۹۶۰-۱۹۶۱-جی ایللرده - آذربایجان علملر

آکادمیاسی-نین دن ق ی پ یدا باش موهندیس وظیفه

سینده ایشلمیشدیر.

۱۹۶۱-۱۹۶۴-جی ایللر عرضینده آزع ت ن چ-ده

آسپیرانتورادا اوخوموشدور.

۱۹۶۴-جو ایلده علملر نامیزدلیگی دیسئترتاسیاسینی

مووفیتله مودافیه ائتمیش و ژئولوژی-مینئرولوگییا

علملری نامیزه دی آدینی آلمیشدیر.

۱۹۷۵-جی ایلده دوکتورلوق دیسئترتاسیاسینی

مودافیه ائتمیشدیر.

۱۹۶۵-۱۹۹۲-جی ایللرده آذربایجان گئوفیزیکا ائتی-

ده موختلیف وظیفه لرده چالیشمیشدیر (بؤلمه مودیری،

لابوراتوریا و شؤعه مودیری، دیرئکتور عوضی).

پروفیسور ک.م. کریمو ۵۵۰-دن آرتیق چاپ اولونموش علمی اثرلرین، او جوم-لدن ۱۸ مونوقرافیا، ۲۸ ایختیراع و ۱۳۵-دن آرتیق موختلیف آتلاس و خریطه لرین موللیفیدیر. آپاردیغی گئنیش میقیاسلی علمی-تدقیقات ایشلری ایله یاناشی، او، همچی نین یوکسک ایختیصاصلی علمی کادرلارین حاضیرلانماسیندا دا بؤیوک ایشلر گؤرموشدور. بئله کی، اونون رهبرلیگی آلتیندا ۱۵ علملر نامیزه دی و ۳ ائلملر دوکتورو حاضیرلانمیش و اوغورلا مودافیة ائدلمیشدیر.

۱۹۹۷-جی ایلده اونون طرفیندن " آذربایجاندا گئوفیزیکا یئنیلیکلری " آدلی علمی ژورنال تسیس ائدلمیش و همین ژورنال بو گون ده اوچ دیلده - آذربایجان، روس و اینگیلیس دیلرینده ایشیق اوزو گؤرمکده دیر. عئینی زاماندا، پروفیسور ک.م. کریمو " کاینات " ، " آم ع آ خبرلری " ژورناللاری نین رئاکسیا هئیتی نین عضوودیر.

پروفیسور ک.م. کریموون موختلیف علمی پروبلملرین هللینده بین الخالق و رئسپوبلیکا میقیاسلی علمی سئمینار، کونفرانس و سیمپوزیوملارین حاضیرلانماسی و کئچیریلمه سینده گؤستریدیگی بؤیوک سیلری دایمی یوکسک قییمتلندیرلمیش و او، موخته لیف دیپلوم و موکافاتلارلا تلطیف اولونموشدور: " یئر تکی نین کشفییاتی لاجیسی " ، صولحون مودافیة سی کومیتة سی نین دیپلومو، ائلجه ده سووئت ایتتیفاقی کپ مک- نین، سسری نازیرلر سووئتی نین، اوپلکی مک- نین و همچی نین کئچمیش سووئت ایتتیفاقی ژئولوژی نازیرلییی نین فخری فرمانلاری ایله تلطیف اولونموشدور.

سون ۱۰ ایلده گئولوژی ائلملرین اینکیشافینا وئردیگی تۆهفه لر و اۆلکهنین ایجتیمای-سیاسی حیاتیندا آکتیو رولونا گۆره پروفئسسور ک.م. کریمو دفعه لرله " ایلین آدامی " ، " ایلین عالیمی " و " ایلین ایختیراعچیسی " آدینا لاییق گؤرولموشدور.

۲۰۰۱-جی ایلده پروفئسسور ک.م. کریمو موعاصیر آذربایجانین بانسی ه.لییو ترفیندن " شؤهرت " اوردئی ایله تلطیف اولونموشدور. ائله همین ایلدن ده او، میلی علملر آکادئمییاسی نین موخبیر عضوو سئچلمیشدیر.

سون واختلار پروفیسور ک.م. کریمو قافقاز و اونا بیتیشیک اولان دیگر رڭیونلاردا گئوفیزیک اوسوللارین تطبیقی ایله گئودینامیک شرایطین اؤیرنیلمه سینه داها چوخ دقت

یئتیرمیشدیر. بئله کی، ۲۰۰۲-۲۰۰۶-جی ایللر آراسیندا بو ایستیقامتده آپاریلان ایشلرین تظاهورو اولراق او، ۷ (یئددی) پاتنتت آلمیشدیر کی، بونلاردان ۲-سی (یکی) آورواسییا پاتنتت تشکیلاتی طرفیندن وئریلمیشدیر. پاتنتتده اؤز عکسینی تاپمیش ایشلرین داها دریندن اؤیرنیلمه سی و تطبیقی شوبهه سیز کی، زلزله و بو کیمی تبیی فلاکتلر زامانی چوخسایلی اینسان تلغاتی نین قارشیسینی آلماق مقصدیله زلزله باره ده اؤنجه دن خبردارلیق ائتمک و بونولا دا ماددی-معنوی ضررلرین آزالماسینا گتیریپ چیخارار. پروفیسور کریم م. کریمو ۲۰۰۸-جی ایلدن ایندییه قدر باکی دؤولت اونی-وئرسیتئتی نین ژئولوژی فاکولته سی دؤولت کومیسسیاسی نین باکالاور بوراخیلیشی اوزره صدریدیر.

آذربایجان میلی علملر آکادئمییاسینین ۱۵ ایلدن چوخدور کی، موخبیر عضوو، آوروپا علملرکادئمییاسی نین حقیقی عضوو، ژئولوژی-مینئولوژی علملری دوکتورو، ب د و-نون (باکی دولت اونیورستتی) پروفئسسور، امکدار علم و تخنیکا خادیمی، " شؤهرت " اوردئیلی، دفعه لرله آمئریکا و آوروپا اۆلکه لرینده نوفذلو مجلسلرده، سیمپوزیوملاردا، آذربایجانین زنگین نفت و قاز یاتاقلاری نین اولدوغو باره ده دفعه لرله چیخیشلار ائدن و همین اۆلکه لرین نوفذلو شیرکتلری طرفیندن " ایلین عالیمی " ، " ایلین ایختیراعچیسی " ، " ایلین آدامی " آدینا، قیزیل مئداللارا لاییق گؤرولموش گئوفیزیک عالیم، عئینی زاماندا سیاسی کاریکاتورا ساحه سینده ۶ میندن چوخ پلاکات و رسملرین مؤلیفی اولان، دونیادا ایلک دفعه زلزله نین ۳-۴ ساعات اول اولما احتیمالینا علمی و تجربی سیناقلارلا سوپوت ائده رک ایکی بین الخالق پاتنتتا و آذربایجاندا اوچ پاتنتت آلان، حاضیردا یاسامال رایون آغساقاللار شوراسی نین صدری وظیفه سینده چالیشان کریم ممدخان اوغلو کریموولا هر گؤروشوموز و صؤحبتمیز اوخوجولار اوچون ده ماراقلی اولار.

- عالی تحصیل آلدیقدان سونرا تشکیلاتچیلیق قابیلیتیم نظره آلیناراق باکی شهر کومسومول کومیتة سی نین ایکینجی کاتیبی وظیفه سینه ایره لی چکیلدیم. کومسومولون بیرینجی کاتیبی باکی شهر سوراخانی رایون پارتیا کومیتة سی نین بیرینجی کاتیبی وظیفه سینه تعین ائتدیکلری اوچون باکی شهر کومسومول کومیتة سی نین ۱-جی کاتیبی وظیفه سینا ده اوغورلا داوام ائتدیریردیم.

بیر زاماندا ایختیصاصلی کادرلاری گؤزومچیدیا سالیر، اولارین یئرینه غیری-میلتن اولان اینسانلاری، اساسن اثرمنیلری تعیین اندیردی. البته کی، بیر پارتکوم اولاراق من بو ایشه بیگانه قالا بیلمزیم.

یالانچی، اوغرو بیر دیرنکتورون مسله سینی قالدیردیم. پارتیا بوروسوندا قرار قبول ائتدیم. ثبوت ائتدیم کی، بئله کادر اینستیتوتون ایفلاسینا گتیریب چیخاردا بیلر. بوتون سوروجولر اثرمنیلردن تشکیل اولونموشدو. ایچکی دوشگونو اولان توفیقین آناسی ارینی توندورموش و اؤزو ایسه اثرمنیه اره گتیمیشدی. بئله بیر محیطده بؤیون بیر آدام تغز بیر زاماندا وظیفه یه یوکسلمیش و البته کی، داییلارینا اوخشاماقلا آذربایجانلی کادرلارین دوشمنی کسيلمیشدی.

من هم ده اینستیتوت پارتیا تشکیلات کاتیبی اولاراق بورودا مثله قالدیریب اونون عریضه یازاراق ایشدن چیخماسینا نایل اولدوم. امکداشلار منه آلقیش ائدیر و بئله جسارتلی حرکتلریمه گؤره منه داها چوخ حورمت و رغبت بسله بیردیلر.

اونو دا قئید ائدیم کی، موسکوادان مودافیعه ناظیرلیگیندن منیم آدیما بیر مئدال یازیلیمیشدی. اوزون ایللر حربی کومیسسار اولموش لیاقتلی اینسان گئنرال آکیف آباسووبیر یازچی ایله اینستیتوتا گلیمیشدی.

عاکیف عاباسوو منیم یاخین قوهوموم ایدی. اینستیتوتون ایجلاس زالیندا بوتون امکداشلاری ییغراق ایجلاس ائتدیلر. موسکوادان گلن نوماینده هئیتی ایله بیرلیکده گئنرال عاکیف عاباسوو همین مئدالی منه تقدیم ائتدی. سئوینجیمین حددی-حودودو چوخ چکمه دی. ائله ایجلاسداجا منه دئدیلر کی، آنام آفریم خانیم دونیاسینی دیشیب.

(اونو دا قئید ائدیم کی، عاکیف عاباسوو بؤیوک وطن محاربه سینده آتام، باش لئیتنانت ایلیاس آلاهورددیئوین کوماندری اولوب، سونرادان دوست اولوبلار).

صؤحبت گزیردی کی، منی مک-یا مسئول وظیفه یه ده ایره لی چکمک حاقدا دوشونوردولر.

بیر گون کاتیبه دئدی:

- کریم موعلیم، سیزین یانینیزا بیر نفر قانا باتمیش آذربایجانلی گلکم ایسته ییر.

تغز دئدیم: چاغیرین، گلکین، گؤزلمگین.

همین گنج باکی نین زاوودلاریندان بیرى نین کومسومول تشکیلاتی نین کاتیبی ایدی. گؤردوم کی، بو گنج اوغلانین آغزی-بورنو قانلا دولو، گؤزلری ده شیشیب. سوروشدوم نه مثله دیر. دئدی کی، دزئرنسکی رایون کومسومول کومیتته سی نین ۱-جی کاتیبی باریس گئوورکوو منی دؤیوب. اساسیز اولاراق تحقیر ائدیب.

همین گون بورو چاغیریب، ایجلاسدا نالاییق حرکتلر ائدن، پارتیایا یاراشمايان، میلچیلیک توخومو سپن گئوورکووون مسله سینی قالدیریب درهال اونو ایشدن آزاد ائتدیم. گئوورکوو محاربه وئترانی باهادر رزائیوین قیزی ایله عایله قورموشدو. ب.رزائیو واختیله اثرمنی آروادی ایله عایله قورموشدو. همین اثرمنی آروادی اؤزو ایله اوشاغینی دا گتیرمیشدی. یانی بالالی اولان همین قیزین آناسی اثرمنی ایدی. همین قیزلا عایله قوران باریس گئوورکوو سونرادان داغلیق قاراباغ موختار ویلايت پارتیا کومیتته سی نین بیرینجی کاتیبی اولماقلا گیزلی، مکرلی سیاست یئرتمکله اثرمنی-آذربایجان دوشمنچیلیگینی داها دا قیزیشدیرمیشدیر. بورونون ایجلاسیندان سونرا آذربایجان کپ مک-نین ۲-جی کاتیبی سئمچاستنی منی چاغیراراق بیر میلچچی دامغاسی ووراراق اساسیز اولاراق ایشدن چیخارتدی.

۱۹۵۰-۶۰-جی ایللرده، بیر سؤزله، سووئت ایمپیریاسی نین قیلینجی نین دالی، قباغی کسن ایللرینده آذربایجانلیلار دیگر میلترلرله عایله قوروردولارسا، وظیفه صاحیبی اولوردولار. بین المیلل عایله لرین سایى دورمادان آرتیردی.

- کریم کریمو یقین کی، بو حادیشه دن سونرا ائلم ساहे سی ایله مشغول اولماغا باشلادی؟

- بلی، من آسپیرانتورایا داخیل اولدوم. مودافیعه ائتدیم. روس دیلینده اوخوموشام. اینگیلیس، آلبان دیللرینی اؤیرنیشیم. موسکوادا دوکتورلوق ایشیمی مووفقیتله مودافیعه ائتدیم. گئوفیزیکا اینستیتوتوندا بؤیوک بیر شؤعه یه رهبرلیک ائدیردیم. آکادئمیک حسن احمدوودان سونرا بیر مودت توفیق ایسماییلزاده اینستیتوتا دیرنکتور تعیین ائدیلدی. توفیق ایسماییلزاده اثرمنیپرست بیر آدام ایدی. تغز

"باکو" و "باکی" قزئتلری نین رئاكتورو نسیر ایمانقولییئو منیم اثرلیری تئز-تئز چاپ ائتدیریردی. بئله لیکله، بو گون ۶ میندن چوخ سیاسی پلاکاتلارین مؤلیفییم.

ایستانبولدا کئچیریلن سرگیمده او واختکی باش نازیر معسود ییلماز قیرمیزی لئنتی آجدی و سرگیم چوخ ماراقلی کئچدی. پلاکاتلارین ساتیشیندان ۱۲۰ مین دوللار گلیر الده ائتدیم. باکیا گلن کیمی ۱۰۰ مین دوللارینی یئنیجه یارانماقدا اولان میلی اوردوموز کئچیردیم.

رحمتلیک ابوالفض ائلچی بی منی چاغیردی. ژئوفیزیکا اینستیتوتونون دیرئكتورو وظیفه سینده چالیشیردیم. کاتیم دئدی کی، ایکی الی اوتوماتلی عسگر گلیب سنی آپارماغا. فیکیرلشدیم کی، آخی ائله بیر گونا ایشلتمه میشم. هئچ بیر ایشچینی اینجیتمه میشم. نه روشوت آلمیشام، نه ده کیمه سه روشوت وئرمیشم. عکسینه، ایمکانسین قولوندان توتوب قالدیرمیشام.

عسگرین بیرینی چاغیریب دئدیم:

- بالا، نه مسله دیر؟

عسگر دئدی:

- بی بیزی گؤندریب کی، او کیشی نین باشیندان بیر توک ده اسکیک اولماسین. گئدین اونو ساغ-سالامات گتیرین بورا.

پرئزیدنت ابوالفض ائلچی بی منی قارشیلاییب قوجاقلادی، اوزومدن اؤپوب دئدی:

- سیز حلال پولونوزلا اوردوموز ۱۰۰ مین دوللار پول اؤدمیسینیز؟ سیزه نه کؤمک ائدیم؟

دئدیم:

- بو منیم وطنداشلیق بورجومدور. وطنیمیز داردادیر. بیزه گوجلور اوردو لازیمدیر.

هانسی کی، قیزیم ائپیلپسییا خسته سی ایدی، اونون موعالیجه سینه پول لازیم اولدوغو حالدا وطنیمی داها اوستون توتوموشدوم.

سون درجه کؤورلمیش کریم موعلیمین فیکرینی داغیداراق سوالی دییشمه یه مجبور اولورام.

- کریم موعلیم، توفیق موعلیمله نئجه دولانیردینیز؟
دولیا گؤرموش ائل آغساقالی یادداشین یؤزله دی و گولومسه دی:

- رائوف، سوال وئردیکده یادما بیر ائپیزود دوشدو: منی بیر عالیم کیمی میصیر عرب رئیسولیکاسینا دعوت ائتمیشدیلر. گلدیم دیرئكتورون یانینا. توفیق ایسماعیلزاده دئدی: "کریم موعلیم، منی ده اؤزونله آپارماسان، سنه اعزامیت یازمایاجام". بیز بیرلیکده میصیره گئتدیک. پیرامیدالاری سیاحت ائتدیک. توفیق موعلیم دئدی کی، من دوه یه مینه جگم. دوه اول دال آیقلارینی قالدیریر، سونرا دیکه لیر. ائله کی، دوه دال آیقلارینی قالدیردی، اثرمنی خیصلتلی توفیق باشی اوسته یومالاناراق قومون اوزرینده دومبالاق آشدی. منی گولمک توتدو. بو دا هله سنه آزدیر دئییب اؤز-اؤزومه نر دوه یه ساغ اول دئدیم.

- کریم موعلیم! اصلا سیسییان رایونونون شکی کندیندنسینیز. امیرلرین اثرمنی داشناک، قولدور دسته لری طرفیندن گولله نیب. آتان ممدخان کیشی یئنیئتمه اولارکین ۱۹۱۸-جی ایله لاچینا، آغداما پناه گتیریب، دیگر قوهوملارینیز ناخچیوانا مسکونلاشیب. سیز هم شؤهرتلی، حؤرمتملی عالیمسینیز، هم ده سیاسی پلاکاتلار، رسملر یارادان رسام.

- هله اورتا مکتبده اوخویارکن قزئتلرین بیرینده آمئریکادا قارا دریلی اوشاقلاری آغدیرلی اوشاقلارلا بیرلیکده مکتبه بوراخمیرلار. آخی بو عدالتسیزلیکدیر. او واختلار بیر رسم چکدیم. "آذربایجان گنجلری" قزئتینده، "کیرپی" ژورنالیندا، "باکی" و "باکو" قزئتلرینده درج اولوندو. چوخ سئویندیم. روحلاندیم.

پرئزیدنت منی اؤزونه موشاوير گؤتورمک ايسته دی. من ايسه علم ساحه سينده ياريمچيق قالميش ايشلریمی داوام ائتديرمگی بيلديرديم.

بیر چوخ ايداره لر، لابوراتوريالاری، علمی-تدقیقات اینستیتوتو بیرلشدیریب ژئوفیزیکا بیرلیگینه باش دیرئکتور تعیین ائیلدیم و وطنه صداقتله خیدمت ائتمه سینه داعوام ائتدیم.

- کریم موعلیم، سیز حسن علییئوله ده یاخین دوست، قوهوم اولموسونوز.

- بلی، حسن علییئو خاطیریمی چوخ ایسته ییردی. داهی اینسان منه بیر عالیم کیمی بؤیوک حؤرمّت بسله ییردی.

رسام حسینله ده دوست ایدیم. "کومونیست" قزئتیی نین رسامی ایدی. ائله آتان ایلیاس آلاهورئدیئو ده همین ایللرده بو نوفوذلو قزئتین زونالار اوزره خصوصی موخبیری ایدی. حسین علییئوین اؤولادی نین آنادان اولما گونو ایدی. بو موناسیبتله منی ائولرینه دعوت ائتمیشدیلر.

حیدر علییئو ده بو قوناقلیقدا ایشتیراک ائدیردی. بو عاییله بیزه چوخ دوغما و عزیز اولوب. حاضیردا ۹۲ یاشی اولان باجیم، تجربوه لی حکیم مینایه خانیم آکادئمیک حسن علییوین و عاییله سی نین موعالیجه حکیمی اولوب. لئچکومیسسیادا ایشله ییب.

حسن علییو بؤیوک عالیم ایدی. جوغرافیایا اینستیتوتونا یوکسک سوییه ده رهبرلیک ائدیردی. طبیعتشناس ایدی. همین اینستیتوتدا پالچیق وولکانی ایله باغلی بیر علمی ایشلری یازماق منه تاپشیریلیمیشدی.

آکادئمیک حسن علییئوین تکلیفی ایله بو ایشه ری یازدیم. منی رئسنزنت تعیین ائتدیلر. موثبت رای یازدیم. سونرالار علمی ایش اؤز بهره سینی وئردی.

واختیله ویئتنامین باش نازیری نین موعاونی نین، میصیر عرب رئسپوبلیکاسی پرئزیدنتی نین کؤمکچیسی نین، سودانلی گنج آسپیرانتلارین و بیر چوخ موخصیصلرین علمی رهبری اولموشام. ۲۰-یه قدر عالیملرین یئتیشمه سینده امگیم اولوب. آذربایجان، روس و اینگیلیس دیلرینده "ژئوفیزیکا یئنیلیکلری"

ژورنالی نی تاسیس ائتمیشم و بو گون ده ائلچین موعلیمین رهبرلیگی ایله همین ژورنال چاپ اولونور. کریم موعلیم، اولو اؤندر حیدر علییئو شخص سیزه "شؤهرت" اوردئنی وئرمیشدیر. بو حاقدان نه دئییه بیلر سینیز؟

- گؤزل سوالدیر. من همیشه حاق-عدالتین طرفینده اولموشام. آمریکا، آوروپا، دونیانین بیر چوخ اؤلکه لرینده گئوفیزیکا ساحه سینده، یئرین درین قاتلاریندا نفت و قازین تعیین اولونماسی، بو توکنمز انرژیدن ثمره لی ایستیفاده ائتمک نامینه مؤعتر مجلسلرده، سیمپوزیوملاردا، کونفرانسلاردا، دونیانین مشهور عالیملری نین قارشیسیندا اینگیلیس و روس دیلرینده چیخیشلار ائتمیشم. آمریکا چاپ اولونان نوفوذلو عالیملر آراسیندا دفعه لرله "ایلین عالیمی"، "ایلین ایختیراعچیسى"، "ایلین آدمی" سئچیلیمیشم. هر چیخیشیم یوکسک قونورارلا موکافاتلاندیریلیب.

هله "عصرین موقاویله سی" باغلانمیشدان اول علمی اساسلاردا ثبوت ائتدیم کی، خزرین درین قاتلاریندا کوللی میقداردا نفت و قاز احتیاطلاری وار. تلویزیوندا چیخیشلار ائتدیم.

ح.علییئو داهی شخصیت ایدی. عالیملره، صنعتکارلارا، ائلم آدمالارینا یوکسک قییمت وئیردی. اوزونو عالیملره، ایشچیلره توتاراق دئیمیشدی: گئدین، نفت ساه سینده پروفیسور کریم کریموودان اؤیره نین!

حقیقتن ده حیدر علییئوین ایراده سی، جسارتی سایه سینده "عصرین موقاویله سی" باغلاندى و منه "شؤهرت" اوردئنینی تقدیم ائتدی.

بیر گون حیدر علییئوین کؤمکچیسى منه دئدی کی، کریم موعلیم، حیدر علییئو سیزین چکدیگینیز پلاکاتلارا باخیب چوخ سئویندی. حتّی اورکدن گولرک احسن دئدی.

حقیقتن داهی شخصیت حیدر علییئو چوخ بؤیوک، انسیکلوپئدیک یادداشا مالیک اینسان ایدی.

-کریم کریموو، سیزی نینکی آذربایجاندا، خاریجی اؤلکه لرده چوخلاری تانییرلار. دنیا عالیملری ده سیزی خاطیرلاییر. ۲۰-دن چوخ سانباللی مونوقرافیالارین تک،

قیسمن ده اولسا ضیان چکمه سینلر. مقصدیم بشریتین سالاماتچیلیغیدیر.

- چوخ ساغ اولون، کریم موعلیم. یقین کی، نه واختسا زلزله باره سینده سیزین کشفینیزه موراجیعت ائدیله جکدیر.

صۇحبتي یازدی: رائوف ایلیاس اوغلو

اوسته قالخیر

رر آلتای آغ

قالخیر اوسته

هر شی اوسته قالخیر

دانی شیرام

دانشیق قالخیر اوسته

باییرا گنبدیرم

باییر قالخیر اوسته

داغچیئخیرام

داغ یوخاری قالخیر

دوردوغوم یئرده یم

آیاغیمین آلتی قالخیر اوسته

ایلاهی داغ باشیندایام

داغدا قالخیر اوسته

بلکه قارانلیق اوزون بیر قوناغیم

ایلاهی بلکه سنی سحو دوشونوبلر

بلکه سن وار سین

سنی بلکه من گوزله بیم

شریکسیر مۆلیفیسینیز. حتّی سیزه تکلیف ائدیلمر کی، ایمنانیزین قارشیسیندا بیر حؤرمّتلی آدامین آدینی یازین، اؤز آدینیزی دا ایکینجی یازین، بلکه زلزله ایله باغلی اؤنجه پروقنوزونوز ایجتیماعیلشک تطبیق اولونسون، بشریت فایدالانسن، آذربایجان بو کشفینیزدن میلیاردارلار صاحب اولسون.

- بلی، علمی اساسلارلا، تجروبه ساحه سینده زنجاندا باش وئرمیش زلزله باره ده ۳-۴ ساعات اول وئردیگیمیز پروقنوزلار دوز چیخدی. ایکی بین الخالق پاتنت، اوج آذربایجاندا پاتنت آلمیشام. بو پاتنتلری ائله-بئله پول ایله، روشوت ایله آلماق غیر-مومکوندور.

عالیملریمیز، آپاریجی موتخصیصلریمیز، ماراقلانان اینسانلار بین الخالق پاتنتلریمی یوخلا سینلار، دونیادا زلزله نین اولما تهلوکه سینی ۳-۴ ساعات اول هئچ کس تاپماییب. تسادوف نتیجه سینده بو کشفی من تاپمیشام. ثبوت ائتمیشم و بین الخالق پاتنته لاییق گؤرولموشم. اگر خاریجی اؤلکه لرده بئله کشفی تاپسایدیلار، همین عالیمه یوکسک قییمت وئرلردی - نوبئل موکافاتینا لاییق گؤرولمه سی مسله سی قالدیریلاردی. منه نه پول لازیمدیر، نه وار-دؤولت.

یوکسک وظیفه لرده چالیشمیشام. عالیم اولاراق علمی درجه لریم، موکافاتلاریم، یوکسک تقاعدوم دولانیشیغیما کیفایت ائدیر.

یئری گلنده ایمکانسیر اینسانلار دا کؤمکلیک ائدیرم. مقصدیم زلزله تهلوکه سیندن بشریتی آز دا اولسا خیلاص ائتمکدیر. البتته کی، زلزله نین اولماسینی آلاهدان باشقا هئچ کس بیلمز. توفانی دا، کولگی ده، شیمشگی ده چاخدیران اوجا یاراداندیر. لاکین موعاصیر علمی اینکیشاف عالیملری چوخ دوشوندورور، گله جک نسلین یاشاماسی اوچون بئله کشفلر بشریته خیر وئیر. آما زلزله نین اولما تهلوکه سینی علمی اساسلارلا، جیهازلارلا ۳-۴ ساعات اول تعیین ائتمکله آلدیغیم پاتنتین تطبیق اولونماسینی ایسته بیرم. و ایسته بیرم کی، زلزله باش وئرمه میشدن ۳-۴ ساعات اول اینسانلار خبردار اولسون، تهلوکه سیز یئرلره کؤچورولمکله

موللا پناه واقیف و مختومقولو فراقی پوئزیاسی نین اؤزلیکلی

MOLLA PƏNAH VAQİF VƏ MƏXTUMQULU FƏRAQİ POEZİYASININ ÖZƏLLİKLƏRİ

M.Y.ƏLİYEV

م. ی. علیو

دیلی (هم ده آنا دیلی) " دیوان " ادبیاتی نین اولکی ادبی-اؤستتیک تاثیرینی ایتیرمه سی ایله باغلی ایدی.

خالق ایچریسینده عادتین موسیقی ایفاسی ایله اوخونان قوشما، شرقی و بایاتیلار اینسانلارا خصوصی ذوق و ئیر، اونلاردا گله جگه مؤحکم اینام و اومید، تسلی، موبارزلیک روحو یارادیردی. گئتدیگجه گوجلن بو ادبی پروئسس آنادیللی خالق شعرى اوسلوبونون یازیلی ادبیاتدا ایشلنمه سی اونون کلاسیک شعر فورمالارینی، عنعنه وی، اوبرازلار سیستمینی تدریجی سیخیشدیریب محدودلاشدیرماسی، اؤزونون حاکیم مؤوقئیینی تامین ائتمه سی ادبی دیلمیزین داها گوجلو مؤوقئیینی ایره لی چیخاردی. بو ادبیاتیتمیزدا گویا ۱۷-۱۸ عصرلرده میللی اینتیباهین باش وئرمه سی کیمی قییمتلندیریلیر. اووالا، اینتیباه (رئئسانس) هر خالقین، میلتنین طالعیینه ۱۰۰۰-۲۰۰۰ ایلده بیر " دوشور " ، اودور کی، اونا محلی و یاخود لوکال حادیثه کیمی باخماق اولماز. آذربایجان ادبیاتی اؤزونون رئئسانس دؤورونو ۱۱-۱۲ عصرلرده، عمومشرق اینتیباهی کونتئکسینده کئچیرمیش، مدنیت، فلسفی فیکیر و ادبیاتیتمیزین ان قاباقجیل، دنیا شؤهرتلی، نیظامی، خاقانی، مهستی، قطران تبریزی، م.بئلقانی، ش.سهرورددی کیمی نوامینده لری اونا اؤز تؤهفه لرینی وئرمیشلر. ایکینجیسی، ۱۷-۱۸ عصرلرده میللی اینتیباهین باش وئرمه سی اوچون ایجتیمای-ایقتیصادی (باریس) شرایت، (نه ده اونا احتیاج) یوخ ایدی. یوز ایللره داعوام ائدن عوئمانلی-صفوی موحاریبه لری نتیجه سینده اؤلکه نین بوتون یئروستو سروتلری، ایقتیصادیاتی داغیدیلیمیش، ایری شهرلر بوشالمیش، اهالی داغلاردا چکیلیمیش، یوللار، کۆرپولر یئرله-ئیکسان اندیلیمیش، آجلیق، صفالت اؤلکه نی اؤز آغوشونا آلمیشدی. بو آزمیش کیمی داها سونرا اؤلکه کیچیک خانلیقلار پارچالانمیش، بو خانلیقلار آراسینداکی فئودال موحاریبه لری، دوشمنچیلیک گله جکده اونلارین داها گوجلو اؤلکه طرفیندن ایشغالی اوچون زمین حاضیرلامیشدی. اورتا آسیا و تورکمنیستاندا وضعیت داها آجیناجاقلی و فاجیعه لی اولموشدور. بورادا دا عصرلره داوام ائدن خانلیقلار آراسینداکی عداوت و قانلی دیدیشمه لر، خارجیجی حربی تجاوووز و قیرغینلار نتیجه سینده اون مینلرله

۱۸-عصر، تورک دونیاسیندا آنادیللی ادبیاتا کئچید دؤورو کیمی خاراکتئریزه اولونور. بوعصرین اوللریندن (۱۶-۱۷ عصرلر خالق پوئزیاسی نین داوامی کیمی) خالق شعرى اوسلوبونون، اونا مخصوص پوئتیک فورمالارین یازیلی ادبیاتا گتیریلمه سی، گئتدیگجه اونون حودودلاری نین گئنیشلنمه سی کلاسیک ادبیاتدا اؤزونون حاکیم مؤوقئیینی گوجلندیرمه سی ایله نتیجه لندی. خالق پوئزیاسی نین ساری آشیق، آباس توفارقانلی، قوربانی و ب. نوامینده لری نین یاراتدیقلاری عوضولونماز پوئتیک نومونه لر جانلی خالق دانیشیق دیلی نین یازیلی پوئزیایا گتیریلمه سینده گوجلو تکان وئره رک عرب-فارس ترکیبلی سؤز و ایفاده لرین، بدیعی تصویر واسیطه لری نین، کلاسیک کانونلارین داشلاشمیش، بوزلاشمیش چرچیوه سینی داغیتدی، عوضینده آنادیللی شعرین پوئتیک لئکسیکاسی نین سونسوز ایمکانلارینی تصدیقله دی. اصلینده بو ادبی هرکات شاه ایسماییل خطای نین حاکیميته گلیشی، شاه ساراییندا آنا دیلینده دانیشیقلا رین، حتّی ساری ایشلری نین آپاریلماسی، شاعیر و صنعت آداملارینین سارایا دعوت اندیلمه سیله باغلیدیرسا، داها سونرالار گئتدیگجه آرتان خالق آزادلیق هرکاتی، جلالیلر عوصیانی، اونا رهبرلیک ائدن کوروغلونون آزادلیق موباریزه سی ایله علاقه لیدیر کی، بونلارین سایه سینده ساری ایداره چیلیگی نین ضعیفله مه سی غئیری-آنا

رسمی اولفت بيلمه ين بوت، عاشيقين كافر اندر،
ای موسلمانلار، خوش اول كيم، ياری نادان اولمايا.

بیر لپی لعلو لطیف اندامو گول روخسار اوچون
قطریی اشکین نه لوتفو وار اگر قان اولمايا.

شاعیر عرب-فارس ترکیبیلریندن نه قدر بولوقلا ایستیفاده
ائتسه ده بو قزل دلینه آغیرلیق، آنلاشیلمازلیق گتیرمه
میش، شعر آذربایجان دلیلی نین اینتوناسیاسی طلبیری
اساسیندا اوخوندوغوندان او آسانلیقلا باشا دوشولن وضعیتده دیر.

عئینی وضعیتده مختومقولو شعرینده راست گلیریک:

زولفی سیاه سونبول پری، عالمی قیلدین بیقرار.
ترک اندیسن اونجا دوکان، غیری دوکانا بنزه مز.

هر ایکی شاعیرین خالق شعرى اوسلوبوندا یازدیقلاری
شعرلرده آهنگ و مثلودیکیک، مضمون آیدینلیغی و
گؤزلیگی داها آنلاشیقلی و اورییاتیندیر.

هر ایکی شاعیرین شعرلرینده اینتوناسیانی میللیلیگی
ژانرین پوئتیك اوسلوبونون موختلیفلیگیندن آسیلی
اولماییراق عئینیدیر. قزل نمونه لرینده عرب-فارس
ترکیبلری یئترینجه اولسا دا اینتوناسیانی میللیلیگی
اونلاری داها شیرین و یاخین ائدیر. اودور کی، هم واقیف، هم
ده مختومقولو آنا دیللی شعرده اوبراز و ایفاده واسیطه لرینی،
موختلیف نوؤ مجازلاری اینتوناسییا طلبیری سایه سینده

اسیر دوشموش اینسان، قادین و اوشاقلار، گنجلر قول
بازارلارینا سورولور، اینسان آلوتری عرشه دایانمیشدی.
ایقتیصادیاتین قورولماسیندان اثر-علامت بئله یوخ ایدی.
چیخیش یولونو روسیایا موراجیعت ائدیله رک اونلارین
تبعلیگه گؤتورمه سینی ایسته ینلر داها چوخ
ایدی... (حادیثه لرین سونو اونونلا دا نتیجه لندی). معنوی
حیاتدا نیکبینلیکدن اثر-علامت بئله یوخ ایدی. اودور کی،
ایستر آذربایجاندا، ایسترسه ده تورکمینیستاندا ۱۸-عصر
رئئسانس ادبیاتیندان و مدینتندن دانیشماغا الیمیزده هئچ
بیر عصاص یوخدور.

۱۸-عصرده اورتا عصرلر خالق شعریر عنعنه لرینی یازیلی
ادبیاتدا داها یوکسک سوییه یه چاتدیران آذربایجاندا
م.پ.واقیف، تورکمینیستاندا ایسه مختومقولو اولدو. هر ایکی
صنعتکاری یئتیشدیرن عئینی زامان و اوخشار موحیط
اولموشدور.

اونلارین سایه سینده قئید ائتدیگیمیز کیمی آنا دیللی،
هئجا وضعنلی شعرین یازیلی ادبیاتدا حاکیم مؤوقعی تام
برقرار اولدو. یازیلی ادبیاتدا ادبی دیل نورمالاری آذربایجان و
تورکمن خالق دانیشیق دیللی، دیالکت و شیوه لردن
یئرلی-یئرینده ایستیفاده یولو ایله بو دیللرین لئکسیک
فوندونو زنگینلشدیردی و مؤحکملشدیردی.

هر ایکی شاعیر پوئتییا دیلینه ایلتیصاقی قورولوشلو تورک
دیللرینه مخصوص آهنگ و تلففوز نورمالارینی، اینتوناسییا
طلبلرینی قبول ائتدیرمکله کلاسسیک شعرده ایشلنمیش
عرب-فارس ترکیبلی سؤز و ایفاده لره، اوبراز و مجازلار
سیستمینه تورک دونو " بیچمیش " ، اونلاری
سادلشدیرمیش، داها آنلاشیقلی و تئز باشا دوشولن تلففوز
مخرجینه گتیرمیش، اونلاری تمثیل ائتدیکلری دیلین
لئکسیک فوندو ایچریسینده اریتمیشلر.

هر ایکی شاعیر ادبی-بدیعی دیلین فونکسیونال-گئنئتیك
(ن.جعفروو) ماهیتینه نوفوز ائده رک اوندان لازیمینجا
یارارلانا بیلیمیشدیر. چونکی، ایلتیصاقی دیلر کنار تاثیرلرین
قبول ائدیلمه سینه مانعچیلیک تورتمه سه ده اونلاری اؤز
مخرجینه گتیرمک کیمی گوجلو عکس تاثیر مالیکدیر. بو
ایلتیصاقی دیللرین مؤحکم نووه استروکتورونا
(ب.سئرئرنیکوو) مالیک اولماسیندان خبر وئیر. مثلن،
م.پ.واقیف یازیر:

آيرىلدىم قۇنچە گولومدىن
سىياھ ساچى سونبولومدىن
خوش آوازلى بولبولومدىن
شىرىن گۇفتاردان آيرىلدىم.

ماراقلیدیر کی، هر ایکی شاعیرین گۆزل و گۆزلیک حاقیندا
باخیشلاری، دۆورون گۆزلیک تصوورلری، حتی دؤوقلری ده
اوست-اوسته دوشور. یومور دوغورا بیله جک ایکی پارچایا
نظر سالساق بونو آیدین گۆره بیلرک.
واقیفد:

بیر یوغون بالدیرلی، یوموشاق دیزلی
بیر سرخوش یئریشلی، مستانه گۆزلو
بیر آینا قابقلی، بیر گونش اوزلو
گۆزه لین حسرتی، دردی منده دیر.

مختومقولو آلاها موراجیتل:
بیر یار وئر سن، اتلی-قانلی
کؤنلو گئن، کؤکسو مئیدانلی
دیل بیلن عاغیل-کاماللی
اوزو اولسون گۆرکانه.

مختومقولو، یانسام، بېشسم
اینانمازلار اودا دوشسم
هو سیم وار بیر یار قوجسام
سۆزوم دئسم دوستا-یارا.

هر ایکی شاعیر تمثیل ائتدیگی خالقین گئنئتیکی
یادداشینا، میللی ائتنیک و میللی ائتنوگرافیک اینانجلارینا
ایشیق سالاراق یارادیجیلیقلاریندا اونلاردان ایستیفاده
ائتمیش، اونو گله جک نسیللرین یادداشینا کؤچورموشلر.

آی کیمی رویینی گۆردوم
نور ساچیلار یار اوزوندن
بیر مجنونام، دلی اولدوم
نواپی چینده سازیندا.(واقیف).

بو بنزگیش، یاخینلیق او دره جگه چاتیر کی، واقیف فاتیمه
آدلی قیزا شعر قوشارکن سانکی مختومقولو بونو " "
ائشیتیمیش " او دا تورکمن گۆزه لی فاتیمه یه عئینی
پوئتیکی اوسلوبدا شعر هسر ائتمیشدیر.
واقیف یازیردی؛

نورماتیو شکله سالدی. اونلار عومومتورک شعرى اوچون
موشته رک اولان هئجا وزنى نین ۱۵،۱۲،۱۱،۸،۷-لیک
اؤلچولریندن، اساسن قوشما، بایاتی، گرایلی و موخممس
شکیللریندن ایستیفاده ائده رک گله جکده اونلارین یازیلی
پوئزیادا ایشلنمه سینه «یاشیل ایشیق» یاندیرمیش، میللی
پوئتیکی فورمالارین حاکیم مۇوقئیه چیخماسینا تکان
وئرمیشلر. هر ایکی شاعیرین یارادیجیلیق نومونه لرینی بیر-
بیرینه بنزه دن محض بو جهتلر ایدی. اوسلوب عئینیلیگی،
مؤوزو و مضمون اوخشارلیغی، عئینی پوئتیکی فورمادان،
قافییه کونستروکسییالاریندان ایستیفاده ائتمکله اونلار
گۆزللرینی رئال، جانلی بویالارلا وئره بیلیمیشلر.
واقیف یازیردی:

آغزی پییاله سن، گردنی مینا

نازیک اللرینده عننابی حنا

سنی گۆرن دئیر یاشیلباش سونا

اوجو حلقه، سیاه تئل ایلن سنه

خزین شرق ساحیللرینده، عئینی واختدا مختومقولو
سئودگی منلی آدلی قیزی عئینی دیل و اوسلوبلا تصویر
ائدیردی.

یارا یاراشار سورمه جه

صیفتین سؤیلرم اونجا

آغزی شکر، لبی گۆنچه

زولفی قارادان آیریلدی.

ساچىن زنجىرىنە كۆنۈل باغلايدىم

مىچىن كىمى دوشدوم داغا فاتىمە !

نېچىن مىنى گۇرچىك سىرخوش اۆتۈرسىن

بىر باخمازسان سولا - ساغا فاطىمە!

مختومقۇلو سانكى واقىفنىن تصويرىنى تصدىقلىه رك اونو داھا
دا ايناندىرىچى ائدىر؛

بىر خط واردىر اول فاطمانىن ساجىندا

اوخودارلار مىشەر گونون سىچىندە

بىر اود واردىر آشيقلىرىن ايچىندە

بو اودلار تىك - بللى يانماز يارانلار.

باشقا بىر شىرىندە مختومقۇلو ائىل گۆزە لىنى واقىف
طرزىندە بىللە تصوير ائدىر؛

ساجىباغىن اوجونون سىمدىر چىشمە سى

اوستوندن يول دوشسە زوردور آسماسى

آغزىن آبى - حىيات، زمزم چىشمە سى

عئىنلە - باقى سويون لايى گۆزلىسن.

واقىف دە سانكى بو شىرە " لاقىيد قالا بىلمە مىش " او دا
مختومقۇلونون " گۆزە لىنە " اۆز دىلى و اوسلوبو ايله
آشاغىداكى " جاوابى وئرمىشىدیر "

گۆزل بويىلو ، گۆزل خويىلو ، گۆزل يار

نە گۆزلىسن ، گئىنىبىسن آلى سن.

گۆزل گۆزون ھردن قىيا باخاندا

گۆزل جانى گۆزل تىندن آلىسان.

م.پ.واقىف و مختومقۇلو يازىلى ادبىياتدا رىئاللىزىمى،
ھومانىست و دىموكراتىك مئىللەرى گۈلەندىرىمىش اونا يىنى
نفس وئرمىش و اينىكشاپىنا تىكان وئرمىشلىرى. يارادىچىلىقلارى
نە قدر ياخىن و اوخشار طاللى اولسا دا واقىف شىرى داھا
نىكبىن پۈتۈرۈپ، اونون شىخسى حىياتى نىن ايكىنچى دۈۋرو
ايله باغلىدىر. بو بارە دە آ. داداشزادە حاقلى يازىر كى، اونون
نىكبىنلىگى احاطە اولوندوغو ايجتىماعى حىياتدان يوخ،
شىخسى حىياتىندان، سارايدا تۈتدوغو يوكسك وظىفە دن
گلىردى كى، اونون آرخاسىندا ھىچ سوسىيال بازا يوخ ايدى.
بونا باخمايلاق بو نىكبىنلىك اوخوجويا دا تاثير ائدىر، اوندا
خوش احوال - روحيە يارادىر؛

سىياھ وسمە زىبور چىكىبدىر قاشا

اونو گۆرن گۆزلر اىستىر قاماشا

بىر لحظە ھوسنىونە ائتدەم تاماشا

بە الحمدالله، دىن - ايماننا يىتتىشىدەم.

واقىف گۆزلىك عاشىقى اولموش، تصوير ائتدىگى گۆزلر
رئال ائىل قىزلارى ايدى. كلاسسىك پۈتۈرۈپ، آستىراكت
تصوير ائدىلن، موركىب و چوختاتلى مجازلارلا ، تشبىھلەرلە
تصوير ائدىلن، خىيالى، رومانىتىك گۆزلە بورادا راست
گلمىرىك. بو گۆزلر شاعىرىن راستلاشىدىغى، ائلدە - اوبادا
گۆردۈبو، حىتى گۆزلر اويلاغى اولان چىندە - ماچىندە دە تايى
برابرى اولمايان قىزلاردىر. شاعىر يازىر؛

بىر ماھ اوزلو سئۈدەم كىچىن سىنە دە

خىردا خاللار زىنداندا چىنە دە

ويلايتى گزدەم، ھىچ كىمىسە دە

بىر بىللە شۈۋكتو شان گۆرمە مىشىم

ھەر ايكى شاعىر دۈۋرونون اوخوموش، علملى اينسانلار يىندان
بىرى اولموشدور.

واقىف دە بىر شاعىرە بس ائدە جىك ائلم وار ايدىسە،
مختومقۇلو بىر عالم - شاعىرە كىفائەت ائدە جىك علم صاحىبى
ايدى. بو جەھت اونلارنىن يارادىچىلىغىندا دا اۋزونو بىروزە
وئرىر. مىھب لىرىكاسى واقىفنىن يارادىچىلىغىندا داھا حاكىم
مۇۋقە تۈتۈر.

مختومقۇلو پۈتۈرۈپ، عاشىقە - لىرىك مۇۋزودا
يازىلمىش ۲۵ شىر (خالق شىرى اوسلوبوندا) واردىر. اونون
شىرىندە دىنى - فىلسفى، اخلاقى - دىداكتىك و ايجتىماى
مضمونلو پۈتۈرۈپ، لىرە داھا اوستونلو كى تىشكىل ائدىر. بو
جەھتدن مختومقۇلونون پۈتۈرۈپ، اۋزونون فىلسفى - دىنى
مضمونلو، اخلاقى - ائتىك سويىيە سىنە گۆرە دىقتى داھا چوخ
جىلپ ائدىر. ھەر ايكى شاعىرىن يارادىچىلىغىندا دىقتى جىلپ
ائىدن جەھتلەردن بىرى دە بودور كى، ونلار فولكلور ياتىرلار يىندان
اىستىفادە ائدىر كى اونلار دىبى دىللىن آخارىنا سالاراق يازىلى
ادبىيات اوچون نورماتىۋولشىدىر دىلر. اونلار كلاسسىك شىرىن
مضمونلو داھا دا سادە لىشدىرە رك ايفادە كۈنكرىتلىگىنى
تامىن ائىدىلر. حاقلى قئىد ائدىلمىشىدىر كى، بدىعى
تەيىنلەردن اىستىفادە زامانى واقىفنىن علامەت حساسلىغى
(بىزكىلى دىلى - آرىستوتىل) خوصوصى نظره چارپىر؛ بو ساھە
دە او عوضىسىدۇر. اونون رىنگلىر رىئال، چوخ زىنگىن چالارلارلا
بىزىمىشىدۇر.

هم واقيفده، هم ده مختومقولونون شعرلرينده نثر
ائلمننتلری اؤزونو گؤستیر؛ مختومقولو بعضن «یارانلارا»،
بعضن «تانری» یا موراجیعت ائده رک شعرله «صحت»
باشلاير...

هر ايکي شاعيرين ياراديجيليغيندا آنا ديلين زنگينلييه
گوجلومئيلي آچيق موشاهيده اولونور، ادبي ديلين لئکسيک
فوندونون زنگينلشمه سي گؤز اؤنونده دورور. بو او وخت باش
وئرير کي، هر ايکي خالقين مرکزي واحد دؤولت اولماديغي
واختدا آرتيق ادبي ديلي اؤزونون مؤحتشم فونکسيياسيني
لياقتله يئرینه يئتيريردي.

واقيف و مختومقولو شعرينده ديقتي جلب ائدن جهتلردن
بيري ده هر ايکي شاعيرين اونوماستيک ايفاده لردن، توپونيم،
هيدرونيم و س. ايستيفاده ائتمه لريدير. اونلارين بنزتمه و
تصويرلرينده ترنوم ائديلن گؤزل، محبت ماجرالاری بوتون
شرقه ياييلميش عشق فدايلري ايله موقاييسه ائديلير، بن
ده اونلاردان اوستون توتولور. کلاسسيک شعریمیزده عصاسن
فوضولي عنعنه لری ايله باغلی اولان تشبئه و موباليغه لره
مختومقولو و واقيف ياراديجيليغيندا گئن-بول راست گليرک.
بیر زامانلار فوضولي نين يازديغي-

منده مسنوندان فوضول عاشيقلک ايستعدادی وار،

عاشيقي-ساديق منم، مجنونون آنجاق آدی وار.

...قيل تفاخور کيم، سنين وار من تک عاشيقين

ليلی نين مجنونو، شیری نين گر فرهادی وار...

-ميصراعسلاری سونراکی نسیللر شرق شاعيرلری اوچون بیر
اؤرنه يه چئوريلميش، اونلار ديله گتيرديکلری عشقين
بؤيوکلوگونو گؤسترمک اوچون بو ادبی پيریومدان ايستيفاده
ائتميشلر.

مختومقولونون «سئوميشم سنی» شعرى بو جهتدن داها
علامتداردير. شاعيرين ۱۳ بندليک شعرينده شرقه عشق
فداسی کیمی تانينان بوتون افسانوی قهرمانلار اوستاليقلا
سادالانماقلا شاعير اؤزونو اونلارلا موقاييسه ائدير. منلی
خانیمی نئجه سئودېگینی بئله ديله گتيرير:

...درويشلر قدیر گئجه سين

...ميسلی ابراهيم سارانی.

...ميسلی يوسف زولئيخانی

...مجنون لئیلی پريزادی

...آشيق فرهاد اول شیرینی

...سئيفلمه ليک ماهجامالی

...يمنده ورغا گولشه نی

...اشيق نووروز گولفرخاری

...بیر-بيرینی واميق ازرا

...نئجه کی، قنبر آرزونی

...ميسلی اول طاهير زؤهره نی

...اشيق قریب شاهسنة می

سئون تک سئوميشم سنی.

عئینی تشبئه و بنزتمه لره، متافوريک ايفاده لره واقيفين
شعرلرينده راست گليرک. آیری-آیری ميصراعلارا نظر
سلاقی:

...منه ورقا، سنه گولشا نه بنزر(ص.۱۴۹)

...ای يوسفی-سانی، ملاحه کانی، (ص.۱۳۸)

...يوز زولئيخا، يوز مين يوسفی-کنان (ص.۱۳۹)

...اوتوروشو شیرين، دوروشو لئیلی (ص.۱۳۷)

...فرهاد شیرين اوچون سيغیندی داشا

مجنونون اويلاغی لئیلی داغیدير. (ص.۱۱۶)

...من فرهادام، سن بیر شیرين دهانسان (ص.۱۱۷)

...شککريم، شیرينيم، گولشاهيم، ليليم

زولبخام، يوسفی-کنانيم منيم (ص.۷۰)

اونوماستيک واحيدلردن ايستيفاده يولو هر ايکي شاعير ادبی
ديلين زنگينلشمه سینه خيدمت ائده رک الچاتماز، غیری-
رئال مکانلاری و قهرمانلاری رئال، کونکرئت مکانا گتيرمکله
اونلاری دينلگيجيسينه ياخينلاشديرير. داها دبغروسو،
رومانتيک تصورلرده کی رئال و آبستراکت اوברازلاری،
مکانلاری رئالليغا چئويره رک ميليليشديرير.

بو باخيمدان مختومقولونون «گؤردونمو؟» شعرينده آدی
چکيلن موقدس يئر آدلاری، آبستراکت مکانلار شعره گتيريله
رک اونو داها دا ماراقلی ائدير. شاعير معشوقه سینی هارادا
آختارمير؟! -«کبه اطرافيندا، شامدا، ايراقدا»، «هرمه،
قيپچاقدا، چينده و ماچينده»، «آسيما اوستو» نده، «عرشين
اوستونده»، «يقلیم چئوره سينده، فلک بورجونده»، «عاشيقلر
آهيندا، قولزوم دؤورونده»، " قطب الايسلامدا، جئيهون
بحرينده " ، " سيدره شهراسيندا " ، عيسا شهرينده،
«يرمه، نجفده، ارضی-قارسدا، صفا، نرو داغيندا» و س.

واقيف ده وصف ائتديگی گؤزه لی دئمک اولار کی، بو
يئرلرده «آختارير»:

ای کعبه م، کربلام، مکه م، مدينم

بين زامان کويينده زيارتيمدير...

و ياخود:

...ختا و خوته نيم، چينيم، يمينيم،

هينديستانيم، روموم، ايرانيم منييم. (ص. ٧٠)

محض بئله اونوميستىك، «ائتنيك» و «ائتنوگرافىك» زنگينلىكلردن ايستيفاده يولو ايله هر ايكي شاعيرين پوئىياسى سىرلى عالميره يول آچير، اونلارى نورلانديرير.

مختومقولو تىكجه «سئيران ايچينده» شعرينده خاطرلارنان شاهى-مردان (على)، مؤولا جامى، وئيس پهلوان، حاكم سولثيمان آتا، خوجا يوسيف همدانى، شاهى كنان، ايمام كاظم، ايمام جعفر، يحيا و نوه پئىغمبر، سولطان بيازيد، ايمام رضا و باشقالارى نين آديندان سادجه تشبئه و موبالغە كيمي ايستيفاده ائتمه ميش، هم ده شعر ديلينه عظمت، ووچار و نوفوذ گتيرميشدير. شعر ديلينه بئله واحيدلرين گتيريلمە سى، اونون لئكسيك فوندونون زنگينلشديريلمە سى هم ده شاعيرين علمى بيلىكلرينين دياپوزونوندان، دؤورونون علمى بيلىكلره هانسى سوييه ده يييلنمه سيندق خبر وئير. مختومقولو گؤيون يئددى قاتى نين سىررينى، اونون هر بيرى نين رنگينى، رنگين سيموولىكاسينى، هر قاتين فريسته سى نين آدينى، اونون صيفتلىرىنى سايماقلا دؤورون دينى-فلسفى تعليملىرى حاقيندا ماراقلى معلومات وئير. بونلار بير داها نظر سالاقتا:

ايلك قات رفا (فريسته سى ايسماعيل)، ايكينجى قات عزلاون ((فريسته سى قبايل)، اوچونجو قات كايدون (فريسته سى-جؤيبايل)، دوردونجو قات مون (فريسته سى نونايل)، بشينجى قات رتقه (فريسته سى سفتايل)، آلتينجى قات دفنه (فريسته سى-ابايل)، يئدينجى قات عجييه (فريسته سى نوربايل)، يئرين، گؤيو ايشلىرىنى ايسه ميكايل، ايسرافيل، عزرايل، و جبرائيل آدى ملكلر نيظاملاير. شاعير همچنين يئرين يئددى قاتى حاقيندا دا معلومات وئير: بونلار رمكا، هولدا، آرخايى-آفاق، هورپا، سلمان، سيججين، غريبه دن عيبارتدير. البته، بونلار دينى-عصائيرى اينانجلار اولسا دا مختومقولو اونلارى دا آنادىللى، هئجا وزلى شعره گتيرمگى " واجيب بيلميش " ، توركمين شعر دىلى نين لئكسيك فوندونو گئنيشلنديرميشدير.

موتخصيصلريميزين حاقللى قئيد ائتيديكلىرى كيمي دينى-پانتئيست تفككورون دوغوردوغو آنلاييشلار (ايستر اورتا عصرلرده، ايسترسه ده سونراكى دؤورلرده)، بو آنلاييشلار

آراسينداكى علاقه لر حاديثه دن، پرئدمئتن علامته كئچه رك مئتافورالاشير، ديلين لئكسيك فوندونا كؤچوروله رك، اونون ايچتيماعيلشمه سينه خيدمت ائدير. بير نؤو كلاسسيك اوسلوبدا ايشلنميش اوبرازلار شاعيرين پوئتيك نومونه لرينده فولكلور اوسلوبونون ماترياليينا چئوريلير، بو دا سون نتيجه ده فولكلور دىلى نين نورماتىولشمه سينه خيدمت ائدير. اصلينده بونلار پوئىياميزدا ايشلنميش، چوخقاتلى معنالارى ايفاده ائدن سيمووللاردير.

قئيد ائتيديگيميز كيمي هر ايكي شاعير بديعى تعيىنلردن (ائپيتئلردن) گئن-بول ايستيفاده ائتميشدير. عموميتله، شعر ديلينى ائپيتئتسىز تصور ائتمك چتيدير. سؤزون، اوبرازين ائموسيونال-ائستتيك تاثير قوووه سى نين آرتيريلماسيندا تصوير واسيطه سى كيمي اونلار شاعيرين اينده عوضسىز «سيلاه» اولموشدور. هم م.پ.واقيفين، هم ده مختومقولونون آدلارى نين «كوللو عالمه ياييلماسى» هر شئيدن قاباق اؤزلىرى نين پوئتيك دوشونجه طريزه اويغون يوكسك سوييه ده بديعى ايفاده و تصوير واسيطه لرى ياراتمالاريندادير.

هر ايكي شاعير ايلك نؤوبه ده سجييلنديرين جهت اونلارين اوبرازلى تفككوره ياراديجيلىق نومونه لرى نين پوئتيك تاملغيغىنى يارادا بيلمه لرى ايله اؤزلىرى نين صنعتكارلىق قابىلييتىنى تعيىن و تامين ائتمه لرينده دير. هر ايكي شاعيرين صنعتكارليغيندا تشبئه ان چوخ ايشلنن مجاز نؤوودور. مختومقولو:

گؤزوم دوشدو، سئيرانيمدا قارداشلار،

كوكره بير دامو تك نارى ديلبرين.

قييىلميش كامان تك اوزونده قاشلار

گؤروب-گؤرمه ينلر زارى ديلبرين.

شاعير " گوله بنزر " گرايلىسيندا ٧ بندين هر بيرينده سىلسيله تشبئه ياراتماقلا اوبرازلىليغين يوكسك سوييه لى نومونه سينه مووفق اولور؛

... سؤزلسه دورلر ساچيلار

ديللرين بولبوله بنزر

...يارين گؤزل، قيزيل اوزو

سانكى آيا-گونه بنزر.

...قلم قاشلى، بادام قاباق

سۆزلىرىن قوشالاشدىرئارق ايشله ديلمه سى م.پ.واقيف و
مختومقولو شعرى اوچون علامتدار اولان، تئز-تئز ايستيفاده
ائدىلن پوئتيك واسيطه لردندير. سۆزلىرىن قوشالاشدىريلاراق
ايشله ديلمه سى «لامتين-علامتى» تائيرى باغيشلاسا دا
بونلار اصلينده صنعتكارين پرىئدمئت و حركتة ھسساس
رئاكسياسيدير.
مختومقولودا؛

...شیرین-شیرین سالار حسابا دونيا

آجی-آجی قويار عذابا دونيا

واقيفده؛ ...ھلقه-ھلقه زولفى پريشانينا.

...دسته-دسته سانجيب بوخاق يانينا...

...سف-سف دوران سيپاه کير پيکلىرىندير...

مختومقولو شعرينده تکريرين تضادلى فيکير بيرگه ليگى
ايفاده ائدن نؤولرينه ده راست گليريك:

... مختومقولو دئير تىکان بوخ، گول بوخ

نه ايگيد، نه قوجا، نه شاه، نه گول بوخ... (ص. ۱۹۵)

م.پ.واقيف و مختومقولو شعرى نين زنگين ديل-اوسلوب
خصوصيتلىرى نين اؤيره نيلمه سينه بؤيوک احتياج واردير.
۱۸- عصر تورک دونياسى نين بو ايکى تانيشميش نوماينده
سى نين ياراديجيلىغيندا اوزه چيخاريليپ اؤيره نيلمه لى و
ماراق دوغورا بيله جک پروبلئلرى چوخدور.

ساجلارى سونبوله بنزر.

...ديشلىرى دور، آغزى قۇنجه

بئلى اينجه قىلا بنزر...

...گؤزو نرگيز، بويو شومشاد

کير پيکلىرى ميثللى پولاد

پرى - پئيکر ، سروى - آزاد

دسته - دسته گوله بنزر...

ھم تشبئه ، ھم ده ائپيتئتلىرله زنگين اولان بو بندلرده
شاعير ، اوبرازين داھا چوخ ظاهيرى گؤرونوشونو، سيماسينى
اؤن پلانا چکمکله ايفادنين تائير قووه سيني آرتيرير.
م.پ.واقيف و مختومقولو شعرينده داھا تئز-تئز تسادوف
ائدىلن موباليغه اونلارين شعر ديلينه بديعيلىک و
ائموسيوناللىق گتيرن واسيطه لردندير. مختومقولو
ياراديجيلىغيندا دا اونون زنگين نؤولرينه، ايفاده طرزينه تئز-
تئز راست گليريك:

...داغلار باشين آيدى، چنه بوروندو.

...تيترتدى عالمى، چوودور خان ، آدين.

...دۇرد فسليم نار اولدو، داغلار اريدى...

...عشق درياسى دولدو، داشدى، داياندى...

مئتافورا و مئتونيميالارلا زنگين اولان و مووازى ايشله
دىلن بو موباليغه لر شاعيرين يوکسک صنعتکارلىق
قابيليتيندن، موقاييسه باجارىغيندان خبر وئير. بئله نومونه لر
م.پ.واقيف ياراديجيلىغى اوچون علامتداردير.

واقيفد:

اهيمنى گؤيلره هر سحر چکديم...

...حسرتيندن باغريم دؤنر سولارا...

تضادلى ايفاده لر هر ايکى شاعيرين شعر ديلينه خصوصى
صيلقت وئرميش، اونلار بير-بيرينه ضيد معنالى سؤز و ايفاده
لردن ايستيفاده ائتمکله فيکرين، معنارين پوئتيك منظره
سيني ياراتميشلار. مختومقولودا:

...شفق سالار، گئدر ظولمت ايچينده

مه نيم صاحيبجاماليمى گؤردونمو؟

...ئئيلگيم کى، چوخ آغلایان بير گون گوله سيردير کؤنول.

...ديللر ياخشى-يامان ساچار

...بيرى آغلار، بيرى گولر...

شعرده تکرير و اينئورسييادان ايستيفاده ائتمک هر ايکى
شاعير اوچون موھوم پوئتيك واسيطه لردن اولموشدور.

تورک (تورکمن) شاعیری مختومقولو فراغی دن سچمه شعرلر

دکتر حسین محمدزاده صدیق

بیر داهایرانا دؤنموشدور و وفات ایلی ۱۲۰۳ هـ. (۱۷۹۰ م.)
یعنی ایلینه قدهر تورکمن ائللری اوچون یازیب یاراتمیشدیر و
وفات ائتدیگدن سونرا آتاسی-نین مزاری یانیندا دفن
ائتدیلیمیشدیر.

مختومقلی فراغی دُنیا شهرتلی بیر شاعر دیر. روس شاعری
پوشکین اونون «تورغیل دیدیلار» قصیده سی تأثیری آلتیندا
پیغمبر (prorok) عنوانلی منظومه یازمیشدیر.

ناظم حکمت مختومقلی حاققیندا دئیر:

«من اوستاد مختومقلی دان و اونون یارادیجیلیغیندان بهاسی
بیچیلمز چوخ شیلر اؤیره نمیشم. من دیل اوچون و اؤز ملتی-نین
باشی اوجا و آزاد یاشاماسی اوچون شعر یازماغی اونندان
اؤیرنمیشم.»

اونون ازدواج ماجراسی ایسه چوخ ماراقلیدیر. منگلی خان،
مختومقلی-نین سئوگیلیسی، مدد پهلوان آدلی بیر تورکمن
بگی-نین قیزی ایدی. کلالهیه یاخین آق شور آدلی بیر کنده
یاشایاردی. دئیلنلره گؤره، مختومقلی، ۱۸ یاشیندا ایکن اونا
وورولموشدور.

اونون دیوانیندا منگلی اوچون چوخ شعرلر واردیر. بیر یثرده
دئیر:

یارا یاراشار اوچ موچه،

صفاتین سؤیله رم آنچه.

لبی شکر، آغزی غنچه،

ژلفی قارادان آیریلدیم.

آیریلدیم غنچه گولومدن،

سیاه ساجلی سونبولومدن،

خوش آوازلی بولبولومدن،

شیرین گفتاردان آیریلدیم.

تورکمن ادبیات تاریخی-نین بو بؤیوک شاعری-نین نشر اولموش
دیوانیندان بیر نچه شعر آذریشلشدیره رک سفر
یادداشتلاریمین سونونا ضمیمه ائدیرم.

جیحون

جیحون ایله بحر خزر آراسی،

چؤل اوستونده اسر یئلی تورکمنین.

مختومقلی فراغی، دولت محمد آزاد-ی نین اولموشدور. او اؤز

آتاسی حاققیندا دئیر:

«مختومقلی! چاغیر رب العبادی،

بو دُنیا آخرت بئرگیل مرادی

رسول الله قویمیش آدین «آزادی»

آتام دولت محمد ملا حق اوچون.

آتامینگ ردیفلی شعرینده ایسه یازیر:

آغیر دولترلر، گؤنگل قویمه دی،

بو جهانین عشرتینی سؤیمه دی

اسکی شالدا ان آرتیق پوشش گئیمه دی

آخرت ائوی بولدی قصدی آتامینگ.

مختومقلی ۱۱۵۳ هـ. (۱۷۳۳ م.) ایلینده دُنیا-یا گلمیش و ۷

یاشیندان مکتبه گئتمیشدیر. اؤزو دئیر:

یئددی سگیز یاشینگده آتانگ ملاغه بئردی

اوقیب قرآن کتابی اولالیب اونه گلدینگ.

سونرالار بخارا شهرینه گئتمیش و کولان مدرسه-سینده

اوخوماغا مشغول اولموشدور. نچه ایل سونرا خیوه-یه گئتمیش

و شیرغازی خان مدرسه-سینه وارد اولموشدور. اوچ ایل سونرا

باغیشلا بیزی

رسول دامادیڭ، اۆز آصلانیندیر،
سن امام علی یه باغیشلا بیزی.
چشم و چیراغیمدیر، نور عئینیمدیر،
سن امام حسنه باغیشلا بیزی.
یالان دنیا کیمه ائتدین وفانی،
آخرتده آنلار سورهر صفانی.
شیمیرید ایله یزید وئردی جفانی،
سن امام حُسنه باغیشلا بیزی.
نصر، مروان حکم دؤورونده،
اماملار قالدیلار جفا جؤورونده.
بیر چایا آتدیلار دمشق شهرینده،
زین العابدینه باغیشلا بیزی.
فاطمه زهرادیر آنین آناسی،
داتیندا بیر ذرّه یوخدور گوناسی.
همایون داغیدیر آخر بیناسی،
محمد باقره باغیشلا بیزی.
کمالی فلکدن آشیدیر عرشدن،
باشا قویدو جدی گئیدگی تاجدان.
اوج کرامت ایله قالدی حَجّاج دان،
سن امام جعفره باغیشلا بیزی.
کیم بیلیر ایچینده نه سیررلر وار،
عاغیل اونا یتتمز قدرتلی جبار.
دشمنی دوستونا ائتدین گرفتار،
سن موسی کاظمه باغیشلا بیزی.
تای توشلار یانیندا بیر بی کمالام،
عاشقم، معجونام، شکسته بالام.
سینه ی خراسان، زوَار عالم،
سن امام رضایا باغیشلا بیزی.
اماملار عشقیندن منه وئرگیل جام،
آچیلین دلیمیز، اوخونسون کلام.
الاهی! به حق فاطمه قیام،
محمد تقی یه باغیشلا بیزی.
دنیا دا چکدیلر یوز درد، داغی،

گول غنچه سی، قارا گؤزون قاراسی،
قارا داغدا یتنر سئلی تورکمنین.
حق سیلامیش باردیر آنین سایه سی،
چیرپیشار چؤلونده نری، مایه سی.
رنگ به رنگ گول آچار یاشیل لایلاسی،
غرق بولموش ریحانا چؤلر تورکمنین.
آل-یاشیل بوره نیب چیخار پریسی،
قوقایب برق اورار عنبرین ایسی.
بیگ توره آغ ساققال یوردون اییه سی،
کورن توتار گؤزل ایلی تورکمنین.
اول مردین اوغلودور مرددیر پدری،
گور اوغلو قارداشی، سرخوشدور سری.
داغدا دوزده قاوسا صیادلار دری،
آلا بیلمز یولبارس اوغلو تورکمنین.
کؤنولر، اوره کلر بیر اولوب باشلار،
تارتسا یاغین، اریر توپراقلا، داشلار،
بیر سفرده تایار قیلینسا آشلار،
گؤتورولر اول اقبالی تورکمنین.
کؤنول هاوالانار آتا چیخاندا،
داغلار لعله دؤنر، قییا باخاندا.
بال گتیرهر جوشوب دریا آخاندا،
بند توتدورماز گلسه سئلی تورکمنین.
غافل قالماز، دؤیوش گونی خوار بولماز،
قارغیشا نظره گرفتار بولماز.
بولبولدن آیریلیب سولوب سارالماز،
دایم عنبر ساچار گولو تورکمنین.
تیره لر قارداشدیر، اوروغ یاری دیر،
اقباللار ترس گلمز حقین نورودور.
مرد آتا چیخسا ساواش ساری دیر،
یاد اوستونه یاددیر یولو تورکمنین.
سرخوش بولوب چیخار جگر داغلانماز،
داشلاری سیندیرار یولو باغلانماز.
گؤروم غیره دوشمز، کؤنلوم اکلنمز،
مختم قولو سؤزلر دیلی تورکمنین.

اوچدوم يارانلار

بیر جمعه گنجهسی گوردوم دوشومدا،
 بال اوروب گؤیلره اوچدوم يارانلار!
 پرواز ائیلیب، سئیران ائتدیم دنیانی،
 بیر آوادان جایا دوشدوم يارانلار!
 کهکشانا چیخیب دورلو ثمرلر،
 مین دورلو مئوهلر، خرّم شجرلر.
 نارینجی - تورونجو لیمون آلمالار،
 بیر آوادان باغا دوشدوم يارانلار!
 آچیلیمشدير آندا رنگ به رنگ گوللر،
 شورش و افغاندا شیدا بولبوللر.
 مرمردن حاووضلو، کوثردن سولار،
 حیران اولدوم بونا چاشدیم يارانلار!
 اول قارا باغلیقدا گوردوم بیر چمن،
 عجایب مجلسین گوردوم انجمن!
 دؤوره گیریب گوردوم اوتورموش چهلتن،
 سلام وئریب، قولون قوجدوم يارانلار!
 هامی آواز ائیلیب، علیک آیدیلار،
 اشارت ائيله ییب «اؤتگیل!» دئدیلر.
 دؤوره ووروب جاما شراب قویدولار،
 منه یتگج، قولوم آچدیم يارانلار!
 بیلیمدیم چوخمو یا منه آز وئردی،
 اؤزگه عالم، باشقا بیر آواز وئردی.
 عشق آلدی کؤنلومو دیله ساز وئردی،
 آياقدان آباغا دوشدوم يارانلار.
 مختوم قولو هوشیار اولدوم، اویاندیم،
 اویاندیم، اورتاندیم، توتوشدوم، یاندیم.
 معنی بازاریندا خیاطا دؤندوم،
 شیرین غزل دونون بیچدیم يارانلار.

گوردونمو؟

یاختی سالار، گئدر ظلمت تونونده،
 منیم صاحب جمالیمی گوردونمو؟
 بهار ایامیندا، هیهات گونونده،

محشر گونونده مینرلر بوراغی.
 حقیقت یولونون شمعی، چراغی،
 علی النقی یه باغیشلا بیزی.
 یقین کؤنول ایله مشتاقام بنده،
 یادینیز ائیلهرم، اولارام زننده.
 آدی گوندن مشهور اولموش جهاندا،
 سن صاحب زمانا باغیشلا بیزی.
 مختوم قولو آیدار: «من خاک پایام،
 اماملار یولوندا جانى فدا یام.
 کمینه بنده یم، گلن گدا یام،
 سن عباس علی یه باغیشلا بیزی.

گلمه دی

کؤچن - قوناق ایله گئتدی عبدالله،
 هامی گندن گلدی، بولار گلمه دی.
 محمد صفا گئتدی کؤمک وئرمگه،
 اوزادانلار گلدی، بولار گلمه دی.
 آناسیندان آیری یاتماز اوغلانلار،
 یارب! کؤرن وارمی بولاردان ائلر؟
 آیلانارلار آیلار، دولانار ایللر،
 آیلار - ایللر گلدی، بولار گلمه دی.
 ساغالدى خستلر، زهر دادانلار.
 حقین آلیب گلدی گونون گودنلر.
 آلتی آلیق کعبه یولون گندنلر،
 حاجی اولوب گلدی، بولار گلمه دی.
 اوزاقدان یاخیندان واریب گلنلر،
 وارمی دؤرد دؤوره دن گؤروب بیلنلر.
 هندستانا بازار گانلیق ائدنلر،
 مالین ساتیب گلدی، بولار گلمه دی.
 مختوم قولو درد ی قویماز یاتماغا،
 اوغرون بیلمز سورا - سورا گنتمگه.
 یثردن جواب چیخماز خبر توتماغا،
 گؤرن بیلن وارمی؟ بولار گلمه دی.

قوشغولار (٦ + ٥)

زلف ايله قاش وکيپريگين، ايجاد و جيم و دال ايميش
من بو حروف شکلی چون جيم ايله دال ايچينده يم
طالع و بخت ييلديزيم کوکب نحسه اوغرا دی
ای شرفيم سعادتيم، گل کی، وبال ايچينده يم
وصلينه گيرمک ايسترم گرچی کی، عيني يم آنين،
مندن آنی کيم آييرا، فکر محال ايچينده يم
سن منيم اولدوغون، شها، دوشمنه ظاهر اولماميش
منکر ايله بو معنيدن قيل ايله قال ايچينده يم
صورت قاش و آلتينا وئردی نسيمي کؤنلانو
من بوسبیدن، ای گونش، بدر و هلال ايچينده يم

وقار نعمت

منی اوزاقدا آرام
بودور با، بورا گئديرم
هله اينديدن آغلاما
بیرآزادان سونرا گئديرم
باشقا دونيا دا يوخ ددهم
دونيا دا داريخير آدام
هارام وار کی هارا گندهم
قبيره گورا گئديرم

قوش تک هاوايا اوچورام
سوروشما نهيه اوچورام
بوغلانيب گؤيه اوچورام
سو اولوب يئره گئديرم

اوردا بير من وار اوزاقدا
آز اؤزونو يئي، آز آغلا
اوردا وطن وار اوزاقدا
گئديرم، اورا گئديرم

من صاحب جماليمي گؤردونمو؟
عنقا صفت دوموب هوديب قالخان قوش،
گئجه سي ديريدير، گوندوزو بي هوش.
نوايي چيغايلى اگنى خرقه پوش،
منيم صاحب جماليمي گؤردونمو؟
قان ائديدير فلک باغريم فراقد،
يار دئييب گزهرم دايم سوراقد.
کعبه اطرافيندا، شامدا، عراقدا،
منيم صاحب جماليمي گؤردونمو؟
عاشيقلار آهيندا، قولزوم دؤرونده،
قبه الاسلامدا، جيحون بحرینده.
سدره صحراسيندا، عيسى شهرينده،
منيم صاحب جماليمي گؤردونمو؟
حضرت علي (ع) ائتگچ عالمه دعوى،
قافدان قافا دوشدو حضرتين ساوى.
يا اقليم يئيه سي احمد يسوى!
منيم صاحب جماليمي گؤردونمو؟
مسکن توتמוש قاراداغين بورونوندا،
على نين ملکونده، عيسى اورنوندا.
يئرين آرخاسيندا، گؤيون قارنيندا،
منيم صاحب جماليمي گؤردونمو؟
مختوم قولو چکر يارين غمینی،
گزيب تاپا بيلمز روى زمینی.
يا آدى جبرائيل حقين امینی،
منيم صاحب جماليمي گؤردونمو؟

عماد الدين نسيمي دن بير غزل

گرچی فراقه دوشموشم، عين وصال ايچينده يم
گل نظر ائيله حاليمه گؤرکی نه حال ايچينده يم
وصل رخون زلالينه سوساديم، اوشته يانيرام
گؤزومه باخ و گؤر نئجه، آب زلال ايچينده يم
نقش خيال صورتين، سانما کی مندن آيری دير
چون بوخيال ونقش ايله نقش وخیال ايچينده يم

طریقه استفاده از شامپو رنگ

انواع رنگ موها را بشناسید

اصولا رنگ موها به سه دسته تقسیم می‌شوند؛ رنگ موهای موقت، رنگ موهای نیمه‌موقت و رنگ موهای دائمی. رنگ موهای دائمی رنگ‌هایی هستند که به طور جداگانه یا همراه با ترکیبات اکسیدان استفاده می‌شوند به این طریق که اول رنگدانه موها با این ترکیبات اکسیدانی بیرون کشیده می‌شوند تا موها همان حالت دکلره را پیدا کنند و بعد از رنگ مو استفاده می‌شود تا روی موی بی‌رنگ شده، رنگ دلخواه فرد ایجاد شود. مهم‌ترین ویژگی رنگ موهای دائم تنوع رنگی بالاست یعنی می‌توان موی تیره را به موهای روشن یا خیلی روشن تبدیل کرد و موهای روشن را هم به تیره تغییر رنگ داد.

چطور مو را رنگ می‌کنند؟

رنگ موهای نیمه‌دائم یا نیمه‌موقت گروه دیگر از رنگ‌ها هستند که میزان نفوذ مولکول‌های آنها نسبت به رنگ‌های دائم در ساقه مو کمتر است، اما به هر صورت کمی نفوذ رنگ در ساقه مو وجود دارد، این نوع رنگ موها نسبت به دائمی‌ها مدت کمتری دوام دارند و با شست‌وشو و حمام‌های روزمره به تدریج رنگ خود را از دست می‌دهند، این نوع رنگ موها به شکل کرم‌ها یا شامپو یا ژل‌های رنگ مو قابل استفاده هستند.

خاصیت رنگ‌دهی این رنگ موهای نیمه‌موقت یا همان شامپو رنگ‌ها تدریجی است یعنی نسبت به رنگ موهای دائمی ضعیف‌تر هستند و با چند بار استفاده به مرور موها را رنگ می‌کنند و با استفاده تدریجی رنگ مورد نظر به دست می‌آید و با قطع استفاده رنگ مو به مرور از بین خواهد رفت و رنگ طبیعی مو دوباره خود را نشان خواهد داد.

تنوع رنگی دارند!

تنوع رنگی در رنگ موهای موقت یا همان شامپو رنگ‌ها نسبت به رنگ‌های دائمی بسیار کمتر است و موهای تیره به راحتی با این رنگ‌ها روشن نمی‌شوند یا موهای خیلی روشن به راحتی با این رنگ‌ها خیلی تیره نمی‌شوند، به عبارت کلی این رنگ‌ها تنها می‌توانند موها را یک یا دو درجه تیره‌تر یا روشن‌تر کنند و قابلیت تغییر رنگ چندانی ندارند.

آیا این رنگ‌ها پایدارند؟

رنگ‌موهای موقت معمولا به شکل شامپو یا اسپری و حالت‌دهنده‌های مو هستند و زمانی استفاده می‌شوند که فرد می‌خواهد تنها برای چند ساعت رنگی موهای خود را عوض کند چرا که این رنگ‌ها با هرگونه رطوبتی مثل باران یا تعریق یا شست‌وشو به راحتی پاک می‌شوند. بیشتر تنوع رنگ این مدل در رنگ‌های فانتزی است و معمولا هم هواداران ورزشی از آن استفاده می‌کنند (dot)

چقدر دوام می‌آورند؟

برخی از شامپو رنگ‌ها حالتی بینابینی رنگ موهای دائم و نیمه‌موقت دارند یعنی دوام طولانی‌تری نسبت به رنگ‌موهای نیمه‌موقت دارند ولی مانند دائمی‌ها هم قوی نیستند. این شامپو رنگ‌ها مولکول‌های ظریفی دارند که به داخل ساقه مو نفوذ می‌کنند و کمی رنگ آنها را تغییر می‌دهند. برای تغییر رنگ موهای تان با این شامپوها، فقط لازم است این شامپوها

را به موهای تان بمالید و با آن موهای تان را شانه کنید. به این ترتیب مواد رنگ‌کننده بین موهای شما پخش می‌شوند. در مرحله آخر باید پنج تا ده دقیقه صبر و سپس موهای تان را آبکشی کنید.

با چند بار شست‌وشو از بین می‌رود

این شامپو رنگ‌ها معمولا با سه تا پنج بار شست‌وشو کم‌رنگ شده و رنگ خود را از دست می‌دهند ولی اگر مجدداً از همان

سالم بخرید به این نکته حتما توجه کنید که برند معتبر را از مکانی مطمئن بخرید.

موخاکستری‌ها، بهترین گزینه‌اند

تولیدکنندگان این شامپوها مصرف این محصولات را بیشتر به خانم‌ها و آقایانی که موهای خاکستری دارند و دوست دارند به تدریج این موهای خاکستری را بپوشانند، توصیه می‌کنند چراکه به موهای روشن بهتر از موهای تیره رنگ می‌دهند. نکته اصلی دیگر در استفاده از این شامپوها این است که اگر فردی موهای خاکستری داشته باشد و نخواهد یک دفعه رنگ آنها را با رنگ مو تغییر دهد تا کسی متوجه این تغییرات نشود، می‌تواند این شامپوها را امتحان کند.

قابل ذکر است موی سفید به دلیل تغییر ساختاری، در برابر پذیرش رنگ مو مقاومت ویژه‌ای نشان می‌دهد و مانع از نفوذ کامل رنگ به داخل تار مو می‌شود. شامپوهای رنگ‌کننده مو، با تمرکز روی این موها می‌توانند ضمن رنگ کردن موی سفید، سلامت موها را هم تضمین کنند، چون اجباری نیست که موها را چند بار با مواد شیمیایی قوی برای پوشش دادن موهای سفید رنگ کنند.

چقدر مجازیم از شامپو رنگ مو استفاده کنیم؟

وقتی موها دکلره می‌شوند و روی موی رنگ شده مجدداً رنگ گذاشته می‌شود، موها بیشتر در معرض خطر قرار می‌گیرند. بنابراین در استفاده از آنها باید محدودیت وجود داشته باشد تا جایی که توصیه می‌شود بعد از رسیدن رنگ مویدلخواه دیگر روی آن رنگ نگذارند و تنها ریشه‌ها را رتوش کنند تا موها یکدست شوند چون به اصطلاح رنگ روی رنگ باعث آسیب بیشتر موها می‌شود. اما در مورد این رنگ موهای نیمه دائم یا همان شامپورنگ‌ها نگرانی خاصی در مورد آسیب به ساقه مو وجود ندارد چرا که مهم‌ترین ماده آسیب‌رسان همان اکسیدان است که در این نوع شامپورنگ‌ها یا وجود ندارد یا بسیار ناچیز است.

شامپو برای نگهداری رنگ استفاده شود، دوام رنگ افزایش می‌یابد بنابراین با یک بار استفاده هم رنگ دلخواه به دست نمی‌آید و به زودی رنگ، با چند بار شست‌وشو از روی مو پاک می‌شود، این شامپو رنگ‌ها چون اکسیدان ندارند و رنگ مو را به صورت دائم و مستمر تغییر نمی‌دهند، مگر اینکه به آنها اکسیدان اضافه شود.

شامپو رنگ‌ها چه خطرهایی دارند؟ اولین خطر این شامپورنگ‌ها این است که نوع قلبی و نامرغوب آنها می‌تواند حساسی به سلامت موها و حتی خود فرد آسیب برساند، مهم‌ترین نگرانی هم در مورد رنگ موهای غیرمجاز وجود فلزات سنگین و سمی همانند سرب است که به راحتی می‌توانند جذب پوست شوند و عوارض خود را به جا بگذارند، اما با فرض اینکه شامپو رنگ‌ها از برندی معتبر تهیه شده باشند که حاوی مواد مجاز است باز هم احتمال حساسیت‌زایی آنها وجود دارد. قبل از مصرف، بروشور این شامپوها را بخوانید و اگر به مواد تشکیل‌دهنده آن حساسیت دارید یا پوست حساسی دارید، با پزشک درباره مصرف این شامپوها مشورت کنید. قابل ذکر است که احتمال حساسیت‌زایی این شامپوها نسبت به رنگ‌موهای دائمی کمتر است چون مدت زمان کمتری با پوست و مو در تماس هستند.

کچل می‌شویم؟ اصولاً باید گفت که رنگ موها باعث ریزش موی غیرعادی نمی‌شوند مگر اینکه به طریق غیرمعمول یا نادرستی استفاده شوند که آن هم ریزش از ریشه موها نیست ریزش ناشی از قطعه قطعه شدن موهاست که به آن در اصطلاح عامیانه سوختن موها می‌گویند؛ به این معنا که موها زبر و شکننده و بسیار بدحالت و آنقدر ضعیف می‌شوند که در نهایت خرد می‌شوند و می‌ریزند. در این رنگ موها چون مواد ملایم‌تری نسبت به رنگ‌های دائمی وجود دارد بنابراین آسیب کمتری به موها می‌رساند و در نتیجه سوختن و ریزش ناشی از خرد شدن موها کمتر احتمال دارد.

انواع گیاهی سالم‌تر است؟

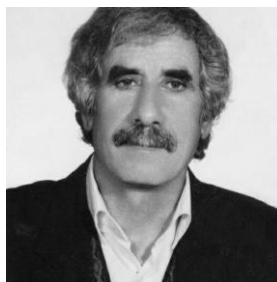
اینکه یک شامپورنگ واقعا گیاهی است یا صرفاً تبلیغی برای فروش است بستگی به برند سازنده دارد یعنی برخی برندها شناخته و غیرمعتبر تنها برای فروش بیشتر ادعای گیاهی بودن می‌کنند، اما به گیاهی بودن برندهای معتبر می‌توان تاحدودی اطمینان کرد، در کل می‌توان گفت شامپو رنگ‌های گیاهی آسیب کمتری به موها وارد می‌کنند و بیشتر توصیه می‌شوند. یادتان باشد اگر می‌خواهید محصولی

شعریمیز - شاعیریمیز
ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ
 توپلائییب گوندرن: بهبود مرادی
 (اٲلچی بی) انزلی شهریندن

امام وئردی سامانی (ایمان)

اوز گٲچمیشی

امام وئردی سامانی (ایمان) ۱۳۲۵ اینجی گونش ایلی
 آذربایجانین قارا داغ بولگه
 سی نین کلیبر شهرینده
 هونرمند بیر عایله ده آنادان
 اولوب اوستاد سامانی نین
 آتا بابا سی عاشیق علی
 آذربایجان تانینمیش آدلیم
 شاعیر اوزانلاریندن

اولوبدور؛ ایمام وئردی ایلك تحصیلی دوققوزجان داوام ائله
 ییب سونرالار بازاردا ایشه دوشمودور؛ شاعیر عومرونون گنج
 چاغلاریندن شاعیر یازماغا باشلائییب گئده گئده
 آذربایجانیمیزین آدلیم و اونودولماز شاعیرلری میرزه علی
 اکبر صابیر و شبیسترلی میرزه موعجوز و اوستاد شهریار و
 بولوت قارا چورلو اثرلرینی دؤنه دؤنه اوخویارکن اؤنلاردان
 بارلاراق اوزوده گوجلوشاعیر یازیب یارادا بیلیمشدیر؛ اوستاد
 شاعیریمیز ایندی عومورونون قوجامان چاغلاریندا یاشاسادا
 قاراداغ ادبی موحیطینده بیر حورمتلی آق ساققال شاعیر
 کیمین قاریشلائییب یاشادیغی شهر کلیبر ادبی بیرلیگی نین
 باشجیسی سایلیر؛

و اوستاد ایندی کیمین اؤز اثرلرینده چاپ اولونموشلاری
 تورکو شاعیر توپلومو اولاراق بیرینجی کیتابی (تولوقوشو) آدلی
 اثریدیر کی ۱۳۸۱ اینجی چاپ اولونوب؛ ایکینجی اثری صمد
 بهرنگی قارا بالیق نثرحیکایه شعیره کؤچوروب ۱۳۸۲ اینجی
 ایلده چاپ ائله میشدیر؛ اوچونجو اثری اوستاد شهریارین اولمز
 پوئماسی اولاراق حیدربابایا سلام شعیرسیرالارینی فارسجا
 منظوم یازیب ۱۳۸۳ اینجی چاپ ائله میشدیر؛ دوردونجو اثری
 سامانی دیوانی آدلی کیتابدیر کی اؤز یازیب یارادیغی شعیرلر
 توپلومو اولاراق ۱۳۸۵ اینجی ایلده چاپ ائله

میشدیر؛ بشینجی اثر (شعیر اوجاغی) آدلی کیتابینی
 ۱۳۹۴ اینجی ایلده چاپدان چیخارتمیشدیر؛ و قارا داغ
 ۱۰۱ شاعیرلریندن (قاراداغ اولدوزلاری) آدلی ۱۳۹۴ اینجی
 چاپ ائله میشدیر؛ و نهایت کی سونجو اثری (تای گؤز
 پیشیک) آدلی اثری دیر کی ۱۳۹۶ اینجی ایلده چاپدان
 چیخاریب ادبی خزینه میزه علاوه ائله میشدیر؛ و اوستادین
 سونجو کیتابی (سامانی قزللری) آدلی کیتابی ایندی چاپ
 اولونماغا حاضرلیق ایشلری آپاریلیر کی یوخون گله جکده
 ایشیق اوزو گوره جک؛ سوزومون سونو اولاراق اوستاد
 شاعیریمیزه شخصی یاشایشیندا ساغ سالاماتلیق و یارادیجی
 عالمینده نایلیتلره آرزیلماق لا سیزینله حالال لاشیب گلن
 پایشلانا هله لیک دئییرم

کوسموشم

محفیلی محصور ائدن سامانه لردن کوسموشم
 اینجی دن مینچ اوینادان ریندانه لردن کوسموشم
 مییکده مئیخانه نی مستانه لر چین باغلایان
 دوغولار تفتیش ائدن بیگانه لردن کوسموشم
 سئوگیلردن سئوگینی عاشیققلاری معشوقه دن
 آل ایله مهجور ائدن افسانه لردن کوسموشم
 عشقه معنا دویمایان عشق ایزلرین یوللانمایان
 «قئیس» لر مجنون ائدن دیوانه لردن کوسموشم
 بولبولو گول وصلینه شمع باشینا پروانه نی
 پارلانیب دؤندرمه یین فرزانه لردن کوسموشم
 محفیلی باغلانديران ظولمت سرالار سالدیران
 جاهيله منظور اولان کاشانه لردن کوسموشم
 آنمایان آیدینلاری داییم قارانیقلار سئون
 نقد ائدیرسیز نظمیمی آیانه لردن کوسموشم
 دیل دینیب دینلنمه سه اؤز صاحیبین جانسیز سانار
 جانلینی جانسیزلادان غمخانه لردن کوسموشم
 دونیادا تورکون دیلین لووحه یونیسکو ثبت ائدیپ
 لووحه مکتب اولمایان ویرانه لردن کوسموشم
 اوچ جهانی ثبت اولان دنیا دیلین دیل سانمایان
 نوظفه سی مین مایه لی مین دانه لردن کوسموشم
 گاه آلا آزقین دانا کورلار ناخیرلار آدینی
 وار ینری «ایمان» دئسه آل دانه لردن کوسموشم

گل‌سین

قووون مئیخانه دن نحسی قویون مستانه لر گل‌سین
آلیشقان شمعین عشقینده یانان پروانه لر گل‌سین
شوم اولدوزدان سوسار بولبول آزار پروانه گول گولمه ز
یانیلدین نحسی محفیلدن دئیین فرزانه لر گل‌سین
پاریندان بلکه پارلانسین سؤنوک ایقبالی اولدوزلار
اوسانمیش یار فراغیندا اولان دیوانه لر گل‌سین
زاریر عشقین کمندینده نه چین زنجیره باغلانمیش
چکین زنجیر پاراملانسین سوزوب جانانه لر گل‌سین
چاتارکن معشوغا عاشیق باخیب ساقی فرح‌نسین
الینده ساغر اوغرانیسین دولو پئیمان لر گل‌سین
ایچیلسین باده باغلانسین یئنیلمه ز عهد ایله پئیمان
جوشوب ایستک کؤنولرده ائله دورده لر گل‌سین
ائل ایلقلارلا هوسلنسین ایشیق کؤنلونده بسلنسین
شافاق ساجسین کده رقاقسین دویان مستانه لرگل‌سین
وطن هر میللتین قییرت شرف نامیسی آنلانمیش
شرفلی بسله ین یوردا نه چین بیگانه لر گل‌سین
«ایمان» ین نظمی آنلانسین ائلیندن قم اوزاقلانسین
ائل ایله باغلیدیر یوردا سئویر سامانه لر گل‌سین

شعر

شاعیرین شعر، عؤمور فصلی نین عیرفان یازی دیر
بولبولون سانکی چیچک، گول آچیران آوازی دیر
اوره بی سؤی یوماغی، تئلری ایلگین قوپوزا
ماهنیلار لا ائلی نین، قایغی قاقیردان سازی دیر
میصره سی، بییتی، ردیف، قافییه، نظمی، هاواسی
سئوگییه وورقون اولان، اینجه سئوینجین نازی دیر
سازدا سؤزلر وار ایسه، شعر ایله کؤنله یاتالی
داهی لر نظمه چکن، واهی لرین چارپازی دیر
مایه سی اینجه لطیف گاه دا ساداق، اوخ لا یایا
سارساغا سونگو چاخان، پارلی شوعالار فازی دیر
شعر آیلدار یاتاغان خالقی اؤیود لرله مودام
یاتاغان یوخسا دوزه، ایری یومورقان مازی دیر
شعیرین ایما لاری تام، شأن شوعوردان بارینیر
شعره بیگانا اولان، اؤلچوده حددین آزی دیر
شاعیر البتده گره ک، قایدا دوواغین تانییا
دئمییه قایدا ندیر، دب ادبیین داریازی دیر
شعره هر جامعه نین، سایقیلی فرهنگی دئمک
درین اوکیانلار تایی، قارشی فرازین رازی دیر
بوخ سا شعر، هانسی هاواکؤوره بی ائلدن قاقیرار

اول سبیدن اوره ین، گول چیچک آچران یازی دیر
شعیرین "ایمان" اوپارین، دنیا داوامیندا دویور
دئیر هر آن قالالی، سانما پوزولقان یازی دیر

میر حسین دلدار بناب

۲- اوز گنجمیشی

متولد بناب مرند ۱۳۴۶ کارشناس ادبیات فارسی کارشناس ارشد
تاریخ عضو پیوسته ی انجمن انسان شناسی ایران
تالیفات؛

عیاران در تاریخ ایران نشر احرار تبریز ۱۳۸۴
بررسی افکار و اندیشه های شیخ اسماعیل تائب نشر راه سبز قم
فرهنگ تطبیقی کنایات دلدار انتشارات صداقت تهران ۱۳۹۱

بایاتی

یاریم یوخدو یاریم وار
شیرین دیلی یاریم وار
یای قیش یارین باغیندا
بیرجوت شیرین ناریم وار.

بایاتی

آلشیدیم کوزوم قالدی
اورکده سوزوم قالدی
یار قوینوندا نار گوردوم
درمه دیم گوزوم قالدی.

بایاتی

گونش کوچدو آی قالدی
اوخ آتیلدی یای قالدی
آیریلیقدان کونلومده
مین لر نیسگیل پای قالدی.

بایاتی

بیر گنجه یم آیلی یام
هایلی یام هاراییلی یام
باغلی قالان دیلرده
قوشمایام گیراییلی یام.

ثریا بخشی (آیلار)

۳- اوز گنجیشی

۱۳۴۳ ایلی یازین سون آیی آذربایجان باغرینا سیغینان مییانا

شهرینده دنیا یاگوز

آچان ثریا بخشی آیلار

تخلوصونده تورک آتا آنا

عایله اته یینده بسله

نرکن آتاسی دمیر یولدا

ایشله دیگینه گۆره ایکی

یاشینا دولمامیش

بیرلیکده عایله سی ایله

ماراغا شهرینه کۆچموش سهند دوراغیندا دؤولت وئرن بیر

اؤده یئرله شرکن یئددی یاشینا قدر اؤرا یاشاییب یئنی دن

دوغما شهری مییانا یا دونوب ایلک و اورتا مکتبی بو شهرده

بیتیرندن سونرا ۱۳۶۰ د زنگانا کۆچورکن ۱۳۷۰ ده شعر

دونیا سینا قاپانیر، آیلارین شعرلری آنا دیلی تورکجه ده قزل

قوشما سربست گرایلی دؤردلوک قالیببده ۱۳۸۴ اینجی ایله

(سنه خاطیر) و (عشق الفباسی) آدیندا ایکی کیتابی چاپ

اولونوب سوز خزینه میزه علاوه اولموشدور

آیلارخانیمین بو ایکی شعر کیتابیندا علاوه شیفاهی

ادبیاتیمیز حاققیندا چالیشمالاری. آذربایجان فولکلورو، آتالار

سؤزو، لایلار، تاپماجالار، ایشلر پئشه لر، ایناملار تحقیقی

علمی بیر اثر اولاراق (سؤزه باخ سؤزه) آدیلا هله لیک

اوستونده چاپ اولونماغا حاضیرلیق ایشلری آپاریلیر؛ اومود

ائدیرم یوخون گله جکده بو دییرلی اثریشیق اوزو گؤرسون

؛البته دئمه لی یم آیلارخانیمین اوچونجو شعر کیتابی دا.

چاپ اولماغا حاضیردیر. آر شاعیره خاتین بو کیتابلاردان

سونرا اوشاقلار اوچون یازدیغی شعر کیتابیندا چاپ ائتمه یه

جان آتیر؛

قزل

حسرت یاراسی هر گئجه-گؤندوز اوره ییمده

بیر-بیر باش آچیب گؤینه دی گؤز-گؤز اوره ییمده

من دن نچه ایل لر قارا بختیم نئجه کوسموش

دؤندردی اوزون دیمه دوشر اؤز اوره ییمده

کیم دن گیللی یم یوخدو یازیم بلکه بئله ایمیش

آرزیم گلینی دای قالا سؤنسوز اوره ییمده

هر درد جانیمین قصدینه گلمیش تانییرمیش

داغلار قذری چکمه گه وار دؤز اؤه ییمده

قیش گلسه سازاق کسسه کولک اولسادا دور گل

بیر پای سن اوچون ساخلامیشام کؤز اؤه ییمده

هاردان هارا گؤز چکدی منی گتدی خیالین

وای-وای نه قدر قالمیش ایمیش سؤز اوره ییمده

بو سئوگینی بو سئودانی بو ایسته گی (آیلار)

قییما توکه نیب قورتارا سن سیز اؤره ییمده

قزل

قایینایب سندن اؤتور جوشدو خیالیم دور گل

یئنی سؤزلر بویونا قوشدو خیالیم دور گل

عشقی باشدان یارادیب آرزو ایله کؤنلومده

اسکی گونلر یادینا دوشدو خیالیم دور گل

نقدر ایلهامی نان بوردا دولوب داشسام دا

ییه سیز اؤو سایاغی بوشدو خیالیم دور گل

گلمه سن دای نه دئییم؟ هانسی زامان گلشنده

باخما یاز باخما پاییز قیشدی خیالیم دور گل

ایندی کی باخمالیسان باخ بو آچیق پنجره دن

بیردن اؤرتور اوزونه ایشدی خیالیم دور گل

سئوه کؤنلوم بئله سی بیلیمیرم آیلار سونرا

خیالین لا هله کی خوشدو خیالیم دور گل

قوشما

یادیندادیر اوره ییمدن بو حسرت

دئدیم گئتمز دئدین گئدر داریخما؟

درده درمان بوزاماندا محبت

دئدیم ائتمز دئدین ائدر داریخما

ووصال دادی شیرین سه ده نه قذر

بوچکدیگیم آجی هیجران غم کدر

بوندان بئله دای آغزیمدان بو زهر

دئدیم گئتمز دئدین گئدر داریخما

یولوم اوسته پاییز دورموش یاخیندا

سئوگی گولو محبتین باغیندا

قونچالانیب بووعد سیز چاغیندا

دئدیم بیتیز دئدین بیتیز داریخما

بوایستک سیز محبتسیر سئوگی یار

بیرگون جانان آلمیش اولسا اختیار

هربرآنی ایله دؤنسه اینتظار
دئدیم اؤتمز دئدین اؤتر داریخما

بیربیرسؤزوم چیخدی اوزه گؤرنجه
سؤوشارکن (آیلار) ایللر هئچ هئچه
مین بیرناغیل دئمک اوچون بیر گنجه
دئدیم یئتمز دئدین یئتمز داریخما

۴- اوز گنجمیشی

استاد ولی سطوتی (آغلاغان)

مرحوم سطوتی در سال
۱۳۳۳ هـ ش در نیر به دنیا
آمد. تحصیلات خود را تا
دوران متوسطه ادامه داد، ولی
به جهت تنگنای مالی خانواده
قادر به ادامه تحصیل نگردید

و با همان مدرک با عنوان کارمند جذب بانک ملی ایران
گردید. اولین شعر خود را درحالی که بیش از نه سال
نداشتند، به زبان فارسی سرودند. علاقه و مطالعه زیاد در
علوم ادبی و قریحه سرشار خدادادی باعث شکوفائی
استعدادهای ذاتی آن مرحوم گردید، به طوری که امروزه به
جرات می توان از ایشان به عنوان غزل سرایی توانمند یاد کرد،
که در سبک کلاسیک طبع آزمایی کرده اند. آن مرحوم دین
بزرگی برگردن تعزیه گردانی نیر دارد و سالهای متمادی با
عنوان کارگردان کارتنظیم اشعار کهنه تعزیه و سر و سامان
دادن به بی نظمی های موجود را بر عهده داشت. از مرحوم
سطوتی فقط یک مجموعه شعر با عنوان «آغلاغانین غزللری»
در زمان حیاتشان منتشر گردید و دیگر آثار او با نام های
ساوالان پوئهماسی، لیلی و مجنون، مخمس لر، و ... در جمع
آثار یادگار مانده از ایشان محفوظ می باشند. مرحوم سطوتی
در سال ۱۳۸۱ هـ ش در حالی که از ناراحتی قلبی رنج
می بردند، پس از درگذشت فرزند جوانشان در یک سانحه
رانندگی، بر اثر سکت قلبی جان به جهان آفرین تسلیم کرده
و در زادگاه خود مدفون گردیدند. از آن مرحوم دو فرزند پسر
و دو فرزند دختر به یادگار مانده است. در زیر نمونه ای از
غزلیات آن مرحوم را می خوانیم.

آذربایجان

شرف آئینه سی سن تورپاغیم آذربایجان

سنیلن دیر گؤز آجیب یومماغیم آذربایجان
بسله دین بیر آنا تک دایمی قوینوندا منی
لای لایینلاندی یاتیب دورماغیم آذربایجان
قلبیون قانی گؤزوندن سوزولر گول یوزوه
گر داشا دیسه منیم دیرناغیم آذربایجان
گوزآچاندان اوجاداغلاردا بیتن گول چیچگون
منیم اولموش ابدی اویلاغیم آذربایجان
سن ظفرلر دوغوب آذرائلینه جان وئردون
قان حنا یاخسادا قاره باغیم آذربایجان
سنی بیگانه لره ساتسا اؤگی لر ساتدی
گؤینه بیر سینده ده چارپاز داغیم آذربایجان
آغلاغان زنده دیر آذرائلی دنیا واریکن
اود آلوو یاغدی ریر آل بایراغیم آذربایجان

خزان ائيله ميشم

لاله نی داغلی گؤروب منده فغان ائيله ميشم
لاله تک بو سارالان چهره نی قان ائيله ميشم
چکمیشم بولبولومون حسرتینی صبحه کیمی
سرو تک قامتیمی گؤر نه کمان ائيله ميشم
وعده وصل وئریسن گنجه لر یاتمامیشام
عشقیوی سانما صداقتلی گمان ائيله ميشم
بو قدر سالما منی چؤلره نامحرم تک
سنی محرم بیلین عقد و نشان ائيله ميشم
گل گؤزلندیرک احیا گنجه سین جوت یاشایاق
هئچ بیلیرسن نچه یای یازی خزان ائيله ميشم
«آغلاغانام» داها هجران اودونا تبایم یوخ
گؤزو یولدا بوجوان عمری تالان ائيله ميشم

روزبه صمدی

۵- اوز گنجمیشی

بنده روزبه صمدی ۱۳۴۶ نجی
ایلین پاییز فصلی نین
گونلرینین بیرینده سولطان
ساوالانین اته یینده یئرلشن یام
یاشیل «تیر» آدیندا بیر
کیچیک شهرده و بیر اکینچی

عائيله سينده دونيايه گؤز آچمیشام. نیر شهرینده بوی آتان
کیمی بورادا ليسانسا قدر تحصیل ائدیپ و بلدییه اداره

چوخ زامانلار دوشونورم ياخشى يامان اوشاغلار
زاواللى قيز

الرينده سيگار ساتير، ساققيز ساتير، بو خيردا قيز
بیر نچه ایل طولوم چکيب کتيرينده ناخیردا قيز
شهرده ده گون گۆرمه يير، تاي توشلاری درس اوخويور
بو گون بوردا، دونن اوردا، نه يازيقدی بو خیردا قيز
چوخ گئجه نی صوبحه قوشور زاواللى قيز خياواندا
چوخ گئجه لر کتيرينده ياتاردی بیر آخوردای قيز
بیر گون ماشين وورماسادا، بوی آتسادا بو شهرده
محو اولاجاق توسولرده، غرق اولاجاق چاخیردا قيز
دده بنکار، نه خسته، کاسييلیغین اوجاغیندا
يانار يانار، سؤنر، اوچار، ايترباتار آخیردا قيز
یوخاریدا یغری یوخدو، آشاغیدا جان وئره جک
بیر گون پولیس راپورت وئره، اولوبدو بیر چوخوردا قيز
زاواللى قيز بوشهرده آز دئیل کی چاره قیلام
منی معصوم باخیشیلا يانديريردا ياخیردا قيز

غریب لاله (امام رضانین اوجامان روحونا)

چوخدا يوللار یوزآغاجدير بيزيم ائودن سیزه جک
منجه یوخ فاصیله ميز، عینالی دان تبریزه جک
جیسمی جانان آیرانمز بو اوزون فاصیله لر
باخمارام یول یوزآغاجدير، بيزيم ائودن سیزه جک
ایسته سن خسته جانیم گونده گلر قوللوغوا
گرچی چوخ یول یئرینیمیر کوجه دن دهلیزه جک
کاش گلیب بنده دوشن جیرانی بیر قورتاراسان
نه قدر آووچو الیندن گۆزه مرجان دوزه جک؟
سنه زهر ایچدیره نین ظولمونه سرحد یوخوموش
باخمیشام تاریخه نمروددان اینان چنگیزه جک
سنی بیر لحظه «غریب لاله» اونوتماز اوره ییم
شیطانین باتلاغینا باتسادا حتی دیزه جک
سن خوراساندا اکیسن گونشین شعله لرین
سنه قورباندى جانیم آلدن آياقدان گۆزه جک
اوره ییم گونده گۆیرچین کیمی سینهمدن اوچور
همی بیزدن سیزه جک، همده کی سیزدن بیزه جک
یغمیشام آوجوما گۆزیاشاریمی تحفه کیمین
بیرده گول دسته سی هۆردوم، لالادان نرگیزه جک
گلمیشم آغلار اوشاق تک سارینام دامنوه
منی قووسون قاپیدان آغلایارام ائومیزه جک

سینین کارمندیم، ائولیم و ایکی اوغلو و بیر قیزیم واردیر و
عیالیمدا معلیم دیر.

۱۰ یاشیمدان شعر یازارام آنادیلیمه چوخ سئودیم
اوچون چوخلو شعرلیم تورکجه دیر، بؤیوک نه مین طبع
شعرى وار ایدی و آنامدا گۆزل ماهنی اوخویاردی و دئمک
اولار شعر یازماق ماراغین اولار منده آرتیردیلا، حکیم
فضولی و میرزا علی اکبر صابر و معجزین شعرلر ایله
اوشاقلیقدان تانیشام و سونرالار شهریار، ساحر و سهندین
شعرلرله طبعیم جلالندی و شعر یازماغا باشلادیم و
«نیراوغلو» تخلص ایله اولارلی امضالادیم. دئمک اولار ایندییه
قدر آشاغیدا قئید ائدیم کیتابلاریم یاییلیبدیر.

۱- سانما کی من اؤله جیم ۲- یالقیز آغاج

۳- نگاهى تازه به عروض در اشعار ترکی

۴- گۆزل نیریم

۵- آیین هۆرکلری

۶- تاریخ و گردشگری شهرستان نیر «آقای یوسف اسماعیلی
نین اشتراکیله»

۷- بیر کاسا سو

و بیر نچه اثریمده مجوزه یوللانیبدیر.

خیاوان اوشاغلاری

منیم بالام، سینین بالان، بوتون انسان اوشاغلاری
شیرین دیر، آجیدیلار، حقین شیطان اوشاغلاری
یانلاریندان سایمازانا سوووشماق چچکلرین
سایمازانا سوووشماقلار سیخار اینان اوشاغلاری
کولک اسیر، شیمشک چاخیر، تک قویماق بوگوللری
قیش دؤندورار، ایستی وورار، بوغار دومان اوشاغلاری
توستوچولر، اویونازلار، چاپوچولار، تۇر قورولار
اژدها تک اووسونلاییب اوتار خوخان، اوشاغلاری
یاواش دانیش عارسیزلارین نشئه لری پوزولماسین
قارینی تۇخلار نه قانیرلار آج دۆلنات اوشاغلاری
قوی شلله نسین روباخوارلار شومینه نین قیراغیندا
دوشونمزله ائیخانلار، چۆلده یاتان اوشاغلاری
چوخلاریمیز بؤیودوکجه هم کار اولدوق، همده کی کؤر
ائیشیمه دیک، گۆرنمه دوک، چوخلو زمان اوشاغلاری
هاردادیلار؟ زندانلاردا؟ پانسیوندا؟ لات خانادا؟
اوره ییمی بتر سیخیر بو خیاوان اوشاغلاری
منیم یازیق اوره ییمه درد چۆکوبدو، شاد اولماز کی

يالانچى سئوگى لره دالدا لاندی ساختا دىلك
بوايرى يوللارا اولموش تاراز گۇروشلىرىمىز

قارانلىغا چيله ييردى سحر باخيشلاريني
گئيىبىدى، آل _ باشيل الوان بياض گۇروشلىرىمىز

گولوشلىرىن اوخويوردو فضولى نين غزلىن
يانىخ كرم هاواسى لا حىجاز گۇروشلىرىمىز

زمانه آيرىليغىن سالىدى اينجىديك آرادا
شكىل ده رىمكه لنىب نازها ناز گۇروشلىرىمىز

دوگونله ننده باخيشلار سما ده " آيتاي " ايچون
اورك سئوينجينه دۇندو كاغاذ گۇروشلىرىمىز .

زينب ممي زاده پريخانى (نازلى خياولى) اوچ شعر

وطن

روحوم تانرى داندی جانيم وطندن
داماردا دولانان قانيم وطندن
عنوانيم، عزز تيم، شانيم وطندن
سئويرم سئوه جم دويمارام هئچ واخ

يارالى اولسامدا يارامدا اودو
درديمه درماندى چارام دا اودو
ائله خان چوبانام سارام دا اودو
اولم بو سئوگى دن جايمارام هئچ
واخت

وطنين هئجىرى، تومروسويام من
گوجلۇ آلايلارى، اردوسويام من
ايندى ايگيدلرين دوغروسويام من
خورباخا ياغيلىر قويمارام هئچ واخ

نازلى يام وورغونام ائل عادتينه
كونول وئرميشم او محبتينه
دوزه رم دونيادا هر موحتينه
اوزگه عنعنه سين سايمارام هئچ واخ

مهناز صابونى (آيتاي)

سنين گونئي باخيشيندان گونه باخان دريرم
سئحيرلى ديل _ دوداغيندان، اينان كى جان دريرم

وبادداشيمدان آجى دويغونو تومارلامادان
غزل بيتن قلميمدن تىكان _ تىكان دريرم

يابان ميناره ده قامچى، ازيرسه آل يارامى
سسسينده دوغمالاشان سئوگى دن اذان دريرم

بولود _ بولود ياغيرام آلنيمين خريطه سينه
اليমে ياز اكيرم سه، سارى خزان دريرم

وسونرا يال _ ياماجيمدا بيتير بنووشه _ لالا
كى زيروه يه قوشولان كۇنلومه دومان دريرم

قارانقولوقلارا چوخ گيزله نيب دى سه كوچه لر
من " آيتاي " ام گئجه دن جانلى _ جانلى دان دريرم .

شيكسته اولدو دونن كى ناماز گۇروشلىرىمىز
بۇلوندو دوغما وطنده آراز گۇروشلىرىمىز

قىشبن سازاق نفسينده قيروو _ قيروو اسيريك
يادينداى او گوزللىكده ياز گۇروشلىرىمىز؟؟

آذربایجان

من آذربایجانام اودلار یوردویام
دونیانین زیروه سی گوتور یاز منی
پوسکوره ن وولکانام، گوجلور اوردیام
اولادیم هئج زامان اونودماز منی

هر آن ایگید لریم سینه گره سی
اوزه ل بیر اورنک دی قوردلار دره سی
منیم له بزه نیب بو یئر کوره سی
قولاق وئر اوخشاسین تئللی ساز منی

تانیمنیش هر یاندا بیر شیرین دیلم
تبریزم، باکی یام، موغانام میلیم
اوتای لی بوتای لی بیر بویوک ائلم
بولسه ده ایکی یه خان آراز منی

نازلی یام یوردوما سئوگی واریمدی
دونیا دا ان بویوک ایفتخاریمدی
بیرجه قبله گاهیم اوز دیاریمدی
اینانما قاندریا او حیجاز منی

منی آختار

کونلوم داریخیر سئوگیلے جانان منے آختار
جانیم اولو او حوسنونه قوربان منی آختار
فرقتدن عزیزیم یئنه باغریم قانا دوندو
قویما بوقدر یاندیرا هیجران منی آختار
گوزلردن اوزاق قالماغا چوخ خسته دی کونلوم
بیر شن باخشین دیر اونا درمان منی آختار
سنسیز گوزلیم هئج جانیمین طاقتی یوخدور
گل تاپسین او جانلانماغا ایمکان منی آختار
چوخداندی "خیابو" شهرینه حسرت چکیرم من
آرخامدی منیم قارلے ساوالان منی آختار
تقدیریمه باخ گورنه اوزاق دوشموشم ائلدن
هر لحظه دوشور یاده "پریخان" منی آختار
یاز موسمے بستاندا ویرار بولبولو جه جه
یایدا باغینین میوه سے الوان منی آختار
قوربت منی سیخدی داها انصافه گل ای گول
قایتار وطنه شوقیله الان منی آختار

کونلوم داریخیر توپراقینین قوخوسونا هر دم
آز قالدی اولو دردیه ویران منی آختار
اصلین تانیسا کیمسه "آنا یوردونو" آتماز
برباد اله دی عومرومو "تهران" منی آختار
من .نازلی یام .عومروم سووشور آه و زار ایچره
باخ دردیم اولوب بیر دولو دیوان منی آختار

مظاهر طهماسب

حیوانلار سئوگی (۱)

حیوانلار سئوگی بعضی
دویغوسال و اینجه اورک
لی انسانلاردا چوخ یوکسک
و سئویندریجی بیر حالدیر

بو دؤورو زماندکی بیر عده غدار انسانلار طرفیندن حیوانلار
قوشلار اینانیلماز دهشتلی ظلم لر اولور اواندا اورک دایانمیر
قلم دورمور .

عمومیتله آذربایجان ادبیاتیندا هم شفاهی (سؤزلو) و هم
کتبی ادبیاتیندا موضوع و مضمونجه حیوانلار، چول
قوشلارینا، چیچک لره و کلی حالدا بوتون طبیعت گؤزلیک
لرینه بویوک سئوگی و ماراغ بسلنیب. شاعیر لر بو گؤزل
منظره نی و بو گوزل یارانمیشیلاری، اووچولاردان و طبیعتین
شلتاق لیقیندان اؤز قلم لرینده قوروماغا و مدافع ائتمگه
چالشیب لار، جغرافیایی نقطه نظردن آذربایجان اؤنملی بیر
یئر اولدوغو و یاز فصلینین گلمه سی طبیعتین اوپانماسی و
گولومسه مه سی و حیوانلارین بو یئرلرده و مهاجر قوشلارین
بو مؤوسومده کوچ ائتمه سینه بو منظره نین یارانماسی
سهند، ساوالان، قارداغ و قافقاز بولگه لرینده طبیعتین بو
گؤزل گورکمی شاعیر لریمیزی وجده گتیریپ و خیال
دونیاسینا آپاریپ دیرلی شعرلر و پویزیالار یازیپ و یارادیملار
و اؤز صنعتلی شعرلرینده اولارین قورونماسینا و ساخلانماسینا
و حیوانلار حقوقونو رعایت ائتمگه تاکید ائدیپ لر و بو یوردون
اعتبارلی و امن اولماسینی و ورغولاییب لار . او جمله دن بیر
آذربایجانین قیزیل قلم شاعیری صمد وکیل اوغلو (وورغون)
بو حاقدا گؤزل دئییب .

سیرا داغلار گئن درلر،
اورک آچان منظره لر،
جئیران قاجار جویور مه لر،

نه چوخدور اويلاغين سنین
 آرانين يايلاغين سنین ▪
 كئچ بو داغدان، بو آراندان،
 آستارادان، لنكراندان
 آفریقا دان، هندوستاندان،
 قوناق گلیر بیزه قوشلار
 ظلم الیندن قورتولموشلار

صمد وورغون

وورغونون شعرینین ایده یا آیدین لیغی، فیکیر سراسر
 لیغی فلسفی گرچک لی بیر میلتن معنوی زنگین لیینی
 گؤستریر بوردا داهی شاعیر آذربایجان چؤلرینین گئیش
 اورک آچان منظره لی سیرا داغلاری، آرانلی یایلاغلی
 اولدوغونا اشاره ائدیپ جیرانا و اونون بالاسی جویوره راحت و
 امنیت لی اولماسینی وورغولایب و بیر داهای بو گؤزل
 یوردلاری دولناماق ایچین داغدان آراندان کئچمه یی
 آذربایجان بولگه لرینده مهاجر و قوناق گلن قوشلاری و نئجه
 ده بو داغلاردا راحت اولدوغلارینی قلمه الیب و بیر اشاره ده
 واردیر قوناق گلیر بیزه قوشلار، ظلم الیندن قورتولموشلار.

یعنی بیزیم یوردلار گلن قوشلارچوخ اوزاق مسافه لردن
 گلیب چوخ چتین لیک لر چکیب آفریقا و یا هندوستان
 کیمی اوزاق یئرلردن اووچولار غدارلار و یا اقلیمین دیشکن
 شرایط لری سبب لریندن بو یوردلار پناه گتیریب لر و بیزه
 قوناق گلیب لر اولنلاری اوولاماق و یا قورخویا سالماق اولماز ▪
 پیامبر اکرم (ص)بیر حدیثده بویورولارکی اگر حیوانلار
 ائتینیز ظولوم باغیشلانسایا چوخلو گناهلارینیز باغیشلانیب
 (میزان الحکمه جلد ۳)بس چوخ آغیر گناهیدیر بو آغیر
 مسئولیت چوخ اونم وئرمک لازمدیر ▪

بورداسا یئری گلمیشکن شاعیر صمد وورغونون جیرانا حصر
 اولونموش دیرلی شعرین خدمتیزه چاتیرام ▪

یئردن آياغینی قوش کیمی اوزوب،

یای کیمی دارتینیپ اوخ کیمی سوزوب

یئنه اؤز سورونو نظاملا دوزوب

باش آلیب گئدیرسن هایانا جئیران؟

ازلدن مئیلینی سالیب چؤلره،

بختینی تاپشردین بیزیم ائلره،

او قارا گؤزلرین دوشدو دیلره،

دیشلرین اوخشاییر مرجانا جئیران ▪

بیر مثل قالمیشدیر آتا-بابادان،
 اوچاردا توراجدیر قاچاردا جئیران ▪
 بیر من دئییلیم حسنونه جئیران،
 شهرتین یایلیب هر یانا جئیران ▪
 سکوتا غرق اولموش اورگیمله من،
 کئچیرم یئنده مغان چؤلوندن،
 یانیندا بالاسی، یانمیش گؤلوندن،
 اییلیب سو ایچیر بیر آنا جئیران ▪

ائله کی سون بهار مین بساط قورور
 کوللاری -کوسلاری بیخیب اوچورور
 سیخناشیب بیر یئره باش باشا دورور
 دوشنده چوغونا، بورانا جئیران ▪

اون آددیم کناردا یاتما ییر تکه،
 گزینیر اویلاغا باش چکه چکه
 گلن قارالتی دیر یوخسا تهلیکه؟
 بیر اؤزونه باخیر بیر اونا جئیران ▪

اوجی انصاف ائله کئچمه بو دوزدن
 او چوللر قیزینی آییروما بیزدن
 قویما آغری کئچه اوریمیزدن
 قییم اؤز قانینا بویانا جئیران
 نه گؤزل یاراشیر موغانا جئیران ▪

صمد وورغون

شاعیر بو شعرده جئیرانین نئجه ده گؤزل اولدوغونو قاچارکن
 قوش تکیان اوچماسی یای اوخو کیمی دارتینیپ سوزمه
 سینی جئیران گؤزلیگین ظریف و قارا گؤزلرین قلمه آلیب و
 باختینی بیزیم چؤلره و بیزیم صحرلار تاپشیرماسین اعلاء
 درجده ایفاده ائدیپ و سکوتا غرق اولموش اورگیمله من،
 هئچ بیر آزار اذیت وئرمه ام جئیرانین اؤزونه و بالاسینا و
 جئیران سوروسونه، و شاعیر شعرینده بیر داهای اووچولار
 یالواررکی بو دوزلردن بو وتلاق و چمن لردن کئچمئیین بلکه
 یورد قیزلارینا اوخشایان جئیرانلار یاشاسین عکس تقدیرده
 اوریمیز بو آغریا دوزه بیلمز ▪

دوزدورکی من بو شعر و سؤز توپلو سونو حیوانلار و قوشلار
 سئوگی نامینه توپلاماغا چالشیرام و بو موضوع تاثیرنده بیر
 نئچه شعرده بو مضموندا یازمیشام بونا باخمیاراکی بویوک

شاعیر لریمیز حیوانلار، قوشلار، آتلار و بوتون یارانمیشلاری بویوک سئوگی یله قلمه الیب لار همده طبیعت، گول چیچک، داغلار، قایالار، شلاله، بنفشه، پاپیز، بولاق، لیلپار قیزل گول، کینک، اصلان، اوچغون و سایر طبیعت ده اولان منظره لری شعره گتیرب و شعرلرینده بیر اوبراز یارادیب لار یئری گلدیکجه اونلاردا اشاره ائدیپ و صحبت آچاغاغام .

آنجاق بو طبیعت دکی انسانلار ین عدالت سیز لیگی قوشلاری وورماق همده مهاجر و بایرام گونلری گلن سیغیرچین قوشلارین اوولاماق اولاری تفنگین ووروب تالان ائتمک نسلینی توکتمک همده یوا قوروب تخم یومورتا فصلیندن آغیلا سیغماز عدالت سیزلیک دیر، بولاق باشیندا قوشلارین پاریلداشماسی کسگین صورت ده آزالماسی جئیرانین هئچ گورونمه مه سی و شاعیر لرین بو حاقدا گؤزل و دیرلی سؤزلری، قویما اؤز قانینا بویانا جئیران، قوشلار داش آتمایین، یارالی قارتال، داش جویور، اوچو برسینده مارالی گوردوم، بو داغدا بیر مارال آغلار اینگیلدر، درده غمه باتان کهلیک ، کیم بالتالی کیم گوله لی، یقین داغلار کوسوب مندن، جئیران ساتلیب قوروخدا، قفسده بولبول... بوسؤزلر منده بویوک تاثیر بوراخدی اوسته وورغولادیغیم کیمی بیر نچه شعرده من یازدیم هم اؤز یازیغیم شعرلری و همده اوسته سادالادیغیم شعر لری خدمتیزه بعضی ایضالارینان چاتیرماقا جهت ائدجم.

قوبونوندا یئر ساخلا بالا جویوره،

قورخورام اۆلدوره داغلار کوله یی .

آغاجلار بیر سنگر اولسونلار دئییه،

قویماسین بیر قوشون تئللی لچه یی .

شئه لر ،دن دن اولسون چکیلین دومان ،

اوچولار دوشمه سین خیالا گومان ،

وورماسین قوشلاری ائتمه سین تالان ،

قلم دیر الیمده قوشون له له یی .

عدالتی یازیر له لک دئییر دیل ،

آهیم ده له ر گویون قاتین بونو بیل .

عادل انسان هارایینی اوخو ذیل ،

نه اۆلدورون نده وورون کله یی .

بو شعرده داغلار التماس ائدیپ و اؤز قوبونوندا جئیرانین

شاعیر لریمیز حیوانلار، قوشلار، آتلار و بوتون یارانمیشلاری بویوک سئوگی یله قلمه الیب لار همده طبیعت، گول چیچک، داغلار، قایالار، شلاله، بنفشه، پاپیز، بولاق، لیلپار قیزل گول، کینک، اصلان، اوچغون و سایر طبیعت ده اولان منظره لری شعره گتیرب و شعرلرینده بیر اوبراز یارادیب لار یئری گلدیکجه اونلاردا اشاره ائدیپ و صحبت آچاغاغام .

آنجاق بو طبیعت دکی انسانلار ین عدالت سیز لیگی قوشلاری وورماق همده مهاجر و بایرام گونلری گلن سیغیرچین قوشلارین اوولاماق اولاری تفنگین ووروب تالان ائتمک نسلینی توکتمک همده یوا قوروب تخم یومورتا فصلیندن آغیلا سیغماز عدالت سیزلیک دیر، بولاق باشیندا قوشلارین پاریلداشماسی کسگین صورت ده آزالماسی جئیرانین هئچ گورونمه مه سی و شاعیر لرین بو حاقدا گؤزل و دیرلی سؤزلری،

قویما اؤز قانینا بویانا جئیران، قوشلار داش آتمایین، یارالی قارتال، داش جویور، اوچو برسینده مارالی گوردوم، بو داغدا بیر مارال آغلار اینگیلدر، درده غمه باتان کهلیک ، کیم بالتالی کیم گوله لی، یقین داغلار کوسوب مندن، جئیران ساتلیب قوروخدا، قفسده بولبول...

بوسؤزلر منده بویوک تاثیر بوراخدی اوسته وورغولادیغیم کیمی بیر نچه شعرده من یازدیم هم اؤز یازیغیم شعرلری و همده اوسته سادالادیغیم شعر لری خدمتیزه بعضی ایضالارینان چاتیرماقا جهت ائدجم.

شاعیر بو شعرده جئیرانین نجه ده گؤزل اولدوغونو قاچارکن قوش تکیان اوچماسی یای اوخو کیمی دارتینیپ سوزمه سینی جئیران گؤزلیگین ظریف و قارا گؤزلرین قلمه آلیب و باختینی بیزیم چؤلره و بیزیم صحرلار تاپشیرماسین اعلاء درجده ایفاده ائدیپ و سکوتا غرق اولموش اورگیمله من، هئچ بیر آزار اذیت وئرمه ام جئیرانین اؤزونه و بالاسینا و جئیران سوروسونه، و شاعیر شعرینده بیر داها اوچولار یالوارکی بو دوزلردن بو وتلاق و چمن لردن کئچمئین بلکه یورد قیزلارینا اوخشیان جئیرانلار یاشاسین عکس تقدیرده اورییمیز بو آغریا دوزه بیلمز .

دوزدورکی من بو شعر و سؤز توپلو سونو حیوانلار و قوشلار سئوگی نامینه توپلاماغا چالشیرام و بو موضوع تاثیرینده بیر نچه شعرده بو مضموندا یازمیشام بونا باخمیاراکی بویوک

اوچو تالان ائتمه یینن،

قالسین نسیل نسیللره .

ای دومانلیقدان یاتان اووچو، فیکرینده اولان او غدارلیغی فیکریندن آت اوو گلجک بو چمنه چؤلر سئوینجک، کؤیچک و یاراشیغلی او جئیران یازین بهارین مژده سینی گتیرجک، قاشلارینی چاتیپ دومانلیقدان یوسویا یاتما وورما اونو قوی اؤز قاشیلا خوش گورونوشیله بزه سین بیزیم چمنی، و مطلق او بردن کئچمه بالاسی تزه ایاق آچمیش، اما بونا باخان یوخ یئنه گوله آچیلدی یئنه ظلمت قوپدو، قیز بیرچک لی مارال وورولدو، یارالی و ناله لی، بو ناله سینه طبیعت آغلادی، چمن لر سوسدو، آغاجلار قاش قاباغین سالادی، آیلار ایللر بو حادثه نی گوره رک کؤوردی، اوتاندی، دیله گلدیب دئدی. وورما اووچو وورما بو چول قیزلارین، آران یاسا باتماسین، داغ ناکام سونسوز قالماسین، انسانین ظالیم لیلی دیلره دوشمسین، قوشلار و دیلسیز حیوانلار اوولانیپ تالان اولماسین، گوله نی چئویر او طرفه ییغیشدیر آتما، مهربان اول قوی چیچک سئوینسین، شالاه اویناسین، قیزیل گول یاخاسینین دویمه سینی آچیب طبیعت سفا وئرسین، کپنکده قاناد وورسون سئوینجک شاد خبری هر یانا یایسین جئیران مارال چمنده اوتلا سین داغدان- داغا، باغدان -باغا قاچسین بالاسینی بو یودسون و نسیل قالسین نسیل لره.

طبیعت سئوگی

اینجدمیک حیوانلاری،

طبیعت یاراشیقیدیر .

اولدورمیک جیرانلاری،

داغا داشا سارماشیقیدیر .

وورما اووچو سن بولاری،

طبیعتین گوزلیدیر .

آلما گوزلو بو قیزلاری،

داغین شعیر غزلیدیر .

قاتار -قاتار قوشلار آشسین،

آینا تکی بولاقلار .

دسته ووروب یاریلداشسین

قوناخشینلار بوتاغلار .

داغ داشیلا سارماشیقیدیر طبیعت ده یاراشیقیدیر اولارین داغ دؤشونده قاچمالاری جئیران، مارال، دوشان، تولکو و یا

بالاسی جویوره پناه وئرمک و اونو طبیعتین داغلارین طوفان و قاسیرقاسیندان آماندا ساخلماق طلب اولونورکی ای اوجا داغلار ای یاشیل قوجامان مئشه لر اولدغونوز کیمی سنگر اولون قوشلار و جئیران بالالارینا اؤز قوینونوزدا پناه وئیرن چون انسانلار طرفدن انصافسیز جاسینا شکارا معروز قالیرلار و بعضی لری یارالی هالدا وورولان یئردن اوچوب اؤز لرینی اوجا آغاجلارین باشینا و بوتاغلارینا پناه آپاریر لار و اورداجا گوله قیرمه سنین نتیجه سینده هلاک اولورلار. شئه لر دن دن اولسون یعنی موضوعه عدالت لی انسانلار طرفیندن شفافیت گتیریلسین حیوانلار حقوقو انسانلار طرفدن دوغرو و دوزگون قورونسون حيله لره یول وئریلمسین دومان چکیلین و هئچ بیر کس بو گؤزل قوشلاری ووروب و وحشی جسینه هلاک ائتمیه جرعت کوستره بیلمسین چونکی قلم قدیم لردن قوشون للگی دیر عدالتی یازیر و حق دئییر حاق دئییلمه لی و قلم سوسمامالیدیر کی طبیعتین قایداسینی پوزان حیوانلار قوشلار ظلم ائدیب و اولارین حقوقونو ایاق آلتینا آتانلارین جزاسینی کسب بیرداها دیلسیز حیوانلاری اولدورمک حوه سینه دوشمسین لر هم طبیعت گؤزل قوشلارلا و چول حیوانلارلا بزه نسین همده حیوانلاردا نسیل لر توکنیب آرادان گئتمسین اوندا آلاهدا بیزدن راضی اولوب اؤز نوروندان و رحمتیندن بیزه کرم ائیلر .

یارالی جیران

دومانلیقدان نه یاتیپ سان،

قاشلارینی نه چاتیپ سان،

اوو گلجک بو چمنه،

آت فیکرینده نه توتوبسان .

قاچسین داغدا گزه - گزه،

خوش گورونوش خوش منظره،

اووچو کئچمه بو بره دن،

ایاق آچمیش جویور تزه .

ای داغلارین قیز مارالی

کئچمه بیزدن سن آرالی،

یئنه ووردو اوچو سنی،

اینگیلدیر چوخ یارالی .

دوشمگینن سن دیلره،

بد آیلار بد ایلره،

کهلېک دسته سی قایادلاردان دسته ووروب هاچا داغدان اوچوشاندا بیر قایالیقدا قاقلداشاندا سانکی طبیعتین صلح نغمه سینی اوخویور یاشاماق مارشین چالیر بس اولاری وورماق اولدورمک انصافدیرمی؟ قوشلارین دسته دسته قاتار قاتار اوچمالاری بولاق باشیندان دسته ووروب پاریلداشمالاری و در حال آغاجین بو تاغلارینا قونمالاری گۆزل و تماشا ائتملی منظره دیر. بؤیوک شهریار حیدر بابا منظومه سینده نه گۆزل دئییر.

حیدر بابا سولی یئرین دوزونده،
بولاق قینر چای چمنین گۆزونده،
بولاغ اوتی، اوزه ر سویون اوزونده
گۆزل قوشلار اوردان گلیب کئچرلر
خلوت لییب بولاغدان سو ایچرلر

حیدر بابا کهلیکلرون اوچاندا
کول دیبینن دوشان قالخیب قاچاندا،
باخچالارین چیچکلنوب آچاندا،
بیزدنده بیر ممکون اولسا یاد ائله
آچیلیمان اورک لری شاد ائله

حیدر بابا قورو گۆلون قازلاری،
گدیک لرین سازاخ چالان سازلاری،
کت - کوشنین پاییزلارل، یازلاری،
بیر سینما پرده سی دیر گۆزومده،
تک اوتوروب سئیر ائدیرم اۆزومده.

گوورچین لر دسته قالخیب اوچالار،
گون ساچاندا، قیزیل پرده آچالار !
قیزیل پرده آچیب، ییغب قاچالار،
گون اوچالیب آرتار داغین جلالی،
طبیعتین جوانلار جلالی .

شهریار

داهی شاعیر محمد حسین شهریارین حیدر بابا پوئماسیندا بویوک لره، وطنه، یوردا، کئچمیشه بویوک سئوگی و محبتینی احساسینی و یوردون خوشبخت لیگینی آرزو ائتییگی کیمین طبیعتین منظره سین اعلاء درجده قلمه الیب داشلی بولاق، قورو گۆلون قازلاری، گوورچین لرین

اوچماسین و بیر قیزیل پرده آچمالارینی، کهلکیق قارا باتماسی، قورو گۆلون قازلاری و بوتون بو منظره شاعیرین خیال دونیاسیندا بیر سینما پرده سینده دونوب و بوتون بولارا دوعا ائدیر، دوعا ائدیرکی داشلی بولاق داش قومونان دولماسین، کهلکیق لر اوچاراق قاقیلداشیب داغلاری بزه سین، قارا باتیب اوریمیزی قان ائلمه سین، بولاغ قایناییب باغچالارا جنت صفاسی وئرسین، و ائلین اتحادی بیرلیگی بیر داشقین سئل کیمی قدرت و قوت تابسین کی دنیا بو منظره یه تماشا ائتسین طبیعت گولسون دورنا قاتار یوردو سلاملا سین و گوورچین قوشلاری قیرمیزی پرده سینی سالایب و دالغاندیریب آزادلیق سئیرینی سمادا جانلاندیرسینلار و شر قوه لر انسان و بوتون یارانمیشلار حیاتیندان چیخیب گئدسین لر.

شاعیرین موحتشم مصراسی گوورچین قوشو حاقدا پیغمبریمیز حضرت محمد (ص) بیر حدیثین یادیم سالیق، پیامبر اسلام بویورولارکی همیشه قیرمیزی گوورچین گۆرمک دن چوخلو لذت آلیرام و ائوینده همیشه ایکی قیرمیزی گوورچین ساخلارمیش و اولاری عزیز سایماقی تاکید ائدی و مستحب بویورولار

ایتلر

ایت عشقین بوراخان عاغیللی ایت باز،
بوتون اۆز کئچمیشین تالادی ایتلر .
وفانین، ایلقارین، بوغازین جیریب،
قانون قانلی کیمی یالادی ایتلر .
یامان ایتیردیله ییبه نین دوزون،
هوروشمک عشولی، اولاشماق اوزون،
«تاوان کئش» کافتارین، «کله» قودوزون،
یانینجا دولانیر، «بالا» دی ایتلر .
بو گئجه غضبدن ایت اولماق گرک،
بو گئجه هیکهکه لی ایت تک کئشیک چک،
بو گئجه ائویزه اوغرو گلجک !
سحر کوچه نیزی سولادی ایتلر .
آی ایتباز نه ایشدی بو یئر اوزونده؟!
ایتلر اولاشسادا نیفرت دوزونده،
آختارسان چوبان وار یئنه گۆزونده _
گۆزو نرگیز، اوزو لالادی ایتلر .

ابوالفضل محمدزاده (ابوالفضل رامین)

بوآلتی گنج اۆلوم حالدا ...

من آلتی گنج تانیبیرام
آمانلارین کسب قضا
من آلتی گنج تانیبیرام
اوزونده توی، ایچی عزا
آلتی گنجی فلک سئچیب
بویلارینا حسرت بیچیب
سئوینجلری یئره کئچیب
کدرلری سؤزه، سازا...
بوآلتی گنج قالب یولدا
بوآلتی گنج اۆلوم حالدا
اوج نقطه (...), فرزانة، یلدا
ابوالفضل، علی ورضا...

ندنسه دیگسیندیم

پاییزی بیر یوخودان اویانارکن
اۆنجه گۆزلریمدن سوزولدون
سونرا سنی پوچورلادیم
و گول آچماق زوروندا قالدیم سونرا
فرق ائتمز؛
یا باهارلی بیر هاوا اولسون
یادا بیر گولله ایله سینم اوسته
قیرمیزی جاسینا آچیلان
جانیم هر نه ییم
باخیشلاریم
گرچک بیر روماندر
تاماملانمیش
آدی سئودا.

موغایات اول
بارماغینی باس قولاغینا
گونش هاوالی
سئودامی
دیکتاتورلار سسلریله

اۆنجه دن اوخلاما
ساده جه بیراز یوخلا.

ایچینه سئز

باجاریقلی بیر آکتور کیمی
آنجا آکتور اولما
باجارسان ایگید اول
و بو تاماملانمیش روماننا
دؤرد هیجالی اولان سئودامیزین
ایکینجی هیجاسینی بیر ار کیمی
سن یاز "ار"
من و سن "آز ار"
بلکه بیر گون بیز اولدوق
و او آن تاماملانیب رومانیمیز
"آز ار بای جان"
اوزامان گۆره سن
هانکی آدی داشییاجاق؟

بهر روز خلفی

سنین گۆزلیوه وورولمادیم کی
گۆزلبینین گیلہ - گیلہ، گیلہله نن
اوزونتولو و یانیقلی ریتیمینه وورولدوم
اوزولمه قاداسی
بیر گون گوئش
سنین گۆزلبیندن پاریلدا یاجاق
باهارین یاساق نغمه سی کیمی

کئشکه او آنا، اۆله بیلهدیم
باهار ریتیم لی بیر شعیرجیک
باخیش لاریم دان سوزولورکن...!

نظامی و غزالی

دکتر مسیح آغا محمدی

کثیفیت مرحله سینه داخیل اولماسی نین گؤستریجیسیینه چئوریلیر. نظامی اؤزو «خوسرو و شیرین» ده بو ضروری و جیدی دؤنوشه ایشاره ائده رک، حتی بیر قدر تأسوفله «مخزن الاسرار» («سیرلر خزینه سی») کیمی خزینه سی اولدوغو حالدا، هامی نین هوس گؤستردیگی «حوسننامه» (عاشیقانه مضمونلو اثر) یازماق «مجبوریتینده» قالدیغینی قئید ائدیر. شاعیر «سوسیال سیفاریشی» نظره آلاراق، دییشیلیمیش ائستتیک ذؤوقله، یئنی معنوی طلباتا گوزشته گئده رک، بئله بیر آددیمی آتیر و بونولا دا فارسدیللی ادبیاتین یئنی اینکیشاف یولونو موغینلشدیریر. بئله لیکن، «سیرلر خزینه سی» و «خوسرو و شیرین» عئینی صنعتکارین بیر-بیری نین آردینجا یازدیغی اثرلر اولسالار دا، اصلینده موختلیف ادبی دؤورله مخصوصدور و همین اثرلرین و عومومیتله، نظامی یارادیجیلیغی نین تحلیلینده بو مهم جهتی نظره آلماق اولماز.

«سیرلر خزینه سی» موغین عنعنه نین یئکونو ایدی و اثرین آراشدیریلماسی دا همین عنعنه کونتکستینده آپاریلمالیدیر. عکس حالدا، ینی اساسلاندیغی عنعنه ندن تجرید اولوندوقدا (تصوف کی، بیزیم نظامیشوناسلیقدا بو جور جهدلر ائدیلمیشدیر) اونون شرح ائتدیگی فلسفی-ائتیک سیستمین آنلاشیلماسی موشکول مسله یه چئوریلیر. بورادا ایلك نؤویه ده، نظامی نین اؤزونون ده یاد ائتدیگی بؤیوک صوفی شاعیری سنای نین (۱۰۴۸-۱۱۴۰) «حدیقه الحقیقت» اثریندن دانیشماق لازیم گلیر. سنای نین گنج نظامیه تاثیر سون درجه گوجلر اولموشدور و بو تاثیر «سیرلر خزینه سی» نده بوتون پارلاقلیغی ایله اؤزونو گؤستریر. بونولا بئله نظامی اؤز راسیونالیزمی ایله سنایدن آیریلیر و ائله بو راسیونالیزم اونو ایمام غزالییه یاخینلاشدیریر. بو یاخینلیغین کونکرت شرحینه کئچمزدن قاباق، غزالی نین شخصییتی باره ده قیسا دا اولسا معلومات وئرمک ضروریدیر.

ایسلام تاریخینده موستثنا رول اوینامیش و «حجت الاسلام» لقبی ایله تانیان ابو حامید محمد ابن محمد الغزالی ۱۰۵۸-جی ایلده خوراسان ماحالی نین توس شهرینده آنادان اولموشدور. او، توسدا، جورجاندا و نیشاپوردا گؤرکملی دین عالیملریندن درس آلمیش، ۱۰۸۵-جی ایلده سلجوق حؤکمداری ملیکشاهین وزیر، مشهور نظام المولکون

نظامی گنجوی یارادیجیلیغی نین بؤیوک موسلمان موتفکیری ایمام ابو حامید محمد غزالی نین (۱۰۵۸-۱۱۱۱) دینی-فلسفی و ائتیک نظرییه سی ایله علاقه سی پربولمیش ایندییه کیمی ایستر آذربایجان نظامیشوناسلیغیندا، ایسترسه ده دنیا شرقشوناسلیغیندا تدقیق اولونامیشدیر، هالبوکی بئله بیر تدقیقات نظامی نین یارادیجیلیق یولو و دنیاگوروشونون تکاملونو ایزله مک باخیمیندان جیدی اهمیته مالیکدیر. بو مسله «نظامی و ایسلام»، «نظامی و صوفیزم» کیمی گئیش موضوعلارین ترکیب حیصه سی کیمی ده علمی آراشدیرمالار طلب ائدیر. دیگر طرفدن، «نظامی و غزالی» موضوعونون اؤزو ده کیفایت قدر گئیشدیر و موختلیف آسپکتلرده تدقیق اولونا بیلر. اودور کی، بورادا یالیز «سیرلر خزینه سی» نین غزالی نین «کیمیایی-سعادت» («خوشبختلیک ایکسیری») اثری ایله موقایسه لی تحلیلینه جهد گؤستره جگیک. فیکریمیزجه، ایکی بؤیوک موتفکیرین فلسفی-ائتیک باخیشلاری آراسینداکی عومومی جهتلر بو نؤقطه ده داها آشکار شکیلده اؤزونو بوروزه وئیریر.

سطحی تانیشلیق بئله، «سیرلر خزینه سی» نین هم ایدئا-فلسفی ایستیقامتینه، هم ده پوئتیک استروکتورونا گؤره، «خمس» یه داخیل اولان دیگر اثرلردن خئیلی فرقلندیگینی موغینلشدیرمه یه ایمکان یارادیر. مثله بوراسیندادیر کی، «سیرلر خزینه سی» نین سونرا نظامی یارادیجیلیغیندا بیر دؤنوش باش وئیریر و بو، بوتؤولوکده فارسدیللی ادبیاتین یئنی

دیگینی سوبوتا یئتمیشیدیر. یعنی غزالی هنج ده موعین سیاسی مقصدی و ایدئولوژی فونکسییانی یئرینه یئتمیرمیردی، او، حقیقتی ایثبات ائدیردی. بو حقیقتسه، موسلمانین آلاها دوغرو گئتدیگی یولدا عاغیلا حیسسین وحدتی نین ضرورلیگیندن عیبارتدیر.

غزالی نین ایره لی سوردویو دینی-اثنیک سیستم سوننه احکاملارینا و صوفی دیرلرینه (و ایدئالینا) اساسلانیردی. بو ایسه، نتیجه اعتباری ایله، کلاسیک ایسلامین دیرچلدیلیمه سی دئمک ایدی. ائله بونا گۆره ده غزالی باشلیجا اثرینی «یحیا علوم الدین» («دین علملری نین دیرچلدیلیمه سی») آدلاندیرمیشدی.

عربجه یازلمیش بو دۆرد جیلدلیک اثرده ایسلامین شرطلندیردیگی دونیادیومو و حیات طرزینی موعین ائدن بوتون پرینسیپ و کاتئقوریالار اطرافلی و اساسلی شرحینی تاپمیشدیر. سونرالار غزالی فارس دلیبنده همین اثرین «کیمیایی-سعادت» آدلانا نیسیتن ساده و موختصر واریانتینی حاضیرلامیش و بو کیتاب اونا بوتون موسلمان دونیاسیندا بؤیوک شؤهرت قازاندیرمیشدیر. «کیمیایی-سعادت» دۆرد بۆلمه دن عیبارت اولدوغو اوچون هم ده «چاهار کتاب» («دۆرد کیتاب») آدی ایله تانییر.

غزالی «کیمیایی-سعادت» ده دۆرد مسله نی (ۆزونو درک ائتمک؛ آلاهی درک ائتمک؛ دونیانی درک ائتمک؛ آخرتی درک ائتمک) موسلمانلیغین دۆرد باشلیجا شرطی کیمی تحلیل و شرح ائدیر. اودور کی، «سیرلر خزینه سی» نین اونولا موقاییسه سینی ده همین دۆرد موضوع اطرافیندا آپارماق مقصده اوغوندور. چونکی بو حالدا نیظامی نین آله، اینسان، دنیا و آخرت حاقیندا گۆروشلری، یعنی «سیرلر خزینه سی» نین اساس پروبلوماتیکاسی دقیق و کونکرئت شرحینی تاپمیش اولار.

غزالی اینسانین وارلیغی و خیصلتی حاقیندا دانیشارکن گۆستریر کی، اینسانین داخیلینده بیر طرفدن حیوان و شیطان خاصیتلری، او بیر طرفدن ایسه ملک صیفتلری توپلانمیشدیر. و اینسانی بو صیفتلردن هانسی نین اونون جؤوه رینی، ماهیتینی تشکیل ائتدیگینی آنلاماغا چاغیریر: «اگر اؤزونو تانیماق ایسته ییرسنسه بیل کی، سنی ایکی شئیدن یارادیلار. بیر بو ظاهیری جسدیر کی، اونا بدن دئییرلر و اونو ظاهیری گۆزله گۆرمک مومکوندور؛ او بیرسی باطنینی معنادیر کی، اونا روح دئییرلر، اورک دئییرلر، جان دئییرلر و اونو داخیلی بسیرتله درک ائتمک اولار، ظاهیری

حیمایه سی آلتیندا موعیلملیک و عالیملیک فعالیتینه باشلامیشدیر. ۱۰۹۱-جی ایله ده نظام الملک اونو باغدادا «نظامیه» مدرسه سینه درس دئمه یه گۆندیریر. غزالی بو نوفذلو تحصیل اوچاغیندا دۆرد ایل درس دئدیکن سونرا احوالیندا جیدی دییشیکلیک باش وئریر. او اؤز یئرینی قارداشینا وئره رک حجه گئدیر، سونرا سوریادا، قدسده، ایسکندرییه ده زاهدلیک حیاتی کئچیریر. محض بو دؤورده غزالی اؤز موکمل دینی-فلسفی و اثنیک سیستمینی یارادیر. سونرا او، وطنینه قاییدیر، اورادا مدرسه و خانگاه آچیب عؤمرونون سونونا قدر گوشه نشین حیاتی یاشاییر. غزالی ۱۱۱۱-جی ایله توسدا وفات ائتمیشدیر.

غزالی نین یاشادیغی ایللر موسلمان دونیاسی نین مورککب و کئشمکئشلی بیر دؤورونه تصادوف ائدیردی. پئیغمبرین وفاتیندان سونرا کئچن عصرلر عرضینده ایسلام داخیلینده موختلیف آخینلار مئیدانا چیخمیشدی و اونلارین هر بیر اؤز تعلیمی نین قورانا داها اوغون اولدوغونو ایدعا ائدیردی. همین جریانلارین موفصل شرحینه وارمادان، ایختیلافلارین عومومی ماهیتینی موقدس کیتابین متنینه حرفی و رمزی یاناشمالار آراسینداکی فرق کیمی سعجییلندیرمک اولار. بیرینجی موقوفده دایانان رسمی احکامچی ایلاهیات موسلمانلیغی ضروری آیینلرین ایجراسینا مونجر ائدیر، موسلمانین آلاها موناسیبتینده قورخو حیسینه اساس یئر آیییردی. قورانین روحونا، پوئتیکاسینا اساسلانان تصووف طرفدارلاری (صوفیلر) ایسه موسلمانین باشلیجا وظیفه سینی و ان یوکسک مقصدینی اونا «بوینونون داماریندان دا یاخین اولان» آلاها بیرباشا اونسیته گیرمکده، میستیک ایدراک واسیطه سیله اونو درک ائتمکده گۆرور و بو اولمادیغی حالدا، ظاهیری آیینلرین ایجراسینی معناسیز ساییردی.

هله گنج یاشلاریندان بو ایختیلافلار اوزرینده جیدی دوشون، «زاهیریلرین» و «باتینیلرین» اثرلرینی دریندن اؤیرن غزالی ایسلام دینی قارشیسیندا تاریخی بیر خیدمت گۆستریدی. علمی ادبیاتدا گئنیش یاییلمیش فیکره گۆره، غزالی نین رولو تصووفو رسمی ایسلام چرچیوه لرینه داخیل ائتمکدن عیبارت اولموشدور. بعضیلری بونو احکامچی ایلاهیاتلا تصووفو باریشدیرماق و یا سوننیلیگی صوفیزم واسیطه سیله یئنیلشدیرمک کیمی قلمه وئریرلر. فیکریمیزجه، غزالی نین بؤیوکلوگو و موستثنا خیدمتی اوندادیر کی، او، قئید اولونان هر ایکی ایستقامتین ایسلامین عومومی روحونا اوغونلوغونو و بیر-بیرینی ایستیتنا ائتمه

«معرفت» صوفی نین آلاها دوغرو یولوندا ائله بیر مرحله دیر کی، بو زامان اونون روحو (اورگی) آلاها سون درجه یاخینلاشیر و اونو درک ائدیر. بونون آردینجا ایسه «حقیقت» - آلاها قوووشما مرحله سی گلیر.

بئله لیکله، نیظامی نین اورگی یوکسک قییمتلندیرمه سی و وصف ائتمه سی نین سببی آیدینلاشیر - اورگی درک ائتمکله اینسان اؤزونو و اورگین کؤمگی ایله آلاهی درک ائدیر.

ماراقلیدیر کی، غزالی کیمی، نیظامی ده بیر نئچه ایصطیلاح (رو، نفس، جان، قلب و س.) ایچریسیندن محض «اورک» («دل») سؤزونو سئچیر و اوندان ایستیفاده ائدیر.

غزالی اینسانین اورگی و بدنی آراسینداکی موناسیبتدن بحث ائدرکن یازیر: «بیل کی، بدن اورگین مملکتیدیر و بو مملکتده اورگین موختلیف قوشونلاری واردیر. اورگی آخرت اوچون یاراتمیشلار، اونون ایشی سعادتینی آختارماقدیر و اونون سعادت آلاهی تعالانی درک ائتمکده دیر. او، آلاهی تعالانین یاراتدیقلارینی دا درک ائدیر کی، بونلارین هامیسی حس دونیاسینا آیددیر. عالمین غریبه لیکلری نین درکینه او، دویغولار واسیطه سیله نایل اولور، بو دویغولار ایسه بده نین سایه سینده مۆوجوددور. بئله لیکله، ایدراک اورگین اووودور، دویغولار اونون تورودور (تله سیدیر)، بدن اونون آتی و تورونون داشیییجیسیدیر. دئمه لی، بدن اونا بونون اوچون لازیمدیر.

بدن سو، تورباق، حرارت و روتوبتدن عیبارتدیر، بونا گۆره ده ضعیفدیر، داخیلدن آجلیق و سوسوزلوقدان، خاریجدن اودون، سویون تاثیریندن، دوشمنلرین، بیرتیجیلارین و س. هوجوموندان محو اولماق تهلوکه سی واردیر. آجلیق و سوسوزلوقدان اونون یئمه یه و ایچمه یه احتیاجی اولور. بونون اوچون او، ایکی قوشونا مۆحتاجدیر: بیرى ظاهرده - ال، آفاق، دیش، آغیز، مده؛ دیگرى باطینده - یئمک و ایچمک ایستگی. خاریجی دوشمنلری دف ائتمک اوچون ده اونون ایکی قوشونا احتیاجی واردیر: بیرى ظاهرده ال، آفاق، سیلاح و س.، دیگرى باطینده غضب و احتیراض کیمی. او، بیر شئیى گۆرمه سه، ایسته مز، دوشمنی گۆرمه سه، دفع ائده بیلمز، بونا گۆره ده اونون دویغولار احتیاجی اولار. دویغولارین بیر قیسمی ظاهرده دیر و اونلار بئش حیسدیر: گۆرمه، ائشیتمه، ایییلمه، دادیلمه و لامیسه. دیگر قیسمی ایسه باطینده دیر، اونلار دا بئشدیر و اونلارین مسکنی بئییندیر: قاوراما قابیلیتی، فیکیرلشمه قابیلیتی، یاددا

گۆزله گۆرمک مومکون دئییل. سنین حقیقتین همین باطینی معنادیر... و بیز اونو اورک آدلاندىراجاغیق. اورگین جؤوهرى بو عالمدن دئییل و بو دونیادا قریبدیر. آلاهی-تعالانی درک ائتمک و اونون یوکسک جامالینی موشاهیده ائتمک اونون خصوصیتیدیر. او، قییمتلی جؤوهردیر و ملکلرین جؤوهرى ایله عئینی جینسندیر، اونون اصل مدنی ایلاهی نین حضورودور، اورادان گلمیشدیر و اورایا دا قاییداجاقدیر. («کیمیایی-سعادت»، بومبئی نشری، ص. ۶-۷).

نیظامی ده اینسانین طبیعتی مثله سینده عئینی مۆوقئده دایانیر و بو موضو اطرافیندا باخیشلارینی «سیرلر خزینه سی» نین اولیندکی «گنجه نین وصفی و اورگی تانیماق (درک ائتمک) حاقیندا صؤحبت»، «بیرینجی خلوت. اورگین تربیه سی»، «ایکینجی خلوت. گنجه عیشرتی» کیمی فصیللرده ایفاده ائدیر. بئله کی، شاعیر گۆسترلین فصیللرین بیرینجیسینده اینسانا موراجیعتله یازیر:

دور شو از راه زنان حواس
راه تو دل داند دل را شناس
عرش پرانی که ز تن رسته اند
شهر جبریل برو بسته اند
و آنکه عنان از دو جهان تا فتند
قوت ز دریوزه دل یا فتند
حسیات یولکه سنلریندن اوزاق اول،
سنین یولونو اورک بیلیر، اورگی تانی!
بدندن آزاد اولوب عرشده اوچانلار
جبرایلین قانادینی اونا (اوره ی) باغلامیشلار.

هر ایکی دونیادان اوز دؤندرلر ده
اورگین صدقه سیندن روزی تاپمیشلار.
(«سیرلر خزینه سی»، علمی-تنقیدی متن. باکی، ۱۹۶۰، ص. ۵۱-۵۲).
اصلینده گۆسترلین «خلوت» لری معناسی «اورک اؤلکه سین» سیاحتدن باشقا بیر شئی دئییلدیر. شاعیر اؤزو ده ایکینجی «خلوت» ین سونوندا بونا ایشاره ائده رک یازیر:

من که از آن شب صفتی کرده ام
آن صفت از معرفتی کرده ام

من او گنجه نی ببر قدر تصویر ائتمیشمسه ده،
(اصلینده بو یوللا معرفتی تصویر ائتمیشم. ص. ۷۹).
بوراداکى «یدراک، درکئتمه، آنلاما» معناسینی وئر
«عرفت» سؤزو مهم صوفی ایصطیلاحلاریندان اولوب
میستیک، تجروبه-دن کنار (ئزوتئریک) بیلگی نظرده توتور.

ساخلاما قابیلیتی، یادا سالما قابیلیتی و تخییول قابیلیتی...
 بوتون بو ظاهیری و باطینی قوشون اورگین فرمانینا تابندیر،
 اورک اونلارین هامیسی نین امیری و پادشاهیدیر» (ص. ۸).
 نیظامی ده غزالی کیمی، اورگی بدن مملکتی نین پادشاهی
 و سولطانی ساییر، بوتون بدن عوضولرینی اونون خیدمتچیسی
 بیلیر. شاعیر «سیرلر خزینه سی» نده اورک اؤلکه سینه
 سفرینی و اونون قوشونونو پوئتیک اوبرازلار واسیطه سیله بئله
 تصویر ائدیر:

حلقه زدم گفت درین وقت کیست
 گفتم اگر بار دهی آدمیست...
 از حرم خاص ترین سرای
 بانگ بر آمد که نظامی در آی...
 بار گهی یافتم افروخته
 چشم بد از دیدن او دوخته.
 هفت خلیفه بیکی خانه در
 هفت حکایت بیک افسانه در
 در نفس آباد دم نیم سوز
 صدر نشین گشته شه نیم روز
 سرخ سواری بادب پیش او
 لعل قبائی ظفر اندیش او
 تلخ جوانی بیزک در شکار
 زیر تر او سیاهی دردخوار
 قصد کمین کرده کمند افکنی
 سیم زره ساخته روئین تنی
 این همه پروانه و دل شمع بود
 جمله پراکنده و دل جمع بود
 من بقناعت شده مهمان دل
 جان بنوا داده به سلطان دل
 چون علم لشکر دل یافتم
 روی خود از عالمیان تافتم
 (اورک) قاپیسی نین حالقاسینی ووردوم.
 دئدی: «بو واخت کیمدیر؟»
 دئدیم: «گر قبول ائتسن، آدامدیر»...
 سارایین ان خصوصی حرمیندن
 سدا گلدی کی: «نظامی، ایچری گل».
 اورادا ایشیقلی بیر سارای گوردوم
 پیس گؤز اوندان اوزاق اولسون!
 یئددی خلیفه بیر اوتاقدا (یلشمیشدی)،
 (ائله بیل) یئددی هئکایه بیر داستاند (جعملشمیشدی).

او یاریمیستی نفس آباد (دییاریندا)
 گونورتا شاهی باشدا اوتورموشدو.
 قیرمیزی بیر آتلی ادبله اونون قارشیسیندا (دایانمیشدی،
 لعل قبالی بیرسی اونون ظفری باره ده دوشونوردو.
 آجیقلی بیر جاوان اوو اوچون گزیشیردی،
 اوندان آشاغیدا خیلت یئین بیر قارا (قول دورموشدو).
 بیر کمنداتان پوسقودا دایانمیشدی،
 بیر تونج بدنلی (پهلوان) گوموشدن زیرئه تاخمیشدی.
 اونلارین هامیسی پروانه، اورک ایسه شام ایدی،
 اونلارین هامیسی داغینیق، اورک ایسه جم ایدی.
 من قناعتله اورگین مئهمانی اولدوم،
 جانیمی اورک سولطانی پئشکش ائتدیم.
 اورک قوشونونون بایراغینی تاپان کیمی
 عالمده کی لردن اوز دؤندردیم. (ص. ۵۵-۵۷).
 بورادا شاعیر اینسانین آغ جییرله آلدیغی نفسله قیزینان و
 «آباد اولان» داخلینی گؤستریر. «باشدا ایلشمیش گونورتا
 شاهی» (گونش) اورکیدیر (روح معناسیندا). اونون خیدمتینده
 دوران داخللی عوضولر ایسه بونلاردیر: قیرمیزی آتلی-اورک؛
 لعل گئیملی عسگر-قارا جییر؛ آجیقلی اووچو-اؤد کیسه
 سی؛ قارا قول-دالاق؛ کمند آتان - معده (اونون کمندی ایسه
 باغیرساقدیر)؛ تونج بدنلی پهلوان-بؤیرک.
 نیظامی و غزالی نین حسلرین اینسان حیاتینداکی رولو باره
 ده باخیشلاری دا اولدوقجا یاخیندیر.
 غزالی «کیمیایی-سعادت» ده یازیر کی، اینسان محض
 اورگی (روحو) اولدوغو اوچون دیگر جانلیلاردان اوستوندور. بو
 مثله نی نیظامی ده «سیرلر خزینه سی» نین بیرینجی
 («آدمین یارادیلماسی حاقیندا»، آلتینجی («وارلیغین
 اعتباری حاقیندا») و یئددینجی («اینسانین دیگر
 جانلیلاردان اوستونلوگو حاقیندا») مقالترینده ایره لی سورور.
 نیظامیه گؤره، اینسان بو یوکسک مقامینا لاییق اولمالی، اوره
 یه بنده لیک ائتمه لی، اورگین آردینجا گئتمه لیدیر، چونکی
 یالنیز اورک آلاها دوغرو یولو اینسانا گؤسترمه یه قادیردیر.
 اونا گؤره اینسانین باشلیجا وظیفه سی اورک حاقیقیتینی
 درک ائتمکدن عیبارتدیر. بیرینجی مقالته شاعیر اینسانا
 موراجیعتله دئییر:
 پیک دلی پیرو شیطان مباح
 شیر امیری سگ دربان مباح
 سن اورگین قاسیدیس، شیطانین آردینجا گئتمه،
 سن امیرین شیرینسن، گؤزتچی نین ایتی اولما! (ص. ۸۳).

او، آلتینجی مقالته یئنه بو مسله نین اوزرینه قاییدیپ یازیر:

نیست جهان را چو تو همخانه ای

مرغ زمین را ز تو به دانه ای

آنکه اساس تو برین گل نهاد

کعبه جان در حرم دل نهاد

نقش قبول از دل روشن پذیر

گرد گلیم سیه تن مگیر...

تن که بود ریزش مشتی گل است

هم دل و هم دل که سخن در دل است

بنده دل باش که سلطان شوی

خوجه عقل و ملک جان شوی

دونیانین سندن یاخشی کیرکشی یوخدور،

یغر قوشونون سندن یاخشی دنی یوخدور...

سنین بونؤوره نی بو تورپاقلا قویان (تانری)

جانین کعبه سینی اورگین ساراییندا دوزلدیب.

قبول ناخیشینی ایشیقلی اورکدن آل،

بده نین قارا (چیرکلی) کیلیمی نین توزونو آلم.

بدن دئدیگین بیر اوووج تورپاغین تۆکونتوسودور،

یالنیز اورک، یئنه ده اورک، چونکی سؤز اورکده دیر.

قلبین قولو اول کی، سولطان اولاسان،

عاغلین آغاسی، جانین پادشاهی اولاسان. (ص. ۱۲۳-۱۲۴).

اورگین حاقیقیتینی درک ائتمگین یولو، نیظامیه گؤره،

ریاضیات و موجهیده، یعنی نفسی جیلوولاماق، ائهتیراسلاری

ترک ائتمک، خلوت و تجرید یولودور. شاعیر بو باره ده

فیکیرلرینی «سیرلر خزینه سی» نین اون اوچونجو («دونوی

علاقه لردن ال اوزمک هاققیندا»، اون دؤردونجو («قفلتین

مذمتی حاققیندا» و اون یئددینجی («پرستیش و تجرید

حاققیندا» مقالترینده آیدین شکیلده بیان ائتمیشدیر.

یئددینجی مقالته اوخویوروق:

قدر دل و پایه جان یافتن

جز بریاضت نتوان یافتن

سیم طبایع بریاضت سپار

زر طبیعت بریاضت شمار

تا ز ریاضت بمقامی رسی

کت بکسی در کشد این ناکسی

اورگین قدرینی و جانین روتبه سینی

یالنیز ریاضت واسیطه سیله درک ائتمک اولار.

اونسورلرین گوموشونو ریاضته تاپشیر کی،

ریاضات اونو طبیعی قیزیلا چئویرسین.

ریاضیات یولو ایله (یوکسک) بیر مقاما چاتارسان، (ص. ۱۳۴).

و سن ناکسلیکدن کسلییه (اینسانلیق درجه سین) اوجالارسان.

غزالی ده ریاضات و موجهیدنی اورگی درک ائتمگین

باشلیجا واسیطه سی ساییر و علاوه ائدیر کی، بو یوللا

اینسان اؤزونو تانیییر. بو ایسه آلاهی تانیماغین آچاریدیر.

نیظامی نین فیکیرلری اونون بو سؤزلری ایله نئجه ده

سسلشیر: «بیل کی، اینسانی اوین خاطیرینه و بوش-بوشونا

یاراتمایبلار. عکسینه، اونون ایشی بؤیوکدور... اونون قلبی

(بدنی) تورپاق و آچاق اولسا دا، اونون روحونون ماهیتی

اولوی و ایلاهدیر. اونون جؤوهری اولده حیوانی، یرتیجی و

شئیانی صیفتلرله قاریشدیریلیب یوغرولوبسا دا، موجهیده

پوتاسینا قویوب (رعیتسن)، قاریشیقلاردان تمیزلنر و ایلاهی

حضوروروندا دورماغا لاییق اولار... بو لاییقلیک ملکلره

مخصوصدور و اینسانین کامیللیگی نین ان یوکسک درجه

سیدیر» (ص. ۳).

گؤرونویو کیمی، هر یکی موتفککیر عئینی فیکری تخمین

عئینی موقاییسه و اوبرازلار واسیطه سیله ایفاده ائدیر.

غزالییه گؤره، اینسان اؤزونو درک ائدرسه، «اللاهی

صیفتلریندن اوچو مطلق اونا عیان اولار. بیرینجیسی بودور

کی، او، (الله) قادیری-مطلقدیر، نؤقسان و عاجیزلیک اونون

قودرتینه یول تاپا بیلمز. ایکینجیسی بودور کی، او، علمی

(سونسوز) دریا اولان بیر عالمیدیر. اوچونجوسو بودور کی،

اونون بنده لرینه لوتفو، مرحمتی و سخاوتی نهایتسیدیر» (ص. ۲۱).

نیظامی ده «سیرلر خزینه سی» نین اولینده کی

موناجاتلاردا ایلاهی صیفتلر ایچریسیندن خصوصن بو اوچ

صیفتی، ینی آلاهی قودرتینی، علم و حکیمتینی، مرحمت

و سخاوتینی مدح ائدیر:

اول و آخر بوجود و صفات

هست کن و نیست کن کاینات ...

پرورش آموختگان ازل

مشکل این حرف نکردند حل

کز ازلش علم چه دریاست این...

تا ابدش ملک چه صراست این

تا کرمش در تتق نور بود

خار ز گل نی زشکر دور بود

چونکه بجودش کرم آباد شد

جان تو از عهد کی آید برون...
 توشه ز دین بر که عمارت کم است
 آب ز چشم آر که ره بی نم است
 (اولدن) عهدینیز بئله اولوب کی، بو دار (منزیده)
 اورگین سیخیلاجاق و یئنه (دایمی) یئرینه قاییداجاقسان.
 ایندی اگر ایلاهی ایله عهدینی پوزسان،
 سنین جانین بو ایشین عؤدهه سیندن نجه گله جک؟
 آزوقه نی دیندن بیغ کی، (دونیا) آبادلیق آزدیر،
 سویو گوزوندن چیغار کی، (گتدیگین) یول قوراقلیقدیر. (ص. ۱۷۱-۱۷۲).
 نیظامیه گوره، اینسانین دونیاداکی حیاتی ائله اولمالیدیر
 کی، اینسان اونونلا ویدالاشاندا تشویشه دوشمه سین و
 سفرین سونوندا اؤزونو الیبوش گورمه سین. بونون اساس
 شرطی ایسه یاخشی ایشلر گورمک و بد عمللردن
 چکینمکدیر:

صورت اگر نیک و اگر بد بری
 آن تو آن است که با خود بری
 قلب مشو تا نشوی وقت کار
 هم ز خود و هم ز خدا شرمسار
 ایستر گوزل، ایستر چیرکین صورتله گتسن ده،
 سنه قالان اؤزونله آپاردیغین اولاجاق...
 ساختا اولما کی، لازیم گلن واختدا
 هم اؤزوندن، هم ده تانریدان اوتانمایاسان (ص. ۲۳۲).
 قئید اولونان جهتلر نیظامی ایله ایمام غزالی فلسفه سی
 آراسیندا علاقه و یاخینلیغی آشکارا چیخارماقلا یاناشی،
 بؤیوک شاعیریمیزین یارادیجیلیغی نین ایسلام مدنیتی
 کونتکستینده آراشدیریلماسی نین ضرورلیگینی بیر داها
 سوبوت اندیر. نیظامی یارادیجیلیغی موسلمان شرقی بدیعی-
 ائستتیک و فلسفی فیکیر تاریخینده یالیز یئنی مرحله نین
 باشلانغیجی دئییلدی، هم ده موعین مرحله نین یئکونو
 ایدی بو دیالکتیکانی نظره آلمادان و اونون سیستملی
 شرحینی وئرمه دن نیظامی ایرثی نین ائپوخال اهمیتی نین
 میقیاسی باره ده دوغلون تصور الده ائتمک مومکون
 دئییلدیر.

بند وجود از عدم آزاد شد
 ووجود و صیقلیری ازه لی و ابیدیر،
 کایناتی وار ائدن و یوخ ائندیر...
 ازلدن تربیه آلمیش کسلر (بئله)
 بو موشکول مثله نی حلل ائده بیلمه دیلر کی،
 اونون ازه لی علمی نه (سونسوز) دریا ایمیش.
 اونون ابدی مولکو نه (نهایتسیز) صحرا ایمیش...
 نه قدر کی، اونون کرامتی نور پرده سینده ایدی،
 تیکان گولدن، قامیش شکردن اوزاق ایدی.
 ائله کی، اونون سخاوتی ایله کرامت آباد اولدو،
 وارلیق یوخلوق بوخووندان آزاد اولدو. (ص. ۱-۲).
 ایسلام مدنیتی نین بو ایکی بؤیوک نوماینده سی نین دونیا
 و آخرت حاقیندا گوروشلری آراسیندا دا بؤیوک یاخینلیق
 گورونور. غزالی بو مثله دن بحث اندرکن یازیر: «بیل کی،
 دنیا دین یولونون منزیللریندن بیریدیر و موسافیرلرین اوجا
 تانری نین حضورنا کئچیب گئتمه سی اوچون بیر کورپو،
 موسافیرلرین اؤز آزوقه لرینی آلماسیندان اؤترو یولدا
 آچیلیمیش بیر بازاردیر. دنیا و آخرت ایکی حالدير؛ اولومدن
 اولکی حالا دنیا، اولومدن سونراکی حالا آخرت دئیرلر.
 دونیادان مقصد آخرته حاضیرلاشماقدیر، بئله کی، اینسانی
 یارادیلیشین اولینده ساده و ناقیض یاراتمیشلار، لاکین او،
 کامیللشه و ملک صیقلیری کسب ائده بیلر و بونونلا دا ایلاهی
 نین حضورنا لایق اولار...» (ص. ۳۵-۳۶).

نیظامی ده دنیا و آخرت مثله سینده تخمین عئینی
 مؤوقنده دایانیر و شاعیرین همین مؤوقعی آچیقلايان
 فیکیرلری «سیرلر خزینه سی» نین اون بیرینجی («دونیانین
 وفاسیزلیغی حاقیندا»)، اون ایکینجی («بو تورپاق منزیلله
 ویدالاشماق حاقیندا») و اون دوققوزونجو («آخرتی
 قارشیلماق حاقیندا») مقالترینده اؤز عکسینی تاپمیشدیر.
 آشاغیداکی بئیتلر نیظامی نین بو مسله نی نجه قویوب حلل
 ائتمه سینی باشا دوشمک اوچون یاخشی میثال اولار بیلر:

راه تو دور آمد و منزل دراز
 برگ ره و توشه منزل بساز
 سنین یولون اوزاق، منزیلین اوزوندور،
 یول احتیاطینی گور و منزله آذوقه سینی حاضیرلا. (ص. ۱۶۴).
 و یاخود:

عهد چنان شد که درین تنگنای
 تنگدل آبی و شوی باز جای
 گر شکنی عهد الهی کنون

سوسال شبکه لردن در لمة لر

هوشنگ عطاپور - یول پرس: اخیراً یکی از جراید اصلاح طلب، «پیش نویس طرح آموزش زبان و ادبیات اقوام» را تهدیدی به امنیت ملی دانسته و در ردّ آموزش زبان و ادبیات اقوام ایرانی و نفی مفاد اصل ۱۵ قانون اساسی مطالب غیر علمی نگاشته بود که این مطلب از دو وجه و نظر، مورد انتقاد قرار گرفت. یک وجه انتقاد، تضاد ذاتی چنین رویکردی با اصول، مبانی و مرام اصلاح طلبی است؛ وجه دوم انتقاد، به ماهیت چنین رویکردی از جنبه مخالفت با حقوق اساسی و شهروندی اقوام ایرانی بر می گردد.

البته ناگفته نماند که چند جریده ی مهم اصلاح طلب نیز بنا به رویکرد خاص خود در سال گذشته رفتار رسانه ای مشابهی با حقوق اقوام داشته و مورد نقد فعالین مدنی اقوام قرار گرفته اند.

بحث اساسی در این جا هم از منظر اصلاح طلبی، امنیت ملی و حقوق شهروندی است. شاید مهمترین موضوع، «نسبت حقوق اقوام و امنیت ملی» باشد!

آیا می توان به بهانه تهدید امنیت ملی، حقوق اساسی و شهروندی ایرانیان را تحدید نمود؟ آیا مطالبه تدریس زبان و ادبیات قومی برخلاف مفاد قانون اساسی و حقوق شهروندی است؟ آیا به دلیل یا بهانه حفظ امنیت ملی می توان به مرگ خاموش زبان و ادبیات اقوام ایرانی حکم صادر کرد؟ آیا اصلاح طلبی به معنای اجرای بدون تنازل قانون اساسی و احقاق حقوق شهروندی و مدنی ایرانیان نیست؟

قاعدتا، اگر شهروند مسوول، روشنفکر متعهد و مسلمان واقعی باشیم؛ این سوالات جوابشان مشخص و بلامنازع است. تدریس ادبیات و زبان اقوام، هم قانونی است، هم حقوق شهروندی است و هم جزو مرام اصلاح طلبی است.

اتفاقا اکثریت قریب به اتفاق فعالین مدنی اقوام با تنفس در فضای اصلاح طلبی، توانستند این مطالبات خود را بر مبنای اصل قانونگرایی اصلاحات مطرح بکنند. واقعیت تلخ آن است که مخالفین حفظ و دوام تکثر فرهنگی ایران و جریان های انحصار طلب فرهنگی و سیاسی، به عناوین و القابی که فعالین مدنی را می نامند؛ خودشان نیز همان رفتار را دارند و با امنیتی کردن فضای فرهنگی و برچسب زدن به مطالبه گران این حق قانونی، در تلاش هستند مانع تحقق یکی از اصول مهم قانون اساسی (اصل ۱۵) بشوند.

اما نمی شود رفتار متناقض و سیاست دوگانه ای با اصول و مفاد قانون اساسی داشت! نمی شود با تناقض در رفتار هم تمامیت خواه بود هم اصلاح طلب؟ نمی شود منتقد عدم اجرای اصل ۵۹ قانون اساسی (همه پرسی) بود و در همان لحظه مخالف

امیدواریم هر فرد و نهادی، دلسوز واقعی عظمت و بزرگی ایران است، مسائل ایران را نه از نگاه قومی، زبانی، دینی و مذهبی، بلکه بر پایه راهبرد بلند مدت وحدت، تمامیت ارضی، همگرایی فرهنگی، تکریم و احترام به حقوق افراد و جمعیت ها بررسی و پیشنهاد بدهد. هر نوع نگاه احساسی و خرد به مقولات مهمی چون حقوق اساسی و شهروندی در دنیای توسعه یافته کنونی و روند رو به رشد مردمسالاری در جوامع فعلی، می تواند به تهدیدی علیه منافع ملی منجر شود.

خوشبختانه مبانی خدشه ناپذیر دینی نظام، به ما این درس را داده است که همچنان بهترین نسخه برای حفظ اقتدار ایران و تحکیم همبستگی ملی، استقرار و تداوم مردمسالاری دینی است.

نوروز منمدا ف نخست وزیر آذربایجان شد

بر اساس قوانین جمهوری آذربایجان، نخست وزیر مسئول نظارت و هماهنگی امور اقتصادی دولت است، انتصاب وزیران و تشکیل کابینه نیز از اختیارات رئیس جمهوری است که بدون اخذ رای اعتماد از مجلس و با احکام جداگانه و به تدریج از سوی وی منصوب می شوند.

پس از رئیس جمهوری، بالاترین مقام دولتی در این کشور، معاون اول رئیس جمهوری است که در حال

اجرای اصل ۱۵ قانون اساسی گردید؟ این تناقض گویی ها با مرام اصلاح طلبی جمع نمی شود و اگر یک نشریه اصولگرایی چنین رفتاری را داشت، نقدی وارد نبود، ولی جریان اصلاحات اصول و مبانی مردمسالارانه ی خود را دارد که باید هر کسی، خود را اصلاح طلب می نامد؛ آن اصول و مبانی را رعایت نکند و الا می شود منافق!

اما اولاً حق نمایندگان مردم در مجلس شورای اسلامی است که در پاسخ به مطالبات شهروندان طرح هایی را تهیه و در نوبت رسیدگی قرار دهند، در ثانی، اجرای این اصل نه تنها تضادی با امنیت ملی ندارد، بلکه با رفع تبعیض فرهنگی و مدنی و تقویت مبانی بنیادین هویت ملی واقعی - نه دستوری و فرضی (نظریه ایرانشهری) - به وحدت و انسجام ملی ایران بزرگ منجر می شود.

ایران همیشه کشوری متکثر بوده و مهد اقوام با گویش ها و زبان های مختلف بوده است؛ حتی قبل از رسمیت اداری و دیوانی زبان فاخر فارسی معیار کنونی، ایرانی، اسلامیت، تمدن و جغرافیای مشترک بیش از زبان مشترک عامل انسجام ملی بوده است. حتی فردوسی بزرگ هم، ایران عصر خود را ترکیبی از ترک، ایرانی و تازی و نسل ادغام یافته آنها می دانست. برخلاف سقف کوتاه تفکر برخی افراد خود شیفته، ایران فرهنگی نه بر مبنای زبان مشترک، بلکه بر شالوده تاریخ و نیای مشترک در گذشته شکل گرفت و دوام یافت؛ اگر امروز نتوانسته ایم جغرافیایی ایران فرهنگی را از نفوذ رقبای خود باز پس بگیریم، تسلط همین نگاه خود شیفته دگر گریز بوده است.

اتفاقاً رویکردهای تحقیر آمیز به اقوام ایرانی می تواند در سایه تدبیر اشتباه برخی نهادها، سازمان ها و رفتار تحریک آمیز رسانه ها، به نارضایتی اقوام و شکاف دولت - ملت منجر شود.

ما و بسیاری دیگر توقع داشتیم نحوه مقابله با این خطرات پیش روی ترکیه و دیگر کشورهای منطقه و سیاست منطقه ای است که اردوغان می تواند در مرحله آینده دنبال کند. نقشه آمریکا که هدف از آن چندپارچگی و ایجاد کشورهای جدید بر اساس نژاد و طائفه گرایی است امروز آغاز نشده بلکه هفت سال پیش آغاز شده است و خود ترکیه و بسیاری از کشورهای عربی در نتیجه سوء تفاهم یا فشارهای آمریکا در آن مشارکت کردند و آنچه امروز در سوریه و عراق رخ می دهد، ترجمه عملی این نقشه آمریکایی هاست.

رای الیوم می نویسد: آمریکا و دیگر کشورهای غربی بویژه فرانسه و انگلیس بر این باورند که طرح تغییر مرزهای کشورهای منطقه می تواند از طریق تجزیه از داخل و برپایی کشورهای متخاصم در چارچوب یک دولت مرکزی شکننده و صوری سه کشور منطقه ای اصلی (ترکیه، عراق و سوریه) را از بین ببرد که این به منفعت اسرائیل و حفظ وجود آن به عنوان یک قدرت منطقه ای است.

این رسانه عرب زبان ادامه می دهد: حمله سه جانبه به عراق موفق شد این کشور را به سه بخش شیعی، سنی و کردی تقسیم کند و آمریکا در حال حاضر سعی دارد این سناریو را در سوریه تکرار و آن را به سه بخش کردی در شمال، شمری در شرق فرات و حورانی در جنوب غربی تقسیم کند و ترکیه در مرحله سوم و پایانی این نقشه قرار دارد.

رای الیوم می افزاید: ترکیه به تنهایی توان مقابله با نقشه آمریکا برای تغییر مرزهای منطقه و ترسیم نقشه های جدید را ندارد مگر با همکاری همسایگان سوری و عراقی خود در چارچوب یک راهبرد مستحکم. اما متأسفانه ترکیه این کار را نمی کند بلکه یک روز در زمین آمریکا بازی می کند و روز دیگر در زمین روسیه و متحدانش. از طرفی با صدور بیانییه از تجاوز سه جانبه به سوریه اعلام حمایت می کند.

حاضر ، 'مهربان علی او' همسرالهام علی اف این پست را در اختیار دارد.

بر اساس قانون اساسی ، رئیس جمهوری آذربایجان اگر نتواند به اختیارات خود عمل کند، معاون اول عهده دار مسئولیت می شود، چنانچه معاون اول رئیس جمهوری هم قادر به اجرای اختیارات نباشد ، اختیارات رئیس جمهوری به نخست وزیر واگذار می شود. در قانون اساسی اختیارات خاص برای نخست وزیر در نظر گرفته نشده است.

تجزیه ترکیه در سومین مرحله از

طرح آمریکا قرار دارد

یک رسانه عرب زبان نوشت که طرح تجزیه کشورهای منطقه از سوی آمریکا وارد مرحله دوم شده است و پس از سوریه، تجزیه ترکیه کلید خواهد خورد.

به گزارش یولپرس به نقل از مهر، پایگاه فرامنطقه ای «رای الیوم» در مطلبی آورده است: رجب طیب اردوغان رئیس جمهور ترکیه در سخنان روز جمعه خود هشدار داد که ایالات متحده آمریکا با حمایت از گروه های تروریستی کرد در شمال سوریه امنیت ملی ترکیه را تهدید می کند. وی همچنین از تلاش هایی برای اجرای

طرحی که هدف از آن تغییر مرزهای منطقه بوده و از عراق و سوریه آغاز شده است و بار سنگینی را بر دوش ترکیه قرار خواهد داد، خبر داد.

این رسانه می افزاید: چیز جدیدی در این هشدارهای رئیس جمهور ترکیه نیست. چیزی که

مادری آنها برخورد حذفی صورت گیرد؟ مسئله دوم در بعد اخلاقی، گوهر اخلاق در این است که درد و رنج غیر لازم به کسی یا گروهی وارد نکنیم. محروم کردن انسان‌ها از کاربرد زبان مادری یعنی تحمیل یک درد و رنج مضاعف و غیرلازم بر آنها. نکته سوم، اینکه کاربرد زبان مادری تحت کدام عنوان و محمول غیراخلاقی (مثلاً دروغ گفتن) منع می‌شود؟ بعد چهارم مربوط به اخلاقیات جهان‌روا یا جهان‌شمول می‌شود. این اخلاقیات در هیچ مرام و مکتبی منع آموزش زبان مادری را روا نمی‌دارند.

یول پرس - مهدی میابلی: روزنامه قانون اخیراً در مطلبی با عنوان «آموزش شکاف قومیتی!» به مطالبه نمایندگان و مردم غیرفارسی زبان در راستای آموزش زبان مادری اعتراض کرده است. مایه نظری استدلال نویسنده هم این است که آموزش زبان مادری یک حق نیست و در چارچوب آزادی‌ها قرار دارد و هیچ تکلیفی بر عهده دولت در این خصوص نیست بنابراین تهیه طرح اجرایی شدن اصل ۱۵ قانون اساسی و آموزش به زبان مادری خلاف قانون و ناصواب است! پاسخ این استدلال خام و نپخته را از زبان مصطفی ملکیان یکی از اعظم فلسفه و اخلاق بخوانید که مشروح گفتگوش در کتاب «پایان تک زبانی» اصغر زارع کهنمویی آمده است و در اینجا خلاصه‌ای از آن را می‌آوریم.

برسد به دست روزنامه قانون: مصطفی ملکیان به بررسی «حق آموزش زبان مادری» در نظام‌های

این رسانه می‌نویسد: با گفته اردوغان مبنی بر اینکه این نقشه بار سنگینی را بر دوش ترکیه قرار می‌دهد موافقیم و طرح اجرای انتخابات زودهنگام از سوی اردوغان، منعکس‌کننده نگرانی حاکم بر حزب «عدالت و توسعه»، حزب حاکم ترکیه به رهبری اردوغان و متحدان این حزب است.

رای الیوم می‌افزاید: رئیس جمهور اردوغان هنگامی که آمریکایی‌ها را بین دو گزینه ترکیه یا کردها مخیر کرد آمریکا با نادیده گرفتن ترکیه کردها را انتخاب کرد و حمایت نظامی، ملی و سیاسی از آنها را افزایش داد و ما الان حق داریم از وی بپرسیم در زمین آمریکا که می‌خواهد کشورش را تجزیه و امنیت و ثبات آن را خدشه دار نماید و بخش‌هایی نژادی و طائفه‌ای در خاک آن ایجاد کند، خواهد ایستاد یا در زمین طرف دیگر که بر علیه این نقشه در منطقه می‌جنگد؟

این رسانه ادامه می‌دهد: گمان نمی‌کنیم پاسخ سریعی از این سوال بگیریم، نه برای اینکه رئیس جمهور اردوغان سرگرم انتخابات ریاست جمهوری و پارلمانی زودهنگام که چالشی حقیقی برای رهبری وی بشمار می‌رود، است بلکه از این جهت که ایمان داریم وی همچنان روی متحد قدیم آمریکایی و ترمیم روابط با این کشور و برگرداندن اوضاع به شکل سابق خود حساب می‌کند.

رای الیوم در پایان می‌نویسد: بار دیگر می‌گوییم چیزی که رئیس جمهور اردوغان متوجه آن نیست، این است که آمریکا مسائل خاورمیانه را از دید منافع اسرائیل نگاه می‌کند و غرب همچنان ترکیه قوی را تهدیدی برای خود می‌داند و گزینه جایگزین و منطقی این است که به سمت شرق خاستگاه طبیعی ترکیه برود.

دیدگان مصطفی ملکیان در خصوص حق

تحصیل به زبان مادری

با دیگران چنان رفتار نکن که با تو رفتار کنند و یا با دیگران چنان رفتار کن که خوش داری با تو چنان رفتار کنند. بر این اساس آیا اگر شهروندان فارس در کشوری در اقلیت بودند، آیا حاضر بودند با زبان

آموزش زبان مادری بر این مسائل و مشکلات می‌افزاید و حتی تشدید می‌کند. به لحاظ مصلحت‌اندیشی فرهنگی هم ملکیان با استدلال کسانی که معتقدند آموزش زبان‌های مادری زبان فارسی را تضعیف کرد مخالف است و اعتقاد بر این دارد که قهر و غلبه زبان‌ها ناشی از سلطه‌جویی است و گرنه به طور طبیعی زبان‌ها مانع رشد همدیگر نیستند. وی با گفته زبان‌شناس، تووه اسکوت‌ناب کانگز (نویسنده کتاب نسل‌کشی زبانی) که بر آن است با گرفتن زبان از یک گروه در واقع به نسل‌کشی دست می‌زنیم موافق است و می‌گوید: با محروم کردن انسان‌ها از آموزش زبان مادری، من معتقد هستم نه فقط یک ملت و یک گروه را از بین می‌بریم و نه فقط یک نسل را نابود می‌کنیم، فراتر از آن، انسانیت را از بین می‌بریم. **پایان تک زبانی - اصغر زارع کهنمویی**

آیا فعالین مدنی آذربایجان پان ترکیست هستند؟ چه کسانی پان فارسیست هستند؟

مهندس حسن راشدی

ادعای عده ای تمامیت خواه و برتری طلب، مبنی بر تجزیه طلب و پان ترکیست نامیدن ترکان آذربایجان که با فعالیت مدنی خود خواستار برخورداری از حقوقی همچون حقوق همکشوری های فارس زبان

ارزش‌گذاری حقوقی، اخلاقی، زیبایی شناسانه و مصلحت‌اندیشانه پرداخته است. به لحاظ حقوقی، آموزش زبان مادری باعث محدودیت هیچ یک از آزادی‌های گروه مقابل نیست. از بعد اخلاقی نخست باید به قاعده زرین اخلاق اشاره کرد: با دیگران چنان رفتار نکن که با تو رفتار کنند و یا با دیگران چنان رفتار کن که خوش داری با تو چنان رفتار کنند. بر این اساس آیا اگر شهروندان فارس در کشوری در اقلیت بودند، آیا حاضر بودند با زبان مادری آنها برخورد حذفی صورت گیرد؟ مسئله دوم در بعد اخلاقی، گوهر اخلاق در این است که درد و رنج غیر لازم به کسی یا گروهی وارد نکنیم. محروم کردن انسان‌ها از کاربرد زبان مادری یعنی تحمیل یک درد و رنج مضاعف و غیرلازم بر آنها. نکته سوم، اینکه کاربرد زبان مادری تحت کدام عنوان و محمول غیر اخلاقی (مثلاً دروغ گفتن) منع می‌شود؟ بعد چهارم مربوط به اخلاقیات جهان‌روا یا جهان‌شمول می‌شود. این اخلاقیات در هیچ مرام و مکتبی منع آموزش زبان مادری را روا نمی‌دارند. به لحاظ زیبایی‌شناسی باید گفت همان گونه که حفظ تنوع زیستی گونه‌های گیاهی و جانوری حیاتی است، حفظ تنوع اکوسیستم انسانی هم مهم و ضروری است. زبان هم یکی از میراث‌های تنوع انسانی در ایران است.

به لحاظ مصلحت‌اندیشانه بر خلاف برخی که به قاعده هزینه - فایده عملی منع آموزش زبان مادری را تأمین کننده امنیت و تمامیت ارضی می‌دانند، ملکیان معتقد است اولاً انگیزه میل جدایی‌خواهی در بین افرادی که از حقوقشان منع می‌شوند بیشتر از کسانی است که مثلاً حق دارند به زبانشان بخوانند و بنویسند. دوم تجزیه‌طلبی و جدایی‌خواهی معلول مسائلی است که باید شناسایی و حل گردد و منع

هستند ، ادعایی نابخردانه و ناشی از تفکرات پان فارسیستی و شوونیستی و بی اعتقادی آنان بر ابتدایی ترین حقوق انسانی ترکها و ملل و اقوام غیر فارس دیگر در ایران است!

از دلایل ناسیونالیستهای افراطی و شوونیست ها جهت تجربه طلب و پان ترکیست نامیدن فعالین مدنی آذربایجان ، علاقه این فعالین به یادگیری خواندن و نوشتن به زبان مادری یعنی ترکی آذربایجانی و بیزاری آنها از جوکهای تحقیر آمیزی که در مورد ترکان و اقوام دیگر ایرانی گفته می شود ، داشتن اشتیاق به آشنایی و مطالعه آثار ادبی کلاسیک قرون گذشته و معاصر به زبان ترکی ، فعالیت آنان در دانشگاههای کشور برای اجرای برنامه های ادبی ، فرهنگی - هنری به زبان ترکی و اجرای موسیقی آذربایجانی ، احساس تبعیض آنها به علت عدم سرمایه گذاری کلان و ملی در استانها و مناطق آذربایجان تاریخی شبیه آنچه در شهرهای اصفهان و کرمان و دیگر مناطق مرکزی و فارس نشین صورت می گیرد، می باشد.

اتهام پان ترکیست و تجزیه طلب بودن فعالین مدنی آذربایجان توسط شوونیست ها بخاطر مسائلی که توضیح داده شد در شرایطی صورت می گیرد که همه امکانات کشور ایران که کثیرالمله بودن و تنوع زبانی آن یکی از خصوصیات بارز آن است و هر کدام از ملل و اقوام کشور به اندازه کثرت جمعیتشان حق برخورداری از همه امکانات کشور در آموزش و تحصیل به زبان خود تا توسعه آن و استفاده از بقیه امکانات را در حوزه های مختلف دارند تنها در اختیار زبان و فرهنگ فارسی است و آنچیزی که فعالین مدنی آذربایجان آرزوی جامه عمل پوشیدن فقط قسمتی اندک از آن را دارند همکشوریهای فارس زبان ۹۰ سال است که همه آن امکانات را یکجا در اختیار دارند.

ترکان، فارسهای افراطی را که می گویند: غیر از زبان فارسی، زبان هیچ ملتی در کشور نباید تدریس و تحصیل شود ، همه رادیو - تلویزیون و مطبوعات کشور فقط و باید به زبان فارسی و در خدمت زبان فارسی باشد، تمام بودجه کشور که برای توسعه زبان و فرهنگ در کشور به تصویب می رسد فقط و باید در اختیار زبان فارسی باشد، همه باید بر کوروش و داریوش افتخار کنند ولی بر پادشاهان غزنوی، سلجوقی، خوارزمشاهی و بر بقیه سلاطین ترک حاکم بر ایران، چه بر خوب و چه بر بدشان باید نفرت ورزید و آنها و ملت ترک را وحشی و بیگانه نامید و با تحقیر و تحریف زبان و فرهنگ غنی ترکی و آذری نامیدن ترکان آذربایجان آنها را در دیگ یکسان سازی فارسی حل کرد و در کل، فارسهایی را که خودشان را برتر و بالاتر و تافته جدابافته تر از ملل و اقوام غیر فارس ایران دانسته و حتی درصد اندکی از حقوق مادی و معنوی را که بر خود و بر زبان و فرهنگ خود لازم و واجب می دانند بر غیر فارس زبانان کشور قائل نیستند را شوونیست و پان فارسیست می دانند؛ همین!

آنها فراموش کرده اند نه تنها در هرکدام از کشورهای جهان اولی و پیشرفته ای چون کانادا، بلژیک، سوئیس دو و سه زبان رسمیت دارند، حتی در کشورهای جهان سومی و همسایه دیوار به دیوار ایران چون افغانستان و عراق هم این معضل حل شده و در افغانستان دو زبان دری (فارسی) و پشتو، و در عراق زبانهای عربی و کردی رسمی و سرتاسری هستند؛ در این کشورها علاوه بر دو زبان رسمی و سراسری که متکلمین آنها جمعیت بیشتری نسبت به بقیه زبانها دارند و این زبانها در کلیه رسانه ها و مطبوعات کشور به کار گرفته شده و در همه مقاطع تحصیلی ابتدایی تا عالی تدریس می شوند، بقیه زبانهای کم جمعیت نیز در مناطق و استانهای خود

عرضی است و آنچه که جوهر محسوب می‌گردد فطریات انسان است.

به سخن دیگر، این تنها زبان تورکی در ایران نیست که عارضی است بل زبان آذری تالشی و کردی و عربی هم عارضی است و نه تنها این زبانها عرضی است بل فارسی هم عرضی است و کل نسبتهای ملی و ملیتی و تاریخی و جغرافیایی در نگاه قدمایی عارضی است. اما بحثی که آقای یونسی مطرح کرده اند مقدماتش قدمایی است ولی نتیجه گیریش در قالب ایدیولوژی نوباستانگرایی گرفته شده است و این تناقض به هیچ وجه قابل رفع نیست الا با منطق قدرت و نه قدرت منطق.

حال سخن من این است که با کنار زدن منطق جمهوری اسلامی (که مبتنی بر ایده امت است) این دست از دولتمردان به ناسیونالیسم قومی و واگرایی دامن میزنند و غافل از این هستند که این خطر بسیار بزرگی برای کیان ایران است. راه پیش روی جمهوری اسلامی برگشت به ناسیونالیسم شاهی-آرمانی نیست بل به رسمیت شناختن تکثر زبانی و تنوع دینی و قومی در قالب حقوق شهروندی و تقویت بنیانهای جمهوریت نظام اسلامی ایران است

تا مقطع خاصی در مدارس تدریس می‌گردند. @yurddash

نقد توانان ناسیونالیسم افراطی و ناسیونالیسم قومی

راه پیش روی جمهوری اسلامی برگشت به ناسیونالیسم شاهی-آرمانی نیست بل به رسمیت شناختن تکثر زبانی و تنوع دینی و قومی در قالب حقوق شهروندی و تقویت بنیانهای جمهوریت نظام اسلامی ایران است و در این گفتمان دیگر نیازی نیست تورکها را آذری بخوانیم

دکتر سید جواد میری - یول پرس: منطقه ما

دچار گردابه‌های بیشمار است و یکی از آن گردابه‌های سهمگین دوگانه ناسیونالیسم افراطی و ناسیونالیسم قومی است که سخنگویان هر دو جریان امروز در جامعه ما حضور دارند. ولی نکته جالب این است که حاکمیت در قالب مفهوم اسلامیسیم هیچگاه وارد چنین معادلاتی نشده بود و ایده کانونی جمهوری اسلامی مبتنی بر مفهوم "امت" تحدید گردیده بود ولی با گفتگوی آقای یونسی به عنوان مشاور

رئیس جمهور چرخشی به سوی گفتمان نوپانگرایی دیده می‌شود که تورکها را و زبان آنها را در ایران "عارضی"

می‌بیند و برای آنها هویت جدیدی تعریف کرده است با عنوان "آذری".

کسانیکه فلسفه و کلام و فقه کلاسیک را مطالعه کرده باشند میدانند که دستگاه مفهومی قدما مبتنی بر تمایز بین "جوهر" و "عرض" است و در این نگاه همه چیز مانند رنگ و پوست و زبان و جغرافیا

علی یونسی، دستیار ویژه رئیس جمهور ایران در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی داشته که با توجه به سمت آقای یونسی، می‌توان سخنان وی را دیدگاه واقعی اصلاح‌طلبان و دولت در خصوص قومیت‌ها بخصوص تورک‌ها دانست.

در ادامه به بخش‌هایی از این مصاحبه می‌پردازیم: دستیار ویژه رئیس جمهور ایران در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی با اشاره به تک‌نژادی و نبود تکثرقومی (وجود اقوام مختلف) در کشور می‌گوید: جامعه ما به ظاهر یک جامعه کثیرا لقوم است ولی آن گونه که تصور می‌شود، ملت ایران، کثیرالقوم نیست و این ادعا که در ایران یک قوم بیشتر نداریم، بسیار گزاف نیست. خوشبختانه ایران از بیشترین همبستگی قومی و تاریخی برخوردار است. خانواده مردم ایران، یک ریشه، یک پایه، یک قوم و یک مردم بیشتر نیستند و در هر محل و منطقه ای یک جلوه خاص دارند. این جلوه بیشتر با یک زبان و لهجه خودش را ظاهر کرده است.

یونسی در ادامه با ادعای تمایز بین آذری و تورک‌ها، فارس زبان بودن مردم آذربایجان و برادری تورک‌ها با کردها، می‌گوید: البته باید بین ترک و آذری فرق گذاشت. آذری‌ها، هم زبان فارسی و هم تبار فارسی دارند و فارس تر از خیلی مناطق هستند. آذری‌ها برادر دوقلوی کردها هستند. این دو همان قوم ماد هستند که قبل از هخامنشیان این سرزمین را گرفتند با همدیگر درگیری داشتند اما همه از یک خانواده بودند. یک بخش زیادی از آذری‌ها زبان ترکی را گرفتند و فارسی کردند. بعضی از آن‌ها مانند تالشی‌ها همچنان به فارسی قدیم صحبت می‌کنند. همچنین در شهر میانه در آذربایجان تعداد زیادی همچنان به زبان قدیم صحبت می‌کنند. زبان ترکی که در آذربایجان رسم شده است، حدود -۴۰۰ ۳۰۰ سال بیشتر سابقه ندارد که زبانی عارضی است

و در این گفتمان دیگر نیازی نیست تورک‌ها را آذری بخوانیم و آن‌ها را تالشی بالجوهر و ترک بالعرض مفهومی‌سازی کنیم و دست به دامن کسروی و داریوش همایون و کاظم زاده ایرانشهر و محمود افشار ... دیگران بشویم که ترکیت را مانع توسعه ایران می‌دیدند و به این توجه نداشتند که ایران به مثابه یک کشور به دست تورک‌های مسلمان اعم از سنی و شیعی ساخته شد و تاریخ ایران بدون این مولفه بنیادی در کنار دو عنصر اسلام و تشیع قابل خوانش نیست.

علی یونسی: مردم آذربایجان، "فارس زبان" و برادر "کردها" هستند

دستیار ویژه روحانی در امور اقوام در مصاحبه با روزنامه اصلاح‌طلب قانون مدعی شد: باید بین ترک و آذری فرق گذاشت. آذری‌ها، هم زبان فارسی و هم تبار فارسی دارند و فارس تر از خیلی مناطق هستند. آذری‌ها برادر دوقلوی کردها هستند.

به گزارش یول‌پرس؛ در تداوم نگاه نژادپرستانه و انکار هویت، خواست و حقوق تورک‌های ایران توسط اصلاح‌طلبان و انعکاس اینگونه دیدگاه‌ها در روزنامه‌هایی مانند شرق، قانون، سازندگی، ابتکار و ...، روزنامه قانون دست به انتشار مطالبی سلسله‌وار بر علیه خواست و حقوق تورک‌ها نموده است و در تداوم این مطالب، این روزنامه امروز مصاحبه‌ای با

نمی‌توان با این موضوع رفتار کرد. البته باید جلوی فتنه و قوم‌گرایی را گرفت اما مردم به طور طبیعی دنبال واگرایی نیستند.

واکنش شدید امام جمعه اردبیل از یونسی؛

آذری شاخه‌ای از زبان تورکی است

آیت الله عاملی گفت: یونسی و هر کس که با وی هم عقیده است برای همیشه بدانند که آذری، زبان مستقل نیست، لهجه است و گرامر آن به خوبی نشان می‌دهد که از شاخه های زبان تورکی است.

به گزارش یول‌پرس، آیت الله سیدحسن عاملی ظهر دیروز در خطبه‌های نماز جمعه اردبیل ادامه داد: دامن زدن و ایجاد هرگونه تنش و اختلاف مذهبی، قومی و سیاسی در کشور از طرف هرکس باشد، خیانت و ظلم به کشور، ملت، نظام و انقلاب است.

وی در این خصوص اشتباه از سوی دولتمردان را غیرقابل بخشش و جبران دانست و تصریح کرد: متأسفانه مشاور رئیس‌جمهور در امور اقوام و مذاهب، این هفته با سخنی که از اساس باطل و زمان‌چنین‌سخنانی نیست، وحدت ملی و انسجام داخلی را نشانه رفت.

نماینده مردم استان در مجلس خبرگان رهبری با تأکید بر اینکه این چندمین بار است که این مسئول با سخنان

و درگذشته همه آن‌ها مانند تالشی ها صحبت می‌کردند. زبان ترکی توسط آذری ها به شدت ایرانیزه شده است یعنی ۵۰ درصد از اسامی اماکن و افراد آن‌ها فارسی است. برای مثال واژه آذربایجان از آذربادگان گرفته شده است. آذر به معنای آتش است که همان آذر یا آذر است. در واقع آذری ها، آگاهانه این زبان را فارسی کرده اند. حتی در افعال و ضمائر آذری هم نفوذ فارسی وجود دارد. برای مثال ضمیر «من» در زبان آذری وجود دارد.

وی با اشاره به افراطی‌گری پان‌ایرانیست‌ها می‌افزاید: پان‌ایرانیست‌ها فقط خود را قبول دارند و ایران را در یک زمان خاص خلاصه می‌کنند که این ظلم به ایران است. آن‌ها ایران را محدود و تاریخ را بد معنی می‌کنند. آن‌ها از جهتی از متعصبین مذهبی هم بدتر هستند و هر نوع تفاوت را بر نمی‌تابند. بی دلیل از کرد، ترک و بلوچ نگران هستند و به شدت با آموزش زبان ترکی یا کردی مخالف هستند.

دستیار ویژه رئیس‌جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی در مخالفت با وجود احزاب ناسیونالیستی برخاسته از درون قومیت‌ها نیز می‌افزاید: هر چه که احزاب ملی‌تر باشد به نفع ماست. احزاب محلی به مصلحت ما نیست. حزب ملی که در سراسر ایران فراگیر باشد و همه با ایده‌های مشترک ملی در آن شرکت کنند به مصلحت ماست که متأسفانه به این جایگاه نرسیده‌ایم که احزاب ملی داشته باشیم. این‌گونه احزاب اگر هم شکل گیرد متأسفانه به گونه ای تضعیف می‌شود. مصلحت آینده ملت ایران این است که احزاب ملی شکل گرفته تا از طرف دولت و مردم برای مبارزه با واگرایی‌ها نمایندگی کنند. واگرایی محلی یا قومی و مذهبی را با احزاب ملی و با گروه های اجتماعی می‌توان مهار کرد و با برخورد و اجبار

۹ اردیبهشت مصادف با ۲۸ آوریل، هر ساله به عنوان روز روانشناسی شناسی و مشاور در سرتاسر جهان است

و مشاور در سرتاسر جهان، مراسم هایی در رستای معرفی هرچه بهتر این شاخه از علم برگزار می شود. تاریخ روانشناسی به عنوان دانش مطالعه رفتار و ذهن انسان به یونان باستان باز می گردد. شواهدی نیز بر مطالعه این دانش توسط مصری های باستان وجود دارد. دانش روانشناسی تا سال ۱۸۷۹ بخشی از فلسفه انگاشته می شد تا زمانی که به عنوان دانشی مستقل در آلمان و آمریکا مورد مطالعه قرار گرفت

روانشناسی با دانش های فلسفه، جامعه شناسی، عصب شناسی، فیزیولوژی و به طور کلی دانش هایی که مربوط به علوم انسانی هستند هم مرز است. در سال ۱۸۷۹. وونت اولین آزمایشگاه را برای انجام گرفتن تحقیقات روان شناسی در لایپزیک (آلمان) تاسیس کرد. در سال ۱۸۸۱. وونت اولین مجله را برای معرفی نتیجه پژوهش های روان شناختی منتشر کرد. در سال ۱۸۹۰. ویلیام جیمز کتاب اصول روان شناسی را به چاپ رساند.

در سال ۱۸۹۲. استانی هال انجمن روان شناسی آمریکا را تاسیس کرد. در سال ۱۹۰۴. ایوان پاولف نشان داد که چگونه می توان پاسخهای شرطی شده را ایجاد کرد وبا معرفی شرطی شدن کلاسیک. مسیر یا راه را برای پیدایش روان شناسی محرک-پاسخ. هموار کرد. در سال ۱۹۰۵ آلفرد بینه اولین آزمون هوش را در فرانسه تدوین کرد.

در سال ۱۹۰۹ استانی هال از فروید برای سخنرانی در دانشگاه کلارک در آمریکا دعوت به عمل آورد ودر نتیجه باعث شد شهرت رو به گسترش فروید به طور رسمی وبه ویژه در آمریکا نیز پذیرفته شود. در سال ۱۹۱۳ جان بی. واتسون بیانیه رفتار گرایی کلاسیک را نوشت و طی آن اعلام کرد که روانشناسی تنها باید به مطالعه (رفتار قابل مشاهده

اینچینی هزینه سنگینی بر کشور تحمیل و وحدت ملی را مورد حمله قرار می دهد، یادآور شد: او و هر کس که با وی هم عقیده است برای همیشه بدانند که آذری، زبان مستقل نیست، لهجه است و گرامر آن به خوبی نشان می دهد که از شاخه های زبان تورکی است.

وی به مناسبت روز سربازان گمنام اشاره کرد و با تقدیر از نقش مهم و حیاتی نیروهای اطلاعاتی متذکر شد:

آنها در برابر توطئه های بسیار پیچیده و وسیع و سازماندهی شده از طرف سرویس های جاسوسی و خطرناک دنیا ایستاده اند @volpress

آقای شهرداری مرزهای برادری را با هویت طلبی
اشتباه گرفته است .

بهنام کیانی اجیرلی

شهرداری گویی خود را به خواب زده است تا مدام بر بیدار دلان طعنه بزند . اگر شرایط مدنی آنگونه که شما می فرمائید هست پس چرا به موسیقی آذربایجان همانند موسیقی فارسی اهمیت داده نمی شود. و یا چرا رسانه های دیداری و گفتاری در حمایت از گروه موسیقی کرد سینه چاک می کنند. اگر حضرتعالی خود را هنرمند این مردم می دانید باید این را هم بدانید که همین مردم بوده و هستند که تا به امروز حافظ این هنر بوده اند و گر نه الان معلوم نبود به جای ترانه کوچه لره سو سپشم، چه ترانه ای را ساز می کردی. تشویق و ترغیب همین مردم است که به لطف آنها صاحب مقام و شهرتی شده ای و حالا از این جایگاه، مردم تبریز را به عدم درک درست متهم می کنی و مدافعان موسیقی آذربایجان را پان . متأسفانه جنابعالی با حرکات و سکنات خارج از عرف، از چشم آذربایجان افتاده اید و برای خوش خدمتی به پان ایرانیست ها جوانان این منطقه را مورد حمله قرار می دهید . و اعتراض و نارضایتی آنها را با تعبیری ناصواب به بیراهگی متهم می کنید . یک نکته را در خاطر و اندیشه خود فرو برید. امروز ، دوران پهلوی نیست و شما نیز گوگوش و حمیرا نیستید . هرکس با فرهنگ و مردم و موسیقی آذربایجان خصومت بورزد و در افتد ، خواهد افتاد . همانگونه که گوگوش و داریوش از چشم این سرزمین افتاده اند @rashtturkleri.

پرسش هایی که روانشناسان می پرسند و پاسخ هایی که به دست می آورند به دقت و عینیت بیشتری دست یابند. اگر بخواهیم مسائل پیچیده ای را که امروز روانشناسی را تعریف و تقسیم می کنند درک کنیم، نقطه مناسب برای شروع مطالعه تاریخ این رشته قرن نوزدهم است، یعنی زمانی که روانشناسی به یک نظام مستقل با روش های پژوهش و استدلال های نظری خاص خود تبدیل شد.

فیلسوفان قدیم، نظیر افلاطون و ارسطو، به مسائلی علاقه مند بودند که هنوز هم از توجه عام برخوردارند، اما رویکرد آنان به این مسائل با روش روانشناسان امروزی کاملاً متفاوت بود. آن دانشمندان، به معنی امروزی کلمه، روانشناس بودند. بنابراین، ما اندیشه های آنان را فقط تا حدی که به طور مستقیم به بنیانگذاری روانشناسی نوین مربوط شود بررسی خواهیم کرد.

پس از آنکه نظام علمی جدید آغاز به کار کرد، به بالندگی رسید؛ و این توفیق مخصوصاً در ایالات متحده حاصل شد که در جهان روانشناسی موقعیت برتری را احراز کرده بود و تا به امروز نیز آن منزلت را حفظ کرده است. متجاوز از نیمی از روانشناسان جهان در ایالات متحده کار می کنند و بسیاری از روانشناسان سایر کشورها نیز دست کم بخشی از آموزش های خود را در ایالات متحده دریافت کرده اند. همچنین سهم مهمی از ادبیات روانشناسی جهان در ایالات متحده انتشار می یابد.

انجمن روانشناسی آمریکا (ای،پی،ای) که با ۲۶ عضو مؤسس پا گرفت در ۱۹۳۰ حدود ۱۱۰۰ نفر عضو داشت و تا سال ۱۹۹۵ تعداد اعضای آن به بیش از ۱۰۰۰۰۰ نفر رسید.

موجود زنده) بپردازد. بین سالهای ۱۹۱۴ و ۱۹۱۸ و در طی سالهای جنگ جهانی اول به کار گیری آزمون هوش به طور گسترده آغاز شد. در دهه ۱۹۲۰ روانشناسی گشتالت به حداکثر نفوذ خود در بین روانشناسان و نیز علم روانشناسی نزدیک شد.

تحول روانشناسی نوین

با گفتن اینکه روانشناسی هم یکی از قدیمی ترین نظام های علمی و هم یکی از جدیدترین آنهاست، ما با یک تناقض، یک تضاد آشکار شروع می کنیم. ما همواره از رفتار خودمان در شگفت بوده ایم و اندیشه های مربوط به ماهیت انسان بسیاری از کتاب های مذهبی و فلسفی ما را پر کرده است. حتی در قرن های چهارم و پنجم پیش از میلاد مسیح، افلاطون، ارسطو و دیگر دانشمندان یونان باستان با بسیاری از مسائلی که روانشناسان امروزی با آنها سروکار دارند دست و پنجه نرم می کردند، مسائلی مانند حافظه، یادگیری، انگیزش، ادراک، خواب دیدن و رفتار نابهنجار. بنابراین، در موضوع روانشناسی بین گذشته و حال یک استمرار بنیادی وجود داشته است.

اگر چه پیشینه منادیان اندیشه ورز روانشناسی به قدمت هر نظام علمی دیگری است، گفته شده که رویکرد نوین به روانشناسی از سال ۱۸۷۹، یعنی اندکی بیش از صد سال پیش، شروع شده است.

تا ربع آخر قرن نوزدهم فیلسوفان ماهیت انسان را از راه گمانه زنی، کشف و شهود و تعمیم مبتنی بر تجارب محدود خود مطالعه می کردند. دگرگونی زمانی رخ داد که فیلسوفان کاربرد ابزارها و روش هایی را که موفقیت آنها قبلاً در علوم طبیعی و زیست شناسی ثابت شده بود برای یافتن پاسخگویی به پرسش های طرح شده در مورد ماهیت انسان آغاز کردند.

تنها زمانی که پژوهشگران برای مطالعه ذهن به مشاهدات دقیقاً کنترل شده و آزمایشگری روی آوردند روانشناسی هویتی مستقل از ریشه های فلسفی اش کسب کرد.

علم جدید روانشناسی برای مطالعه موضوع خود به ایجاد روش های دقیق تر و عینی تری نیازمند بود. پس از جدا شدن از فلسفه، بخش مهم تاریخ روانشناسی، داستان پالایش مداوم ابزارها، فنون و روش های مطالعه بوده است تا در

Xudafərin

Türkçə - Farsca

HAZİRAN-2018 – İL 15- SAY 164-ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ

telegram.me@XUDAFERIN
WWW.KHUDAFARIN.IR

BÖYÜK TÜRKLƏR (İMADƏDDİN NƏSİMİ)

